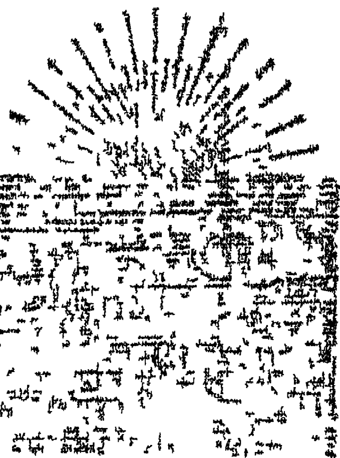

કબીર વાણી.

गूजरात विद्यापीठ ग्रंथालय

[गुजराती कॉपीराईट विभाग]

अनुक्रमांक ૧૬૧૨૪. वर्गांक

पुस्तकनुं नाम કબીર વાણી

विषय ૮૩૪૨:૬

Reprinted from Rev. Westcott's book of "Kabir and Kabir Panth" with permission.

Lakshmi Art, Bombay.

કબીર વાણી.

મહાત્મા કબીરજીનાં

ચુંટી કહાડેલા ૯૦૬) દોહરાઓ, ૨૫ ભજનો
તથા તેમનાં ખાસ ત્રીસ (૩૦) જંત્રા.

અર્થ સાથે

તથા કબીરજીની જીંદગીનું ટુંક વૃતાંત.

રચનાર:—

મર્હુમ બેરામજી પીરોજશા માદન.

સર્વ હક પ્રગટ કરનારને સ્વાધીન.

છઠ્ઠી આવૃતિ.

પ્રગટ કરનાર,

જેહાંગીર બી. કરાણીના છોકરાઓ,

પુસ્તકો વેચનાર, પ્રગટ કરનાર, વિગેરે,

૨૨૦–૨૨૨, વોરા બજાર, કોટ, મુંબઇ.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૉપીરાઈટ-સંગ્રહ
૧૬૧૨૪

"કબીર વાણી"નો સંપૂર્ણ કૉપીરાઇટ મરહુમ બેરામજી પીરોજશાહ બાદનનાં વારસ–વકીલો પાસે કાયદાપૂર્વક ખરીદી લીધો છે.

Printed by P. C. Appoo, at The New Art Printing Press, No. 205-26 Mapla's Compound, Bora Bazar, Fort, and Published M. J. Karani, 220, Bora Bazar, Fort, BOMBAY

કબીર વાણી માટે

મુંબઇના જાણીતા વક્તા અને સોલીસીટર મરહુમ શેઠ જેહાંગીર જે. વીમાદલાલનો દીબાચો.

આપણા આ હિન્દુસ્થાન દેશમાં, જ્યાં સુધી આપણે જાણયે છીએ ત્યાં સુધી કોઇ પણ બીજા દેશ કરતાં ઘણે મોટે દરજ્જે, બ્રહ્મ-વિદ્યા અથવા ખુદાશનાસીનો ઉપદેશ પુરાતન કાળથી કરવામાં આવ્યો છે. ધર્મશાસ્ત્રનાં પવિત્ર સફાઓમાં તેમ ફીલસુફીનાં ગુહ્ય પુસ્તકોમાં, મહાભારત, રામાયણનાં વિરરસ કાવ્યોમાં તેમજ પુરાણોની રસીલી વાર્તાઓમાં, પદોમાં, ભજનોમાં, જ્યાં જ્યાં જુઓ ત્યાં, ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારે આ સર્વથી મહાન વિદ્યાને અનેક સ્વરૂપમાં મનુષ્યનાં મનની નજર સમક્ષ કાયમ રાખવાની ખંતીલી કોશેષ આ દેશમાં કરવામાં આવી છે. બીજા દેશમાં પણ જો કે આ વિદ્યા અંજાણી ન હતી, જોકે તેનો અભ્યાસ જુદાં જુદાં નામો હેઠળ બધે થોડે યા ઘણો ચાલુજ હતો, છતાં આ હિન્દની ભુમી ઉપર તો એ અભ્યાસને એક સર્વોપરી અભ્યાસ તરીકે લેખી, બીજી બધી બાબદોને ઉતરતી પંક્-તીની ગણી, બ્રહ્મવિદ્યાના પાયા ઉપરજ તે સઘળી બાબદોને ઉભી કરવામાં આવી છે. એક માણસની જન્મથી મરણ સુધીની આખી જીંદગી તેના નાના મોટા બનાવો સાથે આ બ્રહ્મવિદ્યા અથવા ઇશ્વરી ઇલમની આસપાસજ વીંટાળી રાખવામાં આવી છે. કાયદાઓનો આધાર જેમ આ વિદ્યાના પાયા ઉપર લેવામાં આવ્યો છે, તેમ રાજ-દ્વારી ગોઠવણ પણ તેની ઉપરજ રચાય છે, અને દુનિયાનાં વિધ વિધ બંધારણોને આ મહાન વિદ્યાના અચળ સિદ્ધાંતોની આસપાસ ગુંઠવામાં આવ્યા છે.

આ ગોઠવણ તદનજ વાસ્તવિક છે. જે વિદ્યા સૃષ્ટીનાં મૂળથી શરૂઆત કરી પરમાત્મા, માયા વિગેરેનો અભ્યાસ કરી, જુદી જુદી દુનિયાઓ, ભુવનો અથવા લોકોનું વર્ણન કરી માણસનાં બંધા-

રણને તેના દ્રશ્ય તથા અદ્રશ્ય વિભાગોમાં ખુલ્લું કરી, પ્રગટિકરણની મહાન ક્રિયાની સમજણ આપી, દુનિયાના સર્વ બનાવોનો ખુલાસો આપે છે તથા ભવિષ્ય માટે ઉંચમાં ઉંચ આશાનો પ્રકાશ તેના અભ્યાસીઓનાં જીગરમાં મનપસંદ રીતે નાખે છે, જે વિદ્યા દુનિયાનાં ગુહ્ય કાયદાઓને ખુલ્લા કરી, મનુષ્યની આગલી તવારીખ રજુ કરતાં, તેની હાલની હાલતે તે કેમ પહોંચ્યો તે સમજાવે છે, તથા તેનાં ભવિષ્યનો સુંદર ખ્યાલ આપે છે, જે વિદ્યા આ સ્થુલ આંખ્યોથી દેખાતી દુનિયામાંજ પોતાના અભ્યાસને રોકી ન રાખતાં મિનોઇ અથવા અદ્રશ્ય દુનિયાંઓ, જે આ દુનિયાં સાથ ઘણોજ અતલગનો સંબંધ ધરાવે છે, તેનો પણ અભ્યાસ સાથે સાથે કરી, આખાં વિશ્વના નિયમોને અક્કલાનુસાર સમજાવે છે, તે મહાન પવિત્ર વિદ્યા વિના બીજા કોઇ પણ પાયા ઉપર રચાયલુ માણસની જીંદગીનું, સંસાર વયવહારનું, રાજદ્વારી રચનાનું, યા ધર્મ સ્થાપનાનું બંધારણ કાચું અને પોકળજ ઠરવું જોઇએ, અને એથી ઉલટું જે પણ બાબદનો પાયો આ પુરાતન બ્રહ્મવિદ્યાના અચળ સત્યો ઉપર નખાયો હોય તે બાબદનું બંધારણ, એક ખડક ઉપર ઉભાં કરેલાં મકાન સમાન મજબુત, જોરેમંદ તથા લાંબી હૈયાતી ભોગવનારૂં હોવુંજ જોઇએ.

આ બ્રહ્મવિદ્યાને જુદી જુદી કોમો જુદાં જુદાં નામોથી ઓળખે છે. ખ્રીસ્તીઓમાં તેને માટે "Gnosis" શબ્દ વપરાયો છે, જરથોસ્તીઓનાં લખાણોમાં તેને **ક્ષ્નુમ** (પરમાત્માને પિછાનવાની વિદ્યા) તરીકે ઓળખાવી છે, અને મુસલમીન ભાઇઓ તેને **એલ્મે-ઇલાહી** કહે છે. આ વિદ્યા આ એલ્મ ઉપરજ બધા મોટા ધર્મો રચાયલા છે, અને તેજ કારણસર મોટા ધર્મનાં મુળ સિદ્ધાંતો ધર્મ અભ્યાસીઓને એક બીજાને મળતાં માલમ પડયાં છે, તેમજ જુદા જુદા ધર્મોનું નીતિશાસ્ત્ર તેઓનાં મુળ સિદ્ધાંતો કરતાં પણ વધુ દરજ્જે એકસરખુંજ જણાયું છે.

બ્રહ્મવિદ્યાનો અભ્યાસ જુદી જુદી રીતે થાય છે. ધર્મશાસ્ત્રો-માંથી તેનાં મુળ સિદ્ધાંતો તારવી કઢાય છે. હીંદુઓનાં ઉપનીષદો, ભગવદગિતા તથા બ્રહ્મસુત્રો હિન્દુભાઇઓ માટે આ વિદ્યાના અભ્યાસ કાજેનાં ખાસ પુસ્તકો છે બીજી કોમો માટે પણ આ પુસ્તકોનો અભ્યાસ તેઓનાં પોતાનાં ધર્મશાસ્ત્ર સમજવા ખાતર ઘણો અગત્યનો અને કિમતી મદદ કરનારો છે, કારણ તેઓના સફાઓમાં બ્રહ્મ-વિદ્યા જે રીતે વિસ્તારવામાં આવી છે, તેવી બીજે ઠેકાણે વિસ્તારેલી જળવાઇ રહી નથી. પણ આ અભ્યાસ કાંઇ સહેલ નથી. તે માટે ઘણી તીક્ષણ મનબુદ્ધિની જરૂર છે એટલુંજ નહિ, પણ તેનો ખરો ભાવાર્થ સમજવા શૌચ અથવા અશોઇ પાલવાની ખાસ આવશ્યકતા છે, કારણ બ્રહ્મવિદ્યાના ગુહ્ય સિદ્ધાંતોને જવાબ આપનારૂં માણસમાં રહેલું બુદ્ધિ અથવા બઓધનું ઉંચ તત્વ પવિત્રાઇથીજ પ્રકાશી શકે છે, અને જેટલાં પ્રમાણમાં આ બઓધનો પ્રકાશ બહાર પડતો હોય તેટલાં પ્રમાણમાજ બ્રહ્મવિદ્યાની ખરી ખુબી કોઇપણ વાંચક સમજ-વાને તથા પિછાનવાને સામર્થવાન થાય છે.

જેઓએ આ બાબદનો થોડો પણ અભ્યાસ કરયો છે તેઓની આ વિષે ખાતરી થઇ છે, અને તેઓ સમજી શકયા છે કે વ્યાકર-ણના કાયદા જાણી સંસ્કૃત, અવસ્તા યા અરબ્બીમાં લખાયલા ધર્મ-શાસ્ત્રનું આજના જમાનાની ભાષાઓમાં ભાષાંતર કરનારાઓ, ફકત વ્યાકરણના ગમે એવાં બહોલાં જ્ઞાનને લીધેજ ધર્મની બિકટ બાબદો સમજવાને જરાએ લાયક ઠરતા નથી. તેમજ વળી ફક્ત તિક્ષણ અક્કલ વડે બ્રહ્મ, માયા, જીવ વિગેરેની ફીલસુફી ઉપર વાદવિવાદ કરનારાઓ પણ પોતાની ગમે એવી કાબેલ ઝહેન છતાં બ્રહ્મવિદ્યાના અભ્યાસના અધિકારી હોવાનો દાવો કરી શકતા નથી.

જેઓએ ભકિત, પવિત્રાઇ, તથા જાતીભોગ વડે અંતઃકરણને શુદ્ધ કર્યું છે, જેઓનાં હૃદયમાંથી દુનિયવી વાસનાઓની શકિત કમી

થવા માંડી છે, અને અહુંકારનો બહુરૂપી દૈત્ય મહાદેવનાં ચિદાગ્ની કુંડમાં બળી જવા માંડયા છે, જેઓનાં જીગરને અહુરમઝદનાં પુત્ર આતશે પોતાના પવિત્ર તેજથી સ્વચ્છ અને નિર્મળ કર્યું છે, જ્ઞાન, અભ્યાસ તથા ભકિતની શકિતથી જેઓનો અંતરઆત્મા પ્રદીપ્ત થયો છે, તેઓ અને તેઓજ આ ઇલ્મે એલાહીના—આ ક્ષ્નુમના, આ બ્રહ્મવિદ્યાનાં સાચા અધિકારીઓ ગયાય છે, તેઓજ તેની ખુબીઓ તથા મોટું મહત્વ ખરેખર પીછાણી શકે છે.

પણ આવી ઉંચ હાલત આવે તે આગમચ લોભ, લાલચ સાથ લડવાને, અને પવિત્રાઇ તથા શૌચ પ્રાપ્ત કરવાને, સાધારણ મનુષ્યને પણ ઉત્તેજન મળવું જોઇએ છે, અને તેટલા કાજે આ મોટાં ધર્મ શાસ્ત્રો ઉપરાંત મહાભારત, રામારણ જેવી વિરરસ કવિતાઓ મારફતે, પુરાણોની રસીલી વાર્તાઓ મારફતે તથા કિર્તણ વિગેરે બીજાં સાંધણોથી જુદા જુદા જમાનાના સાધુસંતો આ આત્માજ્ઞાનનાં સિદ્ધાંતોને સાધારણ મનુષ્યનું હૃદય આકર્ષે તેવા સ્વરૂપમાં રજુ કરતા રહ્યા છે. આ જ્ઞાનના સાચા શિક્ષકોને જુદા જુદા ધર્મોએ જુદાં જુદાં નામથી ઓળખ્યા છે. હીંદુઓ તેઓને રૂષિઓ, મહાત્માઓ, કહે છે, પારસીઓ તેઓને સઓષ્યન્તો (રોશની લાવનારાઓ) નો એલકાબ આપે છે, ખ્રિસ્તીઓ તેઓને Prophets, પરમાત્માનો પયગામ લાવનારાઓ ગણે છે, અને મુસલમીન ભાઇઓ તેઓને સાલેકો, પયગમબરો વિગેરે નામોથી પિછાને છે. આ મહાન ગુરૂદેવો તથા તેમના ચેલાઓએ, તેમજ દુનિયાના અનેક સાધુસંતોઓ, હરએક પંકિતનાં લોકોને લાયક થાય એવાં સાંધનો મારફતે, બ્રહ્મજ્ઞાનના સિદ્ધાંતો જુદા જુદા આકારમાં બહાર પાડયાં છે, કે જેથી દરએક હાલતે પુગેલો જીવ આ બ્રહ્મજ્ઞાનનાં તેજનો લાભ મેળવી પોતાની અંદર રહેલા ઇશ્વરીઅંશ, (ફ્રૂવષિ, જીવાત્મા, spirit) ને પોતાની શકિત ધિમે ધિમે પ્રદર્શિત કરતો કરે.

આ જુદાં જુદાં સાધનોમાં કાવ્ય યા કવિતા એ એક અગત્યનું સાધન છે. કાવ્યની સુંદર શબ્દ રચનાથી, તેના મોહક કાફિયાઓ, સ્વરો તથા તાલથી કાંઇ પણ બાબદ રસીલી, મિઠી તથા સુંદર બની જાય છે, અને બધા મુલકોમાં કવિતાઓ, ગાયણો, ગઝલો, બયતો, દોહરાઓ, છંદો મારફતે બ્રહ્મવિદ્યાના સિદ્ધાંતો તથા નીતિના સબકો, સુંદર દ્રષ્ટાંતો, મનોહર શબ્દ રચના તથા દીલ જીતી લેનારા અલંકારોની મદદ સાથ જગતને આપવામાં આવ્યા છે.

આપણા આ દેશમાં દોહરાઓ તથા પદો મારફતે **બ્રહ્મવિદ્યા શિખાડનારાઓમાં કબીરજીનું** નામ બહુ જાણીતું તેમજ માનીતું થઇ પડયું છે. શહેરે શહેર અને ગામે ગામ, વિદ્વાનો અને વકતાઓ, સાધુઓ તેમજ સંસારીઓ, પંડિતો તથા ભીખારીઓ, કથા કહેનારાઓ કે ગાયણકારો, રાય કિવાં રંક, સર્વ કોઇનાં મુખમાંથી કબીરજીના દીલપઝર દોહરાઓ બહાર પડી પોતાની ઉંડી અસર ઉપજાવતા રહ્યા છે. વળી હાલને સમયે જ્યારે થીઓસોફીકલ સોસાયટીના ગઇ પા સદીની ચાલુ મહેનતથી બ્રહ્મવિદ્યા તરફ દરએક દેશમાં. હરકોઇ કોમમાં, તથા બધા ધર્મો માનનારાઓમાં દીલસોજી ઉત્પન્ન થઇ છે, અને તેનો અભ્યાસ સર્વ ઠેકાણે ચાલુ થયો છે, તેવે સમયે ફીલસુફી યા નીતિનાં ગુહ્ય ગ્રંથો ઉપરાંત, કાવ્ય રચનાનાં મન હરી લેનારા પદો તથા દોહરાઓ મારફતે પણ આ બધી વિદ્યાઓની વિદ્યાનો પ્રસાર થાય એ ખરેજ એક ચાહવા લાયક તથા લાભકારક બાબદ છે. એટલાંજ કારણસર એક પારસી બંધુ ભાઇ બેહેરામજી પીરોજશા માદને ઘણોએક શ્રમ લઇ કબીરના દોહરાઓનો સંગ્રહ કરી, તેઓને લાયક રીતે ગોઠવી, એક સુંદર પુસ્તક મારફતે જાહેરમાં આણ્યા છે.

આ પુસ્તકનાં સાંકળિયાં તરફ એક નજર ફેંકતાંજ તેમાં કેટલી અગત્યની બાબદો સમાઇ ગઇ છે, તથા હર એક કીસમના વાંચનારને રૂચે

એવું કંઇ અને કંઇ શિક્ષણ તે મધેથી મળ્યા વિના રહેવાનું નથી, તે ઝટ માલમ પડી આવે છે **પરમાત્મા, માયા,** કાળ એવાં મથાલાં હેઠલ આવેલા દોહુરાઓમાં બ્રહ્મવિદ્યાનાં મૂળ સિદ્ધાંતો કબીરજીના સુંદર શબ્દોમાં વાંચી દરએક જીજ્ઞાસુને જ્ઞાન સાથે આનંદ પ્રાપ્ત થશે એમાં જરાએ સંદેહ નથી. વળી Mysticism ના અભ્યાસીઓનાં જીગરો, **જીવ તથા શિવની** ઐકયતા વિષેના કાવ્યો વાંચી તથા **પ્રેમ બિરહા** ઉપરનાં તેમનાં મધુર વચનો જાણી ખુશીના બહારમાં ખીલ્યા વિના રહેવાનાં નથી. **મનવિદ્યાના** અભ્યાસીને જેમ મનની બાબદ ઉપરના દોહુરાઓ જ્ઞાન સાથે મોજ સંપાદન કરાવશે તેમ માણસનાં સુખ દુઃખ ઉપર મનન કરનારને **કરણી** તથા **નસીબ** ઉપરનાં કાવ્યો મનની શાંતી સાથ શિક્ષણ પુરૂ પાડશે, અને દરએક સુજ્ઞ વાંચનારને **સ્મરણ—સંતસંગ—સખાવત—**ધિરજ**—સંતોષ—વિશ્વાસ—શ્રમ—પ્રેમ—આપભોગ** વિગેરે નીતિના સદગુણો વિષેની સુંદર સતરો તેમજ અજ્ઞાન **હિંસા—અહંકાર—કપટ—નિંદા** વિગેરે દુરગુણોની વિરૂદ્ધના સુભાષિત દોહુરાઓ, અખંડ લાભ કર્યા વિના રહેવાના નથી; એ ઉપરાંત દરએક **સજ્જન ગુરૂ** તથા **સતસંગ, પંડિતાઇ** તથા **સન્યાસ** વિગેરેનાં કબીરજીનાં શિક્ષણોથી બોધ તથા જ્ઞાન પામી આનંદમય તેમજ ભક્તિયુકત થશે એ વાત પણ નિશંકજ છે.

ટુંકમાં, આ પુસ્તકમાં સમાયલી બાબદો કર્મ, જ્ઞાન તથા ભકિતના માર્ગોમાંનાં કોઇ પણ માર્ગ ઉપર ચાલનારાને જોઇતો ખોરાક પુરો પાડશે, વિદ્યાના પુંજારીને વિદ્યા આપશે, નિતીના ભકતને નિતીના સબકો દેશે, સુખમાં સમાધાન સ્થાપવાને અને નમ્રતા ગ્રહણ કરવાને, તેમજ દુઃખમાં ધીરજ ધરવાને અને મનને શાંત રાખવાને કિમતી મદદ કરશે, અને દરએક રીતે હર કોઇ મનુષ્યને લાભ તથા બોધ દેવા ઉપરાંત આનંદ પમાડશે આમ કહેવામાં અતિશયોકિત કરેલી ગણાશે નહીં.

કબીરજી એક અશોઇના માર્ગમાં આગળા વધેલા જીવ હુતા, એક સાચા ભગત હુતા, એક ખરા યોગી તથા સાલેક હુતા, અને તેમનાં વચનોએ હીન્દુસ્તાનના ઘણા વિભાગોમાં હુજારો માણુસોને શાંતી તથા રાહુત બક્ષી છે અને હુવે પછી બક્ષશે. તેમના આવાં ઉપયોગી વચનો જળવાઇ રહે અને તેને કોઇક લાયક રીતે ગોઠવવામાં આવે એ ખરેખર ઇચ્છવા જોગ છે અને આ ઇચ્છા ભાઇ માદનનાં પુસ્તકે પાર પાડી છે એ ખુશીની વાત છે.

શંકરાચાર્ય એક પ્રખ્યાત શ્લોકમાં બ્રહ્મવિદ્યાના મૂળ તત્વોને નીચે પ્રમાણે જાહેર કર્યા છે.

શ્લોકાર્ધે પ્રવક્ષ્યામિ યદુકતં ગ્રંથં કોટિભી:
બ્રહ્મસત્ય જગન્મિથ્યા જીવો બ્રહ્મૈવ નાપર;

"જે બાબદોને કરોડો ગ્રંથોમાં વિસ્તારવામાં આવી છે તે હું અરધા શ્લોકમાં દર્શાવીશ. **બ્રહ્મ** અથવા **પરમાત્મા સત્ય**, અચળ છે, **જગત અસત્ય, સદા બદલાતું છે, જીવ તથા પરમાત્મા જુદા નથી પણ એકજ છે**"

એજ પ્રખ્યાત ફીલસુફે માણુસને માટે સર્વથી ઉત્તમ કાર્ય શું છે તેનો બધાં શાસ્ત્રોમાંથી નીચે પ્રમાણે સાર શ્લોકમાં કહાડયો છે.

આલોડ્ય સર્વ શાસ્ત્રાની વિચારયા નીચ પુનઃ પુન :
ઇદમ એકમ સુનીષપન્નમ, ધેયો નારાયણસ સદા.

"બધાં શાસ્ત્રો ઉપર વિચાર કર્યા પછી તથા તેઓ ઉપર વારં-વાર મનન કરવે, આ સિદ્ધાંત સાબેત થાય છે, કે **પરમાત્માનું સદા ધ્યાન કર્યા કરો.**"

આ અગત્યનાં સિદ્ધાંતોને તથા તેને માણુસની જીંદગીમાં કેમ લાગુ પાડી શકાય તેને કબીરજીએ એમની રસીલી ભાષામાં બહુ

અચ્છી રીતે વિસ્તાર્યાં છે, અને આ કબીર વાણીનું પુસ્તક જે કોઇ જ્યારે પણ ઉંઘાડશે ત્યારે તેમાંથી તેને કાંઇ અને કાંઇ ઉમદા વિચાર મીઠા, મધુર, માયાળુ વચનોમાં બહાર પાડેલા મળશે, અને તેને આનંદ, શાંતી તથા સુખ પમાડયા વિના રહેશે નહીં.

ફુરસદનો વખત ગાળવાને આ પુસ્તક એક ઉપયોગી સાંધન પુરૂં પાડશે, ગાયનકારોને જોઇતા દોહરાઓનો એક સારો સંગ્રહ આ પુસ્તક રજુ કરશે, અને મોજ નીતિ તથા ખુશાલી સાથે જ્ઞાન હરએક વાંચનારને સદા પુરૂં પાડશે.

જેહાંગીર જમશેદજી વીમાદલાલ.

દીબાચો.

(પહેલી આવૃતીનો)

૧૯૦૯.

ચહલ સાલે ઓમ્રે અઝીઝત ગુઝરત,
મિઝાજે તો અઝ હાલે તેફલી ન ગશ્ત.

"તારી જીંદગીનાં ચાલીશ અમૂલ્ય વરસો નકામાં ગયાં, પણ હજી તારૂં નાદાનપણું (અજ્ઞાનપણું) ગયું નહિ."

શેખ સાદી.

પ્રિય વાંચનાર ! આ દુનિયામાં જન્મ લેવાનું શું કારણ છે, આપણી સરજત શી છે, તે જાણવાને માટે આપણને શું કરવું છે, વગેરે વગેરે અગત્યની બાબદો આપણે તપાસીશું તો માલમ પડશે કે આપણે ભાગ્યેજ તે ઉપર લક્ષ આપતા હોઇશું.

સાધારણ રીતે આપણ સર્વ આ સંસારી સુખ દુઃખો ભોગવવામાંજ જાણે જીંદગીની નેમ સમાઇ જતી હોય તેમ, બેખબરીમાં કામ લેતા જઇ, આપણી જીંદગીનું ગાડું ગબડાવ્યા જઇએ છીએ અને દૈવયોગે કોઇક શુભ સંજોગ એકાદ માનવીના સંબંધમાં જ્યારે ઉભો થાય છે, ત્યારે તે એવી માયાવીક હાલતમાંથી આ ઉપલી બેફીકરીની જીંદગીની ઉંઘમાંથી જાણે જાગૃત થાય છે અને ત્યારેજ તેને જીંદગીની ખરી નેમ વિષે કાંઇક ભાન થવા માંડે છે.

આવો એક શુભાગ્યવંત સંજોગ મારી જીંદગીનાં છેલ્લાં (થોડાંક) વરસની વાત ઉપર બનવા પામ્યો, કે જેને લીધેજ આ ચોપડીનું કાર્ય થવા પામ્યું છે, અને તે મારૂં ન ધારેલું અચાનક થીયોસોફીકલ સોસાયટી (Theosophical Society) ના સમાગમમાં આવવું થયું અને મેં ત્યાં જે જોયું તે ઉપરથી મને શેખ સાદીનાં

ઉપલાં વચનો યાદ આવ્યાં અને મને લાગ્યું કે મારી જીંદગીનાં ૩૭) વરસ ખરેજ અજ્ઞાનપણાંમાં ગયાં હતાં.

આ કાંઇ થીયોસોફીના ગુણો ગાવાનો પ્રસંગ નથી, તેમજ મારી કાંઇ તેવી મતલબ પણ નથી કારણ થીયોસોફીની ખુબીઓનું વર્ણન કરતાં પાનાનાં પાનાં લખાય તો પણ છેવટ આવે એમ નથી અને તેને ઇન્સાફ આપવાને મારા જેવા અદના મનુષ્યની શક્તિ છેજ નહિ; પરંતુ આટલું તો કહ્યા વિના મારાથી રહી શકાતું નથી, કે "થીયોસોફી" એ મનુષ્યના અંધકારને દુર કરનાર, એ પરમાત્માને મળવાના માર્ગની ખરી ચાવી આપનાર અગત્યનું અમૂલ્ય સાધન છે. વગર અભ્યાસે, વગર સમજે, અજ્ઞાનપણાંમાં અથવા કોઇના કહેવાથી તાસુબીથી દોરવાઇને થીયોસોફીને ગમે એટલી હિણવામાં, વખોડવામાં યા વગોવવામાં આવતી હોય તોપણ તેના સંબંધમાં એટલું તો નક્કીજ છે કે જેઓ થીયોસોફીનાં સાહિત્યનો ખુલ્લાં મનથી, વતર તાસુબીએ અભ્યાસ કરે છે, તેઓને તેમાંથી કાંઇક અજબ જ્ઞાનનો ભંડાર હાથ આવવા લાગે છે અને તેથી તેઓને જીંદગીની નેમ, માણસ કયાંથી આવ્યો, કયાં જવાનો અને તે માટે કરવા જોઇતા ઉપાયો વિષે કાંઇ સંતોષકારક ભાન થાય છે, અને ત્યારેજ પોતાની ખામીઓ જોતા થાય છે અને પોતાને જે કાંઇ ખરેખરૂં કરવું છે તેનો ભાસ આવે છે, અને એમ થવાથી તે માણસ દુનિયાને અથવા પોતાની આગળી પસાર થયલી જીંદગીને કાંઇક જુદીજ રીતે જોતો થાય છે.

વાહરે **થીયોસોફી!** દુનિયાનાં કુળ ધર્મોના અર્ક સમાન મનાતી **થીયોસોફી!** તારા પ્રતાપે કાંઇક હજારો માણસો રાહે પડી ગયાં છે અને લાખોનાં જીગરને તું રાહત આપી રહી છે.

આ ભલી સોસાયતીનાં સંબંધમાં આવવાથી કરીનેજ આ પુસ્તકમાં સમાયલાં પદોની કાંઇક સમજ મેળવવાને હું શકિતવાન

થયો છું, એટલે થીયોસોફીના અભ્યાસથી મારા ઉપર જે કંઇ રૂડી અસર થઇ છે તેનો આ પ્રસંગે જાહેરમાં સ્વિકાર કરવાને જો હુ પછાત પડું તો ખરેજ મારી આઇન ફરજ ચુકયો એમ કહેવાય, માટે આ તકે મારાં જીગરની ઉપકારની એક અદના લાગણી દરશાવવાને રજા લઉં છું.

કબીર વાણી પ્રગટ કરવાનો પ્રસંગ કેમ આવ્યો ?

થીયોસોફીનાં અભ્યાસ પ્રતાપે આ રીતે મારાં મન ઉપર કાંઇક અજવાળું પડવા માડયું ત્યાર કેડેજ, આજ ચાર વરસ ઉપર, મારા એક આગલા નિશાળના (જરથોસ્તી) મિત્ર (પણ ખરા ભકતજણ) જેમનું નામ જાહેરમાં મુકવાને મને ખુશી ઉપજતે, પણ તેમની મરજીને આધીન થઇ દલગીરી સાથે ખાનગી રાખ્યું છે, તેમની સાથે એક ઘરમાં આવી વસવાનો મારો પ્રસંગ થયો. એ ભાઇને હિન્દુશાસ્ત્રનો તેમજ કબીરજીનાં શિક્ષણનો સારો અભ્યાસ હોવાથી હમો ફુરસદે બેસતા ત્યારે તેઓ ઘણીક બોધ આપનારી વાર્તાઓ અને કથાઓ કહેતા, જેની સાથે પ્રસંગોપાત આ કબીરજીના દોહરા કહી સંભળાવતા. એ પદોએ મારીપર એટલી તો અસર કીધી કે, જ્યારે તે ભાઇ એ પદો બોલતા ત્યારે હું તેને ઉતારી લેતો, ને મારાં મનમાં તેઓને ઠસાવવાને હું મોજ માનતો. તે પછી જ્યારે હું મિત્ર મંડળમાં વાતે બેસતો ત્યારે સ્વભાવિક રીતે મારા મુખ-માંથી તે માંહેલા પદો નિકળી જવા લાગ્યા, અને એ કબીરજીનાં પદોમાં કાંઇક એવો તો રસ છે, તેમાં જ્ઞાન અને ભકિતના માર્ગો એટલા તો સુંદર રીતે ભેલાઇ ગયા છે, અને તેમાં સમાયલી ફીલ-સુફી ગમે એટલી ઉંડાણુ હોવા છતાં, તે આપણા જેવા સંસારી માણુસોનાં દીલમાં કાંઇક એવી તો અસર ઉપજાવે છે કે, જેઓ તે

સાંભળે છે તેઓ, તે તરફ કાંઇક ઓર ભાવથી ખેંચાય છે એટલે મારા મિત્ર મંડળમાંના કેટલાકો તરફથી એ પદોનાં ઉતારાઓ વિષે માગણી થાય, એ તો દેખઇતુંજ છે.

આ તેમની માંગણીને પુગી વળવાને, ખાસ કરી મારા હુમદીન જરથોશ્તી ભાઇ બેહેનો જેમને એવી બાબદ વાંચવાને બીજી તક હોતી નથી તેમના માટે એક સાંધણુ પુરૂ પાડવા માટે એ પદો છપાવી બાહેર પાડવા કે કેમ તેના વિચારમાં હું હતો , તેવામાં "જામે જમશેદ"માં આ જાતની નસિહુતરૂપી લીટીઓ તે પત્રનાં લખાણોને મથાળે છાપવાની ચાલુ થયલી ગોઠવણુનો લાભ લેવા વિષે, મારૂં ધ્યાન એક મિત્રે ખેંચ્યું, અને જામેના અધિપતી આગળ તે વિચાર કબુ કરતાં તે તેમણે ખુશીથી ઉપાડી લઇ મને પોતાનો ઉપકારી કીધો, અને પરીણામમાં આ પુસ્તક વાંચક વર્ગની સેવામાં રજુ કરવાની મને જોગવાઇ મળી છે જે માટે હું પોતાને ખરેજ ભાગ્યશાળી ગણું છું, કારણ કે કબીરજી કહે છે કે:—

જીવન જોબન રાજમદ, અવિચલ રહા ન કોય,
જા દિન જાય સત્‌સંગમે, જીવનકા ફલ સોય.

તેમ, આ પુસ્તકનું કામ હાર પાડવા પાછળ મારો જે વખત ગયો છે તે મારે મનથી મારી જીંદગીની શુભ પળો છે; પરંતુ કયાં મારી અદના શકિત! અને કયાં આ મહાજ્ઞાની કબીરજીનું જ્ઞાન?

તેમજ આ (કબીરજીની) ભાષા ગુજરાતીથી કાંઇક દરજ્જે જુદી છે, જેને બ્રીજ ભાષા કહે છે, તેનો કાંઇ મારો ખાસ અભ્યાસ નથી. વળી આ પ્રકારની મારી પેહલીજ કોશેશ હોવાથી, એમાં ઘણીએક ખામીઓ જોવામાં આવે એ બનવાજોગ છે; જે માટે વાંચનાર વર્ગ પાસ કબીરજીનાં બોલોમાં માગી લઇશ કે:—

જામે જીતની બુધ્ધિ, તિતના વોહુ કર બતાય,
વાંકો બુરા ન માંનિયે, બહોત કહાંસે લાય?

એટલે, જેટલી જેની યથા શક્તિ હોય તેટલું તે કરી બતાવે, તે માટે હલકો વિચાર ન કરવો, પણ દરગુજરની નજરથી જોવું, કારણ કે વધુ તે કયાંથી લાવે? માટે પ્રિય વાંચનાર, એમાં જે કાંઇ ગંભીર ભુલો નજર પડે તેઓની ઉપર રહેમ નજર કરી, તે ભુલો માટે મારૂં ધ્યાન ખેંચવાની મેહેરબાની કરવી, એટલે ઇશ્વર ઇચ્છાથી એની બીજી આવૃતિ છપાવાને પ્રસંગ આવશે ત્યારે તે ભુલો તેમાં સુધારવાને બની શકશે.

આ ચોપડીના સંબંધમાં મારા મિત્રો તરફથી મને જે કાંઇ મદદ મળી છે, દાખલા તરીકે એની ભાષા અને શબ્દોની રચના માટે મારા એક બુઝર્ગ ગ્રહસ્થ, જેવણે ઉત્તર હિંદુસ્તાનમાં રહેતા હતા, તેમની પાસથી ઘણીક કિમતી સુચનાઓ મળી હતી. તેમજ આ પદો માહેલા કેટલાક ગુહ્ય પદોનાં અર્થ વિષે મારા એક બીજા એકાંતવાસી મિત્ર, જેઓ પણ સ્વર્ગવાસી થયા છે અને જેમને થીયોસોફીનું ઉંડું જ્ઞાન હતું, તેમની સલાહ ઘણી કિમતી થઇ પડી હતી, તેમના તરફ આ તકે ઉપકારની મારી લાગણી દર્શાવ્યા વિના આગળ ચાલીશ નહિ; એવી રીતે પરમાત્માની મેહેરબાનીથી આ પુસ્તકનું કામ હાર પાડવાને બની શકયું છે, જે માટે કબીરજીના બોલોમાં કહું તો:—

મેરા મુજમે કછુ નહિ, જો કછુ હય સો તેરા;
તેરા તુંજકો સોપતે, કયા લગેગા મેરા?

જે કાંઇ છે તે તેનું છે, મારૂં એમાં કાંઇએ નથી, માટે જે કાંઇ (થયું) છે તે તેનાં ચરણે ધરૂં છું.

માહાત્મા કબીરજીની જીંદગીનો હેવાલ ચોપડીને છેડે આપેલો છે—તથા કબીરજીનું ચિત્ર જે શરૂઆતમાં આપ્યું છે તે માટે ભલા અંગ્રેજ પાદરી સાહેબ Rev. G. Westcott ની ચોપડીને આપણે આભારી છઇએ.

મોંઢેથી મેળવેલા ઉપરાંત કેટલાક પદો આ પુસ્તકમાં છે તે એક જુની કબીર દરપણ નામની કેતાબમાં લીધાં છે.

કબીરજીનાં શિક્ષણનો અર્ક શું છે

કે માણસ તું પરમાત્માનોજ રસ્તો પકડ.

જેમ આપણા પવિત્ર ગાથામાં આપણા અષો રહેબર–સદ્ગુરૂ જરથુસ્ત્ર સાહેબે કહ્યું છે કે:—

"અયવો પથાઓ યો અષહે: વિસ્પે અન્યેશામ અંપથામ."

એટલે કે ખરો રસ્તો (પરમાત્માને મળવાનો) માત્ર એકજ છે અને તે રસ્તો અષોઇનો–બાકી બીજા બધા રસ્તાઓ ખોટા અને ફોકટની જંજાળના છે. તેવીજ રીતે કબીરજી પણ કહે છે કે:—

કબીર, સ્મર્ણ સાર હુયે, ઓર સકળ જંજાળ;
આદી અંત સબ શોધીયા દુજા દિસે કાલ—

વળી જેમ જરથોસ્તીઓની હોરમજદ યશ્તમાં, દાદાર અહુરમજદ કહે છે કે, જે કોઇ હરેક કાર્ય કરતાં, શું બેસતાં કે ઉઠતાં, ચાલતાં કે હાલતાં, મારૂં (પરમાત્માનું) નામ લીયે તેને કોઇપણ જાતની અળવળ કે દુ:ખ આવે નહિ; જે પ્રમાણે શ્રીગિતામાં ભગવાન શ્રી કૃષ્ણ કહે છે કે, જે કોઇ હરેક કાર્ય કરતાં, તે મારૂં (પરમાત્માનું) કાર્ય છે એવું સમજે, અને દરેક કાર્ય તે ઇશ્વરનુંજ કાર્ય છે એવું પાકું મનમાં સમજી આચરણ કરે તેને મુકિત મળે; અને ઇશ્વરનાં દર્શણ થાય, તેવીજ રીતે કબીરજી પણ પોતાનાં સાદા સુંદર રીતે કહેલા પદોથી આપણને શિખવે છે.

સઘળાંનું મૂળ પરમાત્મામા છે, અને પરમાત્માથી બીજું વધુ કાંઇએ નથી, એ માટે કબીરજી બહુજ ખાતરીપુર્વક કહે છે, અને તેથી હર ઘડીએ, દરેક બાબદમાં, આપણને પરમાત્માજ યાદ દેવાડે છે, અને તેથી તેઓ કહે છે કે,

રામ જપેં અનુરાગસે, સબ દુ:ખ ડાલે ધોય,
વિશ્વાસે તો હરી મિલે, લોહા કંચન હોય.

જે કોઇ પરમાત્માની જપ પુરતાં ધ્યાનથી કરે, તેનાં સઘળાં દુખો પરમાત્મા ધોઇ નાખશે, અને પરમાત્મા પર પૂર્ણ વિશ્વાસ રાખી તેને મેળવવાની કોશેશ જે કોઇ કરશે તેને પરમાત્મા મળશે, કારણ કે કબીરજી કહે છે કે,

સભી રસાયન મેં કરી, હરિસા ઓર ન કોય,
રતી એક ઘટમેં સંચરે, સબ તન કંચન હોય.

મેં બધું કીમિયું કરી જોયું, તો સેવટ મને પરમાત્માથી વધુ શ્રેષ્ટ કાંઇ છે એવું જણાયું. નહી. તેની (પરમાત્માની) એક રતીપણ જેના હૈયાંમાં પેશી જશે તેનું શરીર સોના પેરે થઇ જશે અને ખરૂં સોનું તેને હાથ આવી જશે.

ત્યારે આ દિબાઓ ખતમ કરતાં આપણે અંતઃકરણપૂર્વક દુવા ગુજારીશું કે આ કબીરવાણીના પ્રતાપે વાંચનારાઓને કાંઇક નવું અજવાળું મળે, અને પોતાની દુનિયવી ફરજો બજાવવા સાથે, જે કાંઇ ખરૂં કાર્ય માણસનું છે તે જોતાં થઇ, પોતાની સરજતના મહાન છેડા માટે પરિશ્રમ ઉઠાવતા રહે, અને ઐકયતાના પરમ-આનંદની મોજ મેળવવાને કાંઇક જલદી ભાગ્યશાળી થાય, તથાસ્તુ.

એ. પી. માદન.

મહુંમ શેઠ જેહાંગીર જમશેદજી વિમાદલાલ.

આખી જીંદગી લોક સેવા અર્થે અર્પણ કરી, પોતાની કે પારકી સર્વે કોમની ઉન્નતીનાં કાર્યમાં હુસ્તે મ્હોડે ભાગ લઇ, દુખ્યાનું દુખ નિવારણ માટે યથા શકિત બનતો પ્રયત્ન કરી, ગરીબોના બેલી થઇ તેમની મુશ્કેલીમાં પોતાથી બની શકે એટલી મદદ કરી, ભાષાણો દ્વારા લોક-સમાજને પોતાના ધર્મ અને ફરજ ઉપર મુસ્તકીમ કરવાની જીવ-તોડ મહેનત કરી, મરણની છેલ્લી ઘડી પર્યંત બિન-સ્વાર્થી સેવા બજાવી, આ મહાન વકતા, લોકપ્રિય અને લોકરક્ષી મહાન પુરૂષ, આ ફાની જેહાંન છોડી પોતાના પરમાત્મા સનમુખ જઇ પહોંચ્યો છે, જ્યાં એમની રૂડી કરણીના પ્રતાપે પરમાત્મા યોગ્ય બદલો આપી, સ્વર્ગનું ઉત્તમ સ્થાન નિર્માણ કરશે એ નક્કી.

આ "કબીરવાણી" ની પ્રથમ આવૃતિ પ્રગટ થતાં એમાં વિદ્વતાભર્યો દિબાચો લખી આ પુસ્તકને ઉત્તેજન આપ્યું. દરેક રૂડાં કાર્યમાં યથાશકિત મહેનત કરી તેનો ટેકો આપવાનો એમનો સ્વભાવજ હતો અને તે મુજબ આ પુસ્તક પણ એમનો ટેકો મેળવવા ભાગ્યશાળી થયું એટલે એમનાં કુવખતનાં અવસાન બાદ એમની યાદગારી માટે આ ટુંક લખાણ કરી એમની ભલી, પવિત્ર અને બિન સ્વાર્થી જીંદગીની ટુંક નોંધ રાખી છે, જેથી ઉધરતી પ્રજાને પોતાની કારકીર્દી તેજસ્વી બનાવવા કાંઇક ઉત્સાહ આવે.

મરનારનો જન્મ ઇ. સ. ૧૮૭૦માં થયો અને નિશાળની કારકીર્દી પણ તેજશ્વી હોવી જોઇએ કારણકે ૧૮૮૪માં ૧૫ વર્ષની ઉમ્મરે મેત્રીકની પરીક્ષા પસાર કરી ૧૮૮૭ માં બી. એ. ની પરીક્ષા પસાર કરી ૧૮૮૯માં એમ. એ. થયા, અને ૧૮૯૧માં એલ. એલ. બી. ની પરીક્ષા પસાર કરી ૧૮૯૮ના એપ્રીલમાં સોલીસીટરની પરીક્ષા પસાર કરી તે દિવસથી ભાગીદારીમાં ધંધો શરૂ કીધો, અને તે ધંધો કરતાં પૈસો મેળવવાના લોભથી બાકાત રહી, ગરીબ-ગુરબાંઓના બેલી

મરહુમ શેઠ જેહાંગીર જમશેદજી વિમાદલાલ

એમ એ, સોલીસીટર, વિગેરે—

જન્મ.	મરણ.
તા. ૧૦ મી આગસ્ટ ૧૮૭૦	તા ૨૨ મી જુલાઈ ૧૯૩૧

તરીકે મરણ પર્યંત સેવા બજાવી. એમની ઑફીસમાં ગરીબ વિધવા અને બાઇ-બાવરીઓની અલગાર બપોર પછી લાગતી અને તેમને જોઇતી કાયદાની સલાહ બિનસ્વાર્થે આપવા ઉપરાંત તેમનું સર્વ કામ કાળજીથી કરી આપી ગરીબોના અંતઃકરણપૂર્વક આશીશો લેતા હતા.

મર્હુમ એક ચુસ્ત થીયોસોફીસ્ટ હતા. પોતાના બુલંદ જરથોશ્તી ધર્મ ઉપર પુર એતેકાદ રાખી, તેનો અભ્યાસ ચાલુ રાખી, તે અભ્યાસનો લહાવો ભાષણો દ્વારા પોતાની કોમને ચાલુ આપતા હતા, અને એઓ ઇંગ્રેજી તેમજ ગુજરાતીમાં એક ઘણા આકર્ષક બોલનાર હતા તેથી, પોતાના સાંભળનારનાં મન ઉપર ઘણી ઉંડી અસર નિપજાવવામાં ઘણા ફત્તેહમંદ થતા, જેનો લ્હાવો લેવા મરનાર ભાષણ કરનાર હોવાનું જાહેર થતાંજ ભારે ગીરદી થતી.

મરનાર અન્ન-ફળ-શાકના એક ચુસ્ત હીમાયતી હતા અને જીવ દયાનાં કાર્યોમાં પુર ઉમંગથી ભાગ લઇ સદા સેવા બજાવતા.

વળી "સુલેહના કાસદ" સમાન અનેક કોમી કજીયા કંકાશ મરનાર પોતાની કુનેહ અને કુળાથી બન્ને પક્ષોને સમજાવી મનાવી સમાધાની કરાવવાને ફત્તેહમંદ થતા, જેથી ખરચનો બચાવ થવા સાથે, કડવી લાગણીઓ ફેરવાઇ જઇ સુલેહનું ફરેશ્તાઇ વાતાવરણ સ્થાપવામાં સેંકડો વેળા કાર્ય બજાવી ભલાઇ કરી ગયા છે, અને એમનું કાયદા સંબંધી જ્ઞાન, દુન્યાદારીના વહેવારૂ ભલા વિચારો, અને એમની પ્રેમી કાર્યનીતિથી એ કામ ઘણું સહેલાઇથી થઇ શકતું હતું.

પોતાની વ્હાલી જરથોશ્તી કોમના લાભમાં મરહુમ સદા ઉસ્તવાર ખડા રહેતા અને તેમ કરતાં પૈસા કે લાગવગને નહીં વશ થતાં, પોતાનાં અંતઃકરણનાં અવાજને સદા માન આપી પોતાને જે ખરૂં લાગે તેમજ લખતા અને કહેતા, જેથી કેટલીક વેળા અપજશ પણ

મળતો પણ "સેવા" બજાવવાના ઘણા સખત નિયમોનું પાળણ કરનાર આ વિરલો નર "સત્ય" ને વળગી રહી, ભલા ધનેતરની દરકાર કીધા વિના કાર્ય કરતા અને એવી બિન-સ્વાર્થી સેવા બજાવનાર આ વિરલા નરની જગ્યા ખાલી રહેશે.

કોમી લાભનું એવું એક પણ ખાતું નહીં હોય જ્યાં આ મ્હેનતુ વિદ્વાનની સેવા નહીં મળે. આ એમની કારકીર્દીથી કોમના શ્રીમંત ભેગા ગરીબ વર્ગના સમાગમમાં મરહુમ આવતા અને સર્વે એમની સેવાથી મગન થઇ એમને ચ્હાતા.

વળી પરકોમનાં પણ લોકોપયોગી ખાતાંઓ સાથે મરહુમનો સંબંધ હતો અને તે ખાતાંઓને પણ મર્હુમની સેવાનો લાભ મળતો.

એવા એક સપુતનું કવખતનું અવસાન ઘણું જ દુ:ખદાયક છે, પણ પરમાત્માની મરજીને સર્વેએ તાબે થવાનું છે. મર્હુમે જે ઉપયોગી અને ધાર્મીક જીંદગી ગુજારી છે તે કોમ કે પરકોમ સર્વેને ધડો લેવા જોગ છે અને આપણે પ્રાર્થના કરીશું કે મર્હુમને સ્વર્ગનું ઉત્તમ સ્થાન મળે અને એમના આશીર્વાદ અત્રે મળતા રહી નેક કાર્યોમાં સદા એમની ભલાઇ, નેકી અને ઉમંગની યાદ જળવાઇ રહે. તથાસ્તુ.

પ્રગટ કર્તા.

સાંજ વર્તમાનના "ધકનજી બીન મકનજી"
તેમજ ગુજરાતીના "બીરબલ"

તે મરહુમ બુઝર્ગ લેખક ખુરશેદજી બમનજી ફરામરોજનું મત.

કબીર વાણી

જગ-પ્રસિદ્ધ ભકત કવીરાજ મહાત્મા કબીરજીનાં

કાવ્ય વચનોનું એક અપૂર્વ પુસ્તક.

રચનાર મીટ બેહરામજી પીરોજશાહ માદન.

હિંદુસ્તાને જુદી જુદી ભાષાના જે અસંખ્યાત કવિઓને જન્મ આપ્યો છે, તેઓમાં ભક્ત-કવિઓ બહુ માન ભરેલી જગ્યા રોકે છે, અને તે ભકત-કવિઓમાં કબીરજી વિશેષ લોકપ્રિય છે. તેમની કાવ્ય કૃતિ કિંવા ભક્તિ વચનો ભીન્ન ભીન્ન નામે પ્રચલિત છે તેમનો શુમાર કાઢવો મુશકેલ છે; કારણ તે એકાદ ચોક્કસ પુસ્તક રૂપે લખાયાં નહોતાં અને મુખ્તત્વે કબીર-શિષ્યો તથા કબીરપંથીઓ, ખાસ કરી એ પંથના ભકતો તથા ભિક્ષુકોમાં મોઢેથી ગવાતાં આવ્યાં છે, અને તે એટલાં તો મધુર, કુદરતી જુસ્સાવાળાં, ચિતાકર્ષક છે કે તે ઉપર ભલભલા કવિઓ, વિદ્વાનો વગેરે પણ મોહી પડયા વગર રહેતા નથી, તેનું કારણ કિવાં ખુબી એવડાં છે. તેમાં જેમ કાવ્ય કિવાં સંગીતની મધુરતા તથા મોહિના અપૂર્વ છે, તેમ તેમાં સમાચલું સાહિત્ય વિલક્ષણ, ચિતાકર્ષક, નીતિભક્તિ તેમજ બ્રહ્મજ્ઞાનના

ઉંચામાં ઉંચા સબકો અને બોધ દેનારાં છે. આ બન્ને જોડે જોડે મળી જેમ ઉંચા મનશકિતવાળા વિદ્વાનોને સાનંદાશ્ચર્ય પમાડે છે, તેમ અજ્ઞાનમાં અજ્ઞાન માણુસોને પણુ ઉંચ સ્વચ્છ ભકિતરસથી મસ્ત મધન કરી બે ઘડી જાણે નચાવે છે. મહાત્મા કબીરજીની અલૌકીક શકિત તથા અમર વાણી પ્રત્યે કદી બે મત નથી, કોઇપણુ તેનો ઇન્કાર કરતું નથી.

કબીર કાવ્યને ખરેખર જેબ દે અને કબીરજીની અદભુત કૃતિને ખરેજ ઇનસાફ આપે એવું જો કોઇપણુ ગુજરાતી પુસ્તક બાહેર પડયું હોય તો તે "**કબીર વાણી**" નામનું અને **મી૦ બેરામજી પીરોજશાહ માદન** રચીત પુસ્તકજ છે, જે છપાવી પ્રગટ કરવાનું સાહસ આપણા જાણીતા બુકસેલરો તથા પબ્લીશરો **મેસર્સ જેહાંગીર બી. કરાણીના છોકરાઓએ** ઉઠાવી ફ્તેહ સાથ પાર પાડયું છે. ફ્તેહ એટલા માટે કે એ પુસ્તક ઝટ ખપી જવાથી બીજી અને હાલ છઠ્ઠી આવૃતી બાહેર પાડવાને તેઓ ભાગ્યશાળી થયા છે. "કબીર વાણી" પુસ્તકની આ ઇર્ષા કરવાજોગ ખપટ જેમ ખુદ કબીરરાજનાં કાવ્યની લોકપ્રિયતા સાબેત કરે છે તેમ તેના રચનારની ઉમદા રચાન-શકિત તથા પ્રગટ કરનારાઓની પુસ્તકને ખેંચાણુકારક રીતે છપાવવા બંધાવવાની ઉંચી કળા-શકિતની પણુ સાબેતી આપે છે.

આ પુસ્તક એક વેળા હાથ ધરી માત્ર તેના પર અહીં તહીં દ્રષ્ટિપાટ કરી જોતાંજ તેની ઉચી મજબુત શુશોભીત છપાઇ, બંધાઇ તથા "ગેટ અપ"થી મન આકર્ષાયા વગર રહેશે નહીં, અને તે પછી તેની અંદરનું સાહિત્ય-ભંડોળ તપાસતાં તો જીવાત્મા બે ઘડી સાનંદાશ્ચર્યના ઉંડા મહાસાગરમાંજ તરતો વા રમતો થશે. જો સંગીતની સહજ પણુ માહિતી હશે તો કબીરજીનાં પદો વગેરે રાગ-તાલ-તાણુવામાં લલકાર્યાથી વાંચકનો આનંદ ચક્રવૃધિ રીતે વધી જશે

કબીરજીનાં ચોક્કસ પદો તો મોટે ભાગે હંમેશાં લોક-સમુહમાં તેમના કરેલા ચોક્કસ રાગ-રાગણીમાંજ ગવાય છે, જેમકે "મુખરા કયા દેખે દરપનમેં" એ ગીત એટલું તો મધુર લાગે છે કે કોઇ હડહડતા બદમાશ નાસ્તીકનાં મન ઉપર પણ એ ઘડી ખોદાની હસ્તીની તથા આ સંસારના માયાનાં તકલીદીપણાંની અસર કર્યા વગર રહે નહીં.

આ પુસ્તક તેનાં નામ તથા નેમ પ્રમાણે "કબીર વાણી"-નુંજ છે અને તેમાં એ વાણીનાં વાણાં બેશુમાર છે. કબીરજીનાં પદ વિગેરે મળી લગભગ એક હજારનો ભવ્ય જમાવ છે તોપણ તેમાં બીજી કેટલીક નવીનતાઓ પણ ચીત ચોરક જણાય છે. શરૂમાં મહાત્મા કબીરજીનું દેવતાઇ મુખાર્વીંદ અપણું મન હરી લઇ તેમને નમન કરાવે છે, 'જ્યારે સેવટમાં કબીરજીનો વૃતાંત તેમનાં મહત્વ તથા મહિમાથી આપણને છક્ક કરે છે. એ વૃતાંત ટુંક છે, છતાં તે ઘણીક જાણવા જોગ નવિનતા પુરી પાડે છે. એથી પણ વધુ એક લંબાણ પ્રસ્તાવના આપણા માનિતા વકતા તથા લેખક **મી૦ જેહાંગીર જમશેદજી વીમાદલાલ** સોલીસીટરે લખેલી આપણાં માન તથા નમન ખેંચે છે. આ પસ્તાવના "બ્રહ્મજ્ઞાન" નાં તેમના પ્રિય વિષયના એક નાનકડા પણ અતિ કાબેલ્યત ભરેલા રેસાલા સમાન છે, અને તેમાં કબીર વાણીનો બ્રહ્મજ્ઞાન સાથનો સંબંધ ઉત્તમ રીતે દાખવી રચનારની આ દિશાની કોશેશની વાજબી પ્રસંશા કીધી છે.

"કબીર વાણી" ના રચનાર **મી૦ બેરામજી પીરોજશાહ માદન** પોતાનાં નામ-કામથી અત્યાર લગણમાં એ કિસમનાં સાહિત્યના શોખીન તથા અભ્યાસી તરીકે પુરતી રીતે વીખ્યાતીમાં આવી ચુકેલા છે. તેઓ એક ચુસ્ત તથા સાચા થીઓસોફીસ્ટ છે, જે તેમના બ્રહ્મજ્ઞાનના શોખ તથા અભ્યાસની પહેલી સરટીફીકેટ છે. એ તેજ શોખ તથા અભ્યાસ છે કે જે તેમને સ્વભાવીક રીતે કબીરજીની વાણી તરફ ઘસડી લઇ ગયો છે તથા કબીરજીના એક આશકની

હાલતમાં લાવી શકયો છે. તેઓ પઢેલ છે, કઢેલ છે, અને વળી ફરેલ પણ છે, કાંકે તેઓ વેલાયતથી પણ આગળ વધી ઠેઠ અમેરીકા સુધી જઇ આવ્યા છે, અને એ મહાન મુસાફરીના પ્રતાપે "ફીઝીકલ કલચર" "નેચર કયોર" વીગેરે નવિન સાયન્સોમાં પ્રવિણતા મેળવી તે સંબંધી તરેહવાર ચોપડી ચોપાન્યાં રચી પ્રગટ કરવા ઉપરાંત તેને લગતાં "હોમ" "સ્ટોર્સ" ઓજારો વગેરે આતાંઓ સ્થાપી તેની માલેકી માન તથા ફત્તેહમંદી સાથે ચલાવે છે, અને તેના પ્રતાપે તેમણે આપણ દેશીઓ માટે તનદરૂસ્તીનો એક તદન નવીન દરવાજો ખુલ્લો કરી આપ્યો છે.

સાંકળિયું

કબીરજીના ત્રીસ (૩૦) જંત્રો

જંત્ર	૧ લું—જગાઇયે કયા ?	પ્રેમ
,,	૨ જું— કિજીયે કયા ?	પુંજા
,,	૩ જું—પરખિયે કયા ?	શબ્દ
,,	૪ થું—કરીયે કયા ?	સતસંગ
,,	૫ મું—બોલીયે કયા ?	મિઠા
,,	૬ ઠું—બરાઇએ કયા ?	ઝગરા
,,	૭ મું—ખાઇએ કયા ?	ગમ
,,	૮ મું—પીજીયે કયા ?	તામસ
,,	૯ મું—છોડીયે કયા ?	અભિમાન
,,	૧૦ મું—ત્યાગિયે કયા ?	સબકછુ
,,	૧૧ મું—સુનીયે કયા ?	ગુણ
,,	૧૨ મું—સાંધિયે કયા ?	ઇંદ્રિયાં
,,	૧૩ મું—મારીયે કયા ?	આશા
,,	૧૪ મું—રાખીયે કયા ?	ધર્મ
,,	૧૫ મું—ધરિયે કયા ?	ધિરજ
,,	૧૬ મું—ઠહેરાઇયે કયા ?	મન
,,	૧૭ મું—મિટાઇયે કયા ?	ભ્રમ
,,	૧૮ મું—બડા પુન કયા ?	દયા
,,	૧૯ મું—બડા પાપ કયા ?	હિંસા
,,	૨૦ મું—દિજીયે કયા ?	દાંન
,,	૨૧ મું—ખુશબોઇ કયા ?	જશ
,,	૨૨ મું—દુર્ગંધ કયા ?	અપજશ
,,	૨૩ મું—લખિયે કયા ?	(અપના) રૂપ
,,	૨૪ મું—લિજીયે કયા ?	હરિનામ
,,	૨૫ મું—દેખિયે કયા ?	આત્મારામ

કબીર વાણી.

હમ કછુ પક્ષપાત નહિ રાખી,
સબ જીવન કે હિતકી ભાખી.

હું કોઇનીબી તરફદારી કરતો કે રાખતો નથી, પણ જે કાંઇ કહું છું તે સર્વેનાં ભલાંને અર્થે; કોઇ એક ધર્મવાળાને માટે નહિ, પણ સઘળા ધર્મોનું ભલું ચાહીને કહું છું—**કબીર.**

સત્ કબીરકે બચનકો, પ્રગટ કરૂં અબ સોય;
જો વાકો નિજ વાંચહિ, બુદ્ધિ નિર્મલ હોય.

સત્ કબીરજીનાં વચનો, હવે હું પ્રગટ કરૂં છું; જે કોઇ વાંચશે ને મનન કરશે તેની બુદ્ધિ નિર્મળ થશે.—**ધર્મદાસ.**

ૐ

મંગળાચરણ—(નમસ્કાર)

(૧)

સર્વોપર સત્ પુરૂષ હય, સબકે જીવન આપ;
પ્રથમ વંદના તાહિકો, નાશ હોત સબ પાપ.

સૌની ઉપર પરમાત્મા છે, ને તે સૌનાં જીવોનો જીવ છે. પહેલો નમસ્કાર હું તેને કરૂં છું; કારણ કે તેનાં નામની બરકતથી આપણાં સર્વ પાપોનો નાશ થાય છે.

(૨)

દ્વિતીય વંદના ગુરૂકો, કરત જ્ઞાન પ્રકાશ;
બિન ગુરૂ નાહિંન હોત નય, અંધકારકો નાશ.

બીજો નમસ્કાર હું સદ્‌ગુરૂને કરૂં છું, કારણકે, આપણે ખરેખર કોણ છીએ તે તેઓ આપણને સમજાવે છે, ને તેમના વિના બીજાં કોઇથી આપણને એ સમજ પડતી નથી.

(૩)

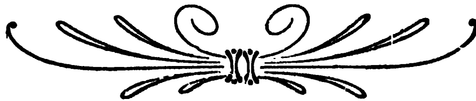
તૃતીય વંદના સબ સંતકો, ભવજલ તારનહાર;
ભકિત જ્ઞાન વૈરાગ દે, કરત બડો ઉપકાર.

ત્રીજો નમસ્કાર હું સાધુઓના વર્ગને કરૂં છું; કારણકે તે આપણું ફરી ફરીથી જન્મવાનું—મરવાનું મટાડે છે. તે આપણી ઇંદ્રિઓનાં શોખ મટાડે છે, તેઓને બદલે આપણને ખુદાનો શોખ લગાડે છે, તેથી આપણને ખુદાની મુલાકાત થાય છે, ને આપણને ખુદાની મુલાકાત થાય છે, તેથી એ સાધુઓનો વર્ગ આપણુ માણુસ જાતની ઉપર મોટો ઉપકાર કરનાર ગણાય છે.

(૪)

પુરૂષ રૂપી સદ્‌ગુરૂ હય, સદ્‌ગુરૂ રૂપી સંત;
ઇનકે પદ વંદન કિયે, આવે ભવકો અંત.

ખુદાની મુલાકાત કરાવનાર ગુરૂ, ખુદા પોતેજ છે. ફરક માત્ર એટલોજ, કે તે પોતાની નિરાકાર સ્થિતિ છોડીને આપણને વાસ્તે દેહમાં આવેલો હોય છે. એવો ખુદાની મુલાકાત કરાવનાર ગુરૂ, સાધુઓના વર્ગમાંજ મળી આવે છે; માણસના બીજા બધા વર્ગોમાં તે હોતો નથી. માટે સાધુઓ જ્યાં જ્યાં ને જ્યારે જ્યારે નજરે પડે, ત્યાં ત્યાં ને ત્યારે ત્યારે આપણે તેઓને નમસ્કાર કરીશું ને તેઓની બનતી સેવા ચાકરી કરશું; કાંયજે તેઓ વડેજ પૂનર્જન્મનાં આપણાં દુઃખોનો અંત આવે છે.

ખુદા વિષે.

(૧)

ધરતીકા કાગજ કરૂં, કલમ કરૂં વનરાય;
સાત સમુદ્રકી સાહિ કરૂં, હરિગુણ લિખા ન જાય.

આખી પૃથ્વિનાં જેટલું મોટું કાગજ બનાવું, સઘળાં જંગલોનાં લાકડાંની કલમ બનાવું, અને સાતે દરીયાનાં પાણીને સહી કરી નાંખું તોબી હરિ (ખુદા) ના ગુણો લખી શકાય નહીં. અર્થાત કે,—જે અપૂર્ણ છે તેની મદદથી, ખુદા જે પૂર્ણ છે, તેનું બ્યાન થઇ શકેજ કેમ?

(૨)

ભારી કહુ તો મેં ડરૂં, હલકા કહું તો જીઠ;
મેં કયા જાનું રામકો, નૈના કબહુ ના દીઠ.

ખુદા ભારી છે એમ કેહેતાં હું બીહું છું-જો હલકો છે કરી કહું, તો તે મશકરી કરવા જેવું યાને જુઠું કહ્યા બરાબર છે—કબીરજી કહે છે કે હું શું જાણું કે ખુદા કેવો છે, કારણ મારી આ ખાકી આંખોએ તેને કદી જોયો નથી—અર્થાત કે ખુદા આ આંખોએ દેખાતો નથી, પણ તેને અંતઃકરણમાંજ ઓળખવાનો છે.

(૩)

ઐસા કોઇ ના મિલા, ઘટમે અલખ લખાય;
બિન બાત્તિ બિન તેલ બિન, જલતી જોત દિખાય.

એવો કોઇ મને મળ્યો નથી કે જે અલખ યાને બહારથી નહીં પિછાણી શકાય તેવો જે ખુદા છે તેની આ શરીરમાંજ પિછાણ કરાવી આપે, અને જે જોત, તેલ ને કાકડા વગર, હમેશાં જળતી રહી છે તે દેખાડે.

(૪)

દેખા હય તો કિસે કહું, કહે કોન પતિયાય;
હરિ જૈસાકા તૈસા હય, હરખ હરખ ગુન ગાય.

મેં ખુદાને જોયો છે તે કોણુને કહું? અને જો કહું તો કોણુ માનશે?–ખુદા તો એકુનો એકુજ યાને સદા એકસાન છે; માટે હું તો તેનાં હરખે હરખે ગુણુ ગાવું છું, યાને તેની ચાહમાં ચકચુર છું.

(૫)

સાહેબ તેરી સાહેબી, સબ ઘટ રહી સમાય;
જયું મેહદીકે પાતમે, લાલી લખી ન જાય.

જેમ મેહેદીનાં ઝાડનાં પાદડાંમાં લાલી રહેલી છે, પણુ બાહેરથી તે દેખી શકાતી નથી તેમ "ઓ સાહેબ" તારી સાહેબી સર્વ ઠેકાણે છે, યાને તું દરેક આકાર કે શરીરમાં રહેલો છે, પણુ બાહેરથી યાને આ ખાકી આંખોએ તું જોવાઇ શકાતો નથી.

(૬)

ખાલેક બિન ખાલી નહિ, સુઇ ધરનકો ઠોર;
આગે પિછે રામ હયે, રામ બિના નહિ ઔર.

એક સોય જેવી પણુ નાની ચીજ રહી શકે એટલી પણુ જગ્યા ખુદા વિના ખાલી રહેલી નથી, એવી રીતે ખુદા, આગળ પાછળ સર્વે ઠેકાણે ને સર્વે ચીજમાં રહેલો છે, ને તે શિવાય બીજું કાંઇ નથી.

(૭)

જયું નેનનમે પુતલી, યું ખાલેક ઘટ માંહે;
ભુલા લોક ન જાનહિ, બાહેર ઢુંઢન જાયે.

જેમ આંખોમાં પુતળી રહેલી છે, તેમ ખુદા પણુ આ શરીર-માંજ રહેલો છે, પણુ ભુલા પડેલા યાને માયાની જાળમાં લપટા-

ચલા લોકો જાણી શકતા નથી, તેથી તેઓ ખુદાને પોતાની બાહેરજ શોધવા જાય છે.

(૮)

કસ્તુરી કુંડલ બસે, મૃગ ઢુંડે બન માંહિ;
ઐસે ઘટ ઘટ રામ હય, (પર) દુનિયાં દેખે નાહિ.

હરણની દુંટીમાં કસ્તુરી રહેલી છે ને તેની સુગંધ હરણને આવે છે પણ હરણને ખબર નથી કે કસ્તુરી જેવી સુગંધી ચીજ તેની પોતાનીજ અંદર રહેલી છે; તે તો વન્સપતિ સુંઘી સુંઘીને કસ્તુરીને પોતાની બાહેર જંગળમાંજ શોધતું ફરે છે, તેમજ ખુદા પણ દરેક આકાર તથા દરેક શરીરમાં રહેલો છે પણ માણસનું ધ્યાન બાહેર લાગેલું હોવાથી કોઇ ખુદાને જોઇ શકતું નથી.

(૯)

ઘટ બિન કહાં ન દેખીયે, રામ રહા ભરપૂર;
જિન જાનાં તિન પાસ હય, દુર કહા ઉન દૂર.

શરીરનાં ભિત્તર સિવાય બીજે કયાંએ ખુદાને શોધવા ના જા; ત્યાંજ ખુદા ભરપુર રહેલો છે; જેણે તેને પાસે જાણ્યો તો ખુદા તેની પાસેજ છે, અને જે કહે કે ખુદા દુર છે તો તે માણસથી ખુદા જરૂર દુરજ છે-અને તે ખુદાથી દુરજ રહેશે.

(૧૦)

બાહેર ભિત્તર રામ હય, નેનનકા અભિરામ;
જિત દેખું તિત રામ હય, રામ બિના નહિ ઠામ.

બાહેર તેમજ અંદર ખુદા રહેલો છે અને એમ ખુદાને સર્વ ઠેકાણે જોવો, તેમાંજ આંખોની ખરી ખુશાલી રહેલી છે—કબીર કહે છે જ્યાંબી હું જોઉં છું ત્યાં મને તો ખુદાજ દેખાય છે અને ખુદા સિવાય કોઇ પણ જગ્યા બાકી નથી.

(૧૧)

જ્યું પથ્થરમે હય દેવતા, યું ઘટમે હય કિરતાર;
જો ચાહો દિદાર કો, તો ચકમક હોકે જાર.

જેમ પથ્થરમાં અગ્નિ છુપાઇને રહેલો છે, તેમ ખુદા પણ દરેક શરીર કે આકારમાં ભરાઇને રહેલો છે અને તને ખુદાને જોવો હોય, તો જેમ ચકમકનો પથ્થર સાફ હોવાથી, તેને ઘસવાથી અગ્નિ પ્રગટ થઇ બાહેર દેખાય છે તેમ તારાં શરીરને તથા મનને પવિત્ર કરે, તો તનેબી ખુદા દેખાય.

(૧૨)

પાવક રૂપી રામ હય, સબ ઘટ રહા સમાય;
ચિત્ત ચકમક લાગે નહિં, ધુંવા બહિં બહિં જાય.

ખુદા અગ્નિરૂપ છે અને બધાંનાં શરીરોમાં રહેલો છે, પણ જેમ ચુલામાં પુરૂં બળતણ ન હોવાથી ધુંવાડો થયા કરી બળતું હોળવાઇ જઇ, અગ્નિનો પ્રકાશ થતો નથી, તેમ જ્યાં સુધી માણુસનું ચિત બાહેર ભમતું અટકીને ખુદા ઉપર પુરૂં લાગે નહિ ત્યાં સુધી ખુદા દેખાય નહિં.

(૧૩)

સાંઇ તેરા તુંજમે રહે, જ્યું પથ્થરમે આગ;
જોત સરૂપી રામ હય, ચિત્ત ચકમક હો લાગ.

જેમ પથ્થરમાં અગ્નિ છુપાઇને રહેલો છે, તેમજ તારો ખુદાબી તારામાંજ રહેલો છે—જ્યારે તું તારૂં ચિત સાફ કરશે ત્યારે તે જોત પ્રકાષીત થશે અને તુંજ પોતે ખુદાનો સ્વરૂપ યાને જોત છે એવું તને માલમ પડશે.

(૧૪)

પરદેશા ખોજન ગયા, ઘર હિરાકી ખાંણ,
કાચ મનિકા પારખુ, કયું આવે પહેછાંન?

પોતાનાં ઘરમાંજ હિરાની ખાણ હોવા છતાં પરદેશમાં શોધ કરવાને જાય, એવો જે ખોટા કાચનો પારખુ હોય તે ખરા હિરાને કેમ જાણી શકે? ખુદા જેવો અમૂલ્ય હિરો શરીરમાંજ હોવા છતાં, માણસ તેને બાહેરજ શોધે તો ખુદા તેને કયાંથી મળે?

(૧૫)

મેં જાનું હરિ દુર હય, હરિ હરૂદય માંહિ;
આડી ત્રાટી કપટકી, તાંસે દીસત નાહિ.

કબીર કહે છે કે હું એમજ સમજતો હતો કે ખુદા તો દુર (આકાશપર) હશે, પણ મને જ્ઞાન થયું ત્યારે મેં જાણ્યું કે ખુદા તો મારી સાથેજ રહેલો છે, પણ મારાં હૈયામાં વાંસ (કપટ) નો પડદો પડેલો તેથી મને ખુદા દેખાઇ શકાયો નહિ.

(૧૬)

જાકો આડા અંતરા, તાકો દીસે ન કોય;
જાન બુજ જડ હો રહે, બળ તજ નિર્બળ હોય.

જેને માયાનો આડો અંતર પડેલો હોય તેને શું દેખાય? જે જાણીબુજીને જડવાદી બને ત્યારે તેનું ખરૂં જોર છતાં તે અશક્ત રહે એમાં શિ નવાઇ? અર્થાત, માણસ આત્મા છે એમ નહિ માને, અને જીંદગી માત્ર ઇંદ્રિઓની મોજ મજાહમાંજ રહેલી છે એવું માની આત્મજ્ઞાન નહીં મેળવે તો તેને ખુદા કયાંથી દેખાય?

(૧૭)

ભટક મુવા ભેદી બિના, કોણ બતાવે ધામ?
ચલતે ચલતે જુગ ગયો, પાવ કોસપર ગામ.

ભેદુ યાને ખુદાને જાણનાર ગુરૂ વગર હું બાહેર ભટકી ભટકીને મરી ગયો પણ ખુદાનું ઠેકાણું મને કોઇએ બતાવ્યું નહિ અને એવી રીતે ખુદા બાહેરથીજ મળશે એમ માનતાં માનતાં કાંઇ જુગો ચાલી ગયા—જ્યારે ખુદાનું ગામ તો પા કોશપરજ હતું, યાને ખુદા તો મારી સાથેજ હતા.

(૧૮)

બસત કહાં ઢુંડે કહાં, કિસ બિધ આવે હાથ;
કબિર! તબહિ પાઇયે, જબ ભેદી લિજે સાથ.

ખુદા કયાં વસે ને હું તેને શોધું ક્યાં, તો પછી મને તે કેમ મળે? જ્યારે મેં ભેદુ યાને ખુદાને જાણનાર ગુરૂની સંગત કીધી યાને મને ગુરૂ મળ્યા ત્યારેજ ખુદાને મળવાનો માર્ગ મળ્યો.

(૧૯)

જા કારણ હમ ઢુંડતે, ઔર કરતે આસ ઉમેદ;
સો તો અંતર ઘત મિલા ગુરૂ મુખ પાયા ભેદ.

જે કારણ માટે હું બાહેર શોધ કરતો હતો, અને મળવાની આશા ઉમેદ રાખતો હતો, તે તો મને મારી અંદર (હૃદયમાં) મળ્યો કે જેનો ભેદ મને ગુરૂ મળ્યા ત્યારેજ ખુલ્લો થયો.

(૨૦)

હિરા હરિકા નામ હય, હિરદે અંદર દેખ;
બાહેર ભિત્તર ભરી રહા, ઐસા અગમ અલેખ.

ખુદાનાં નામરૂપી એક હિરો, જે તારાં હૈયાંમાં જડેલો છે, તેને તું તારાં હૈયામાં જઇને જો; જ્યારે તું તેને હૈયાંમાં

જોશે ત્યારે તે તને અંદર પણ દેખાશે ને બાહેર પણ સર્વ ઠેકાણે દેખાશે, એવો તે છે, જેની હસ્તીનો ભેદ બાહેરથી નહિ વર્ણવી શકાય કે નહિ સમજી શકાય તેવો છે.

(૨૧)

બિષય પ્યારી પ્રીતડી, તબ હરિ અંતર નાહિ;
જબ હરિ અંતરમે બસે, બિષયસે પ્રીત નાહિ.

જ્યાંસુધી ઇંદ્રિઓનાં વિષયો ઉપર પ્રીતી થયા કરે, યાને જ્યાંસુધી ઇંદ્રિઓનાં ભોગ ભોગવવાનું મન થયા કરે, ત્યાંસુધી અંતઃકરણમાં ખુદાનો વાસો નથી એમ જાણવું-પણ જ્યારે ખુદા હૈયામાં વસ્તો થાય-યાને ખુદા તરફજ મન લાગ્યા કરે ત્યારે વિષય વાસના નથી યાને દુનિયાઇ ચીજો ઉપરની ભાવના જતી રહી છે એમ નક્કી જાણવું, અને ત્યારેજ ખુદા દેખાય.

(૨૨)

ભકિત બિગાડી કામીયાં, ઇંદ્રિ કેરે સ્વાદ;
જન્મ ગમાયા ખાધમે, હિરા ખોયા હાથ.

જેઓ ઇંદ્રિઓના સ્વાદની દરેક મોજ મજાહમાં રહીને નિરંતર ખાવા પીવા વગેરે દુનિયાઇ વિચારોમાંજ ચકચુર રહે છે, તેઓની ખુદા તરફની ભકિત જતી રહે છે, અને તેઓ ખરેજ હિરો હાથમાંથી ગુમાવી પોતાનો જન્મ બરબાદ કરે છે. અર્થાત્ માત્ર ખાવા પીવાની મોજ અથવા ધન ભેગું કરવાને ખાતરજ આ જીંદગી છે, એમ જેઓ સમજે છે, અને બીજી નેમ વિષે જાણતા નથી, યા જાણવા છતાં તે ઉપર મન રાખતા નથી, તેઓ પોતાનો ભવ ફોકટ ગુમાવે છે, અને તેઓને ખુદા મળી શકતો નથી.

(૨૩)

રામ હય તહાં કામ નહિ, કામ નહિ તહાં રામ;
દોનો એક જા કયું રહે, કામ રામ એક ઠામ?

જેનાં મનમાં ખુદા હોય તેને વિષય વાસના હોય નહીં, અને જેનાં મનમાં વિષય વાસના નથી તેને ખુદા દેખાય,–જેમ એક જગાની અંદર બે ચીજ એક્કી વેળા રહી શકતી નથી તેમ વિષય વાસના, અને ખુદાનાં દર્શન, બન્ને એક્કી વેળા મનમાં રહી શકતાં નથી–કારણ તેઓ પરસ્પર વિરૂદ્ધ છે, જ્યારે હૈયામાંથી વિષય વાસના દુર થાય, તેમજ તેના બધા વિચારો પણ મનમાંથી નિકળી જાય, ત્યારેજ ત્યાં ખુદાનો વાસો થઇ શકે.

(૨૪)

જૈસે માયા મન રમે, તૈસે રામ રમાય;
તારા મંડળ છાંડકે, જહાં કેશવ તહાં જાય.

જેમ દુનિયાંની માયામાં યાને મોજ મજાહના વિચારોમાં મન ચકચુર બની તેમાં લીન્ન થઇ જાય છે તેમ જો મન, ખુદાના વિચારમાં લીન થઇ પોતાને ભુલી જાય, તો તે માણસ સુર્યમંડળ પણ છોડીને ત્યાં પહોંચી જાય કે જ્યાં ખુદા છે.

(૨૫)

ચેતન ચૌકી બેઠ કર, મનમે રાખો ધીર;
નિર્ભય હોકે નિઃશંક ભજ, કેવળ કહે કબીર.

તારા મનના દરવાજા ઉપર ચોકી રાખી ધિરજથી બેસ, અને પછી જરાએ ભય યા શક રાખ્યા વિના તું કેવળ ખુદાનેજ મનમાં ભજ્યા કર–અર્થાત, તારા મનમાં બીજા વિચારો આવવા ના દે, અને ખુદા મળશે એવું નિશ્ચય ધારી મનમાં વમાસ્યા કરતો ખુદાની યાદમાં રોકાઇ જા.

(૨૬)

લેહ લાગી નિર્ભય ભયા, ભરમ ગયા સબ દૂર;
બનમે બનમે કહાં ઢુંડે, રામ યહાં ભરપૂર.

જ્યારે તારાં મનને ખુદાની લેહુ લાગે, ત્યારે ખુદાનાં વમાસણમાં (વિચારમાં) રહેવાને લીધે, દુનિયાંની ફિકર ચિંતા ટળી જાય, ને ઇંદ્રિઓથી દેખાતા ખોટા દેખાવો-ભ્રમો પણ મટી જાય, ને ખુદા સર્વ ઠેકાણે ઘરબેઠાં દેખાય એવું છે ત્યારે ખુદાને શોધવાને જંગલે જંગલ શા માટે જવું જોઇએ?

(૨૭)

સબહિ ભૂમિ બનારસી, સબ નિર ગંગા તોય;
જ્ઞાની આત્મરામ હય, જો નિર્મળ ઘટ હોય?

જો મન પવિત્ર થાય તો, કાશી જવાની અને ગંગા નદીમાં ન્હાવાની કાંઇ જરૂર નથી. પવિત્ર મનનાં અને સાફ દીલનાં માણસને બધી જગા એકજ સરખી કાશી જેવી પવિત્ર છે-અને બધી નદીનાં પાણી ગંગા જેવાં પવિત્ર છે; જે પવિત્ર થયો છે, જેનેં જ્ઞાન થયું છે, તેનો આત્મા પોતેજ ખુદા છે.

(૨૮)

આપા ખોયે હરિ મિલે, હરિ મિલત સબ જાય;
અકથ કહાંની રામકી, કહે સો કોન પતિયાય?

"હું ફલાણો માણસ છું" એવું ભાન જતું રહે, ત્યારે ખુદા મળે; અને ખુદા મળે ત્યારે આખી જેહાંન મળે નહીં થઇ જાય, ખુદાની એવી, નહિ કહી શકાય તેવી વાત છે, ને એવી વાત કરીએ તો કોણ માને?

(૨૯)

કબીર! જબ એ જગ નહિ, તબ રહા એક ભગવાન;
જીને વોહ દેખા નજરસે, સો રહા કોન મકાન?

ઓ કબીર! જ્યારે મનમાંથી આ જગતની હસ્તીનો ખ્યાલ નિકળી જાય, ત્યારે માત્ર ભગવાનજ એકલો રહે—અને જે કોઇએ તેને તેવો જોયો તે પુરૂષ અમુક જગ્યાએજ રહેલો છે એમ કેમ કહેવાય? અર્થાત—જે માણસ પોતાનાં ધ્યાનમાંથી જગતની હર-એક વસ્તુનો ખ્યાલ અને આકારોને કાઢી નાખે તો પછી તે એકલા ખુદાનેજ જોઇ શકે, અને ખુદા સર્વવ્યાપક હોવાથી તે જીવ પણ સર્વવ્યાપક થઇ જાય ત્યારે તે માણસ અમુક જગ્યાએજ રહેલો છે એમ કદી કહેવાય નહિં.

(૩૦)

હરિજન હરિ તો એક હય, જો આપા મિટ જાય;
જા ઘરમે આપા બસે, તો સાહેબ કહાં સમાય?

ખુદાની યાદ કરતાં કરતાં, ધ્યાન ખુદામાં એવું લાગી જાય કે ઇંદ્રિઓનાં વિષયોનાં વિચારો તો શું, પણ "હું ફલાણો માણસ છું" એવી પોતાની યાદ પણ મનમાંથી જતી રહે ત્યારેજ ખુદાને યાદ કરનાર અને ખુદા એકજ થઇ જાય—પણ જ્યાં પોતાની યાદ "હું પણું" યાને "હું છું" એવો ખ્યાલ મનમાં થયા કરે, ત્યારે તેમાં ખુદા કયાંથી રહી શકે, યાને ખુદા કેમ દેખાય?

(૩૧)

તું તું કરતા તું ભયા, તું માંહે મન સમાય,
તું માંહી મન ામલ રહા, અબ મન અંત ન જાય.

"હું નથી" (પણ) "તું છે" એવું વિચાર્યા કરતાં યાને "ખુદા ખુદા" કરતાં મન એવું ખુદામાં સમાઇને રહેવા લાગે, કે

પોતાનું "હુંપણું" રેહેજ નહિં, પણ મન ખુદારૂપ થઇ જાય, અને મન જ્યારે ખુદામાં મળી જઇને રહેતું થયું, કે પછી તે કદી છુટું વિખુટું પડવાનું નથી કારણ તે પોતાનાં સુખી છેડે પુગી ગયું, એટલે "હું જુદો છું" એવું ભાન ફરીને તેને થશેજ નહિં.

(૩૨)

તું તું કરતાં તું ભયા, મુજમે રહી ન "હું"
વારી ફેરૂં નામ પર, જીત દેખું તિત "તું"

કબીરજી કહે છે કે "ખુદા ખુદા" કરતાં હું ખુદા થઇ ગયો ને મારામાં "મારાપણું" રહ્યું નથી. તારાં નામ પરથી હું ઓવરાઇ (કુરબાન) જાઉં છું કે તે જપવાથી હવે જ્યાં જ્યાં હું જોઉં છું અને જે જે હું જોઉં છું તે બધું "ખુદાજ" છે એમ દીસે છે.

(૩૩)

રામ, કબીરા એક હય, કહેન સુનનકો દોય.
દો કર જો જાનસી, જાકુ ગુરૂ મિલા ન હોય.

ખુદા અને કબીર તો એકજ છે. માત્ર કહેવામાં અને સાંભળતાં "બે" છે યાને જુદા છે; કોઇ એમ જાણે કે કબીર અને ખુદા બે જુદા છે તેને ગુરૂ મળ્યો નથી, એવું સમજવું.

(૩૪)

નામ કબીરા હો રહા, કલજુગમે પ્રકાશ;
સબ સંતનકે કારને, નામ ધરાયા દાસ.

આ કળીયુગમાં કબીરનું નામ પ્રકાશી રહ્યું છે, પરંતુ કબીરજી કહે છે કે, હું તો ખુદાનો નોકર છું અને સઘળા સંત લોકોને માટે યાને જેઓ ખુદાઇ રાહપર ચાલવાવાળા છે તેઓને ખાતરજ હું નામ રાખી ગયો છું.

(૩૫)

કબીર, કુત્તા રામકા, મોતી નામ ધરાય;
ગલે બિચ દોરી પ્રેમકી, જીત ખેંચે તિત જાય.

કબીરજી કહે છે કે, હું તો રામનો કુતરો (નોકર) છું-મારૂં નામ મોતી રાખ્યું છે—મારાં ગળાંમાં ખુદાના પ્રેમની દોરી નાંખી છે, જેથી ખુદા જ્યાં મને ખેંચે ત્યાં હું જાઉં છું. અર્થાત-મેં મારૂં દીલ ખુદાને સંપૂર્ણ અર્પણ કર્યું છે. અને મારી મરજી પ્રમાણે નહિ-પણ ખુદાની મરજી પ્રમાણે રહું છું અને કાર્યો કરૂં છું.

(૩૬)

દાસ કહાવન કઠણ હય, મેં દાસનકો દાસ;
અબ તો એસા હો રહું, કે પાંઉ તલેકી ઘાસ.

પોતાને દાસ કેહેવાડવું એટલે ખુદાનો બંદો થવું એ બહુ મુશ્કેલ છે; હું તો તેનાં બંદાઓનો પણ નોકર છું અને હવેથી એવો થઇને રહું, કે તેઓના પગ હેઠળનું ઘાસ બની જાઉં.

(૩૭)

જો દેખા સો તિનમેં, ચોથા મિલે ન કોય;
ચોથેકું પ્રગટ કરે, હરિજન કહિએ સોય.

જેબી મેં જોયું છે તે સત્વ્, રજસ્ અને તમસ્ જે પ્રકૃતિનાં ત્રણ ગુણો છે-એ ત્રણમાંજ થતું દેખાય છે, અને એ ત્રણની પેલી મેરની જે ચોથી હાલત છે, તે હાલતનો કોઇ પણ માણસ મને મળ્યો નથી. એ ચોથી હાલતને જે પ્રગટ કરી શકે તેજ ખુદાનો ખરો ભગત્ છે. સારાંશ કે દુનિયામાં સઘળે ઠેકાણે "હુ" "તુ" અને "તે" એવા ત્રણ પ્રકારો જાહેર થઇ રહ્યા છે—એ ત્રણની પેલી મેર, યાને એ ત્રણુડેને એક કરી નાંખનારી જે ચોથી હાલત છે તેજ ખુદાની હાલત છે કે જ્યાં "હુ" "તુ" અને

"તે" એવો જુદાઇનો પ્રકાર હસ્તી ભોગવતો નથી અને જે કોઇ, તે હાલત પોતામાં પ્રગટ કરે તેનેજ હરિજન યાને આત્મજ્ઞાની કેહેવો.

(૩૮)

જો એક ન જાનીયા, તો બહુ જાને કયા હોય;
એકે તે સબ હોત હય, સબસે એક ન હોય.

તું તે એકને યાને ખુદાને નહિ જાણે તો બીજું બધું જાણવાથી શું થાય? તે એકમાંથીજ આ સૃષ્ટિની બધી પેદાયશ બની છે. તે એકમાંથીજ આ અનેક ઉત્પતિઓ થઇ છે, પણ તે બધાંથી એક થઇ શકાતું નથી.

(૩૯)

એક સાધે સબ સધે, સબ સાધે એક જાય;
જો તું સિંચે મૂલકો, ફુલે ફુલે અઘાય.

જો તું એકને સાંધશે તો બધુંએ સંધાશે. પણ જો તું (તે એક શિવાય) બધાંને સાંધવા જશે તો તે એક જતો રેહેશે. ઝાડનાં મુળને પાણી સિંચશે ને તેને સાચવશે તો તેમાં ફળ ફુલ સર્વે આવી જશે—અર્થાત, જો તું ખુદાને પકડશે યાને ખુદાનેજ મળવાની ઇચ્છા રાખશે તો દુનિયવી માલમતા પોતાની મેળે આવી જશે.

(૪૦)

સબ આયે ઇસ એકમે, ડાર પાત ફળ ફૂલ;
કબીર! પીછે કયા રહા, ગ્રહિ પકરા નિજ મૂળ?

એ એકમાંજ બધુંએ આવી જાય છે, ડાળ, ડાંખળાં, પાતરાં, ફળ ને ફુલ સર્વે તેમાં આવી જાય છે. ત્યારે ઓ કબીર! જે કોઇએ તે મુળનેજ પકડી રાખ્યું તેને બીજું કરવાનું યા મેળવવાનું બાકી શું રહ્યું? જેને ખુદાજ મળ્યા તેને બીજું શું જોઇએ?

(૪૧)

મેરા મુજમે કછુ નહિ, જો કછુ હય સો તેરા,
તેરા તુજકો સોંપતે, કયા લગેગા મેરા.

ઓ ખુદા! મારી અંદર "મારૂં" યાને મારી જાતનું પોતાનું હોય એવું કાંઇ નથી; જે કાંઇ છે, તે બધું તારૂંજ છે; અને જે કાંઇ તારૂં છે, તે તુંને પાછું હવાલે કરૂં, તેથી મારૂં કાંઇબી જતું રહેતું નથી—અર્થાત, મારી રચનામાં આ સ્થુળ શરીર છે તે મારૂં નથી; કારણ કે, મરણ વખતે તે મારાથી છુટું પડી જાય છે; મારી રચનામાં "પ્રાણમયકોષ" યાને શરીરમાં રહેલો, દસ પ્રકારનાં કામ બજાવતો વાયુ છે તે પણ મારો નથી: કારણ કે, મરણ વખતે તેપણ મારાથી છુટો પડી જાય છે; મારી રચણામાં "મનોમયકોષ" યાને ઇંદ્રીઓની ગમતી ચીજોનો ખ્યાલ કર્યા કરતું જે (મનનું) નિચલું ભાન છે તેપણ મારૂં નથી, કારણ કે, હું જ્યારે સ્વર્ગમાં જાઉં છું, ત્યારે તેપણ મારાથી છુટું પડી જાય છે; મારી રચણામાં "વિજ્ઞાનમય કોષ" અથવા મનની શકિતઓ ને સદગુણો છે તે પણ મારાં નથી: કારણ કે, હું તુંને મળવા આવું છું, ત્યારે તે પણ બેમાલમ થઇ જાય છે; એ બધાંથી ઉપરવાળું તત્વ જે "આત્મા" અથવા "હું પોતે કહેવાઉં છું" તે પણ મારો નથી: કાંય જે, જ્યારે હું પોતે" થાઉં છું ત્યારે હું તો કાંઇ હોતો નથી, પણ "તુંજ" હોય છે.

(૪૨)

મેરા તો કોઇ હય નહિ, ઔર મેં કિસીકા નાહિં;
અંતર દ્રષ્ટ બિચારતાં, રામ બસે સબ માંહિં.

એઓમાંનું (ઉપર જણાવી ગયા તેઓમાંનુ) કોઇ મારૂં નથી ને હું એઓમાંનાં કોઇનો નથી; ખુદાઇ નજરે જોતાં ખુદાજ સઉમાં સઉ થઇને વસેલો છે.

(૪૩)

કબીર! ખોજી રામકા, ગયા જો સકલ દ્વિપ;
રામ બસે ઘટ ભિત્તરા, જો આવે પ્રતિત.

ઓ કબીર! ખુદાને શોધવાવાળો માણસ, સઘળા દેશોમાં જાય છે, પણ જો તેને વિશ્વાસ હોય તો ખુદા તેનાં શરીરમાંજ રહેલો માલમ પડે.

(૪૪)

સબ ઘટ ભિત્તર મેં બસું, મોકો મિલે ન કોય;
જો કરૂં સો મેં કરૂં, નામ બંદેકા હોય.

ખુદા કહે છે કે, હું તો સર્વ આકારો ને શરીરોમાં રહેલો છું પણ મને કોઇ ઓળખતા કે ભેટતા નથી; જે કાંઇ કરૂં છું યાને થાય છે તે હુંજ કરૂં છું, પણ માત્ર નામ માણસનું હોય છે, યાને લોકો કહે કે અમુક કાર્ય અમુક માણસે કીધું.

(૪૫)

સબ ઘટ મેરા સાઇયાં, ખાલી ઘટ નહિ કોય,
બલિહારી ઉસ ઘટકી, જા ઘટ પ્રગટ હોય.

સર્વનાં શરીરમાં ખુદા છે, ને કોઇ પણ શરીર તે વગર ખાલી નથી; પણ જે શરીરમાં ખુદા જાહેર થાય તે શરીરનીજ બલિહારી છે, યાને જીવવાની ખરી મોજ ત્યારેજ હોય છે.

(૪૬)

ચોંસઠ દિવાં જોડ કર, ચઉદે ચંદા માંહિ;
તિસ ઘર કૈસા ચાંદના, જીસ ઘર ગોવિંદ નાહિં?

ચોંસઠ બત્તિઓ સાથે મેળવ્યે અને ચઉદ ચંદ્રમાઓના પ્રકાશ પણ ત્યાં હોય, પણ જે ઘરમાં યાને શરીરમાં ખુદા નહિ પ્રગટ થયો હોય, ત્યાં ખરૂં ચાંદનું યાને અજવાળું કયાંથી હોઇ શકે?

(૪૭)

કોઇ એક પાવે સંતજન, જા કે પાંચો હાથ;
જાકો પાંચો વશ નહિ, તાકો હરિ સંગ ન સાથ.

જેઓએ પોતાની પાંચે ઇંદ્રિઓને તાબે કરી છે તેઓમાંના કોઇ એક સાધુ પુરૂષને ખુદા મળે છે, પણ પાંચે ઇંદ્રિઓને જેણે વશ નથી કીધી, તેને ખુદાનો મેળાપ થઇ શકતો નથી.

(૪૮)

કબીર! હદકે જીવકો, હિત કર મુખ ના બોલ;
જો હદ લગા બેહદસે, તાસે અંતર ખોલ.

અરે કબીર, જેની આશા ઉમેદ, હદવાળી આકારવાળી જેહાંનને લગતીજ હોય છે, તેનું ભલું ચાહીને તેને નિરાકારનું સાધન શિખવતો નાં, (પણ) જેની આશા ઉમેદ કોઇબી જાતનાં આકારો ધરાવ્યા વગરની અપરમપાર ખાલી જગ્યામાં જઇને રેહુવાની ઉપર લાગેલી છે, તેને, નિરાકારને પોહોંચવાનું, તારા મનમાં છુપું રાખેલું સાધન શિખવજે.

(૪૯)

હદમે રહે સો માનવિ, બેહદ રહે સો સાધ;
હદ બેહદ દોનો તજે, તાકા મતા અગાધ.

સાધારણ માણસને આકારવાળી ચીજોનુંજ ભાન હોય છે; અને સાધુને આકાર વગરની અપરમપાર ખાલી જગ્યાનું ભાંન હોય છે, પણ જે કોઇએ અપરમપાર ખાલી જગ્યાનું ભાંન પણ નહિં રાખે તેનો તો મહિમાં અપરમપારજ જાણવો, એટલે કે હદ અને બેહદની પાર ગયેલાનો તો કોઇ પારજ પામી શકે નહિં.

(૫૦)

હદ છાંડી બેહદ ગયા, અવર કિયા વિશ્રામ.
કબીરા જાસું મિલ રહા, સો કહીયે નિજ કામ.

હદવાલી, આકારવાળી જેહાન છોડીને હદ વગરની, આકાર વગરની ખાલી જગ્યામાં જવું, અને એ પ્રમાણે રેહવા વસવાની બીજી જગ્યા કરી લેવી, અને ત્યાં જે સાહેબ રહે છે તેની સાથે હુ (કબીર) જેમ મળી ગયો છું, તેમ સાથે મળી જઇને રેહેવું એ તો દરેકનું પોતાનુંજ કામ છે, એટલે કે તે પોતાથીજ અનુભવાય છે, બીજો કોઇ તે દેખાડી યા કહી શકે નહિ.

(૫૧)

હદમે બેઠા કથત હય, બેહદકી ગમ નાહિં;
બેહદકી ગમ હોયગી, તબ કથનેકો કછુ નાહિં.

જેનું ભાંન હદવાલી, આકારવાળી જેહાંન સુધીનુંજ હોય છે. અને હદ વગરની, આકારો ધરાવ્યા વગરની, ખાલી જગ્યામાં જે જીવી જાણતો નથી, તેજ પોતાનાં અજ્ઞાનપણાંમાં તે હાલતનું મોહોડેથી વર્ણન કરે છે, પણ જે ત્યાં જીવી જાણે છે, તે તો તે હાલતને મોહોડેથી બોલી નહીં શકાય એવી તરેહની સમજે છે, ને તેટલા માટે તેને વિશે તે કાંઇ બોલતો નથી.

(૫૨)

દેખન સરીખી બાત હય, કહેન સરીખી નાહિ;
ઐસા અદભૂત સમજકે, સમજ રહે મન માહિ.

નિરાકાર ખુદાને મળવાને લગતી એ વાત, આપણે પોતે જોઇએ તોજ સમજાય, અને, બીજો કોઇ મોહોડેથી સમજાવે તો નહિંજ સમજાય, એવી અજાયબ જેવી છે; માટે તું એને અનુભવજે, ને તારો અનુભવ તારાજ મનમાં રાખજે, તે બીજા કોઇને કહેતો ના.

(૫૩)

બીન ધરતિકા ગામ હય, બિન પંથકા દેશ,
બિન પિંડકા પુરૂષ હય, કહે કબીર ઉપદેશ.

મારૂં કબીરનું કેહેવાનું એ છે કે, આપણી આ જેહાનની ચીજોની સરખામણીઓ વડે ખુદાને લગતી વાતો બોલી શકાતી નથી. દાખલા તરીકે, માણુસો જ્યાં રેહેતાં હોય તે જગ્યાને આપણે "ગામ" કહીએ, પણ પરમેશ્વર (જ્યાં) રહે છે તે જગ્યાને માણસનાં રેહેઠાણની સરખામણી કરીને "ગામ" કહેવાય નહિ, કાંયજે જ્યાં પૃથ્વિજ નહિં ત્યાં "ગામ" કેમ હોય? આપણે એક દેશથી બીજે દેશ જઇએ ત્યારે તે, કોઇ રસ્તે થઇને જઇએ છીએ, પણ પરમેશ્વર (જ્યાં) રહે છે તેને માણસના રેહેઠાંણની સરખામણી કરીને "દેશ" કહીએ, તો તે દેશ જવાનો કાંઇ રસ્તો નથી. કોઇ એક માણુસ છે, એવું આપણે કહીએ, ત્યારે તરત તેનું શરીર આપણાં લક્ષમાં આવે છે; હુવે એવીજ રીતે આપણે બોલવા જઇએ કે "પરમેશ્વર" છે, તો લોકો એમ સમજે કે તેને શરીર હશે, જ્યારે તેને શરીર તો છેજ નહિં

(૫૪)

કબીર ચલ જાય થા, પુછ લિયા એક નામ;
ચલતા ચલતા તહા ગયા, જહાં ગામ નામ નહિ ઠામ.

હું ખુદાની રાહમાં ચાલ્યો જતો હતો, ચાલતાં ચાલતાં મેં એક જણ પાસેથી ખુદાનું નામ પુછી લીધું. પછી તે નામ જપતો જપતો આગળ ને આગળ ચાલ્યા કીધો, ત્યારે આખરે હું ત્યાં જઇ પહોંચ્યો, કે જ્યાં કોઇ ગામ નહિ મળે, કાંઇ રેહેવાનું નહિં મળે, ને કોઇનુ નામ નિશાન નહિં મળે!

(૫૫)

કૌતક દેખા દેહ બિન, રવિ સસિ બિન ઉજાસ;
સાહેબ સેવામે રહે, બેપરવા હિ દાસ.

આ અજાયબ જેવો દેખાવ મેં શરીર વગર જોયો. મારી ઇંદ્રિઓ અને મન મળે નહિ થઇ ગયલાં હતાં, તેવી હાલતમાં મેં આ અજાયબ જેવો દેખાવ જોયો અને એ દેખાવ જોવાને માટે સુર્ય ચંદ્રનું અજવાળું પણ ત્યાં નહિં હતું; પછી હું નોકર પેરે સાહેબની સેવામાં રેહવા લાગ્યો, ને આ દુનિયાનાં સર્વે કામો ને સર્વે વાતો વિશેની મારી ફીકર ચિંતા મટી ગઇ.

(૫૬)

ધરતિ ગગન પવન નહિં, નહિં તુંબા નહિં તાર;
તબ હરિકે હરિજન થા, કહે કબીર બિચાર.

જ્યારે પૃથ્વિ, પવન, આસમાન કાંઇ નહિ હતું ને તુંબડુ કે તેનો તાર કાંઇએ નહિ હતું, ત્યારે માત્ર ખુદા કે ખુદાનો ભગત તો હતોજ, એવું મારૂં કેહવું છે, જે માટે તું વિચાર કર.

(૫૭)

દેખા એક અગમ ધની મહિમા કહી ન જાય;
તેજ પુંજ પ્રગટ ધની, મનમે રહા સમાય.

મેં તે સાહેબને જોયો, જેને ઇંદ્રિઓ પોહોંચી શકતી નથી ને તેનો મહિમા યાને મોટાઇની વાત મોહેડેથી કેહેવાઇજ શકાતી નથી, તે પ્રકાશનો જથ્થો હૃદયમાંજ સમાઇ રહ્યો, એટલે કે તે માત્ર અનુભવમાંજ રહેલો છે, યાને જે કોઇ અનુભવે તેજ જાણી શકે છે.

(૫૮)

દિપક દેખા જ્ઞાનકા, પેખા અપરમ દેવ;
ચાર વેદકો ગમ નહિ, તહાં કબીરા સેવ.

જેને જોવાથી સર્વે ચીજો ને વાતો જણાય છે, તે દીવાને મેં દીઠો; અને તેને, જેના જેવો બીજો કોઇ નહિ એવા ખુદા તરીકે મેં પીછાન્યો, અને ચારે વેદો જેની વાત સમજાવી શકતા નથી, એવા તે સાહેબની સેવામાં હું ખડો રહ્યો.

(૫૯)

વૈકુન્ઠ ઉપર બસત હય, મેરા સાહેબ સોહે;
જાકે રૂપ ન દેખ હય, સો અંતર મિલ્યા મોહે.

વૈકુન્થની પેલીમર, યાને જરથોશ્તીઓમાં જેને ગરોથમાંન કહે છે તેની પેલીમેર, જે રહે છે તે મારો સાહેબ છે, અને જેને આકાર, લીટી કે આકૃતિ કાંઇએ નથી, તે (ખુદા) મને મારામાંજ મળ્યો.

(૬૦)

મેં થા, તબ હરિ નાહિં, અબ હરિ હય મેં નાહિં;
સકલ અંધેરા મિટ ગયા, દિપક દેખા માહિં.

"હું અમુક માણુસ છું." એવું જ્યાં સુધી મને દેખાતું હતું, ત્યાં સુધી મને ખુદા દેખાતો નહિં હતો. હમણાં મને ખુદા દેખાય છે ત્યારે "હું અમુક માણુસ છું," એવું મને દેખાતું નથી; ખુદા રૂપી દીવો મારાં હૈયામા મેં જોયો, ત્યારે મારે લગતી ને સારી જેહાંનને લગતી કોઇબી વાત વિષે મને અણજાણપણું રહ્યું નથી.

(૬૧)

કરતમ કરતા ના હુતા, ના હુતા હાટ ન પાટ;
જા દિન કબીરા રામજન, દેખા ઓઘટ ઘાટ.

જ્યારે હું (કબીર) ખુદાનો સેવક થયો, ને જ્યારે હું અચળ પદને પામ્યો યાને કદી નાશ ન પામે એવાં સ્થાને પુગ્યો, ત્યારે હાટ અને પાટ તથા કર્તા અને કર્મ સઘળું મારાંમાંથી ચાલી ગયું. અર્થાત–જ્યારે કોઇ આત્માની ભેટ કરે છે ત્યારે તેનો બહારનો સંસાર તથા કર્તા-કર્મ સઘળું મળે નહિ થઇ જાય છે, એટલે કે જોનાર "હું" જુદો, ને જોવાની "ચીજ" બીજી સામે હોય એવું કશુંએ ત્યાં હોતું નથી.

(૬૨)

ગુન ઇંદ્રિ સેહેજે ગઇ, સદ્‌ગુરૂ ભયે સહાય;
ઘટમેં બ્રહ્મ બિરાજયા, બક બક મરે બલાય.

ખુદાની સાથે ખરેખરો મેલાપ કરાવી શકે એવા ગુરૂએ જ્યારે મને મદદ કીધી ત્યારે, મારા સર્વ તમો ગુણો જતા રહ્યા. સર્વ રજો ગુણો જતા રહ્યા, ને સર્વ સત્વ ગુણો પણ (થોડો વાર) મળે નહિં થઇ ગયા, તેથી મારી છએ ઇંદ્રિઓ પણ જતી રહી ને એ બધું જે થઇ ગયું, તે જાણી મારી કાંઇ કોશેશથી નહિં થયું, પણ પોતાની મેળેજ થઇ ગયું. બધા ગુણો ને બધી ઇંદ્રિઓ જતી રહી, ને હૈયાંમાં પરમાત્મા બિરાજેલા દેખાયા, તેમની સાથે રૂબરૂમાં મેલાપ થયો, ત્યારે હવે ખુદા આવા છે ને આવા નથી, એવો બકબકારો હું શા માટે કરૂં?

(૬૩)

કબીર, હદકા ગુરૂ હય, બેહદકા ગુરૂ નાહિં;
બેહદ આપે ઉપજે, અનભવકે ઘર માંહિં.

કબીરજી કહે છે કે, હદ છોડાવવા માટેજ ગુરૂની જરૂર છે. પછી બેહદમાં ગુરૂની જરૂર રહેતી નથી; બેહદ પોતાની મેળેજ પોતાનાં આત્માનુભવથી પ્રાપ્ત થાય છે.

(૬૪)

નિરાધાર સો સાર હય. નિરાકાર નિજ રૂપ;
નિશ્ચલ જાકો નામ હય, ઐસા તત્વ અનૂપ.

આ સંસાર આકારવાળો આપણને દેખાય છે, છતાં તે નાશવંત હોવાથી નિરાકારજ છે. આ આપણું શરીર પણ તેવીજ રીતે નિરાકાર છે. જે હમેશાં રહેવાવાળું તત્વ છે તેજ તત્વ ખરૂં નામવાળું છે, અને તે તત્વની ઉપમા કંઇ આપી શકાય તેમ નથી, યાને તેને નામ નિશાન છેજ નહિં.

(૬૫)

સુરતમેં મૂરત બસે મૂરતમે એક તત્;
તા તત્ તત્ બિચારયા, તત્વ તત્વ સો તત્.

શુદ્ધ ધ્યાન અથવા સમાધિમાંજ ખુદાની ખરી મૂર્તિ દેખાય છે. એવી મૂર્તિ એવી છે કે તેનું વાણીથી કંઇ વર્ણન કરી શકાતું નથી, તેથી તેને "તત્" નું નામ આપવામાં આવે છે તે "તત્" નો વિચાર કરતાં અંતે એમ માલુમ પડે છે કે આ આખા વિશ્વનું મૂળ તત્વ તે "તત્" જ છે, અને જે તત્વો દેખાય છે તે માત્ર તેજ "તત્"નાં રૂપાંતર છે.

(૬૬)

જો એ તત્ત્વ બિચારકે, રાખે હૈયેમે સોય;
સો પાંનિ સુખકો લહે, દુઃખ ન દરસે કોય.

એ તત્વ શું છે તેનો વિચાર કરી કરીને, તે તત્વને જે કોઇ પોતાનાં હૈયામાં અનુભવે અને રાખે, તે માણસને સુખજ મળે ને તે કોઇપણ જાતનું દુઃખ જોય નહિં.

જીવ વિષે.

(૬૭)

બિન બીજકા વૃક્ષ હય, બિન ધરતી અંકુર;
બિન પાનીકા રંગ હય, તહાં જીવકા મુર.

જ્યાં બીજ વગરનું ઝાડ છે, જ્યાં ધરતી વગર યાને ભોંય વગર ફુટી નીકળેલો પીલો ઉગે છે, જ્યાં પાણી વગરનો રંગ છે, ત્યાં જીવનું મુળ છે. અર્થાત, જીવ જ્યાંથી નિકળ્યો છે ત્યાં આકાર, રંગ કે જગ્યા જેવું કાંઇ નથી, યાને જે સર્વનું મુળ (ખુદા), જેનું રૂપ, રંગ કે આકાર જેવું નથી તેમાંથી જીવનું પ્રગટ થવું હોય છે.

(૬૮)

હમ વાસી વહાં દેશકે, જહાં ગાજ રહા બ્રહ્મન્ડ;
અનહદ બાજા બાજીયા, અવિચલ જોત અખંડ.

જીવ ત્યાંનો રહેવાસી છે, કે જ્યાં "શબ્દ બ્રહ્મ" યાને સૃષ્ટિના જાહેર થવાની પેહલ્લી શરૂઆતની હાલત, જેને હિંદુ શાસ્ત્રમાં "શબ્દ બ્રહ્મ," અને જરથોસ્તી ધર્મશાસ્ત્રમાં "અહુનવ." કહ્યો છે, તેનો નાદ (અવાજ) થતો હોય છે, જ્યાં તે હદ વગરનું વાજું વાગ્યા કરે છે, અને જ્યાં નિરંતર (યાને એકસરખી રહેલી અખંડ) ને હુંમેશ બળતી જોત છે, તે જીવનું રહેઠાણ છે.

(૬૯)

આયા એકહિ દેશસેં, ઉતરા એકહિ ઘાટ;
બિચમેં દુબધા હો ગઇ, સો હો ગયે બારેબાટ.

તે એક દેશમાંથી યાને ખુદામાંથી બધા જીવો આવ્યા છે,

અને એકજ ઠેકાંણે યાને આ સ્થૂળ (ખાકી) દુનિયામાં ઉતર્યા છે, પણ નીચે આવતાં વચ્ચમાં, યાને જુદા જુદા ભૂવનોમાંથી પસાર થતાં તેઓ ઉપર આપદા આવી પડી, ને તેથી તેઓ એક બીજાથી જુદા પડી, છુટા વિખુટા થઇ ગયા.

(૭૦)

હમ વાસી વહાં દેશકે, જહાં જાતવરણ કુળ નાહે;
શબ્દ મિલાવા હો રહા, પર દેહ મિલાવા નાહે.

આપણે (જીવો) અસલમાં તો, તે એકજ દેશના રેહવાસી છીએ કે જ્યાં જાત, વર્ણ, કે કુળ (ઉંચ યા હલકું ખાનદાંન) જેવો તફાવત કાંઇએ નથી. ત્યાં તો માત્ર "શબ્દ"થીજ મેલાપ યાને એકત્ર થઇ શકાય છે. પણ આ સ્થૂળ શરીરથી ત્યાં મળાતું યાને એક થઇ શકાતું નથી. (એ સ્થિતીમાં માત્ર મહાત્માઓજ રહી શકે છે).

(૭૧)

ગેબી આયા ગેબસે, ઔર યહાં લગાઇ એબ;
ઉલટ સમાનાં ગેબમે તો મિટ જાય સબ એબ.

એ ગેબી યાને અણદીઠ જીવ, ખુદામાંથી નિકળ્યો છે પણ આ ખાકી દુનિયાંમાં આવવાને અને કાર્યો કરવાને માટે પોતાનાં ઉપર જુદા જુદા પદાર્થોનાં શરીરો ધારણ કર્યાં છે, તેથી તેનામાં દુર્ગુણો ને ખામીઓ પેદા થઇ છે એ જીવ, શરીર સાથે એટલો લપટાઇ ગયો છે, કે શરીરના સર્વ દોષો (અવગુણો) તેને લાગુ પડયા છે; તે વિષયો તરફ દોડે છે, ને વિષયોમાં તેનો લય થયા કરે છે; તેને બદલે જો તે જીવ ઉલટો દોડે—ખુદા તરફ દોડે યાને દીલ લગાડે, ને ખુદામાં તેનો લય થાય, તો તેની સર્વ એબો મટી જાય.

(૭૨)

કબીર ! જાત જાતકા પાહોના, જાત જાતમે જાય;
સાહેબ જાત અજાત હય, સો સબમે રહે સમાય.

શરીર ધારણ કીધા પછી જીવ પોતાનું પ્રગટીકરણ આગળ વધારવાને આ દુનિયામાં આવે છે ત્યારે જુદી જુદી જાત, વર્ણ ને કુળ, નિચ કે ઉંચમાં, પોતાની આગળી કરણી મુજબ અવતરે છે, અને નર કે નારીનો દેહ ધારણ કરે, પણ ખુદા તો અજાત છે યાને તેને જાત-વર્ણ કે નર-નારી જેવું કાંઇએ નથી, તેથી (ખુદા) જગતમાં સર્વ ઠેકાણે અને સર્વ આકારો કે શરીરોમાં સમાઇ રહ્યા છે યાને હાજર છે.

(૭૩)

કરી કરામત જગતકી, રાજ રીત બંધાન;
સાહ્યો કિયો તોહે સોંપકે, આપ છુપે કરી આંન.

ખુદાએ જગતને પેદા કીધી, અને જગતને ચલાવવાના કાયદાઓ મુકરર કીધા તે પછી તું (જીવ) ને વૃદ્ધિ કરવાને માટે, યાને તારૂં પ્રગટિકરણ આગળ ચલાવવાને, જગતને તારે હવાલે સોંપીને, તારી ઉપર પોતાનો સહાયો નાંખ્યો અને પછી પોતે ખુદા તારી નજર આગળથી ગેબ થઇ ગયા.

(૭૪)

એક બુંદ તે સબ કિયા, નર નારીકા નામ;
સો તું અંતર ખોજ લે, સકળ બ્યાપક રામ.

તે એક મુળ યાને ખુદા છે, જેમાંથી આ બધું થયું છે, અને નર-નારી, એવાં નામો બન્યાં છે, તે ખુદા જે સર્વવ્યાપક થઇને બધે રહ્યા છે, તેને તું તારા અંદર (હૈયાં) માં શોધ.

(૭૫)

એક બુંદ તે સબ કિયા, એ દેહકા બિસ્તાર;
સો તું કયું બિસારીયા, અંધે મુંઢ ગમાર?

તે એક મુળે યાને ખુદાએ, આ બધાં જગતનું વિસતાર્ણ કીધું છે; આ જગત છે તે ખુદાનું મોટું શરીર છે, અને આપણ સર્વે તે એક મોટા અંગના માત્ર ભાગો છઇએ, અને તેનાથીજ જીવીએ છીએ, યાને આપણી જીંદગીનો આધારજ ખુદા છે, ત્યારે તેને, ઓ આંધળા, મૂર્ખ, અજ્ઞાની! તું કાં વિસરી ગયો?

(૭૬)

સબ ઘટ ભિત્તર રામ હય, ઐસા આપ સો જાન;
આપ આપસે બંધીયા, આપે ભયા અજાણ.

સર્વ આકારો અને શરીરોમાં ખુદા છે એવું તું તારી મેળેજ જાણી લે; તું તારી મેળેજ પોતે બંધાઇ ગયો છે તેથી "તું પોતે કોણ છે?" એ વાતથી તું અણજાણ થઇ ગયો છે, યાને તે તું ભુલી ગયો છે.

(૭૭)

પાંચ ધાતકા પિંજરા, સો તો અપના નાહિ;
અપના પિંજર તહાં બસે, અગમ અગોચર માંહિ.

પંચ ભૂત યાને પાંચ મૂળ પદાર્થો, પૃથ્વિ, પાણી, અગ્નિ, હવા ને આકાશનું બનેલું આ શરીર, તે કાંઇ આપણું જાવેદાનનું યાને હંમેશનું મકાન નથી. આપણું શરીર એટલે આપણું ખરૂં પોતાપણું—ખરૂં સ્વરૂપ તો તે જગ્યા છે, જેને આ ઇંદ્રિઓથી પહોંચી શકાતું નથી, ને જોઇ-જાણી શકાતું નથી ત્યાં છે યાને ખુદામાં છે.

(૭૮)

સગા હમારા રામજી, સહોદર હય પુની રામ;
ઔર સગા સબ સગમગા, કોઇ ન આવે કામ.

આપણો, (જીવનો) ખરો સગો ખુદાજ છે, આપણો ભાઇભાંડુ પણ ખુદાજ છે; બાકીના બીજાં કેહવાતાં બધાં સગાં વહાલાંઓ માત્ર નામનાજ યાને પોતાના સ્વાર્થનાજ છે, કોઇ કંઇ કામ આવવાનું નથી.

(૭૯)

ચલ ગયે સો ના મિલે, કિસકો પુછું બાત;
માત પિતા સુત બાંધવા, જુઠા સબ સંગાત.

જેઓને હું પુછું છું, તેઓ કહે છે કે હમારાં સગાવહાલાંઓ ચાલી ગયાં તે કોઇ પાછાં મળતાં નથી; માટે મા, બાપ, છોકરો ને ભાઇ એ સર્વ "મારાં છે," એમ સમજવું એ માત્ર ખોટો ખ્યાલ છે.

(૮૦)

કયા કિયા હમ આયકે, કયા કરેંગે જાય?
ઇતકે ભયે ન ઉતકે ભયે, ચલે સો મુલ ગમાય.

આપણે જીવે અહીંયાં આવીને શું કીધું, અને મરણ પછી ત્યાં જઇને શું કરવાનાં હતા? ન તો આપણે આ દુનિયાંના થયાં, કે નહિ પેલી દુનિયાંના થયા, અને એવી રીતે જેઓ ગયા, એટલે કે "હું કોણ છું" એ જાણ્યા વગર જેઓ ગયા તેઓએ પોતાના મુળને ગુમાવ્યો, યાને ખુદાને ગમાવ્યો.

(૮૧)

કબીર! યા તન જાત હય, શકે તો ઠોર લગાય;
કે સેવા કર સંતકી, કે ગોવિંદ ગુણ ગાય.

ઓ કબીર! આ તારૂં શરીર તો ચાલ્યું જવાનું, માટે જ્યાંસુધી તે હાથમાં છે ત્યાં સુધી તું સાધુ સંતની સેવા કર, અને ખુદાનાં ગુણ ગાઈ તેને પિછાણવાને યત્ન કર.

(૮૨)

કહાં જાય કહાં ઉપને, કહાં બરાયે લાડ?
ન જાનું કિસ રૂખ તલે, જાય પડેંગે હાડ.

તું શા સારૂં એટલો બધો લાડ તારાં શરીરને લડાવે છે? કેવાં ઝાડની નિચે તેનાં હાડકાં જઇને પડશે તે પણ તું જાણતો નથી?

(૮૩)

આજ કાલ દીન પંચમે, જંગલ હોગી બાસ;
ઉપર લોક હિ ફિરેંગે, ઢોર ચરેંગે ઘાસ.

આજે નહિ તો પાંચ દિવસ પછી પણ, તું જંગળનો રેહવાસી થવાનો, ને તારૂં શરીર જ્યાં રાખ્યું હશે તે જગા ઉપરથી લોકો ફૂર હુર કરશે, ઢોરો ચારો ચરશે.

(૮૪)

રામ નામ જાન્યો નહિ, કિયા ન હરિસેં હેત;
તાસે જનુની ભારે મુઇ, પથ્થર પડ્યા પેત.

ખુદાનું નામ શું છે તે તેં જાણ્યું નહિ, ને ખુદા સાથે તારૂં દીલ લગાડયું નહિ, તો તારી માતાને પેટે તું પથ્થરજ પેદા પડેલો ગણાય, અને તે બિચારીએ તારો ભાર ફોકટજ ઉપાડેલો કેહેવાય.

(૮૫)

હરિકી ભકિત બિનાં, ધિક જીવન સંસાર;
ધુંવા કેરા ધોલરા, જાત ન લાગે વાર.

ખુદાની ભકિત કર્યા વિનાં સંસારમાં તારા જીવવાને ધિક્કારજ છે; એ સંસારને ધુંવાડાના ગોટાની પેઠે ચાલ્યો જતાં વાર નથી લાગવાની.

(૮૬)

રામ બિસારચો બાવરા, અચરજ કિનો યેહ;
ધન જોબન ચલ જાયગા, અંત હોયગી ખેહ.

જેને તું "મારૂં ધન," "મારી જુવાની," એમ કરી કહે છે તેઓ તો અંતે નાશ પામવાનાં, ત્યારે કબીરજી કહે છે કે મને મોટી અજાયબી લાગે છે તું ખુદાને કેમ ભુલી ગયો છે?

(૮૭)

મનખા જનમ તોકુ દીયો, ભજવેકો હરિ નામ;
કાહે કબીર ચેત્યો નહિ, લાગો ઐારહિ કામ?

માણુસનો જન્મ તુંને આપ્યો તે ખુદાને ભજવાને માટેજ, તે વાત તેં કેમ યાદ રાખી નહિ, ને બીજાં બીજાં કામોમાં લાગી ગયો?

(૮૮)

મનુષ્ય જન્મ તોંકો દિયો, ભજવેકો ગોવંદ;
તું અપને કરને આપકો, કહાં બંધાયે ફંદ?

માણુસનો અવતાર તને મળ્યો, તે ખુદાને ભજવાને અને પિછાણુવા માટે, ત્યારે તું તે નથી કરતો ને બીજાં બીજાં ફંદોમાં પડી, તારા પોતાના હાથે તું કાંય બંધાઇ જાય છે?

(૮૯)

મનુષ્ય જનમ તો દુર્લભ હય, નહિ વારમ વાર;
તરવર તે ફલ ગિર પડા, બહોર ન લાગે ડાર.

જેમ ઝાડ પરથી એક ફળ નિચે તુટી પડીયું તે ફરીથી ડાંખળીને વળગી શકતું નથી, તેમજ માણુસનો અવતાર પણ મેળવવાનો એટલો મુશ્કેલ છે કે તે ફરીથી મળતો નથી.

(૯૦)

કાસે સોવે નિંદભર, જાગી જપ મોરાર;
એક દિન ઐસો સોવેંગો, લાંબે પાંઉ પસાર.

એવો દુલર્મ (ભાગ્યવંત) માણસને અવતાર મળ્યા પછી તું ઘણા ઘણા કલાકો શાનો ઉંઘાય છે? તું જગાય એટલું જાગ, ને જાગતો રહીને ખુદાની જપ બને એટલી કર; હમણાં સુવાની શું જરૂર છે? એક દીવસ સુવાનો તો આવવાનો છેજ ત્યારે લાંબા પગ કરીને સુઇજ રેહેજેની?

(૯૧)

કબીર! કેવલ નામકે, જબ લગ દિવે બાત;
તેલ ઘટા બાતી બુઝી, તબ સોવે દિન રાત.

હું કબીર કેહવાઉં છું, તે જ્યાં સુધી આ દીવો બળતો રહેલો છે ત્યાં સુધીજ; એકવાર તે દીવા માંહેલું તેલ ઘટયું ને બત્તિ બુજાઇ ગઇ, ત્યારે તો પછી રાત ને દિવસ સુઇ રેહેવાનું છેજ.

(૯૨)

મન તું કૈસા બાવરા; તેરી શુધ્ધ કયું ખોય?
મોત આયે સિરપે ખડા, ચલતે બેર ન હોય.

અરે માણસ, તારૂં મન કેવું દાંધું ખાધું છે? તારી શુદ્ધિ તેં કેમ ખોહી દીધી છે? મોહોત, આવીને તારાં માથાં ઉપર ભમે છે ને તને મરતાં પળનો વાર લાગવાનો નથી!

(૯૩)

મન અપના સમજાઇ લે, આયા ગાફેલ હોય;
બિન સમજે ઉઠ જાયગા, ફોકટ ફેરા તોય.

જન્મ લીધા પછી તું સમજી શકતો નથી કે "હું કોણ છું?" અને સમજ્યા વગર તું ગુજરી જશે તો તારૂં જનમવું ફોકટ જશે,

માટે મનને સમજાવી-સમજાવીને તારા કાબુમાં લે, કે "હું કોણ છું" તે તને સમજાય.

(૯૪)

મનખા જનમ પાય કે, ભજીયો ન રઘુપતિ રાય;
તેલી કેરા બેલ જયું, ફિર ફિર ફેરા ખાય.

માણસનો જન્મ પામીને, જો તું ખુદાને નહિ ભજે, તો ઘાંચીનાં બળદની પેઠે પાછા પાછા જન્મ-મરણના ફેરા તને ખાવા પડશે. અર્થાત ઘાંચીના બળદ, જેમ અંધારામાં ગોળ ગોળ ફરી ફરી, જ્યાંનો ત્યાંજ રહે છે તેમ માણસ, જ્યાં સુધી ખુદા તરફ દીલ લગાડી પોતાનું ખરૂં સાર્થક કરતો નથી, ત્યાંસુધી તેને અનેક વાર આ ખાકી દુનિયામાં આવી જનમવા-મરવાનાં દુઃખો વેઠવાં પડે છે.

(૯૫)

જગ સારા દરિદ્ર ભયા, ધનવંત ભયા ન કોય;
ધનવંત સોહિ જાનીયે, રામ પદાર્થ હોય.

જગતનાં બધાં લોકો નિર્ધનજ છે. ધનવાન કોઇ થયું નથી. ધનવાન તેને જાણીએ કે, જેને ખુદા નામની ચીજ હાથ લાગી હોય.

(૯૬)

રામ નામકી લૂટ હય, લૂટ શકે તો લૂટ
પિછેકો પસ્તાવગો, જબ તન જાયગો છુટ.

ખુદાના નામની લૂટ લાગી છે, તારાથી લૂટાતું હોય તેટલું લૂટ, નહિંતો પછી જ્યારે મરણ આવશે ત્યારે, ઓ માણસ, તને પસ્તાવો થશે, કે મારાથી કાંઇ બન્યું નહિં.

(૯૭)

કાલ કરે સો આજ કર, આજ કરે સો અબ;
અવસર બિતો જાય તે, ફિર કરોગે કબ?

જે કામ તું કાલે કરવાનો હોય, તે આજેજ કરી લે, અને આજે કરવાનો હોય તે હમણાંજ કરી લે; તક જતી રહ્યા પછી કેમ કરશે?

(૯૮)

કાલ કહે મેં કાલ કરૂં, આગે વિસમી કાલ;
દો કાલકે બિચ કાળ હય, શકે તો આજ સંભાળ.

કાલેબી કેહેશે કે હું કાલે કરીશ, અને એવી કાલો (દીવસો) નિકળી જશે, પણ એ "આજ ને કાલ" ની વચ્ચે, જે કાળ છે તેનો વિચાર કર, ને બની શકે તો આજેજ કામ કરી નાંખ.

(૯૯)

આજ કહે હરિ કાલ ભજું, કાલ કહે ફિર કાલ;
આજ કાલકે કરતેહિ, અવસર જાતી ચાલ.

આજે તું કહે છે કે કાલે હરિની જપ કરીશ; કાલે પણ તું એમજ મનસે કહેશે કે આવતી કાલે (તો જરૂર) કરીશ; એમ "આજે-કાલે" કરતાં કરતાં વખત તો વહી જશે ને તારી તક તારા હાથમાંથી જતી રહેશે.

(૧૦૦)

કબીર! અપને પેહેરે જાગીયે, ના પર રહીએ સોય,
ના જાનું છિન એકમે, કિસકા પેહરા હોય?

માટે હું કબીર કહું છું કે આ તારી તક છે તેટલાં જાગૃત રહી તારૂં કામ કરી લે, ને સુઇ ના રહે. એક પળમાં શું થશે તે તું જાણતો નથી?

(૧૦૧)

હરિ હરિ કર હુશયાર રહે, કુડી ગેલ નિવાર;
જો પેંડ ચલનાં તુંજે, સોહિ પંથ સંભાર.

ખુદા ખુદા કરતો તું જાગૃત રેહ. બીજું બધું નિવારી મુક, જે ઠેકાણે તને પહોંચવાનું છે, તેનોજ રસ્તો તું પકડી રાખ.

(૧૦૨)

દિન ગમાયા દુનિયામે, દુનિયા ચલી ન સાથ;
પાંચ કુહાડા મારિયા, ગાફેલ અપને હાથ.

તારા દીવસો, દુનિયવી ખટપટમાંજ રોકી દુનિયાંની ચીજો ભેગી કરવાને તારો અમૂલ્ય વખત ગુમાવ્યો, પણ તે ચીજો તો તારી સાથે આવી નહિં; એવી રીતે, ઓ ગાફેલ માણસ, તેં તારા પગમાં કોહાડી મારી.

(૧૦૩)

કબીર! ગુજરી બિખકી, સૌદા લિયા બિકાય;
ખોટી બાંધી ગાંઠડી, અબ કછુ લિયા ન જાય.

ઓ કબીર! બજારનો ઝેહેરી સોદો તુંએ વેચાતો લીધો અને એવી ખોટી માલમતા ભેગી કીધી તો તે સાથે હવે કેમ લઇ જવાય?

માયા.

(૧૦૪)

હરિકી ભક્તિ કર, તજ માયાકી ચોજ,
બેર બેર ન પાઇયે, મનખા જનમકી મોજ.

(૧) માયા એટલે જે વસ્તુ ભુત, ભવિષ્ય, વર્તમાન આદી ત્રણ કાળમાં છેજ નહિ તેને છે એમ માનવી તે માયા.

(૨) ઇંદ્રિઓને ગમતી ચીજો, સુખ આપનારી છે, ને તે સુખ ખરૂં છે યાને હંમેશાં ટકનારૂં છે એમ માનવું તે માયા—

(૩) જીવની આસપાસ ઘેરો નાંખી, તેનું (આત્મસ્વરૂપ) પોતાનું ખરૂં સ્વરૂપ જોતાં અટકાવ કરે છે, તે માયા.

માયાની ખોટી ચીજોની ઇચ્છા તું મુકી દે, ને ખુદાની સેવા કર, કારણ કે મનુષ્યના અવતાર રૂપી મજાહ ફરી ફરીથી મળતી નથી; તે મેળવવાને બહુ મુશકેલી પડે છે.

(૧૦૫)

કબીર! માયા પાપની, હરીસેં કરે હરામ;
મુખ કુડિયાલી કુમતકી, કહેને ન દે રામ.

ઓ કબીર! આ જગતની અંદર રહેલી માયા એવી તો પાપી છે કે તે માણસને ઇશ્વર તરફ નિમકહરામ બનાવે છે; એ કાળાં મોહડાંની એવી ખરાબ મનની છે કે, લોકોને ખુદાનું નામ લેવા દેતીજ નથી.

(૧૦૬)

મેં જાનું હરિકો મિલું, મોં મનમે બડિ આસ;
હરિ બિચ પાડે આંતરા, માયા બડિ પિચાસ.

(કબીર કહે છે કે) હું જાણું કે હું ખુદાને મળું, ને તે માટે મનમાં મોટી આશા રાખતો, પણ માયા એવી ભુતની કે હું ખુદાપર ધ્યાન લગાડવા જાઉં જાઉં ને તે વચ્ચે આવી, આડો અંતર કર્યા કરે.

(૧૦૭)

માયા માથે શિંગડાં, લંબા નવ નવ હાથ;
આગે મારે શિંગડા, પિછે મારે લાત.

માયાને માથે નવ નવ હાથ જેટલાં લાંબા શિંગડાં છે; તેનાં સામી ગયા તો શિંગડાં મારે, ને પછવાડે લાગા તો લાત ઝડે, આમ બન્ને તરફથી માણસને તે મારે છે.

(૧૦૮)

માયા તરવર ત્રિવિધકી, શોક દુઃખ સંતાપ;
શિતલતા સ્વપને નહિ, ફલ ફીકો તન તાપ.

માયા, એક ત્રણ ડાળીનું ઝાડ છે, જેમાં દલગીરી, દુઃખ અને બળાપો, એ ત્રણ અવગુણો ભરેલા છે; તે ઝાડથી માણસને સ્વપ્નામાં પણ યાને કદીએ શાંતિ મળતી નથી; તેનાં ફળ સ્વાદ વગરનાં છે ને શરીરને દુઃખજ ઉત્પન્ન કરે છે.

(૧૦૯)

કબીર ! માયા મોહિની, માંગી મિલે ન હાથ;
મન ઉતારે જુઠી કરે, તબ લગ ડોલે સાથ.

ઓ કબીર ! એ માયા ઘણીજ મોહ પમાડનારી યાને લલચાવનારી છે, તને માંગવાથી યાને શોધવા જતાં તે હાથ આવતી

નથી; મન દુનિયાંમાંથી ઉતરી જાય અને દુનિયાં બધી જુઠી દેખાય, છતાં માયા તો સાથેની સાથેજ રહે છે, તે કાંઇ માણસને છોડતી નથી.

(૧૧૦)

કબીર! માયા સાંપની, જનતાહિકો ખાય;
ઐસા મિલા ન ગારૂડી, પકડ પિંઢારે બાય.

જેમ સર્પની માદા પોતાનાં જનેલાં બચ્ચાંને ખાઇ જાય છે, તેવી માયા સાંપન છે; પણ એવો કોઇ ગારૂડી નથી મળ્યો કે જે એ (માયા) સાંપનને પકડીને મારી હઠાડે.

(૧૧૧)

માયાકા સુખ ચાર દિન, ગ્રહે કહાં ગમાર?
સુપને પાયા રાજ ધન, જાત ન લાગે વાર.

સ્વપનામાં મેળવેલું રાજ ને ધન, પાછું જતાં રહેતાં વાર લાગતી નથી, તેવું માયાનું સુખ ચાર દિવસજ હોય છે, તેવાં સુખને ઓ મૂર્ખ, તું શા માટે પકડે છે?

(૧૧૨)

કરક પડા મેદાનમેં, કુકર મિલે લખ કોટ;
દાવા કર કર લડ મુંવે, અંત ચલે સબ છોડ.

મેદાનમાં હાડકાં પડેલાં હોય તે ઉપર જેમ લાખો ને કરોડો કુતરાઓ આવી મળે છે, ને "તે મારૂં છે" એવો દાવો કરી એક બીજા સાથે લડીને માર્યાં જાય છે, તેમ માણસો, આ દુનિયાંની માયા રૂપી ચીજો માટે, દુ:ખ ને રંજ ઉઠાવી, અંતે તેઓને છોડીને ચાલતા થાય છે.

(૧૧૩)

હસ્તી ચઢ કર જો ફિરે, ઉપર ચમર ચઢાય,
લોક કહે સુખ ભોગવે, રહે તો દોજખ માંય.

હાથી ઉપર બેસી, છત્રપતિ થઇને જેઓ ફરે છે યાને જેઓ રાજા યા બાદશાહ જેવા છે, તેઓ માટે લોકો કહે છે કે તેઓ સુખ ભોગવે છે, પણ તેઓ બિચારાઓ ખરેખર દોજખમાં રહે છે યાને તેઓને શું શું દુઃખો છે તે કોઇ જાણતાં નથી.

(૧૧૪)

રામહિ થોરા જાનકે, દુનિયા આગે દિન;
વોહ રંકકો રાજા કહે, માયા કે આધિન.

ખુદા વિષે થોડું કંઇ જાણી, દુનિયાંને માથું નમાવીને જેઓ ચાલે છે યાને દુનિયાંની રીતેજ રહે છે, તેઓજ પેલા (હાથીપર બેસીને ફરનારા) બિચારા કંગાળને, રાજા કહે છેઃ એ સર્વ માયાને આધિન હોવાથીજ થાય છે.

(૧૧૫)

માયા એસી શંખની, સામી મારે શોધ;
આપન તો રીતે રહે, દે ઔરનકો બોધ.

માયા એવી શંખણી છે, કે જે કોઇ એમ સમજે છે કે આ બધું માયામય છે તેને પણ સાંમો ફસાવે છે; જગત માયા છે યાને મિથ્યા છે એમ તેઓ બીજાઓને બોધ કરે છે, પણ પોતે તો માયાની રીતેજ રહે છે યાને માયાને આધિન હોય છે, એ સર્વ માયાની ઠગબાજી છે.

(૧૧૬)

સંસારીસે પ્રીતડી, સરે ન એકો કામ;
દુબધામે દોનો ગયે, માયા મિલી ન રામ.

આ દુનિયાના સંસાર સાથે પ્રીત લગાડવાથી, યાને સંસારની

અંદરજ બધું મન પોરવેલું રાખવાથી, માણસનું એકે કામ સફળ થતું નથી; નથી માયા મળતી કે નથી ખુદા મળતો, સર્વ ચાલ્યાં જાય છે યાને બન્ને તરફથી માણસ બેનસિબ રહે છે.

(૧૧૭)

માયા કો માયા મિલે, લંબી કરકે પાંખ;
નિર્ગુનકી ચિને નહિં, ફુટી ચારો આંખ.

માયાની ઇચ્છા રાખનાર સાથે માયા લાંબી પાંખ કરીને એવી મળી જાય છે, કે પેલા માણસની જાણે ચારો આંખો (મન, હૈયું ને બે આંખો) ફુટી જાય છે, તેથી તેને, બીજું કાંઇ નિર્ગુણ તત્વ જગતમાં રહેલું છે યાને ખુદા છે, એવું કશું સુઝ પડતું નથી.

(૧૧૮)

ગુરૂકો ચેલા બિખ દે, જો ગાંઠી હોય દામ;
પુત પિતાકો મારસી, યેહ માયાકે કામ.

પૈસા મેળવવાના લોભથી ચેલો પોતાના ગુરૂને ઝેહેર આપે છે, ને દીકરો બાપને મારી નાંખે છે એ સર્વ માયાનું કામ છે, યાને અણઘટતાં કાર્ય કરીને સુખ મળશે એવું માણસ સમજે છે, તે માયા છે.

(૧૧૯)

જે માયા સંતો તજી, મુંઢ નહિં લલચાય;
નર ખાય કર ડારે તો, સ્વાંન સ્વાદ લે ખાય.

જે માયાને સાધુપુરૂષોએ છોડી દીધી તેને, મૂર્ખ માણસો લલચાઇને પકડે છે; જેમ માણસ ખાઇ રહ્યા પછી બાકી રહેલું એઠું બાહેર રસ્તામાં ફેંકી દે, તેને કુતરાંઓ સ્વાદથી ઉપાડી લે છે, તેમ સાધુપુરૂષોએ છાડી દીધેલી (વિષયોની) ચીજોને, મૂર્ખ લોકો ખુશીથી ઉંચકી લે છે.

(૧૨૦)

માયા હય દો પ્રકારકી, જો કોઇ જાને ખાય;
એક મિલાવે રામકો, એક નર્ક લે જાય.

માયાના બે પ્રકાર છે, અને તે જે કોઇ સમજે, તે માયાને ખાઇ શકે; એક પ્રકાર યાને માયાનો જે ઉંચ પ્રકાર છે તે માણસને ખુદાની મુલાકાત કરાવે છે, જ્યારે બીજો (નીચલો) પ્રકાર તેને નર્કમાં લઇ જાય છે યાને દુઃખમાં નાંખે છે.

(૧૨૧)

ઉંચે ડાલી પ્રેમકી, હરિજન બેઠા ખાય;
નિચે બેઠી વાઘની, ગિર પડે સો ખાય.

પ્રેમની ડાળી જે ઉંચે છે તે હરિજનજ બેસીને ખાઇ શકે છે, જ્યારે નીચે બેઠેલી વાઘણ, જે કાંઇ ઉપરથી પડે છે તેટલુંજ ખાઇ જાણે છે. સારાંશ કે હરિજન પોતાનું મન ઉંચ પ્રકારની માયામાં રાખે છે યાને ખુદાને મળવાની ઇચ્છા કરે છે, ત્યારે સાધારણ માણસો નિચલા પ્રકારની માયામાં પડયા રહી, ઇંદ્રિઓના વિષયોનુંજ સુખ મેળવવાની ઇચ્છા કર્યા કરે છે.

(૧૨૨)

માયા દાસી સંતકી, સાકુન્થકી શિર તાજ;
સાકુન્થકી શિર માનની, સંતો સેહતી લાજ.

માયા, સાધુ પુરૂષની દાસી થઇ રહે છે, પણ અજ્ઞાનીનાં માથાંનું તાજ બને છે; મુર્ખ માણસની તે માનિતી સ્ત્રી જેવી હોય છે, પણ સાધુસંતો પાસે આવતાં તેણી લજવાય છે.

(૧૨૩)

કબીર! માયા ડાકની, સબ કોઇકો ખાય;
દાંત ઉપાડે પાપની, જો સંતો નેડી જાય.

ઓ કબીર! એ માયા એવી ડાકણ છે કે તે બધાંને ખાઇ જાય છે, પણ સંતપુરૂષો જેઓનું મન ઇશ્વર તરફજ લાગેલું હોય છે તેઓને માયા લલચાવી શકતી નથી.

(૧૨૪)

એક હરિ એક માનિની, એક ભગત એક દાસ;
દેખો માયા કયા કિયા, ભિન્નભિન્ન કિયા પ્રકાશ.

એક માયા ખુદાની છે, એક માયા સ્ત્રીની છે; જે ખુદા તરફ જાય છે, તે ભગત થાય છે, જે સ્ત્રી તરફ યાને ઇંદ્રિઓનાં વિષયો તરફ ખેંચાય છે તે ચાકર બને છે, એવા એવા અનેક પ્રકારના માયાના ખેલો છે, તે તમે જુવો.

(૧૨૫)

માયા દીપક નર પતંગ, ભ્રમે ભ્રમે પડંત;
કહે કબીર ગુરૂ જ્ઞાનસે, એકાદા ઉબરંત.

માયા યાને ઇંદ્રિઓને ગમતી ચીજો, તે દીવો છે, ને તેઓની ઉપર ઝીપલાં માર્યાં કરતો માણસ, તે પતંગિયું છે. ઇંદ્રિઓનાં વિષયો વડે સુખ પામવાના વેહેમથી ઉપજતાં શરીર સંસારના દુઃખોમાં, માણસ જાત હંમેશાં ડુબેલી હોય છે, અને તેઓમાંનાં ઘણાંએકના જીવ પણ નાશ પામી જવાનાં ભયમાં પડેલા હોય છે. એ દુઃખમાંથી ને ભયમાંથી, જ્યારે માણસને સદગુરૂની મુલાકાત થાય છે, અને ગુરૂએ આપેલાં જ્ઞાનથી કોઇ એકાદને ખુદાની મુલાકાત થાય છે ત્યારેજ તે બચવા પામે છે.

અર્થાત—પતંગિયાંને એવો વેહેમ લાગેલો હોય છે, કે હું

દીવાને જઇને મળું તોજ મને સુખ થાય, ને નહિં તો નહિં થાય; ને માણુસને એવો વહેમ લાગેલો હોય છે કે, મારી ઇંદ્રિઓને ગમતી ચીજો મને મળે ને મળ્યા કરતી રહે, તોજ મને સુખ થાય, ને નહિં તો નહિં થાય. સુખ પામવાના વેહેમથી પતંગિયું દીવા તરફ ને તેની ગરમીથી પીડાય, ને ગરમીથી પીડાય તોપણ પાછું નહિં હઠે, ને બળતાંને મળવાજ જાય ને એમ કરતાં દાઝી જઇને મરણ પામે.

માણુસ પણ એવુંજ કરે ને એવુંજ પામે; પોતાની કોઇ એક ઇંદ્રિને ગમતી, કોઇ એક ચીજ, તે પેહેલી વાર ભોગવે, ત્યારે તે બેહદ સુખ પામે. બીજીવાર ભોગવે ત્યારે સુખ જરા ઓછું થાય, ને સાથે થોડુંક દુખ આવી જાય; ત્રીજીવાર ભોગવે, ત્યારે સુખ જરા વધારે ઓછું થાય, ને દુઃખ જરા વધારે ઉપજી આવે; એમ કરતાં કરતાં, અંતે એવું થઇ જાય કે પેલો ભોગ તો પુરો ભોગવાય, પણ સુખ જરાએ નહિં થાય, ને દુઃખજ બધું થાય. દુઃખ શરીરનું ઉપજે ને સંસારનું ઉપજે, ને એક નહિં પણ અનેક દુઃખો ઉપજે, ને દરેક અસલ દુઃખમાંથી બીજાં અનેક નવાં ઉપજે; એમ બીજાંને બીજાં દુઃખો ઉપજ્યાંજ જાય; અને દુઃખનો સીલસીલો એટલો લાંબો જાય કે અમુક દુઃખ, કયું સુખ ભોગવવા જતાં ઉપજેલાં માઠાં પરિ-ણામોમાંનું એક માઠું પરિણામ છે તેટલું પણ નહિં દેખાય. એથી ઉલટું, કોઇ એક ઇંદ્રિને લગતું કોઇ અમુક સુખ માણુસ ભોગવ ભોગવ કરે, તેથી શરીરનાં ને સંસારનાં જે જે દુઃખો થાય, તે બધાંને જોઇને તે માણુસ હેબતાઇ જાય, ને ફરી પેલું સુખ ભોગવવાનું છોડી દે, તો તે બચી જાય; નહિં તો માર્યો જાય. કારણ કે, દુર્ગુણો સંખ્યામાં ને બળમાં વધ્યાં જાય, જ્યારે સદગુણો સંખ્યાયાં ને બળમાં ઘટયાં જાય, ને મનની શક્તિઓ પણ ઘટતી જાય; એમ કરતાં કરતાં એક વખત એવો આવે, કે જ્યારે મનના સર્વ સદગુણો ને શકિતઓ

જતી રહે, ને એવું જ્યારે થાય ત્યારે તે માણસનો જીવ મરણ પામેલો કહેવાય.

એ પ્રમાણે ઇંદ્રિઓના જેટલા જેટલા વિષયો છે, તેટલા તેટલા જાણે કે દીવા છે. અને માણસ જાણે કે પતંગિયું છે. માણસ એ વિષયો ભોગવવા જાય, તેથી તેને શરીર, સંસાર ને મનનાં દુઃખો થાય, અથવા તેનાં શરીર સંસાર, ને જીવ માર્યા જાય; એ વાત જ્યારે ગુરૂ મળે, ત્યારે માણસને સમજ પડે છે.

(૧૨૬)

કબીર ! માયા પાપની, લોભે લુભાયા લોગ;
પુરી કાહુ ન ભોગવે, વાંકો એહિ વિયોગ.

એ કબીર ! એ પાપી માયાના લોભથી લોકો લલચાઇને ઠગાઇ જાય છે, એને કોઇ પણ પુરી ભોગવી શક્યું નથી, ને કદી પણ કોઇ ભોગવી શકશે નહિં, એવી એની જુદાઇની વાત છે. અર્થાત—દુનિયવી માલમતા મેળવવા છતાં, માણસને ખરૂં સુખ તો મળતું નથી. જે ઇચ્છાથી એક ચીજ મેળવવાને યા અમુક ભોગ ભોગવવાને માણસે શ્રમ ઉઠાવ્યો તે મળ્યાથી તેની તૃષ્ણા મટતી નથી, એટલે તે બીજી ચીજ માટે ઇચ્છા કરે છે, અને એમ અનેક જાતની ઇચ્છા કરી તેમાંથી સુખ મળશે એવું માને છે, એવી રીતે માયાની ઠગબાજીમાં તે સપડાયા કરે છે, પણ ખરૂં સુખ તેને હાથ આવતું નથી.

(૧૨૭)

તૃષ્ણા સિંચે ના ઘટે, દિન દિન બઢતે જાય;
જવાસાકા રૂખ જ્યું, ઘને મેઘ કમલાય.

જેમ જવાસાનું ઝાડ, ઘણા વરસાદના પાણીથી કરમાઈ જાય છે, તેમ ઘણું પાણી પાવાથી, માણસની તૃષ્ણા એટલે ઇંદ્રિઓના વિષય

ભોગવવાની, અથવા પૈસો ટકો ભેગો કરવાની ઇચ્છા કાંઇ ઘટતી નથી, પણ જેમ જેમ માણુસ ઈંદ્રિઓના વિષયો ભોગવ ભોગવ કરે છે તેમ તેમ તે વિષેની ઇચ્છા ઘટવાને બદલે દિવસે દિવસે વધતી જાય છે.

(૧૨૮)

કામી અમૃત ન ભાવહિ, બિખ્યા લિની શોધ;
જનમ ગમાયા ખાધમેં, ભાવે ત્યું પરમોધ.

જે કામી પુરૂષ છે યાને જેનું મન ઇંદ્રિઓના વિષયોમાંજ ભમતું હોય છે, તેને અમૃત ગમતું નથી યાને ખરી હંમેશની ટકનારી જે ચીજ છે તે ઉપર તેનું દીલ થતું નથી, તે તો નિરંતર ઇંદ્રિઓનાં નવા નવા વિષયોની શોધમાંજ હોય છે અને તેઓને, મન ગમે તેમ ભોગવવાને એટલો તો ચકચુર રહે છે કે તેમાંજ તે પોતાનો જન્મ બરબાદ કરે છે.

(૧૨૯)

એક કનક અરૂ કામિની, બિખ્યા ફલકુ પાય,
દેખતહિસેં બિખ ચઢે, ખાયે તે મર જાય.

એક પૈસો, ને બીજું સ્ત્રી, એ બે વિષયોની પુંઠે જનાર ઝેહરી ફળજ પામે છે. એ બે મહા માયારૂપી વિષયો છે કે જેઓને માત્ર જોવાથી માણસને ઝેહેર ચઢે છે યાને તેની વૃતિ ફેરવાઇ જાય છે, અને જેઓ તે વિષયો ભોગવ ભોગવ કર્યા કરે છે તેઓનો નાશજ પામે છે.

(૧૩૦)

સાંધે ઇંદ્રિય પ્રબલકુ, જેઇસેં ઉઠે ઉપાધ;
મન રાજા બહેંકાવતે, પાંચો બડે અસાધ.

ઇંદ્રિઓને વિષયો પુરા પાડવાથી, તેઓ બહુ બળવાન થઇ જાય છે. અને માણુસને દુઃખ ઉપજાવે છે; મન જે ઇંદ્રિઓનો રાજા

છે, તે ઇંદ્રિઓને બેહેકાવે છે જેથી તેઓ ઘણી બેખદ બની જાય છે, માટે કબીરજી કહે છે કે, એ ઇંદ્રિઓને તું તારા તાબામાં રાખ.

હિંદુશાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે, માણસનું **શરીર**, તે એક ગાડી છે; તેને જોડેલા ઘોડાઓ, તે પાંચ **ઇંદ્રિઓ** છે; તે ગાડીનો ચલાવનાર તે **મન** છે, અને ગાડીમાં બેઠેલો ધણી, તે **જીવ** યાને ખરો માણસ છે. ગાડીને ચલાવનાર ઘોડાઓને કાબુમાં નથી રાખતો, ત્યારે ઘોડાઓ મસ્તીખોર બની, ગાડીને ગમે ત્યાં ઘસડી લઇ જઇ તેને તેમજ ગાડીમાં બેઠેલા માણસને નુકશાનમાં નાંખે છે, તેવીજ હાલત આ શરીરમાં બેઠેલા જીવની છે.

વિષયોના ભોગ ભોગવવાનાં, મનની અંદર થતા વિચારો અને કલ્પનાઓથી, ઇંદ્રિઓ ઉઠ ઉઠ થયા કરે છે, ને તેઓ શરારને તે વિષયો તરફ ખેંચી જાય છે, ને જેમ ગાડીને ઘોડાઓ નુકશાનમાં લાવી મુકે છે, તેમ આ ઇંદ્રિઓ છુટી રેહવાથી, જીવને અને આખાં શરીરને, આફતમાં ને દુઃખમાં લાવી નાંખે છે. તેથી જ્યાંસુધી માણસ પોતાના મન ઉપર કાબુ રાખી ઇંદ્રિઓને રોક રોક કર્યા કરતો નથી, ત્યાંસુધી તેને દુઃખ આવ્યાજ કરે છે.

(૧૩૧)

માયા માયા સબ કોઇ કહે, માયા લખે ન કોય;
જો મનસે ના ઉતરે, માયા કહિયે સોય.

જગત મિથ્યા છે, અને આ બધું માયાજ છે, એવું સર્વ કોઇ બોલે છે ખરા, પણ માયા શું છે તે કોઇ જાણતું નથી; જે કાંઇ મનમાંથી નહિં જાય, તેને માયા કેહેવી. અર્થાત-કાર્ય કરવાનું છોડી દીધું હોય યાને અમૂક વિષય ભોગવવાનું મુકી દીધું હોય છતાં તે ચીજાના વિચારોને કલ્પનાઓ મનમાંથી નહિં જાય, ત્યારે જાણવું કે આપણે માયામાંજ રહેલા છઇએ.

(૧૩૨)

માયા છોરન સબ કોઇ કહે, માયા છોરી ન જાય;
છોરનકી જો બાત કરે, તો બહોત તમાચા ખાય.

માયા છોડી દેવી, એવું સર્વ કોઇ કહે છે, પણ એમ કાંઇ માયા છુટતી નથી; માયા છોડવાને માટે માત્ર મોહોડાંની વાતો જેઓ કર્યા કરે છે, તેઓ માયાના હાથના વધારે તમાચા ખાય છે.

(૧૩૩)

મન મતે માયા તજી, યું કર નિકસા બહાર,
લાગી રહી જાની નહિં, ભટકી ભયોં ખુંવાર.

મેં માયા છોડી દીધી છે એવું મનથી માની લઇ, જે કોઇ સંસાર છોડીને એકાંતવાસમાં જાય છે, તેને માયા તો સાથે લાગેલીજ હોય છે, અને એ વાત તે સમજતો ન હોવાથી, વગર ફોકટનો ભટકીને ખુવાર થાય છે.

(૧૩૪)

માયા તજી તો ક્યા ભયા, માન તજા નહિં જાય,
માને બડે મનીવર ગલે, માન સબનકો ખાય.

માયા છોડી દીધી, યાને ઇંદ્રિઓમાં વિષયો ભોગવવાનું છોડી દીધું હોય તો શું થયું? માનનો વિચાર યાને "હું મોટો છું" એવો ખ્યાલ તો છોડયો નથી? માન એવી ચીજ છે કે તેનાથી મોટા મુનીઓ પણ ગળી જાય છે, એ માન સર્વ કોઇને ખાઇ જાય છે.

(૧૩૫)

માન દિયો મન હરખ્યો, અપમાને તન છીન;
કહે કબીર તબ જાનીએ, માયામે લૌલીન.

માન મળે ત્યારે મન હરખાઇ જાય, ને અપમાન થાય ત્યારે શરીર બધું નિકળી પડે યાને માણસને ગુસ્સો આવે ત્યારે, કબીરજી કહે છે કે એમ જાણવું જે તે માણસ માયામાં તદ્દન લીન છે.

(૧૩૬)

માન તજા તો કયા ભયા, મનકા મતા ન જાય;
સંત બચન માને નહિં, તાકો હરિ ન સોંહાય.

માન છોડી દીધું યાને બાહેરથી મોટાઇ દેખાડવાનું મુકી દીધું, તેથી શું થાય? મનની અંદર છુપાઇ રહેલો મોટાઇનો ખ્યાલ તો દુર થયો નથી? મનની અંદર મોટાઇ રહેવાથી માણસો, સાધુપુરૂષનાં ગુહ્ય વચનો માનતા નથી અને તેઓનું મન, ઇશ્વરની ઉંચ માયા તરફ નથી, પણ દુનિયવી માયામાંજ રમતું હોય છે, અર્થાત,—તેઓ હુજી માયાના ગુલામ છે.

(૧૩૭)

માયા છાયા એક હય, જાને બિરલા કોય;
ભાગે તાકે પિછે પરે, સનમુખ આગે હોય.

માયાને છાયા એકજ છે; માણસનો ઓળો જ્યારે તે ચાલે છે યા દોડે છે ત્યારે આગળ યા પાછળ, પણ માણસની સાથેનો સાથેજ રહે છે તેમ, માયા ઓળાની માફક માણસ સાથે રહેલી છે, એ વાતનો ભેદ કોઇ વિરલો પુરૂષજ જાણે છે.

(૧૩૮)

માયા સમી ન મોહિની, મન સમા નહિં ચોર;
હરિજન સમા ન પારખુ, કોઇ ન દીસે ઓર.

માયાનાં જેવી મોહિની, યાને લલચાવનાર શક્તિ બીજી એકે નથી, ને મનના જેવો ચોર બીજો કોઇ નથી, એ બે વાતને સમજનાર, હરિજન શિવાય બીજો કોઇ દેખાતો નથી. (હરિજન એટલે, જેણે પોતાનું તન, મન ઇશ્વરને અર્પણ કીધું છે અને જે નિરંતર લોક-કલ્યાણ અર્થેજ જીંદગી અર્પણ કરે તે.)

(૧૩૯)

માયાસે કો મત મિલો, સબ બહેંલા દે બાંય;
નારદ સા મૂની ગલા, તો કહાં ભરોસા તાય?

માયાને કોઇ મળતાં ના, યાને માયાની જે ચીજો હોય તેને નિવારી મુકો, કારણ કે, નારદ જેવો મોટો રૂષી તેનાથી ઠગાઇને દુઃખમાં આવી પડયો તો પછી સાધારણ માણસનો શું ભરોસો?

(૧૪૦)

સાંકળ હું તે સબ હય, યેહ માયા સંસાર;
સો કયું છુટે બાપરે, જો બાંધે કિરતાર?

આ માયાને સંસારને સાથે બાંધવાવાળી જે સાંકળ છે, તે માણસનું "હું અને મારૂં" એવું જે "હુંપણું" લાગેલું છે તે છે, અને એ "હું પણું" જીવને ખુદા તરફથીજ મળેલું હોવાથી, તેમાંથી તે કેમ છુટો થઇ શકે?

(૧૪૧)

છોરે બિન છુટે નહિ, છોરન હારા રામ;
જીવ જતન બહોતહિ કરે, પર સરે ન એકો કામ.

જ્યાં સુધી માણુસ પોતે છોડતો નથી. ત્યાંસુધી માયા છુટતી નથી, અને તે છોડાવનાર ખુદાજ છે, તે સિવાય માણસ ગમે એવું કરે પણ કાંઇ વળતું નથી. અર્થાત-જગત બધીજ માયા છે, અને એ માયારૂપી યંત્રને લીધે આખું જગત ચાલે છે, પણ જે કોઇ યંત્રની અમુક કળ અથવા દોરી તેના કર્તાના અથવા ચલાવનારના હાથમાં હોય છે, તેથી તે જેમ તે કળને મરડે અથવા દોરીને ખેંચે, તેમ તે યંત્ર ચાલે છે, તેવી રીતે આ માયા યંત્રની દોરી જગકર્તા ઇશ્વરના હાથમાં છે અને તે પોતાની ઇચ્છાથી જેમ

ચલાવવા ઇચ્છે છે તેમ તે ચાલે છે. અર્થાત—માયા ઇશ્વરને આધીન છે ત્યારે જે વસ્તુ જેને આધિન હોય તેની કૃપા મેળવવી, જેથી તેની આજ્ઞામાં રહેલી વસ્તુ આપણને બાધ કરી શકે નહિં, માટે કબીરજીનું કેહવું એ છે કે તું ઇશ્વર તરફ મન લગાડી તેની કૃપા મેળવ, કે માયામાંથી આપોઆપ છુટી શકાશે.

(૧૪૨)

કબીર! માયા મોહિની, જૈસી મિઠી ખાંડ;
સદ્દગુરૂ કૃપા ભઇ, નહિ તો કરતી ભાંડ.

ઓ કબીર! એ માયાની મોહની એવી છે કે શાકર જેવી મિઠી લાગે છે તેથી કોઇને છોડવાનું ગમતું નથી, પણ મારી ઉપર શ્રી સદ્દગુરૂની મેહેરબાની થઇ, ને તેઓએ જ્ઞાન આપી મને સમજાવ્યો તેથી હું બચ્યો, નહિં તો એ માયા મને પણ પોતાની જાળમાં ફસાવી નાંખતે.

(૧૪૩)

ભલા ભયા જો ગુરૂ મિલા, નહિ તો હોતી હાંણ;
દિપક જોત પતંગ જ્યું, પડતા પુરી જાંન.

સારૂં થયું કે મને ગુરૂ મળ્યા, નહિં તો જેમ પતંગિયું બતીને જોઇને તેનાંથી લલચાઇને, તે પર બેસવા જતાં પોતાનો જાન ગુમાવે છે, તેમ હું (કબીર) પણ આ દુનિયાની માયા પર મોહેલો રહેતે, ને નાશ પામી જતે.

(૧૪૪)

કબીર! માયા ડાકની, ખાયા સબ સંસાર;
ખાઇ ન શકે કબીરકો, જાકે રામ આધાર.

ઓ કબીર! એ ડાકણી માયા સંસારનાં બધાં લોકોને ખાઇ ગઇ છે, પણ જે કોઇ કબીરની માફક ખુદા પરજ આધાર રાખે

યાને જે માણુસ ઇશ્વરને શરણુ જાય તેને માયા કદીબી ખાઇ શકતી નથી.

(૧૪૫)

કબીર! જુગકી કયા કહું, ભવજળ ડુબે દાસ,
પાર બ્રહ્મ પતિ છાંડકે, કરે દુનિકી આસ.

એ કુબીર! આ કળજુગની શું વાત કહું? સર્વ કોઇ એ માયાના મહાસાગરમાં ડુબી જાય છે; ખરો પરબ્રહ્મ યાને ઇશ્વર જે કુળ જગતનો ધણી છે તેને છોડીને, દુનિયાની આશા રાખે તે કેમ બચી શકે?

(૧૪૬)

કબીર! એ સંસારકો, સમજાવું કંઇ બાર;
પુંછજ પકડે ભેંસકો, ઉતરા ચાહે પાર.

હું (કુબીર) આ સંસારનાં લોકોને કંઇ કંઇ વખત સમજાવું છું, કે તમો ભેંસનું પુછડું પકડીને પાર ઉતારવા માંગો તે કેમ બની શકે?

(૧૪૭)

જો તું પડા હય ફંદમેં, નિકસેગા કયું અંધ?
માયા મદ તોકું ચઢ, મત ભુલે મત મંદ.

હે આંધળા માણુસ, તું માયાના વિષયોમાં ફસાયલો છે, તેમાંથી હવે તું કેમ નિકળી શકશે? કારણુ કે તને માયાનો મદ (કેફ) ચઢેલો છે, અને તું બુદ્ધિહીન થઇ ગયો છે!

(૧૪૮)

માયા બડિ હય ડાકની, કરે કાલકી ચોટ,
કોઇ એક હરિજન ઉબરા, પાર બ્રહ્મકી ઓટ.

માયા એવી મોટી ડાકણુ છે કે તે બધાને કાળનાં હાથમાં સપડાવ્યા કરે છે, જેના સપાટામાંથી કોઇ એક હરિજન જેણે ખુદાને આશરો પકડયો તેજ બચવા પામે છે.

(૧૪૯)

કબીર! કાયા પાહોની, હંસ બટાઉ માંહે;
ન જાનું કબ જાયગી, મોહે ભરોસા નાંહે.

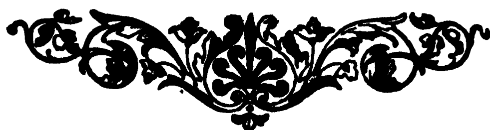
ઓ કબીર! આ કાયા યાને શરીર તો એક પહરોણો યાને મેહમાન છે, ને ખરૂં કાર્ય કરનાર જીવ તેની અંદર છે; એ શરીર કયારે જતું રહેશે તેનો મને ભરોસો નથી.

(૧૫૦)

કહત સુનત જુગ જાત હય, બિષે ન સુઝે કાળ;
કબીર કહે રે પ્રાંનિયા, સાહેબ નામ સંભાળ.

કહેતાં ને સાંભળતાં કંઇ જુગો ચાલી જાય છે પણ માણસ ઇંદ્રિઓનાં વિષયોમાં યાને માયાની કેફમાં પડયો રેહવાથી, તેને સુઝતું નથી કે મારાં માથાં ઉપર કાળ (મોત) ઉભેલો છે, માટે ઓ જીવ! હું કબીર, તને કાળ વિષે કહું છું તો સમજીને હવે ખુદાનું નામજ સાચવી રાખવાની કોશેશ કર.

કાળ વિષે.

(૧૫૧)

મુસા ડરપે કાળસું, કહણ કાળકા જોર;
સ્વર્ગ ભુ પાતાલમે, જહાં જાવે તહાં ઘોર.

કાળ યાને જમનું જોર એટલું તો સખ્ત છે કે તેનાથી મુસા પેગમ્બર જેવા પણ ધુજે છે; સ્વર્ગ, પૃથ્વિ ને પાતાળ, જ્યાં પણ જુવો ત્યાં એનો દોર રહેલો છે. યાને આ ત્રણ નિચલી દુનિયામાં, સઘળું નાશ કરવાનું કામ કાળને હાથ રહેલું છે.

(૧૫૨)

ફાગણ આવત દેખકે, મન ઝુરે બનરાય;
જીન ડાલી હમ ક્રિડા કિયા, સોહિ પ્યારે જાય.

ફાગણ રૂતુને આવતાં જોઇને ઝાડ, જે જંગળનો રાજા કહેવાય તે મનમાં બળાપો કરે છે કે, જે ડાળીઓ મેં મહેનત કરીને બનાવી તે મારાં બધાં વહાલાંઓ હુવે જતાં રહેવાનાં !

(૧૫૩)

પાત ઝરંતા દેખકે, હસતિ કુંપલિયાં;
હમ ચલે તુમ ચાલીયો, ધિરી બાપલિયાં.

પાતરાને નિચે પડતાં જોઇને ડાળી હસવા લાગે છે ત્યારે પાતરાં કહે છે કે બેન, હમે તો ચાલ્યાં, તું જરા થોભ, તારો વારો આવશે ત્યારે તનેબી ચાલવું પડશે.

(૧૫૪)

પાત ઝરંતા યું કહે, સુન તરવર બનરાય;
અબકે બિછુરે કહાં મિલેંગે, દૂર પડેંગે જાય?

પાતરાંઓ ઝાડપરથી ઝરી પડતાં એમ બોલે છે કે, ઓ વનના રાજા, તારાથી હુમો છુટાં થઇએ છીએ, તે પાછાં કયાં સાથે મળશું? હુમે તારાથી દુર પડી જઇશું.

(૧૫૫)

ફિર તરવરબી યું કહે, સુનો પાત એક બાત;
સાઇયાં ઐસા સરજીયા, એક આવત એક જાત.

ત્યારે ઝાડ એમ જવાબ આપે છે કે ઓ પાતરાં, તુ મારી એક વાત સાંભળ; ખુદાએ એવું સરજયું છે કે એક આવે ને એક જાય.

(૧૫૬)

માલી આવત દેખકે, કળીયોં કરી પુકાર;
ફૂલ ફૂલ તુમ ચુંન લહો, કાલ હમારી બાર.

માળીને આવતાં જોઇને ઝાડની કળીઓ પોકાર કરે છે કે ઓ માળી, આજે ખિલેલાં ફૂલોને તું તોડી લઇ જા, કાલે હુમારી વારી આવશે.

(૧૫૭)

ચકિક ફિરતી દેખકે, દિયા કબીરા રોય;
દો પુંઠ બિચ આયકે, સાબેત ગયા ન કોય.

એવી રીતે, આ કાળનાં ચક્રને બધે ફરતું જોઇને, કબીરજી રડવા લાગ્યા ને કહ્યું કે જેમ ઘંટીના બે પડની વચ્ચે અનાજના જે દાણા આવે છે તેમાંનો કોઇ પણ દાણો આખો રહી જતો નથી, તેમ આ કાળનાં સપાટામાંથી કોઇ પણ સલામત જવા પામતું નથી.

(૧૫૮)

આરે પારે જો રહ્યા, જીના પીસે સોય;
ખુંટ પકડકે જો રહે, તાકો પીસ શકે ન કોય.

એ ઘંટીના બે પડની વચ્ચે જે દાણા આવે છે તેઓ બધા દળાઇને બારીક આટો થઇ જાય છે. પણ જે કોઇક દાણો ઘંટીનાં ખીલને પકડીને બેઠો હોય, તેને તે ઘંટી પીસી શકતી નથી; અર્થાત—આ જગતના ચકાવામાં રહેલા યાને માયામાં રમી રહેલા માણસો બધાં કાળને હાથ માર્યાં જાય છે. પણ જે કોઇ તેના મધ્ય-બિંદુમાં રહે છે યાને ખુદાને પકડીને બેસે છે તેને કાળ કદીએ મારી શકતો નથી.

(૧૫૯)

કાળ સિરાને આ ખડા, જાગ પ્યારે મિત,
રામ સ્નેહિ બાવરા, તું કયું સોય નચિંત?

તારા તકિયા આગળ જમ આવીને ઉભો રહેલો છે, માટે તું જાગૃત થા! તારે તો ખુદાને મળવું છે ત્યારે ઓ ગભરાયલા માણસ! તું કાંય એવો નચિંત થઇને સુતો છે?

(૧૬૦)

માટી કેરા પુતલા, માણસ ધર્યા નામ;
દિન દો ચાર કારણે, ફિર ફિર રોકે ઠામ.

જેવું માટીનું બનાવેલું પુતળું હોય છે, તેવું આ શરીર માત્ર પુતળું છે, કે જે માણસનું અમૂક નામ ધારણ કરે છે અને એ પુતળુંજ છે કે જે થોડાક દિવસના કાંઇક કાર્ય માટે, અમૂક અવતાર લઇને, વારંવાર આ ધરતિપર આવી, અમૂક જગ્યા રોકે છે.

(૧૬૧)

ખડ ખડ બોલી ઠિકરી, ઘડ ઘડ ગયે કુંભાર;
રાવણ સરખે ચલ ગયે, જો લંકાકે સરદાર.

એ માટીની ઠિકરી (શરીર) હસી હસીને કહે છે કે એવાં એવાં વાસણો તો ઘણાંએ કુંભારો ઘડીને ચાલતા થયા છે, રાવણ જેવો લંકાનો રાજા, તે પણ છોડીને ચાલી ગયો.

(૧૬૨)

ધમ્મન ધમતિ રહે ગઇ, બુજ ગયે અંગાર;
એહરન ઠબકા રહે ગયા, જબ ઉઠ ચલા લોહાર.

ભઠ્ઠીમાંનો અગ્નિ બુજાઇ જાય છે ત્યારે ધમ્મણ ચાલતી બંધ પડે છે, અને જ્યારે લુહાર ધમ્મણ મુકીને ચાલતો થાય છે, ત્યારે એહરણ ઉપર ઠબકો પડવાનું કામ બંધ પડે છે તેમજ, જીવ શરીર છોડીને ચાલતો થયો કે તે શરીર નકામું થઇ પડે છે.

(૧૬૩)

કાચી કાયા મન અસ્થિર, થિર થિર કામ કરંત;
જ્યું જ્યું નર નિધડક ફિરે, ત્યું ત્યું કાલ હસંત.

આ શરીર કાચું છે, મન ભમતું છે યાને હર પળે તે કંઇ ને કંઇ બાહેરની ચીજો તરફજ દોડતું હોય છે. જેથી માણસનું, (ખુદાને પીછાણવાનું) કામ ઘણુંજ ધીમું ધીમું ચાલે છે, પણ જેમ જેમ તે માટે માણસ નફકરો થઇ ફરે છે, તેમ તેમ કાળ તેને માટે હસે છે, યાને કાળના હાથમાં સેહલાઇથી તે સપડાયા કરે છે.

(૧૬૪)

કાળ હમારે સંગ રહે, કૈસી જતનકી આસ,
દિન દશ રામ સંભાર લે, જબલગ પિંજર પાસ.

કાળ આપણી સાથેજ રહેલો છે યાને મરણ તો નીપજવાનું

છેજ ત્યારે શરીર હુમેશાં જળવાઇ રહેશે એવી આશા તે કેવી કરવી? માટે હું કબીર તને કહું છું કે એ શરીર તારી પાસે છે એટલાં તું ખુદાને યાદ કરી, તારૂં કામ કરી લે.

(૧૯૫)

પાવ પલકકી ખબર નહિં, કરે કાલકો સાજ,
કાળ આચાનક ઝડપેંગા જયું તીતરકો બાજ.

પા ઘડીની પણ ખબર નથી કે શું થશે? ત્યારે આવતી કાલે શું પેહરીશ, શું ખાઇશ, તેની તૈયારી શા માટે કરવા બેઠો છે? જેમ બાજ પક્ષિ તિતરનો શીકાર કરે છે તેમ અચણુચ કાળ આવીને તને પકડી લઇ જશે, તેની કાંઇ ખબર છે?

(૧૯૬)

કબીર! ગાફેલ કયું ફિરે, કયું સોતા ઘનઘોર.
તેરે સિરાને જમ ખડા, જયું અંધિયારે ચોર.

ઓ કબીર? તું ગાફેલ જેવો કાંય ફર્યા કરે છે, ને ભર ઉંઘમાં કાંય પડયો રહે છે? જેમ ચોર અંધારામાં ઉભો રહે છે, તેમ જમ પણ તારા તકિયાની પાછળ છુપાઇને ઉભો રહેલો છે!

(૧૯૭)

કબીર! જો દીન આજ હય, સો દિન નાહિં કાલ.
ચેત શકે તો ચેત લે, બીચ પડી હય ખ્યાલ.

ઓ કબીર! જે તક આજે હોય તે કાલે નથી મળવાની માટે તું જો સમજુ હોય તો ચેતીને તે તકનો લાભ આજેજ લઇ લે, કારણ કે કાલને આજની વચ્ચે મોત ઉભું રહેલું છે.

(૧૬૮)

યા અવસર ચેત્યો નહિં, ચુકયો મોટી ઘાત;
માટી મિલન કુંભારકી, બહોત સહેગા લાત.

હમણાંજ ટક મળી ત્યારે તું નહિં ચેતી જાય, યાને મનુષ્ય જાતિમાં તને જન્મ મળ્યો, તે જન્મનો તેં લાભ લીધો નહિં, તો એમ જાણુ કે તું એકદમ રસ્તો ચુકી ગયો, અને તેથી કુંભારની માટીની પેરે તુંને ઘણોક માર ખાવો પડશે.

(૧૬૯)

દરદ ન લેવો જાતકો, મુવા ન રાખે કોય;
સગા ઉસીકો કીજીએ, જો નેત નિભાવું હોય.

તારૂં પોતાનું દુઃખ કોઇ લેવાનું નથી, ને મરણુ પછી તારાં શરીરને ઘરમાં પણુ કોઇ રાખવાનું નથી, માટે તું એવો સમો કરી રાખ કે જે તારી સાથે રહી, તને હુંમેશાં નિભાવી લે.

(૧૭૦)

મનખા જનમ પામકે, જબલગ ભજ્યો ન રામ;
જૈસે કુવા જળ બિન બન્યો, તોકો નહિં કામ.

પાણી વિનાનો કુવો જેમ નકામો હોય છે, તેમ મનુષ્ય જાતિમાં લીધેલો જન્મ, ખુદાની ભકિત કર્યા વિના નકામોજ છે.

(૧૭૧)

જુઠે સુખકો સુખ કહે, માનત હય મન મોદ;
જગત ચબેના કાલકા, કછુ મુખમે કછુ ગોદ.

ખોટા સુખોને ખરૂં સુખ છે એવું તું માની, તેમાં રાજી રાજી રહે છે, પણ એ કાંઇ તારૂં નથી, કારણુ કે આ આખું જગત કાળનો માત્ર ખોરાક છે, કે જેનો કેટલોક ભાગ તેનાં (કાળનાં) મોહોડામાં ચવાતો હોય છે, ને બાકીનો ભાગ તેના ખોળામાં પડેલો હોય છે.

(૧૭૨)

જો દેખા સો વિનાશ હિ, નામ ધર્યા સો જાય;
કબીર, ઐસા તત્વ ગ્રહો, જો સદ્ગુરૂ દિયે બતાય.

જે આંખે દેખાતી ચીજો છે તે બધી નાશ પામવાની, જેનું નામ તેનો નાશ છેજ; માટે હું કબીર તને કહું છું કે, જે તત્વ તારા સદ્ગુરૂએ તને દેખાડી આપ્યું હોય, તે (ખરાં) તત્વનેજ તું પકડી રાખ.

(૧૭૩)

કબીર! આયા હય સો જાયગા, રાજા રંક ફકીર.
કોઇ સિંહાસન ચઢ ચલે, કોઇ બંધ જાત જંજીર.

એ કબીરા! રાજા, રંક કે. ફકીર જેઓ આવ્યા છે યાને જન્મયા છે તે બધાં મરવાનાં, કોઇ રાજગાદી ભોગવીને, તો કોઇ બંદીખાનું ભોગવીને, અથવા દરિદ્રતા ભોગવીને, પણ સર્વ કોઇ જવાનું.

(૧૭૪)

સંગી હમારે ચલ ગયે, હમભી જાને હાર;
કાગજમે કછુ બાકી હય, તાસે લાગી બાર.

મારા સગાં સ્નેહિઓ જતાં રહ્યાં છે ને મનેએ જવું છે. પણ જન્મોત્રિમાં લખ્યું છે કે થોડીક વાર બાકી છે, તેથી ઢીલ થઇ છે.

(૧૭૫)

કબીરા થોડા જીવના, માંડા બહોત મંડાંન;
સબહિ છોડકે ચલ ગયે, રાજા રંક સુલતાન.

એ કબીર! એટલું થોડું જીવવાનું છે ત્યારે એટલો બધો પસારો શાનો માંડી બેઠો છે? રાજા, ફકીર, કે બાદશાહ સર્વ કોઇ, અહિંયાંજ સઘળું છોડીને ચાલ્યા ગયા છે.

(૧૭૬)

કાહે ચુનાવે મેડિયાં કસ્તે દોડા દોડ?
ચિઠી આઈ રામકી, ગયે પલકમે છોડ.

શા માટે, મોટી મોટી હવેલીઓ બંધાવે છે, ને એટલી દોડા દોડી કરી રહ્યો છે? એક પળકવારમાં ખુદાનો પેગામ આવ્યો, તો એ બધું છોડીને તને તુરત ચાલતું થવું પડશે.

(૧૭૭)

જીન ઘર નૌબત બાજતી, હોતે છબ્બીશ રાગ;
સો ઘરહિ ખાલી પડે, બેઠન લાગે કાગ.

જે ઘરમાં નગારાં વાગતાં હતાં, ને છવ્વીસ જાતના રાગો ગવાતા હતા, તે ઘરો પણ ખાલી થઇ ગયાં છે, અને ત્યાં હવે કાગડાઓ આવીને બેસવા લાગ્યા છે.

(૧૭૮)

જીન ઘર નૌબત બાજતી, મંગલ બાંધે દ્વાર;
એક હરિકે નામ બિન, ગયા જનમ સબ હાર.

જેનાં ઘરમાં નગારાં વાગતાં હતાં, ને બારણે તોરણો બંધાતી હતી, યાને જ્યાં બધો દુનિયવી ઠાઠમાઠ હતો, પણ જ્યાં ખુદાનું (એક) નામ લેવાતું ન હતું, તે ઘરનાં લોકો પોતાનો જન્મ બરબાદ કરી ગયા છે.

(૧૭૯)

કયા કરીયે કયા જોડીયે, થોડે જીવનકે કાજ;
છાંડી છાંડી સબ જાત હય, દેહ ગેહ ધન રાજ.

થોડા દિવસની જીંદગી માટે કાં પછાડા મારી પેલું કરૂં, પેલું મેળવું, ફલાણી સગાઇ કરૂં, વગેરે કરી રહયો છે? સઘળું હાંજ છોડી ધન દોલત, રાજપાટ વગેરે મુકી સર્વ ચાલ્યાં ગયાં છે.

(૧૮૦)

એક દિન અયસા હોયગા, કોઇ કીસીકા નાહિ;
ઘરકી નારી કોણુ કહે, તનકી નારી નાહિ.

એક દીવસ તારો એવો આવશે કે જ્યારે કોઇ તારૂં થવાનું નથી, તારાં શરીરની નાડી પણુ (ચાલતી બંધ થશે) રહેશે નહિ તો પછી મારી બાયડી પણુ કયાં કેહવા જવાનો છે; મતલબ કે જ્યાં આ દેહનોજ અંત આવ્યો ત્યાં કોઇપણુ મનુષ્ય કે વસ્તુ આપણુને કામ લાગતાં નથી.

(૧૮૧)

જાગો લોકો મત સોવો, ન કરો નિંદસેં પ્યાર,
જૈસો સ્વપનો રયનકો, ઐસો એ સંસાર.

માટે હું કબીર, તમોને ચેતવું છું, કે તમો જાગૃત થાવો ને અયશ આરામની ઉંઘમાં પડી ના રહો; કારણુ કે આ સંસાર તો માત્ર રાતનાં એક સ્વપના જેવો છે, કે જેને આવીને જતાં રહેતાં વાર લાગતી નથી.

(૧૮૨)

ઉંચા ચઢ પુકારીયા, બુમત મારી બહોત;
ચેતનહારા ચેતીયો, સિરપે આઇ મોત.

હું ઉંચે ઉભો રહી, યાને બધાં સાંભળે તેમ કહું છું, કે તમારાં માથાં ઉપર મોત ભમ્યા કરે છે, માટે તેનો કાંઇ વિચાર કરો, ને સમજીને ચેતી જાવો.

(૧૮૩)

સબ કોઇ મર જાત હય, કાળ જાળકી પાસ,
રામ નામ પુકારતાં, કોઇક ઉબરા દાસ.

એ કાળની જાળમાં સપડાઇને સર્વ કોઇ નાશ પામે છે, જે

કોઇ માત્ર ખુદાનોજ આશરો લીયે છે, તેજ (તેનો) બંદો સલામત બચી જાય છે.

(૧૮૪)

એક બુંદકે કારને, રોતા સબ સંસાર,
અનેક બુંદ ખાલી ગયે, તિનકા કોન બિચાર?

એક ટીપાંને ખાતર, દુનિયાંના લોકો રડવા બેસે છે, પણ એવાં તો અનેક ટીપાંઓ યાને અનેક જન્મો ખાલી ગયા યાને વગર ફોકટના ગયા, તેનો કોણ વિચાર કરે છે?

(૧૮૫)

મરતેં મરતેં જુગ મુવા, અવસર મુવા ન હોય;
દાસ કબીરા યું મુવા, બહોર ન મરના હોય.

મરતાં મરતાં કાંઇ જુગો ચાલી ગયા છે, પણ વખત કાંઇ મરતો નથી; પણ હું કબીર, જે ખુદાનો બંદો થયો છું તે એવી રીતે મરી ગયો છું કે મને ફરીને મરવાનું રહ્યું નથી.

(૧૮૬)

જો મરનેસે જગ ડરે, સો મેરે મન આનંદ;
કબ મરિયે કબ ભેટીએ, પુરન પરમાનંદ.

જે મરવાથી લોકોને બ્હીક લાગે છે તે મારે મનથી તો આનંદ છે, અને હું તો રાહ જોઉં છું કે ક્યારે મરૂં કે પરમાત્માને ભેટું.

(૧૮૭)

મરૂં મરૂં સબ કોઈ કહે, મેરી મરે બલાય;
મરના થા સો મર ચુકા, અબ કોન મરેહિ જાય?

દુનિયામાં સઉ કોઇ કહે છે કે હું તો મરૂં છું પણ કબીરની બળાએ મરતી નથી, કારણ કે જે સઘળું મરવાનું હતું તે મરી ગયું, ત્યારે બાકી રહ્યું શું કે તે મરી જાય?

(૧૮૮)

મન મુવા માયા મુઇ, સંશય મુવા શરીર;
અવિનાશી તો ના મરે, તું કયું મરે કબીર?

મન મરી ગયું, માયા મરી ગઇ, ને મારા શરીરના વેહેમો હતા તે પણ મરી ગયા, એવી રીતે જે કાંઇ મરવું જોઇએ તે સર્વ મરી ગયું; પણ જે **અવિનાશી** છે યાને જીવ કે જેનો નાશ નથી અને જે ખરેખરનો "હું" છે તે કેમ મરી જાય?

(૧૮૯)

જીવત સેં મરનો ભલો, જો મર જાને કોય;
મરને પહેલે જો મરેં, કુલ ઉજીયારા હોય.

જીવવા કરતાં મરવું બેહેતર છે, પણ તે કેમ મરવું એ જે કોઇ જાણતો હોય ત્યારેજ, અને તે રીતે જે કોઇ, મરણ આગમચ મરે, તેને સઘળું અજવાળું થઇ જાય.

(૧૯૦)

મરતેં મરતેં જાુગ મુવા, સુત બિત દારા જોય;
રામ કબીરા યું મુવા, એક બરાબર હોય.

મરતાં મરતાં જાુગો મરી ગયા; સ્ત્રિ પોતાના છોકરાને અને ભરથારને મરણ પામતો જુવે છે, પણ હું કબીર એવી રીતે મરી ગયો છું કે હું ખુદા સાથે એક થઇ ગયો છું.

(૧૯૧)

ના મુવા ના મર ગયા, નહિં આવે નહિં જાય;
એ ચરિત્ર કરતારકા, ઉપજેં ઔર સમાય.

આત્મા જે પોતે ખરો માણસ છે, તે કાંઇ મરતો નથી, ને તે કદી પણ મરણ પામતો નથી; તે આવતો પણ નથી ને જતો એ

નથી, પણ તેનુ ચરિત્ર એવું છે કે તે જાહેર થઇને પાછો પોતામાંજ સમાઇ જાય છે.

(૧૯૨)

જોય મરે સો જીવ હય, રમતા રામ ન હોય,
જન્મ મરણુસેં ન્યારા હય, સાહેબ મેરા સોય.

જે કાંઇ મરે છે તે યાને માણુસનું નીચલું ભાંન છે, પણ આત્મા કાંઇ મરતો નથી; તે તો જન્મ—મરણુની પેલી મેર છે યાને તેને મરણુ યા જન્મ જેવું કાંઇ નથી.

(૧૯૩)

હરિ મરિ હૈ, તો હમ હું મરિ હું,
હરિ ન મરિ હૈ, તો હમ કાહે મરિ હું?

જો ખુદા મરતો હોય તો પછી હું (કબીર) પણ મરવાનો, પણ જો ખુદાને મરણુ જેવું હોયજ નહિ યાને તેને નાશ નથી, તો પછી હું કેમ મરૂં યાને મારો નાશ કેમ થાય? અર્થાત, ખુદા હંમેશાગીનો છે, ને માણુસનો આત્મા તેનોજ ભાગ છે, ત્યારે તે પણ અમર હોવાથી તેને મરણુ જેવું કશું નથી.

(૧૯૪)

જબ તક આશ શરીરકી, નિર્ભય ભયા ન જાય,
કાયા માયા મન તજે, ચૌપટ રહા બજાય.

જ્યાંસુધી શરીરનું મમત્વ છે યાને શરીર તે "હું છું" એવો ખ્યાલ રહે છે, ત્યાંસુધી કોઇપણુ માણુસ નિર્ભય થઇ શકતો નથી, યાને કાળના ભયમાંથી છુટો થતો નથી; જ્યારે મનમાંથી શરીર વિષેની ઇનતેજારી અને જગતની માયાનો વિચાર છુટી જાય, ત્યારે તે માણુસને માટે સઘળાં બજારો યાને રસ્તાઓ ખુલ્લા થાય છે, અને પછી તેને કોઇપણુ જાતનો ડર રહેતો નથી.

(૧૯૫)

અજહુ તેરા સબ મિટે, જો જુગ માને હાર,
ઘરમે ઝઘડા હોત હય, સો ઘર જારહિ દાર.

જો તું એમ સમજે કે આ સંસારમાં મળતી ફતેહો તો બધી હારજ છે, તો તારી જંજાળોનો છેડો આજેજ આવી જાય; માટે આ તમારાં ઘર (શરીર) માં જે મારામારી ચાલી રહી છે, તારી ઇંદ્રિઓની ખેંચતાણ થયા કરે છે, તેને તું બાળી નાખ.

(૧૯૬)

અજહુ તેરા સબ મિટે, જો મન રાખે ઠોર,
ગમ હો તે સબ છોર દે, અગમ પંથકુ દોર.

જો તું તારાં મનને સમજાવીને કાબુમાં રાખે, ને તેને શાંત કરે તો તારી બધી જંજાળો આજેજ મટી જાય, માટે જે જે હદ્દવાળી (નાશવંત) ચીજો છે તે બધી મુકી દે, ને જે બેહદ્દનો રસ્તો યાને ખુદાને મળવાનો બિનોઇ માર્ગ છે તેનેજ તું પકડી રાખ.

(૧૯૭)

મેં મેરા ઘર જાલ્યા, લિયા પલિતા હાથ;
જો ઘર જાલો આપના, તો ચલો હમારે સાથ.

કબીરજી કહે છે કે, મેં મારૂં ઘર બાળી નાખ્યું ને તેમ કરી કાળને મારા હાથમાં લીધો તેમ તું જો તારૂં ઘર બાળી નાખતો હોય, તો મારી સાથે ચાલ, યાને તું પણ મારી માફક નિર્ભય થઇ જશે.

(૧૯૮)

ઘર જાલે ઘર ઉગરે, ઘર રાખે ઘર જાય;
એક અચંબા દેખિયા, મડા કાલકો ખાય.

જે કોઇ ઘર બાળે, તેનું ઘર બચી જાય અને જે ઘર રાખે તેનું

ઘર જતું રહે; એવું અજાયબ જેવું મેં જોયું છે કે મુવેલો હોય તે કાળને ખાઇ જાઇ છે. અર્થાત–માણુસનું ઘર તે તેનું નિચલું ભાન યાને "હુંપણું" છે જે તેને દુનિયવી ચીજો સાથે જોડેલું રાખે છે, એ નિચલાં ભાંનને જે કોઇ બાળી નાખે યાને તે મળે નહિ થઇ જાય એવું કરે, ત્યારે તે માણુસ ખરાં ઉંચાં ભાંનમાં રહી શકે, ને ઇશ્વરને પોહોંચી શકે, ત્યારે તે કાળને જીતી શકે.

(૧૯૯)

કબીર! મસ્તક દેખ કર, મત ધરો બિશ્વાસ,
કબહુ જાગે ભુત હોય, કરે પિંડકો નાશ.

માણુસને સાધારણ રીતે મરણ પામેલો જોઇને, તું એમ ધારતો ના કે, તે માણુસ ખરેખર મરી ગયો છે; કારણ કે તે ઘણીકવાર જાગૃત થઇને, પિંડનો નાશ કરી નાંખે છે. (પિંડ એટલે મરણની ક્રિયાઓ થતી વેળા ત્યાં રાખેલો ખોરાક.)

(૨૦૦)

મરતક તો તબ જાનીયે, આપા ઘરે ઉઠાય;
સહેજ સુન્યમે ઘર કરે, તાકો કાળ ન ખાય.

જ્યારે માણુસનું "હુંપણું" નિકળી જાય, ત્યારે જાણવું કે તે ખરેખર મરણ પામ્યો છે; જેનું મન સુન્યની હાલતમાં રહી શકે, યાને જેનાં મનમાંથી ઇંદ્રિઓનાં વિષયોના વિચારો, આકારો, ખ્યાલો બધા જતા રહ્યા હોય, તેમજ તેનું નીચલું ભાન પણ જતું રહે ત્યારે તે ઉંચ (ઇશ્વરી) ભાનમાં જઇ શકે છે ને ત્યારે તેને કાળ ખાઇ શકતો નથી.

(૨૦૧)

સુલી ઉપર ઘર કરે, બિષ કરે અહાર;
તિનકો કાળ કયા કરે! જો આઠે પહોર હુશિયાર?

જે કોઇ પોતાનું રહેઠાણ સુળી પરજ રાખે, યાને જે મોતથી

જરાએ ડરતો નથી, જે ઝેર ખાઈને જીવતો હોય, એટલે કે દુન્યવી મોજમજાહ તજીને જે ખોદાના માર્ગ ઉપર કષ્ટ ઉઠાવવા આખો દિવસ હુશીયાર રહેલો તેને પછી કાળ તે શું કરી શકે?

(૨૦૨)

સહેજ સુન્યમેં પાઇયે, જહાં મરજી વહાં મન;
કબીર ચુન ચુન લે ગયા, ભીતર રામ રતન.

મન જ્યારે સુન્યમાં રહેતું થયું યાને જ્યારે વિચાર કરતું બંધ થયું, ત્યારે માણુસ જ્યાં ગમે ત્યાં જઇ શકે છે, ત્યારે તે જાણે છે કે આ શરીર તે "હું નથી." કબીરજી કહે છે કે મેં મારાં મનને, દુનિયાની બધી ચીજોમાંથી તેરવી કાઢીને એવું બનાવ્યું છે કે તે હવે ખુદામાંજ જઇને રહે છે.

(૨૦૩)

ફુલ થે સો ગિર પડે, ચરણ કમળસેં દૂર;
કળીયોકી ગત અગમ હય, તો તે રામ હજુર.

જ્યારે ફુલ બાહેરથી તદન ખીલીને પાકું થાય છે, ત્યારે તે કમળનાં પગ આગળથી યાને પોતાનાં મૂળથી દુર થઇ જાય છે પણ કળીઓનું ખીલવું બેમાલુમ હોય છે યાને તેઓ અંદરથી ખીલે છે, અને તેથી તેઓ ખુદાની પાસેજ હોય છે. અર્થાત, દુનિયવી ચીજોમાં મોટાઇ છે એવું માની, જેઓ બાહેરથી (ફુલાઇને) મોટા થાય છે તેઓ ખુદાથી દુરજ થતા જાય છે, પણ કળીઓની પેઠે જેઓ અંદરથી ખીળતા જાય છે યાને જેઓ પોતાનું અંતઃકરણ શુદ્ધ કરતા જાય છે તેઓ ખુદાની વધુ નજદીક રહેતા થાય છે.

(૨૦૪)

પાંચ ઇંદ્રિ છઠા મન, સત સંગત સુચંત,
કહે કબીર જમ કયા કરે, જો સાતો ગાંઠ નિચંત

જ્યારે પાંચે ઇંદ્રિઓ અને મન નિરંતર સત્યનેજ પકડી બેસે, યાને ઇંદ્રિઓના વિષયો શોધતી બંધ પડે, અને મન દુનિયવી વિચારો કરતું અટકે, અને એવી રીતે જેના બાહેર જવાના રસ્તા બંધ પડયા, તે માણસને જમ શું કરવાનો હતો ?

(૨૦૫)

જળતી આઇ વાદલી, બરખન લાગા અંગાર,
ઉઠ કબીરા દોર જા, દાઝત હય સંસાર.

બળતું વાદળ આવ્યું છે ને તે માંહેથી અગ્નિનો વરસાદ પડવા લાગ્યો છે, જેથી સંસારના બધાં લોકો દાઝી મરે છે, માટે ઓ કબીર ! તું ઉઠ, ને તેઓની મદદે દોડી જા.

(૨૦૬)

સંસાર સારા સબ દુઃખી, ખાવે ઓર રોવે,
દાસ કબીરા યું દુઃખી, ગાવે ઓર રોવે.

સંસારનાં બધાં લોકો એક બાજુએ ખાય છે, પીયે છે, ને બીજી ગમ રડતાં જાય છે, જેથી હું કબીર (ખુદાનો દાસ) દુઃખી થાઉ છું ને ખુદાની ભકિત કરી માંગુ છું કે તેઓનાં દુઃખનું નિવારણ થાય.

(૨૦૭)

સુખિયા ઢુંડત મેં ફિરૂં, સુખિયા મિલે ન કોય;
જે કે આગે દુઃખ કહુ, સો પહેલા ઉઠે રોય.

કોઇક સુખીયો મળે એવું હું શોધતો ફરૂં છું, પણ મને તો કોઇ સુખી હોય એવો માણસ મળતો નથી. કારણ કે જેની પાસે દુઃખની વાત કરૂં છું, કે તે પહેલાં પોતાનું દુઃખ રડવા બેસે છે.

(૨૦૮)

જે કો આગે એક કહું, સો કહે એકબિસ;
એકહિસે મેં દાઝયા, તો કહાં કાઢું બિસ.

જેને એક દુઃખની વાત કહું છું, તો તે પોતાનાં એકવિસ યાને અનેક દુઃખો મને કહી સમજાવે છે, પણ જ્યારે એક દુઃખથી, કબીરજી કહે છે કે, હું એટલો દાઝી ગયો, તો તેનાં અનેક દુઃખો કેમ કાઢું ?

(૨૦૯)

બાસુર સુખ ન રૈન સુખ, ન સુખ ધુંપ ન છાંય;
કે સુખ શરણે રામકે, કે સુખ સંતો માંય.

આ સંસારમાં તો નથી દિવસે સુખ, કે નથી રાત્રે; નથી સુખ તડકામાં કે નથી છાંયડે, સુખ કેઠે મળતું નથી; ખરૂં સુખ ખુદાને તન મન અર્પણ કરવામાં હોય છે કે સાધુસંત પુરૂષોના સમાગમમાં સુખ મળે છે.

(૨૧૦)

સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળમે, પૂર તિન સુખ નાંય;
સુખ સાહેબકે ભજનમે, ઓર સંતનકે માંય.

સ્વર્ગ, પાતાળ, અને મૃત્યુલોક યાને આપણી આ ખાકી દુનિયા એ ત્રણેમાં પુરૂં સુખ નથી મળતું; ખરૂં સુખ ખુદાનું ભજણ કરવામાં છે, કે સાધુ પુરૂષોમાં રહેલું છે.

(૨૧૧)

સંપત્ત દેખ નવ હરખિયે, બિપત્ત દેખ મત રોય;
સંપત્ત હય તહાં બિપત્ત હય, કર્તા કરે સો હોય.

ધન દોલત જોઇને તું ના હરખા, અને દરિદ્રતા યાને ગરીબાઇ જોઇને તું વિલાપ ના કર; કારણ કે જ્યાં દુનિયવી સંપતિઓ છે ત્યાં

પણ દુઃખ હાજર છેજ, કારણ કે એ સર્વ ખોદાની મરજી પ્રમાણે યાને તેનાં કાયદા મુજબ થયા કરતું હોય છે.

(૨૧૨)

લક્ષ્મી કહે મેં નિત નવી, કિસકી ન પૂરી આશ;
કિતને સિંહાસન ચઢ ચલે, કિતને ગયે નિરાશ.

લક્ષ્મી (દેવી) કહે છે કે, હું તો રોજ નવીજ કહેવાઉં છું, મારેથી કોઇની પણ આશા પૂરેપૂરી બર લાવી શકાતી નથી, કારણ કે હું હંમેશાં પાસે રહી શકતી નથી; ઘણાં લોકોએ મારાથી રાજગાદી મેળવી છે, પણ આખરે તે છોડીને ચાલ્યા ગયા છે. ને ઘણાકો બિચારા નિરાશ થઇને મરણ પામ્યા છે.

(૨૧૩)

સંપત તો હરિ મિલન, બિપત્ત રામ બિયોગ;
સંપત્ત બિપત્ત રામ કહા, આંન કહે સબ લોગ.

કબીરજી કહે છે કે, ખરી સંપતિ, તે ખુદાને મળવામાં છે, ને ખરૂં દુઃખ તેનાથી દુર રેહવામાંજ છે, મારી (કબીરની) સંપત્તિ અને વિપતી ખુદાજ છે, યાને સુખ-દુઃખ, હું તો ખોદામાંજ રહેલું સમજું છું, જ્યારે દુનિયાનાં લોકો કોઇ બીજી ચીજોમાં સુખ-દુઃખ રહેલાં છે એવું માને છે.

(૨૧૪)

હમ જાને થે ખાયગે, બહુત જમા કિયો માલ;
જ્યુંકા ત્યું રહે ગયા, પકડ ગયા બે કાલ.

મેં તો જાણ્યું કે ઘણી સરખી માલમતા એકઠી કરીશ તે પછી બેઠો બેઠો ખાઇશ પણ કાળે આવીને મને તો પકડી લીધો એટલે તે બધું જેમનું તેમ રહી ગયું—

(૨૧૫)

ધન એસા સાંચિયે, જો ધન આગે હોય;
મુંઠ માંથે ગાંઠરી, જાત ન દેખા કોય.

માટે કબીરજી કહે છે કે, તું એવું ધન (નેકી-નીતિ) મેળવ કે જે હંમેશાં સચવાઇ રહે ને જે તારી આગળ આગળ ચાલતું રહે, કારણ કે દુનિયવી માલમતાની ગાંસડી કોઇ મૂર્ખ માંથે ઉપાડીને ગયો હોય એવું કોઇએ દીઠું નથી.

(૨૧૬)

સુખકે માંથે સિલ પડો, હરિ હીરદંસે જાય;
બલિહારી આ દુઃખકી, કે પળ પળ રામ સંભરાય.

દુન્યવી સુખ ઉપર ઢાંકણુ વાળો, કાંયજે તેથી માણુસનાં હૈયામાંથી ખોદા જતો રહે છે, એટલે કે ખુદાને બદલે તેનાં હૈયાંમાં પૈસાનોજ વાસો રહે છે, તેથી કબીરજી કહે છે માણુસને દુઃખજ આવેલું ભલું કે ત્યારેજ તે પળેપળ ખુદાને યાદ કરતો થાય છે.

(૨૧૭)

સુખી સુખી સબ કોઇ કહે, સુખમે જાનત નાય;
સુખી સ્વરૂપ આત્મ અમર, જો જાણે સુખ પાય.

સર્વ કોઇ કહે છે કે હું સુખી છું, પણુ ખરૂં સુખ તો હું ત્યાં જોતો નથી. ખરૂં સુખ તો તે માણુસજ ભોગવે કે જે પોતાના આત્માનું સ્વરૂપ ઓળખતો હોય યાને “ હું (ખરેખર) કોણુ છું ” એ સમજતો હોય.

(૨૧૮)

કબીર! તલબ ન છોડીયે, જબ લગ ઘટમેં પ્રાણ;
કોઇક દિન શ્રી રામકો, ભનક પડેંગી કાંન.

એ કબીર! જ્યાંસુધી તારા શરીરમાં પ્રાણુ રહેલો હોય ત્યાં-

સુધી તે (માલેક) ની યાદ હરગીજ છોડતો ના, કારણ કે તેમ કર્યાથી કોઇ દીવસે તારો અવાજ ખોદાના કાનમાં પડી જશે.

(૨૧૯)

કબીર ! તલબ ન છોડીયે, નિશ્ચય લિજે નામ;
મનખ મજુરી દેત તો, કયું કર રાખે રામ?

ઓ કબીર! તેની યાદ કદી ના ભુલતો, પણ હરદમ લિયા કરજે કાંયજે, માણુસ તેના મજુરને બદલો આપે, તો ખોદા કેમ તારી મહેનતનો બદલો નહિં આપે?

(૨૨૦)

અનહોની પ્રભુ કર શકે, હોનાર મિટ જાય;
કબીર, ઇન સંસારમે, રામભજણ સુખ દાય.

જે કાંઇ (આપણે ધારીયે કે) બનવાકાળ નથી તે ખોદા કરી શકે; અને જે કાંઇ (દુઃખ આફત) બનવાકાળ છે એમ આપણે ડરતા હોઇએ, તે ખોદા મિટાવી શકે છે, તેથી હું કબીર કહું છું કે ખોદાની યાદ રાખવાથીજ આ સંસાર સુખદાઇ થશે.

(૨૨૧)

સબી રસાયન મેં કરી, હરિસા ઔર ન કોય,
રતી એક ઘટમેં સંચરે, સબ તન કંચન હોય.

મેં બધી જાતનાં રસાયણ કરી જોયાં, ઇંદ્રિઓનાં વિષયો તપાસ્યા, સંસારી દરેક બાબદ કરી જોઇ, અને એવી રીતે દુનિયાંની હરેક ચીજ મેં બારીકીથી તપાસી તો મને માલમ પડયું કે ખોદા જેવું બીજું કાંઇ નથી; એક રતીભાર પણ જો ખોદા દીલમાં જાય તો તે માણુસ બધો સોનાનો થઇ જાય, તેને બધું સુખ મળી જાય.

(૨૨૨)

કહેતા હું કહે જાત હું, સુનતા હય સબ કોય;
રામ કહે ભલ હોયગી, નહિ તો ભલા ન હોય.

માટે હું જે કહું છું ને જે શિક્ષણ મુકી જાઉ છું તે તમો સર્વ કોઇ ધ્યાનથી સાંભળજો; તે એ છે કે ખુદાનું નામ લેવાથીજ કલ્યાણ થશે, નહિતો કદી ભલું થવાનું નથી, યાને દુનિયવી ચીજોથી ખરૂં સુખ હાંસલ થવાનું નથી.

(૨૨૩)

કહે કબીર પુકારકે, એ લેવો વ્યવહાર;
રામ નામ જાને બિનાં, બુંડી મુવા સંસાર.

હું, કબીર, પોકાર કરી સૌને ચેતવું છું તે વાત જરૂર યાદ રાખજો કે, ખોદાનું નામ શું છે તે જે કોઇ જાણે નહિં તે સંસારમાં ડુબીજ મરવાનો.

(૨૨૪)

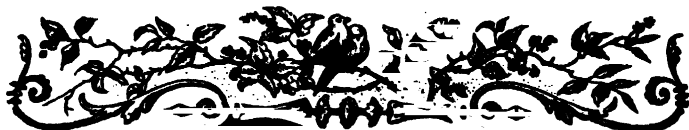
ભુપ દુખી અબધુ દુખી, દુખી રંક બિપરીત;
કહે કબીર એ સબ દુખી, સુખી સંત મન જીત.

રાજા પણ દુઃખી, રૈયત પણ દુઃખી અને એવી રીતે ગરીબ તવંગર સૌ એક સરખાં દુખીજ હોય છે, માત્ર જેણે પોતાના મનને જીત્યું તેજ માણસ ખરો સુખી છે.

(૨૨૫)

સુમરનસે સુખ હોત હયે, સુમરનસે દુઃખ જાય,
કહે કબીર સુમરન કિયે, સ્વામી માંહિ સમાય.

ખુદાનું સ્મરણ કરવાથીજ માણસને સુખ પ્રાપ્ત થાય છે, અને સ્મરણથીજ તેનું દુઃખ દુર જાય છે; અને હું કબીર કહું છું કે સ્મરણ કરવાથીજ ખુદાનો વાસો આપણામાં થાય છે, યાને ખુદાને મળી શકાય છે.

નામ–સ્મરણ.

(૨૨૬)

કબીર, સુમરન સાર હય, ઓર સકળ જંજાળ;
આદી અંત સબ શોધીયા, દુજા દીસે કાલ.

કબીરજી કહે છે કે, ખુદાનું નામ નિરંતર યાદ કર્યા કરવું, તેમાંજ માણુસને ફાયદો છે. એ શિવાયનાં બીજાં બધાં કામો કરવાં તે ફોકટની મેહેનત છે; કારણકે, તેઓ કહે છે કે, બીજાં કામોની શરૂઆતથી છેક છેડા સુધી યાને પરિણામો સુધી મેં તપાસ કીધી, તો મને માલમ પડયું છે કે તેઓ નાશવંત છે યાને હંમેશ ટકનારાં નથી. ખુદાનું (નામ) સ્મરણ આપણું ફરી ફરીને જનમવા–મરવાનું નિવારે છે, બાકી બીજાં બધાં કામો નવાં કારણો ઉપજાવી માણુસને પાછા જંજાળમાં નાખનારાં છે.

(૨૨૭)

કબીર ! નિજ સુખ રામે હય, દુજા દુઃખ અપાર,
મનસા બાચા કર્મનાં, નિશ્ચય સુમરન સાર.

રામ (ખુદા) ને મળવામાંજ આપણુને ખરૂં સુખ છે, અને ઇંદ્રિઓથી ભોગવાતું હરકોઇ સુખ મેળવવામાં આપણુને અંતે બેશુમાર દુઃખ છે. જગતની સલામતી અને આબાદાનીમાં કાંઇ નુકસાન ન થાય, એવા પવિત્ર વિચાર, વાચા અને કાર્ય કરવા સાથેજ, ખુદાની યાદ નિરંતર કરવી તેજ ખરેખરૂં સ્મરણ છે.

(૨૨૮)

રામ નામકે લેત હિ, હોત પાપકા નાશ;
જૈસી અગ્નિ અગ્નકી, પડી પુલાને ઘાસ.

જેમ એક અગ્નિની ઝીણી ચિન્ગારી સુકાં ઘાસમાં પડે તો તેને બાળી નાંખે છે, તેમજ રામનું નાનું નામ આપણાં સઘળાં પાપોનાં નાશ કરી નાંખે છે.

(૨૨૯)

નામ જો રતી એક હુય, ઓર પાપ જો રતી હજાર;
એક રતી ઘટ સંચરે, જાર કરે સબ છાર.

રામનું નામ જો કે એક રતી ભાર જેવું નાનું જણાય છે, અને પાપો જો હજારો રતી જેટલાં હોય, તે છતાં એક રતી જેટલું એ બિનવજન નામ જેનાં હૈયામાં પસરી ગયું, અને જેને તે નામ નિરંતર યાદ આવ્યા કરે તેનાં સર્વ પાપોને બાળી જાળી નાખશે. સારાંશ કે રામ વાસના યાને ખુદાને મળવાની ઇચ્છા, બીજી સર્વ વિષય વાસનાઓને મારી હટાડે છે.

(૨૩૦)

રામ નામકી ઔષધિ, સદ્‌ગુરૂ દિયે બતાય,
ઔષધ ખાઇ પચી રહે, તાકે બેદન જાય.

ખુદાનું નામ યાદ કરવાની દવા છે તે સદ્‌ગુરૂજ બતાવશે, અને તે દવા ખાધાથી જેને પચી ગઇ, તો તેનાં સર્વ દુઃખો મટી જશે. સારાંશ કે, ખોદાનું નામ યાદ કરવાની રીતો ઘણી ઘણી છે, તેમાંની લાગુ પડતી કોઇ એક, ખુદાની ભેટ કરાવી જાણનાર ગુરૂ, ચેલાનો અમૂક અધિકાર જોઇને, ચેલાને શિખવે, ને તે રીતે નામ લેવામાં ચેલો પ્રવિણ થાય તો તેની સર્વ વેદનાઓ જતી રહે; યાને સચિંત

અને ક્રિયામાન કર્મો નાશ પામવાને લીધે તેઓ તરફથી આવનારી વેદનાઓ આવે નહિં, અને પ્રારબ્ધ કર્મો તરફથી આવનારી વેદનાઓ, તેનાં શરીર સંસાર પરજ લાગુ પડે, પણ તેનાં મનને દુઃખવી નહિં શકે.

(૨૩૧)

સબ મંત્રકા બીજ હય, રામ નામ તત્સાર;
જો કો જન હિરદેં ગરેં, સો જન ઉતરે પાર.

રામનું નામ, બધાં મત્રોનું બીજ છે, જેમાંથી બધાં મંત્રો નિકળ્યાં છે; અને તેથી જે કોઇ એ નામને નિરંતર હૈયામાં પકડી રાખે, તે પેલી પાર ઉતરી જાય. સારાંશ કે ખુદાનાં નામમાંથીજ સર્વ મંત્રો અને ભણતર ઉપજાવેલાં છે, ત્યારે તે નામનેજ જે કોઇ પકડી રાખે તો તેનાથી બધા મંત્રોનાં ફળો ઉપજાવી શકાય. એવું એ, અદ્ભૂત અસરો ઉપજાવનારૂં નામ, જેનાં મનમાં પોતાની મેળે નિરંતર યાદ આવ્યા કરતું થઇ જાય, તે ફરી ફરીથી જન્મ મરણ આપનારા આ ભવસાગરને પેલે પાર પોહોંચી જાય.

(૨૩૨)

રામ કહો મન વશ કરો, એહિ બડા હય અર્થ ;
કાહેકો પઠ પઠ મરોં, કૌટહિ જ્ઞાન ગ્રહન્થ ?

શાસ્ત્રના અસંખ્ય ગ્રંથો (માત્ર મોહોડેથી) શિખી શિખીને અમસ્થા કાંય હેરાન થાઓ છે? “રામ રામ” (ખુદા ખુદા) બોલ્યા કરો, વમાસ્યા (વિચાર્યા) કરો, અને મનમાં ઇંદ્રિઓની મોજ મજાહના વિચારો, લાગણીઓ, ઇચ્છાઓ, જુસ્સાઓ તથા આકારો ઉપજવા ના દેઓ; ધર્મશાસ્ત્રની મૂળ મતલબ–સર્વથી મોટી મતલબ એજ છે.

(૨૩૩)

જીને નામ લિયા ઉને સબ કિયા, સબ શાસ્ત્રકા ભેદ;
બિના નામ નર્કે ગયેં, પઠ પઠ ચારે બેદ.

જેણે ખુદાનાં નામની જપ (સ્મરણ) કીધી તેણે સઘળું જોઇતું કીધું, તથા તે સઘળાં શાસ્ત્રોના ભેદ પામ્યો. પણ એ ખુદાનું નામ જપવા વિના ફક્ત ચારો વેદ ભણ્યા કીધા, તેઓ આખરે નર્કે ગયા છે. સારાંશ કે જે ખુદાના નામની જપ કર્યા કરે, તેણે ધર્મની બધી ક્રિયાઓ કીધેલી ગણાય; તેણે ધર્મની બધી આજ્ઞાઓ પાળેલી ગણાય, તેને ધર્મને લગતાં બધાં શાસ્ત્રો આવડી જાય, ને તેઓના છુપા ભેદો પણ તે પામી જાય. એથી 'ઉલટું' કરે, એટલે કે જે કોઇ ખુદાનાં જપ કરે નહિ, ને શાસ્ત્ર માત્રજ ભણ્યા કરે, ને તે શાસ્ત્રો (ચાર વેદો) પણ શિખી જાય, તોપણ ઘણીકવાર નર્કે જાય; કારણ કે, ધર્મ શાસ્ત્રનો ફક્ત મોહડેનો અભ્યાસ કરવાથી, મન વશ થતું નથી, અને મનની વાસનાઓ અનામત રહી જવાથી પાપો કરાય છે, અને પાપથી નર્કનું દુઃખ ખમવું પડે છે.

(૨૩૪)

એકહિ શબ્દમે સબહિ કહા, સબહિ અર્થ બિચાર;
ભજીયે કેવળ રામકો, તજીયે બિષયહિ બિકાર.

તને એક વાત કહી, તેમાં શાસ્ત્રની બધી વાતો આવી ગઇ, બધી મતલબ સમાઇ ગઇ, ને બધા વિચારો આવી ગયા, તે એ વાત છે જે માત્ર ખુદાનું ભજન કર્યા કરવું અને એ ભજનની સાથે સાથે, ઇંદ્રિઓની મજાહો તજીને રહેવું-પૂરે પૂરી તજીને રહેવું.

(૨૩૫)

કબીર ! હરિકે નામસે, કોટ બિઘન ટળ જાય,
રાઇ સમાન બસુદરા, કેટેક કાષ્ટ જળાય.

રાઇનાં જેટલી અગ્નિની ઝીણી ચિન્ગારી, જેટલાં લાકડાંનો જથ્થો હોય, તેટલાં બધાંને બાળી નાખે છે, તેજ રીતે હરિનાં નામથી, યાને ખુદાનાં નામની જપ વડે, કરોડો વિઘ્નો એટપે (પાપો અને તેથી આવતાં દુઃખો) સર્વ મટી જશે. સારાંશ કે, ખુદાનાં નામમાં મનને લગાડયાથી તે પાપો કરતું અટકે છે અને ધિમે ધિમે તેના બધા દુર્ગુણો નિકળી જઇ મન પવિત્ર થઇ જાય છે.

(૨૩૬)

સુખમેં સુમરન ના કરે, દુઃખમે કરે સબ કોય ;
સુખમે જો સુમરન કરે, તો દુઃખ કહાં કે હોય ?

સુખમાં ખુદાની યાદ કોઇ કરતું નથી, ને દુઃખમાં સર્વ તેને યાદ કરે છે, પણ લોકો જો સુખમાં તેને યાદ કરતાં હતે, ને તેની આજ્ઞા, જે ધર્મશાસ્ત્રમાં અપાઇ છે તે મુજબ ચાલ્યાં હતે, તો તેઓને દુઃખ આવતેજ કયાંથી ?

(૨૩૭)

સુખમે સુમરન ના કરે, દુઃખમે કરે જો યાદ ;
કહે કબીર તા દાસકી કાૈન સુને ફરિયાદ ?

સુખમાં ખુદાને યાદ ન કરે, અને દુઃખમાં તેની મદદ માંગે, એવા અરજદારની અરજ કોણ સાંભળે ? સારાંશ કે, આપણી સુખી હાલતમાં, ખુદાને ભુલી જઇ, બીજાંને નુકશાન થાય એવાં કામો કરીએ, તો કુદરતના કર્મના કાયદા મુજબ વળતાં દુઃખો આપણને આવે તો, તે આપણને ભોગવવાંજ પડે.

(૨૩૮)

બિપત્ત ભલી હરિ નામ લેત, કાયા કસોટી દુઃખ;
રામ બિનાં કિસ કામકી, માયા સંપત્ત સુખ?

જ્યારે દુઃખ આવી પડે છે ત્યારેજ શરીરની કસોટી યાને પરિક્ષા થાય છે, જેથી માણસને દુઃખજ ભલું છે, કારણ કે ત્યારેજ તે ખુદાને હરપળે "ઓ ખુદા ખુદા" કરીને યાદ કરે છે. ખુદા નહિં મળે, ને તેને બદલે દુનિયાની બધી સંપત્તિઓ અને સુખો મળે, તો માણસને અંતે શું કામ આવવાનાં છે?

(૨૩૯)

હરિ સુમરન કોઢી ભલા, ગલી ગલી પડે ચામ;
કંચન દેહ જલાય દે, જો નહિ ભજે હરિ નામ.

શરીરને દુઃખ થઇને તેનું ચામરૂં નિકળી પડતું હોય છતાં જો ખુદાની યાદ થઇ શકતી હોય તો તે ભલું, પણ શરીર સોના—રૂપાંમાં લોટતું હોય, ને તેનાં તેમ લોટવાથી જો ખુદાની યાદ બની આવતી ન હોય, તો એવાં તારાં સોના જેવા દેહને બાળી નાંખ યાને તે નાશ પામી જાય તો ઘણું સારૂં—સારાંશ કે તવંગરી સાથે ખુદાની વિસરફામ રહે, તે કરતાં શરીર કંગાળ હોવા છતાં, ખુદાની યાદ મનમાં રહે, તે વધુ પસંદ કરવાજોગ છે.

(૨૪૦)

જા ઘર સંત ના સેવિયા, હરિકો સુમરન નાહે;
સો ઘર મરહટ સરિખા, ભુત બસોં તા માંહે.

જે ઘરમાં સંતો યાને ખુદાને યાદ પિછાણનાર સાધુ પુરૂષોની સેવા કરવામાં આવતી નથી અને જ્યાં ખુદાની યાદ થતી નથી, તે ઘરો શ્મશાન સરખાંજ છે અને ત્યાં ભુત-પલીદનોજ વાસો હોય છે.

(૨૪૧)

રામ નામ તો રતન હય, જીવ જતન કરી રાખ;
જબ પડેગી સંકટી તબ રાખે રઘુનાથ.

રામ નામ તો એક હિરો યાને અમૂલ્ય રતન છે, તેને તું તારા જીવની પેઠે સાચવીને રાખ, કે જે વખતે તને દુઃખ આવી પડે ત્યારે, ખુદા તને બચાવી લે.

(૨૪૨)

જબ જાગે તબ રામ જપ, સોવત રામ સંભાર;
ઉઠત બેઠત આત્મા, ચાલતહિ રામ ચિતાર.

ઉંઘમાંથી જાગૃત થતાંજ રામનું નામ લે, સુતી વેળાએ પણ ખુદાને યાદ કરીનેજ સુઇ જા; અને એવી રીતે ઉઠતાં, બેસતાં, યાને હરેક કામો કરતી વેળાએ, તેનું (ખુદાનું)જ નામ તારા મનમાં ચિતાર્યા કર, યાને તારૂં મન ખુદામાંજ ગુઠાયલું રાખ.

(૨૪૩)

જીતને તારે ગગનમે, ઇતને શત્રુ હોય;
કૃપા હોય શ્રી રામકી, તો બાલ ન બાંકો હોય.

આસમાન પર જેટલા તારા છે, એટલા પણ જો તારા શત્રુઓ હોય, પણ જો તારાં મનમાં ખુદા હોય તો તેનાં જોરે, તારા એક વાલને પણ કોઇ ઇજા કરી શકનાર નથી.

(૨૪૪)

જો કોઇ સુમરન અંગકો, પાઠ કરે મન લાય;
ભકિત જ્ઞાન મન ઉપજે, કહે કબીર સમજાય;

જે કોઇ સ્મરણ કરવાનાં મંત્રો મોહુડે કરી તે ઉપર મનન કરે, તો, હું કબીર કહું છું કે ખુદાની ભક્તિ કેમ કરવી તેનું જ્ઞાન તે માણસનાં મનમાં આવી જાય.

(૨૪૫)

જપ તપ સંયમ સાધના, સબ સુમરન કે માંહિ;
કબીર જાને યા રામજન, સુમરન સમ કછુ નાંહિ.

જપ કરી તપશ્ચર્યા કરવી, યોગ કરવો એ સર્વ સ્મરણમાં સમાઇ જાય છે, તેથી સ્મરણુ જેવું બીજું કશુંએ નથી, એવું હું (કબીર) સમજું છું અને જે કોઇ ખુદાનો બંદો છે તે જાણે છે.

(૨૪૬)

સહકામી સુમરન કરે, પાવે ઉત્તમ ધામ;
નિષ્કામી સુમરન કરે, પાવે અવિચળ રામ.

પોતાને માટે કાંઇક સારા બદલાની આશા રાખીને જે કોઇ સ્મરણુ કરે, તો તેને તે સુખ મળે; સ્વર્ગ મળવાની ઇચ્છા રાખી જે કોઇ સ્મરણુ કરે, તેને સ્વર્ગ મળે; પણુ જે કોઇ, ઇચ્છા રહીત યાને પોતા માટે કાંઇપણુ ચીજ કે સુખ માંગ્યા વગર સ્મરણુ કરવું એ મનુષ્ય માત્રનું કર્તવ્યજ છે એમ સમજી માત્ર ખુદાના પ્રેમ અર્થેજ સ્મરણુ કરે તે માણુસ ખુદાને પાંમે, જે હંમેશાગીનો હોવાથી તેને સદાકાળનું સુખ મળી જાય.

(૨૪૭)

પથ્થર પુંજે હરિ મિલે, તો મેં પુંજું ગિરિરાય;
સબસેં તો ચકિક ભલી, કે પિસ પિસકે ખાય.

કબીરજી કહે છે કેઃ—જો પથ્થર પૂજવાથી ખોદા મળતો હોય, તો હું આખો ગિરનારનો પહાડજ પૂજું. પણુ સર્વ કરતાં ઘંટી (પૂજી) હોય તો કેવું ઉત્તમ, કે તેથી દળીને લોટ પણુ ખાવા મળે!

(૨૪૮)

દેહ નિરંતર દેહરા, તામે પ્રત્યક્ષ દેવ;
રામ નામ સુમરન કરો, કહાં પથ્થરકી સેવ?

તારૂં શરીર એજ તારૂં દેવાલય છે ને તેમાંજ ખરેખરો દેવ યાને ખુદા બેઠેલો છે, તેનું સ્મરણ કર્યા કર. બાકી પથ્થરની પૂજા કરવાથી યાને બાહેરનો દેખાવ કર્યાથી તારૂં શું વળવાનું?

(૨૪૯)

પથ્થર મુખ ના બોલહિ, જો શિર ડારો કુટ;
રામ નામ સુમરન કરો, દુજા સબહિ જુઠ.

ગમે માથું કુટીને મરિયે, તોએ પથ્થર કાંઇ મુખમાંથી બોલવાનો છે? માટે તું રામ નામ જપયા કર, બાકી બીજું બધું કરવાનું મુકી દે.

(૨૫૦)

કુબુધ્ધિકો સુઝે નહિ, ઉઠ ઉઠ દેવલ જાય,
દિલ દેહેરાકી ખબર નહીં, પથ્થર તે કહાં પાય?

જેઓને ખરી સમજ નથી તેઓજ દોડતા દોડતા દેવળમાં જાય છે; માણુસનું દિલ એજ પરમેશ્વરનું રેહેઠાણ છે એ વાત તેઓને ખબર ન હોવાથી બિચારા, પથ્થરનાં બાંધેલા દેવળમાં ખુદાને શોધવા જાય છે, તે ખોદા તેઓને કેમ મળે? (Know Ye not that Ye are the Temple of God and the Spirit of God dwelleth in Ye?—Christ.)

(૨૫૧)

પથ્થર પાની પુંજ કર, પચ પચ મુવા સંસાર;
ભેદ નિરાલા રહે ગયા, કોઇ બિરલા હુવા પાર.

પથ્થર અને પાણી પૂજી પૂજીને, યાને એવા માત્ર બાહેરનાં

દેખાવો કરી કરીને, સંસારનાં બધાં લોકો ડુબી મુવા છે; જ્યારે ખુદાનો ભેદ તો બીજોજ છે, જે વાત કોઇ વિરલો પુરૂષજ જાણે છે અને તેથી તે સમજીને ખરો રસ્તો પકડીને પાર થઇ જાય છે.

(૨૫૨)

મકકે મદિનેમેં ગયા, વહાંભી હરકા નામ,
મેં તુંજ પુછું હે સખી, કિન દેખા કિસ ઠામ?

મક્કા મદિનામાં ગયા તો ત્યાંએ ખુદાનું નામ તો છેજ, પણ (મુસલમીન ધર્મવાળાઓને કબીરજી કહે છે કે) ઓ મારી બેન, તું મને દેખાડ કે મક્કા મદિનામાં કયે ઠેકાણે તેં ખુદાને દીઠો? અર્થાત—કબીરજીનું કહેવું એ છે કે ખુદા આપણાથી બાહેર નથી, પણ આપણી અંદરજ તે રહેલો છે.

(૨૫૩)

રામ નામ સબ કોઇ કહે, ઠગ ઠાકોર ઔાર ચોર;
ધ્રુવ પલ્હાદ સબ તર ગયે, એહિ નામ કછુ ઓાર.

રામનું નામ તો ઠગારા, લુટારા, યાને દુનિયાંના બુરા ભલા સર્વ કોઇ લોક (મોહુડેથી) લે છે, પણ જે સ્મરણ યાને જપ વડે ધૃવ, પૃલ્હાદ અને એવા (મોટા થઇ ગયલા) નરો ઇશ્વરને પોહોંચી ગયા તે સ્મરણ કાંઇ જુદીજ તરેહનું છે.

(૨૫૪)

શુધ્ધ બિન સુમરન નહિ, ભાવ બિન ભજન ન હોય,
પારસ બિચ પરદા રહા, કયું લોહા કંચન હોય.

મન શુદ્ધ (નિર્મળ) થયા વિના ખુદાની યાદ (સ્મરણ) થઇ શકતી નથી. જેમ પારસમણી અને લોઢાંની વચ્ચે બીજી કોઇ ચીજ આડી પડેલી હોય તો લોઢાનું સોનું થઇ શકતું નથી, તેમજ ચિત્ત ખુદાપર

લાગેલું નહિ હોય, અને દુનિયવી ચીજો ઉપર હોય, અને મનમાં તે ચીજોના ખ્યાલો આવ્યા કરે, તો ખુદાનું ભજન કેમ થાય અને ખુદા કેમ દેખાય ?

(૨૫૫)

સુમરન સિદ્ધિ યું કરો, જયું ઘાઘર પનિહાર;
હાલે ચાલે સુરતમે, કહે કબીર બિચાર.

માથે પાણીનો ઘડો મુકીને, છુટે હાલ ચાલતી અને વાતો કરતી જવા છતાં, પનિહારણ (સ્ત્રી) નું ધ્યાન તો ઘડામાંજ લાગેલું હોય છે, તેમ સ્મરણ કરતી વેળાએ મન ખુદા તરફજ લાગેલું રહે, એવું સ્મરણ કરતાં તું શિખ.

(૨૫૬)

સુમરન સિધ્ધિ યું કરો, જૈસે દામ કંગાળ;
કહે કબીર બિસરે નહિ, પલ પલ લેત સંભાળ.

જેમ એક કંજુસ માણસ પૈસાને પુજે છે, અને તેને ઘડી પણ યાદ કર્યા વગર રેહતો નથી, તેમ ખુદાનું સ્મરણ એવું કર કે તારા મનમાંથી ખુદા એક પળ વાર પણ ભુલાય નહિં.

(૨૫૭)

જૈસી નૈયત હરામ પે, એસી હરસેં હોય;
ચલા જાવે વૈકુન્ઠમે, પલ્લા ન પકડે કોઇ.

કોઇ હરામની ચીજ ઉપર મન જેવું લાગી જાય છે, તેવું ઇશ્વર તરફ મન લાગી જાય, તો તે માણસને ખુદાની મુલાકાત થાય, અને તેમાં કોઇ (દૈત્ય કે ફરેસ્તા) થી પણ અટકાવ નાંખી શકાય નહિ.

(૨૫૮)

બાહેર ક્યા દિખલાઇયે, અંતર કહિયે રામ?
નહિ મામલા ખલ્કસોં, પડા ધનિસેં કામ.

બાહેરનો પ્રેકટ દેખાવ શા માટે કરે છે? તારા હૈયામાં ખુદાનું નામ લેતો રહે. તને દુનિયાં અને તેનાં લોક સાથે કામ નથી, પણ જે ધણી (ખુદા) તારાં હૈયામાં બેઠેલો છે તેની સાથેજ કામ છે.

(૨૫૯)

માલા તો કરમેં ફિરે, જીભ ફિરે મુખ માંહિ;
મનવા તો ચૌ દિશ ફીરે, ઐસો સુમરન નાહિ;

હાથમાં માળા (તસ્બીર) ફર્યા કરે, ને મોહોડામાં "ખુદા ખુદા" થયા કરે, પણ જો મન ખુદામાં લાગે નહિ, અને દુનિયાંની અનેક ચીજો તરફ વારા ફરતું દોડયા કરે, તો એવી યાદ (સ્મરણ) ખુદાની મુલાકાત કરાવે તેવી કાર્યસાધક ગણાય નહિ.

(૨૬૦)

સુમરન ઐસો કિજીયે, ખરે નિશાંને ચોંટ;
સુમરન ઐસો કિજીયે, હલે નાહિ જીભ હોઠ.

સ્મરણ તો એવું કરવું, કે જેમ તીર જઇને બરાબર નિશાણે યાને ટાંકેલી ચીજ પર ચોંહોંટી જાય, તેમ મન જઇને ખુદાપર લાગી જાય, સ્મરણ એવું કરવું કે જીભ ને હોઠ હીલે નહિં પણ મન ખુદા પર લાગી રહે, ત્યારેજ તે ખરૂં સ્મરણ કહેવાય.

(૨૬૧)

હોઠ કંઠ હાલે નાહિ, જીભ્યા ન નામ ઉચ્ચાર;
ગુપ્ત સુમરન જો બેલે, સોહિ હંસ હમાર.

હોઠ તથા ગળું પણ હિલે નહિં, અને જીભે પણ નામ ઉચ્ચાર

થાય નહિં, તો એ અંદર ગુપ્ત સ્મરણ ચાલુ રાખે, તેજ ખરો સ્મરણ કરનારો હંશ યાને સાધુ છે.

(૨૯૨)

અંતર "હરિ હરિ" હોત હય, મુખકી હાજત નાંહિ;
સેહેજે ધુન લાગી રહે, સંતનકે ઘટ માંહિ.

અંદર (હૈયામાં) "હરિ હરિ" ("ખુદા ખુદા") એવો અવાજ થયા કરે, ત્યારપછી મોહડેથી બોલવાની જરૂર રહેતી નથી; એવી રીતે જેઓ સાધુ (પવિત્ર) પુરૂષો થયા છે, તેઓનાં હૈયામાં ખુદાનું ધ્યાન વગર મેહેનતે થયા કરતું હોય છે, તેથી તેઓને મોહડેથી બોલવાની કાંઇ જરૂર રહેતી નથી.

(૨૯૩)

અંતર જપીયે રામજી, રોમ રોમ રન્કાર;
સેહેજે ધુંન લાગી રહે, એહિ સુમરન તતસાર.

મનમાં (રામની) જપ કર્યા કર્યાથી આખર રામનાં નામનો અવાજ, આપણાં રૂંવે રૂંવે ઉઠવા લાગશે, અને પછી વગર મેહેનતે ખુદાનું ધ્યાન થયા કરશે, ખુદાનું સ્મરણ કરવાની ખરી રીત એવી છે.

(૨૯૪)

સુમરન સુરતિ લગાય કે, મુખસે કછુ ના બોલ;
બાહેર કે પટ દેય કે, અંતરકે પટ ખોલ.

ખુદાનાં સ્મરણમાં તારૂં સઘળું ધ્યાન આપી સ્મરણરૂપ થઇ જા. ને પછી મોહોડેથી સ્મરણ કરવું બંધ કર; બહારના બધા પડદા બંધ કર, એટલે કે બહારની ઇંદ્રિઓનો વ્યવહાર બંધ કર; અને અંદરના પડદા ખુલ્લા કર યાને અંદરની અનુભવ શક્તિને ખીલવ.

(૨૯૫)

લેહ લાગી તબ જાનીયે, કબુ છુટ ન જાય;
જીવતહિ લાગી રહે, મુવા માંહિ સમાય.

જ્યારે માણસને ખુદાની લેહ એવી લાગી જાય કે, જીવતાં જીવત તો તે જાયજ નહિં, પણ મરણ વેળાએ, સર્વે દુઃખો ખમવા સાથે પણ તેનાં મનમાં ખુદાનીજ યાદ રહે, ત્યારે જાણવું કે તે માણસને ખરી ખુદાની લેહ લાગી હતી.

(૨૯૬)

બુંદ સમાના સમૂદ્રમે, જાનત હય સબ કોય;
સમૂદ્ર સમાના બુંદમેં, જાને બીરલા કોય.

પાણીનું ટીપું સમુદ્રમાં સમાઇ જાય તે તો આખી દુનિયાં જાણે છે, પણ આખો સમુદ્ર એક ટીપાંમાં સમાઇ જાય તે તો કોઇકજ વિરલો પુરૂષ જાણે છે. જ્યારે યોગી સમાધી અવસ્થામાં જાય છે, ત્યારે તે આખાં વિશ્વ યાને જગતને પોતાનાંજ અન્તર હૃદયાકાશમાંજ જુવે છે, અને આવો અનુભવ કોઇક વિરલા યોગીનેજ થાય છે, જે વાત જગતનાં લોકોને સમજાતી નથી.

(૨૯૭)

ભક્ત દ્વાર હય સાંકડા, રાઇ દસમા ભાય;
મનહિ જબ રાવત હો રહા, કયું કર શકે સમાય?

ખુદાનો ભક્ત થવાનો દરવાજો એટલો તો સાંકડો છે કે રાઇના દશમાં ભાગ જેટલો તે છે, પણ, મન તરેહવાર વિચારોના જથ્થા એકઠા કરી પર્વત જેવું મોટું થઇ જાય ત્યારે, એવા સાંકડા દરવાજામાં તે કેમ દાખલ થઇ શકે?

(૨૬૮)

રાઇ બાંતા બિસવા, ફિર બિસનકા બિશ;
ઐસા મનવા જો કરે, તાહિ મિલે જગદીશ.

રાઇનાં દાણાંનો વિસમો ભાગ કરો, અને તે વીસમાંનો પણ વિસમો ભાગ કરે, મનને એવું નાનું જે કોઇ કરી શકે, ત્યારેજ તેને પરમેશ્વર મળે. એટલે કે ઇંદ્રિઓના સર્વ વિચારો જેના જતા રહ્યા હોય, એ પ્રમાણે જેના મનનું "મનપણું" એટલે વિચારપણું જતું રહ્યું હોય, તેને ખુદાની મુલાકાત થાય.

(૨૬૯)

મેરા મન સુમરે રામકો, મનમે રામ સમાય;
મનહિ જબ રામ હો રહા, તો શિશ નમાવું કાય ?

મારૂં મન હવે તો ખુદાનેજ યાદ કરે છે, અને તેમાં ખુદાનો વિચાર માત્રજ રહેલો છે, ને બીજો કોઇ વિચાર રહ્યો નથી; મન ખુદારૂપ થયું છે. એ પ્રમાણે જ્યારે મન પોતેજ ખુદારૂપ બની ગયું છે ત્યારે હું મારૂં માથું શા માટે નમાવું?

(૨૭૦)

કબીર ! મન નિશ્ચલ કરો, ગોવિંદકે ગુન ગાય;
નિશ્ચલ બિનાં ન પાઇયે, કોટીક કરો ઉપાય.

ઓ કબીર ! ખુદાનાં ગુણ ગાઇ ગાઇને અને ગુણ ગાવાનો લખ મનને લગાડી લગાડીને તેને બીજા બીજા ખ્યાલો પર જતું અટકાવ. મન બીજા ખ્યાલો પર દોડતું અટકયા વગર, ખરૂં સ્મરણ થઇ શકે નહિ. એ શિવાયના બીજા કરોડો ઉપાય તું કરશે તો તે બધા ફોકટ જશે.

(૨૭૧)

માલા જપું ન કર જપું, મુખસે કહું ન રામ;
રામ હમેશા હમકો જપે, મેં બેઠા રહું વિશ્રામ.

કબીરજી કહે છે કે, હું તો ખુદાની જપ, નથી માળાએ કરતો કે નથી હાથે કરતો, કે ન મોહડેથી રામ પુકારતો. મારી જપ કરવાની રીતી એવી છે કે માળા યા તસ્બીર ફેરવવી પડેજ નહિં, હાથ હલાવવો પડે નહિ, ને મોહડેથી (પણ) "ખુદા" કરીને બોલવું પડે નહિં; પણ મારૂં શરીર ઈંદ્રિઓ ને મન, જે બધાં મળીને હું બન્યો છું, તે બધાં શાંત થઇ, તેઓ મળે નહિં થઇ જાય, ત્યારે આ શરીરમાં જે ભાંન બાકી રહે, જે ખુદાનો અંશ છે, તે ભાંન, પેલાં ભાંન ને જપે છે ને મળે છે; જે ભાંન જગતમાં પસરીને અપરમપાર ખાલી જગામાં રહેલું છે, જે ખુદા યાને "હંમેશગીનો હું" છે તે સાથે એકત્ર થઇ જાય છે.

(૨૭૨)

નામ બિસારે દેહકા, જીવ દસા સબ જાય;
જબહિ છોડે નામકો, સબહિ લાગે આય.

ખુદાનું નામ જપતાં જપતાં, શરીરનું ભાંન ભુલી જવાય છે, અને જીવ તરફિની હાલત જતી રહે, એટલે કે હું "ફલાણો માણસ છું" એવી પોતાની યાદ નહિં રહે, ત્યારપછી બીજી એવી હાલત આવે કે જ્યારે નામ જપવાનું પણ છુટી જાય, યાને જપનાર અને ખુદા જુદા છે એવો વિચાર નિકળી જાય, ત્યારે માણસ વિશ્વરૂપ યાને સર્વરૂપ થઇ જાય યાને ખુદા સાથે એક થઇ જાય.

(૨૭૩)

રામ જપે અનુરાગસે, સબ દુઃખ ડાલે ધોય,
બિશ્વાસે તો હરિ મિલે, લોહા કંચન હોય.

હેયાંનાં હેતથી જો તું ખુદાની જપ કરશે, તો તારાં સર્વ દુઃખો

મટી જશે અને ખુદા મળશે, એવો પાકો ભરોસો રાખીને તું ખુદાની જપ કરશે, તો ખુદા તને ખચીત મળશે; ને તું હમણાં લોઢાં જેવો છે, તે પછી સોના જેવો થઇ જશે.

(૨૭૪)

રામ નામ પુકારતાં, મિટા મોહ દુઃખ દ્વંદ;
મનકી દુબધા તબ ગઇ, જબ ગુરૂ મિલે ગોવંદ.

કબીરજી કહે છે કે, ખુદાના નામની જપ કરતાં કરતાં, ઇંદ્રિઓને ગમતી ચીજો પર જીપલાવી દેવાની મારી ટેવ છુટી ગઇ. ખુદાની જપ કરતાં કરતાં, મારી ઉપર ને મારા પોતાનાઓની ઉપર વધારે હેત રાખવું, ને બીજાંઓ ઉપર ઓછું હેત રાખવું અથવા બિલકુલ નહિં રાખવું, તથા પોતાના લાભોજ સાચાવ્યા કરવા ને બીજાના લાભો નહિં સાચવવા, અથવા સામા લુટવા, એવી જે મનની જુદાઇની લાગણી હતી, તે મટી ગઇ. ખુદાનાં નામની જપ કરતાં કરતાં મારાં સચિંત અને ક્રિયામાણ કર્મો નાશ પામ્યાં; તેથી તેઓથી ઉપજનારાં મારાં દુઃખો મટી ગયાં, અને ફકત પ્રારબ્ધા કર્મોથી ઉપજતાં દુઃખોજ ભોગવવાનાં બાકી રહ્યાં છે, અને તેઓની પણ મને કાંઇ દરકાર નથી. કાંયજે જ્યારે ગુરૂ મળે ને ખુદા મળે ત્યારે મનની સર્વે ચિંતાઓનો છેડો આવી ગયલો હોય છે.

(૨૭૫)

નિશદીન એક પલકહિ, જો કહેવે રામ કબિર!
તાકે જનમ જનમ કે, જહે પાપ શરીર.

અરે કબીર! રાતે યા દિવસે, એક પળવાર પણ જે કોઇ રામનું નામ ખરાં હેતથી લેશે તેના જન્મો જન્મનાં પાપો દુર થશે.

(૨૭૬)

કલ્યુગમે જીવન અલ્પ હુય, કરીયે બેગ સંભાર;
તપ સાધન કછુ ના બને, તાતે નામ સંભાર.

આ કલિયુગમાં માણુસની જીંદગી ઘણાંજ થોડા વરસની છે. માટે તું જલદીથી ખુદાને યાદ કરી લે; કારણ કે જીંદગીની મુદત ઘણી થોડી હોવાથી, આપણાથી તપ, સાધન, જે કરવાને બહુ લાંબો કાળ જોઇએ છે. તે આ કલિયુગમાં બની શકતું નથી, માટે તું નામ સ્મરણુજ કર્યા કર.

(૨૭૭)

નામ નૈનનમેં રમી રહા, જાને બીરલા કોય;
જાકુ મિલીયા સદ્‌ગુરૂ, તાકુ માલમ હોય.

તે નામ આંખોમાં રમી રહેલું હોય છે. જેને કોઇ વિરલો પુરૂષજ જાણે છે, અને જેને સદગુરૂ મળ્યા હોય તેને સમજ પડે છે.

(૨૭૮)

રાજા રાણા ના બડા, બડા જો સુમરે રામ;
તાહિ તે જન બડો, જો સુમરે નિજ નામ.

લોકો કહે છે કે, રાજાઓ મોટા છે. પણ હું (કબીર) કહું છું કે જે રામ (સાકાર ઇશ્વર) નું ધ્યાન કરે, તે રાજાઓથી મોટો છે. પણ સાકાર ઇશ્વરના ભગત્ કરતાં, જે કોઇ નિરાકાર (ઇશ્વર) નાં ધ્યાનમાં રહે, તે વધારે મોટો છે.

(૨૭૯)

કબીર, મેં માગું એ માંગના, પ્રભુ દિજે મોહે સોય;
સંત સમાગમ હરિકથા, હમારે નિશદિન હોય.

કબીરજી ખુદાને કહે છે કે, ઓ ખુદા, હું તારી પાસે એટલુંજ

માંગું છું કે મને સાધુ સંતોની સંગત ને તારે લગતાં જ્ઞાનની વાતો રાતને દિવસ થયાં કરે.

(૨૮૦)

મુગટા જુગટ માગું નહિ, ભકિત દાન દિજો મોહે;
ઓર કછુ માગું નહિ, નિશદિન જાચું તોહે.

નથી માંગતો હું રાજ ને પાટ, પણ મને તારી ભકિત કરવાનું દાન બક્ષેસ કર, કે રાત ને દિવસ હું તારી જપ કરી તારૂંજ ધ્યાંન ધરૂં—એ શિવાય બીજું હું કાંઇ માંગતો નથી.

(૨૮૧)

સુમરન મારગ સાચકા, સદ્‌ગુરૂ દિયે બતાય;
સ્વાસ ઉવાસે સુમરતાં, એક દિન મિલ્યા આય.

ખુદાનું નામ સ્મરણ કરવાનો ખરો રસ્તો સદ્‌ગુરૂજ બતાવી આપે છે, અને તે રીતે, જે કોઇ ખુદાનું સ્મરણ નિરંતર કર્યા કરે, તેને એક દિવસ ખુદા મળી જશે.

(૨૮૨)

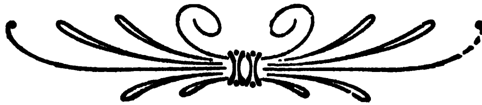
પ્રેમ બિના ધીરજ નહિ, બિરહે બિના બૈરાગ;
સદગુરૂ બિના મિટે નહિ, મન મનમાકા દાગ.

જ્યાંસુધી માણુસનાં હૈયાંમાં ખરો (બિનસ્વાર્થી) પ્રેમ આવતો નથી ત્યાંસુધી તેનું મન ધિરજથી ભક્તિમાં બેસતું નથી; અને જ્યાંસુધી માણુસને ખરો ભક્તિભાવ ખુદા તરફ લાગતો નથી, ત્યાંસુધી તેને વૈરાગ્ય આવતો નથી યાને ઇંદ્રિઓના વિષયો ભોગવવા ઉપરથી તેનું મન ખસતું નથી; અને જ્યાંસુધી સદ્‌ગુરૂનો મેળાપ તેને થતો નથી ત્યાંસુધી એ બધું થતું નથી યાને તેના મનના વિકારો અને જુસ્સાઓ નિકળી જતા નથી.

(૨૮૩)

પુરાહિ સદ્ગુરૂ બિનાં, હિરદા શુધ્ધ ન હોય;
મનસા વાચા કર્મના, સુન લિજો સબ કોય.

પણ હું આ એક વાત કહું છું તે તમો સર્વ કોઇ બરાબર યાદ રાખજો. જેનો પોતાનો અભ્યાસ અધુરો રહેલો હોય તેવો કોઇ પણ સાધુ, સદ્ગુરૂ કહેવાય નહિં. જેનો અભ્યાસ પુરો થઇ રહેલો હોય તેજ સદ્ગુરૂ કહેવાય. તેવો પુરો જ્ઞાની ગુરૂ મળે ત્યારેજ મન, વાચા અને કાર્યો પવિત્ર થાય, યાને ત્યારેજ આપણા હાથે થતાં પાપો અટકે, જીભે થતાં પાપો અટકે, વિચારોએ થતાં પાપો અટકે, અને લાગણીઓએ થતાં પાપો અટકે.

ગુરૂ વિષે.—સદ્‌ગુરૂ મહિમા.

(૨૮૪)

ગુરૂ બિન જ્ઞાન ન ઉપજે, ગુરૂ બિન મિલે ન ભેવ;
ગુરૂ બિન સંશય ન મિટે, જય જય જય ગુરૂદેવ.

ગુરૂ વિના આપણી જીંદગીને લગતી ખરી વાતો ને ભૂત ભવિષ્યની વાતો સમજાતી નથી. ગુરૂ વિના એ વાતોને લગતા આપણા સંશયો મટતા નથી. ગુરૂ વિના આપણને પરોક્ષ જ્ઞાન થતું નથી; એટલે કે, ખુદાને લગતી શાસ્રમાં કહેલી વાતો સમજાતી નથી. અને ગુરૂ વિના આપણને અપરોક્ષ જ્ઞાન થતું નથી, માટે હમારી પ્રાર્થના છે, કે હે ગુરૂ દેવ તમારો જય થાવો, યાને જગતનું ભલું કરવાનાં જે જે કામો ધારીને સદ્‌ગુરૂઓ જગતમાં આવ્યા હોય ને આવે, તેઓનાં કામો હમેશાં વગર વિઘ્ને પાર પડયા કરજો!

(૨૮૫)

ગુરૂ બિન જ્ઞાન ન ઉપજે, ગુરૂ બિન મિલે ન મોક્ષ;
ગુરૂ બિન લખે ન સત્યકો, ગુરૂ બિન મિટે ન દોષ.

ગુરૂ વિના જ્ઞાન મળી શકતું નથી, અને ખુદાની મુલાકાત થઇ શકતી નથી. ગુરૂ વિના ફરી ફરીથી જન્મયા-મર્યા કરવાનું મટતું નથી. ગુરૂ વિના સાચી વાત સમજાતી નથી, અને ગુરૂ વિના આપણા દુર્ગુણો મટતા નથી.

(૨૮૬)

ગુરૂ નારાયણ રૂપ હય, ગુરૂ જ્ઞાન કો ઘાટ;
સદગુરૂ બચન પ્રતાપસેં, મનકે મિટે ઉચ્ચાટ.

નદીનો કાંઠો ઉંચો ને ઢોળાવ વગરનો હોય, ત્યારે પાયરીઓ બાંધવી પડે છે ને એ પાયરીઓવાળા ઘાટની મદદથી આપણે નદીનાં પાણીને મળીએ છીએ; ગુરૂ પણ જાણે એ ઘાટ જેવો ઘાટ છે, કેમકે આપણે તેની મદદથીજ ખુદાને મળી શકીએ છીએ. ગુરૂ ખુદાની મુલાકાત કરાવનારો છે, એટલુંજ નહિં, પણ ગુરૂ તેથી પણ ઘણો વધારે છે. કારણ કે જે પોતાની નિરાકાર હાલતે, આપણને પોહોંચાડવા માટે ગુરૂ, માણસનું રૂપ ધારણ કરીને આવેલો ખુદા પોતે છે. તું ગુરૂનું કહ્યું કર, ગુરૂનું કહ્યું કર. તેનાં કહેલાંમાં એવા ગુણ છે, કે તારા મનની સર્વ પ્રકારની મુઝવણો ભાંગી જઇ, મન સદાનું શાંત થઇ જશે.

(૨૮૭)

સદગુરૂકે મહિમા અનન્ત, જીને અનન્ત કિયા ઉપકાર;
અનન્ત લોચન ઉઘાડયા, અનન્ત દિખાવન હાર.

સદ્‌ગુરૂની મોટાઇની કાંઇ હદ નથી, સદ્‌ગુરૂના ઉપકારની કાંઇ હદ નથી. આપણી અંતર દ્રષ્ટિ સદ્‌ગુરૂ ઉઘાડી આપે, તેની જોવાની શક્તિની કાંઇ હદ નહિં; ને ખુદા સાથે આપણો મેળાપ કરાવી આપે; તેની રેહવાની જગાની કાંઇ હદ નહિ, અને તેના જીવવાના વખતની કાંઇ હદ નહિં એવો સદ્‌ગુરૂ છે.

(૨૮૮)

સદ્‌ગુરૂ સમાન કો નહિ, સપ્ત દ્વિપ નવ ખંડ;
તિન લોક ના પાઇયે, ઔર એકબિસ બ્રહમંડ.

સાત દ્વીપ ને નવ ખંડોમાં ફરી વળો, પાતાળ પૃથ્વી ને સ્વ-

ર્ગમાં ફરી વળો, ને એકવીસ બ્રહ્માંડોમાં પણ ફરી વળો; ને જુઓ કે ખુદાની મુલાકાત કરાવનાર ગુરૂના જેટલું આપણું ભલું કરનારો બીજો કોઇ એ બધાંમાં કોઇપણ સ્થળે છે? ના,' નથીજ.

(૨૮૯)

તિર્થમેં ફળ એક હય, સંત મિલે ફળ ચાર;
સદ્ગુરૂ મિલે અનેક ફળ, કહે કબીર બિચાર.

હું કબીર એમ માનું છું, કે કોઇ એક જાત્રા જઇએ, તેથી જેટલું પુણ્ય થાય, તે કરતાં ચોવડું પુણ્ય કોઇ સાધુ મળ્યાથી થાય ને તેનાથી અત્યંત વધુ પુણ્ય ખુદાની મુલાકાત કરાવે એવો ગુરૂ મળ્યાથી થાય.

(૨૯૦)

હરિ કૃપા તબ જાનીયે, દે માનવ અવતાર;
ગુરૂ કૃપા તબ જાનીયે, જબ છોડાવે સંસાર.

ખુદા મેહેરબાન થાય, તો ૮૩,૯૯,૯૯૯ જાતના જીવોના અવતારો ઉપરથી ચઢાવીને આપણને માણસ જાત તરીકેનો ચોર્યાસી લાખમો અવતાર આપે. પણ સદ્ગુરૂ મેહેરબાન થાય તો તે આપણે માટે એ માણસાઇ અવતારને પણ નહિ ખમાય એવો દુખીયારો ગણે, ને એમાંથી છોડવીને ખુદ ખુદાઇ હાલતે પોહોંચાડે.

(૨૯૧)

જાકે શીર ગુરૂ જ્ઞાની હોય, સોહિ તરત ભવ માંહે;
ગુરૂ બિન જાનો જન્તકો, કબૂ મુક્તિ સુખ નાહે.

ખુદાની મુલાકાત કરાવી શકે એવા ગુરૂ જેને માથે હોય, તેનાં જન્મ મરણનો છેડો જલદીથી આવી જાય છે. જન્મ મરણમાંથી છુટવાનું સુખ, ગુરૂ વગર માણસને કદી મળેજ નહિ, એમ તમે નક્કી જાણજો.

(૨૯૨)

સદ્ગુરૂ કે ભુજ દોઇ હય, ગોવિંદકે ભુજ ચાર;
ગોવિંદસે સબ કછુ સરે, પર ગુરૂ ઉતારે પાર.

ખુદા, પુરૂષરૂપે ચાર હાથવાળા શ્રી વિષ્ણુ થયા છે, અને માણસ જે જે માંગે, તે તે તેઓ એ ચાર હાથે આપી શકે છે. પણ સદ્ગુરૂને બિચારાને તો બેજ હાથ છે, તે તારી સર્વ કામનાઓ યાને ઇંદ્રિઓથી ભોગવાતી મજાહો પુરી પાડી શકતો નથી, પણ મુક્તિ આપવાનું એકજ કામ જે તે કરી શકે છે, તે સર્વ કામનાઓ કરતાં પણ વધુ મોટું છે.

(૨૯૩)

સદ્ગુરૂ સત્ કા શબ્દ હય, જીને સત્ દિયા બતાય;
જો સત્ કો પકડ રહે, તો સત હિ માંહે સમાય.

સદ્ગુરૂ સતનું યાને ખુદાનું જાહેર થયલું બીજું નામ છે, સત્ (ખુદાને) બતાવી શકે છે, અને સત્ જે એકજ છે કે જે (સદ્ગુરૂજ) (ખુદા છે) તેને જે પકડી રાખે તે આખરે તે સતમાંજ સમાઇ જાય.

(૨૯૪)

દેવી બડી ન દેવતા, સુરજ બડા ન ચંદ;
આદ અંત દોનો બડે, કે ગુરૂ કે ગોવંદ.

દેવી કે દેવતા (નારી ફરેશ્તો કે નર ફરેશ્તા) કોઇ મોટા નથી, કે નથી ચંદ્ર કે સૂર્ય, તેઓ સઘળા ફાંની છે યાને તેઓનો એક વેળા નાશ છેજ. જે ખરા મોટા છે તે તો ગુરૂ અને ગોવિંદ (ખુદા) એ બે છે, કારણ કે તેઓ શરૂઆતથી તે છેડા તલક રેહનારા છે.

(૨૯૫)

હરિ રૂઠે ગત એક હય, ગુરૂ શરણાગત જાય;
ગુરૂ રૂઠે ગત એકો નહિ, હરિ ન હોય સહાય.

ખુદાનો કોપ થાય, તોપણ આશરો લેવાની એક જગ્યા બાકી રહે છે, તે એ છે કે ગુરૂને શરણે જવું, જે ગુરૂ આપણાં દુઃખ મટાડે. પણ ગુરૂનો કોપ થયો, તો આપણે માટે આશરો લેવાની એકે જગા બાકી રહેતી નથી, કારણ ખુદા આપણને મદદ કરતો નથી.

(૨૯૬)

ગુરૂ ગોવિંદ દોનો ખડે, કિસકે લાગું પાય;
બલિહારી આ ગુરૂકી, જીને ગોવિંદ દિયા બતાય.

કબીર કહે છે કે, મારી પાસે મારો ગુરૂ અને ખુદા એ બે ઉભા હોય, તો હું કોણને પગે લાગું? હું તો મારા ગુરૂનેજ પગે લાગીશ, કારણ કે ગુરૂનીજ કૃપાથી મને ખુદા મળ્યા.

(૨૯૭)

પૂંજા ગુરૂકી કિજીયે, સબ પૂંજા જેહી માંહે;
જબલગ સિંચે મુખ તરૂ, સાખા પત્ર અઘાય.

તું ગુરૂનીજ પૂજા કર; કેમકે તેમાં સર્વ પૂજા આવી જાય છે. જેમ ઝાડનાં મૂળને પાણી પાવાથી, તેનાં ડાંખળી, પાંદડાં વગેરે પોષાય છે, તેમ ગુરૂની પૂજા કરવાથી, સર્વ દેવતાઓની પૂજા થઇ ગયલી ગણાય છે.

(૨૯૮)

સદ્દગુરૂકા એક દેશ હય, જો બસી જાને કોય;
કઉવા તે હંસ હોત હય, જાન વરણ કુલ ખોય.

જે કોઇ સદ્દગુરૂનો થઇને રહી જાણે, તે કાગડા જેવો નીચ

હોય તો પણ બદલાઇને હુંશ જેવો ઉંચ થાય. ચારમાંની જે વર્ણમાં તે જનમ્યો હોય, તે વર્ણથી તેનામાં ઉપજેલા તેના સર્વ દુર્ગુણો મટી જાય; જે જાતમાં તે જનમ્યો હોય, તે જાતથી તેનામાં ઉપજેલા તેના સર્વ દુર્ગુણો મટી જાય; અને જે કુળમાં તે જનમ્યો હોય તે કુળથી તેનામાં ઉપજેલા સર્વ દુર્ગુણો મટી જાય.

(૨૯૯)

સબ કછુ ગુરૂ પાસ હય, પાઇયે અપને ભાગ;
સેવક મન સોંપી રહે, નિશદિન ચરણે લાગ.

તું જે માંગે તે ગુરૂ આપી શકે તેવું છે; માટે તારાં નસીબમાં જેટલું હોય તેટલું તેની પાસેથી મેળવી લે. તારૂં મન ગુરૂના મનથી જુદું અને સ્વતંત્ર રાખ; ગુરૂ જે ચાહે તેજ તારૂં ચાહ્યું પણ હોય તેમ કર; અને રાત દહાડો તેને પગે લાગ્યા કર.

(૩૦૦)

ગુરૂ ગુંગા ગુરૂ બાવરા, ગુરૂ દેવનકા દેવ;
જો તું શિષ્ય શ્યાનાં, તો કર ગુરૂકી સેવ.

ગુરૂ મુંગો હોય કે બોલતો હોય, ચટપટીયો હોય કે ધીરો હોય, મીસકીન હોય કે મોટાઓમાં મોટો હોય, ને ગુરૂ કાંઇ પણ અનુકુલ કે ભિનઅનુકુળ સ્થિતિમાં હોય, તે બહારની સ્થિતિ ઉપર તારે નજર રાખવીજ નહિં; તું જો ડાહ્યો ચેલો હોય, તો ગુરૂ ગમે તેવી બાહેરની ભિનઅનુકુળ સ્થિતિમાં હોય, તો પણ તેની સેવા સારી રીતે કરજે.

(૩૦૧)

શબ્દ બિચારી જો ચલે, ગુરૂ મુખ હોય નેહાલ;
કામ ક્રોધ બ્યાપે નહિ, કબ ન ગ્રાસે કાલ.

ગુરૂનાં મુખમાંથી જે શબ્દ (શિક્ષણ તરીકે) મળ્યો હોય તે પ્રમાણે

વિચાર કરીને જે કોઇ ચાલે, તે પાર પડી જાય, તેને કામ એટલે ઇંદ્રિઓના વિષયો ભોગવવાની ઇચ્છાઓ, ક્રોધ ઇત્યાદી જુસ્સાઓ ઉપજે નહિં, અને દેહ છોડતી વેળા તેને જમ લઇ જાયજ નહિં.

(૩૦૨)

ગુરૂ મહિમા ગાવત સદા, મન અતી રાખી મોદ;
સો ભવ ફિર આવે નહિ, બેઠ પ્રભૂકી ગોદ.

મનમાં ઘણું હેત રાખીને જે કોઇ પોતાના ગુરૂનાં ગુણ હંમેશાં ગાયા કરે, તેને પુનર્જન્મ નથી. તે ખુદાની પાસે હંમેશાં રેહેશે.

(૩૦૩)

સંશય ખાયા સકળ જુગ, સંશય કોઇ ન ખાય;
જે બેધ્યા ગુરૂ અક્ષરા, સંશય ચુંન ચુંન ખાય.

સંશયો સદાકાળ સર્વ કોઇને આગળ વધતાં અટકાવે છે ને તેઓને કોઇ મારી શકતું નથી. પણ ગુરૂએ આપેલું મંત્ર જેણે જપી જપીને સિદ્ધ કીધું હોય, તેને કોઇ સંશય રેહતા નથી.

(૩૦૪)

પુરા સદ્‌ગુરૂ સેવતાં, અંતર પ્રગટે આપ;
મનસા બાચા કર્મણા, મિટે જનમ કે તાપ.

પુરા સદ્‌ગુરૂની સેવા કરતાં કરતાં તારાં અંતરમાં ખુદા પ્રગટ થઇ જશે, અને તારા વિચાર, વાચા, ને કાર્યોથી થયેલાં જન્મો જન્મનાં પાપો ને દુઃખો મટી જશે.

(૩૦૫)

ગુરૂ ગોવિંદ એક હય, દુજા હય આંકાર;
આપા મેટ જીવત મરે, તબ પાવે દિદાર.

ગુરૂ, ખુદા એકજ છે. ગુરૂની ભક્તિ કરવી તે ખુદાનીજ ભક્તિ

કીધી ગણાય, પ્રણવ જપવો, દેહ ભાંન ખોવું, ને જીવતાં જીવત મરવું, એટલું કરીએ ત્યારે ખુદા દેખાય છે.

(૩૦૬)

જમ દ્વારે જમદૂત મિલે, કરતે ખેંચાં તાંન;
ઉનસે કબુ ન છુટતે, ફિરતે ચારો ખાંન.

અગાઉ જ્યારે જ્યારે તું મરવા પડતો હતો, ત્યારે ત્યારે તને જમના દુતો લેવા આવતા હતા, અને ખેંચી તાણીને લઇ જતા હતા, ને તેઓનાં હાથમાંથી તું છુટી શકતો નહિં હતો. તેઓ તને પકડી લઇ જતા હતા ને પછી કોઇ વાર તું માણુસ થઇને પાછો જનમતો હતો ને કોઇ વાર કોઇ પશુ પક્ષી થઇ જતો હતો, ને વળી કોઇ વાર તો તું કોઇ વનસ્પતી પેરે અવતરતો હતો, ને કોઇ વાર તો તું કોઇ ધાતુ રૂપ પકડીને પાછો આ જેહાંનમાં આવતો હતો. એમ આ જન્મની અગાઉના જન્મોમાં આ ચાર જાતની દેહોમાં તું ભટક્યા કરતો હતો.

(૩૦૭)

ચાર ખાંનમે ભરમતે, કબૂ ન લેતે પાર;
સો તોકો ફેરા મિટા, સદ્દગુરૂકા ઉપકાર.

ચાર જાતની દેહોમાં તું ભટક્યા કરતો હતો, ને તારાં ભટકવાનો કાંઇ છેડો દેખાતો નહિ હતો. પણ હવે તારૂં ભટકવાનું ગયું છે, સદ્દગુરૂએ તને પુનરજન્મમાંથી ઉગાર્યો છે, ને એ તેનો તારા ઉપર મોટો ઉપકાર થયો છે.

(૩૦૮)

જ્ઞાન પ્રકાશી ગુરૂ મિલા, સો બિસર મત જાય;
જબ ગોવિંદ કૃપા કરી, તબ ગુરૂ મિલ્યા આય.

જ્યારે ખુદાએ તારી ઉપર (બક્ષેશ) મેહેરબાની કીધી ત્યારે

તને ગુરૂ આવી મળ્યા, અને ગુરૂ મળવાથીજ તને જ્ઞાન મળ્યું તે તું વિસરી જતો નહિં યાને તને જ્ઞાન મળ્યું ત્યારે અહંકાર કરી જ્ઞાન આપનાર (ગુરૂ) ને ભુલી જતો ના.

(૩૦૯)

ભલા ભયા જો ગુરૂ મિલા. તીન તેં પાયા જ્ઞાન;
ઘટ હિ ભિત્તર ચૌતરા, ઔર ઘટ માંહિ દીવાંન.

કબીર કહે છે ઘણું સારૂં થયું કે મને ગુરૂ મળ્યા, કે તેઓથી મને જ્ઞાન મળ્યું, અને તે જ્ઞાનથી મેં જોયું કે આ શરીરમાંજ ચોતરો છે અને ખુદાનું દિવાનખાનું છે ને ખુદા આ શરીરમાંજ રહેલા છે.

(૩૧૦)

હોંશ ન રાખું મનમેં, ગુરૂ હય પ્રત્યક્ષ દેવ;
પ્રેમ સાથ મન લે મિલું, નિશદિન કરૂં સેવ.

કબીર કહે છે કે, મારી સામે ખુદા જેવો મારો ગુરૂ છે એટલે હું દુનિયાંની બીજી કશી ચીજની હોંશ રાખતો નથી, મને ગુરૂ મળ્યા એટલે આખી જેહાંન મળી ગઇ, માટે હું તો પ્રેમપૂર્વક મારાં મનને તેઓ સાથ એકત્ર કરી રાત ને દિવસ તેમની સેવા કર્યા કરૂં છું.

(૩૧૧)

ગુરૂ સેવા જન બંદગી, હરિ સુમરન બૈરાગ;
એ ચારો જબ મિલે, પુરન હોવે ભાગ.

ગુરૂ સેવા, લોકહિત યાને પરોપકાર કરવો, ખુદાનાં નામની જપ કર્યા કરવી, અને વૈરાગ આવવો એટલે કે ઇંદ્રિઓનાં વિષયો ભોગવવાંની ઇચ્છાઓ અને વિચારોનું મનમાંથી જતું રહેવું, બલકે તેઓ ખોટાં છે એવો અભાવ થવો, એ બધું માણુસ જ્યારે પુરો ભાગ્યશાળી થાય, ત્યારેજ થઇ શકે છે.

(૩૧૨)

ગુરૂ લાગા તબ જાનીયે, મિટે મોહ તન તાપ;
હરખ શોક દાજે નહિ, તબ હર આપો આપ.

ઇંદ્રિઓને ગમતી ચીજો ઉપર ઝીપલાવવાની ટેવ જતી રહે, ત્યારે ગુરૂની ભેટ થઇ છે એમ સમજવું; અને જ્યારે હરખ અને શોક બન્ને ચાલ્યાં જાય, એટલે કે સુખ અને દુઃખ બન્ને વેળાએ તારૂં મન એકજ સ્થિતિમાં રહી શાંત થાય ત્યારે તને પોતાની મેળે ખુદાની મુલાકાત થઇ જશે અથવા તું પોતે ખુદારૂપ થઇ જશે.

(૩૧૩)

કાન ફુકા ગુરૂ હદકા, બેહદકા ગુરૂ નાહિં;
બેહદકા સદ્‌ગુરૂ હય, સોંચ કરો મન માંહિં.

ચેલાને કાન આગળ આવીને ધીમેથી કોઇ એક મંત્ર જે ગુરૂ શિખવે છે, તે આકારવાળા ખુદાની મુલાકાત કરાવનારો ગુરૂ છે, તે નિરાકાર ખુદાની મુલાકાત કરાવી શકતો નથી, ને તે સદ્‌ગુરૂ કેહેવાય નહીં; જે સદ્‌ગુરૂ કેહેવાય તે તો નિરાકાર ખુદાનીજ મુલાકાત કરાવે એવું સર્વેએ યાદ રાખવું.

(૩૧૪)

ગુરૂ લોભી શિષ્ય લાલચી, દોનો ખેલે દાવ;
દોનો બુડે બાપડે, બેઠ પથ્થરકી નાવ.

ગુરૂ અયોગ્ય ને શિષ્ય અયોગ્ય; ગુરૂ પૈસાનો લોભી ને શિષ્ય ખુદાનો લોભી. પછી બન્ને એક બીજાને ભોળવવા જાય, તે જાણે પથ્થરની હોડીમાં બેઠા હોય ને ડુબી જાય, તેમ નાશ પામી જાય.

(૩૧૫)

જાકા ગુરૂ હય લાલચી, દયા નહિ શિષ્ય માંહિ;
ઓ દોનેકુ ભેજીયે, ઉજ્જડ કુવા માંહિ.

ગુરૂ પૈસાનો લોભી હોય, ને શિષ્ય, જીવો ઉપર દયા રાખનારો નહિં હોય, તો ખુદાની મુલાકાતની આશાજ નહિ. એવા બન્ને અયોગ્ય ગુરૂ ચેલાને કોઇ ઉજ્જડ જગ્યામાં આવેલા કુવામાં નાંખો, કે જ્યાં તેઓને કોઇ બહાર કહાડનારો માણસ પણ મળે નહિ.

(૩૧૬)

ગુરૂ ગુરૂ સબ કહા કરો, ગુરૂહિ ગુરમે ભાવ;
સો ગુરૂ કાહે કિજીયે, જો નહિ બતાવે દાવ?

અરે લોકો! તમે જેઓને "ગુરૂ ગુરૂ" કરીને કહો છો, તેઓનું મન તો દુનિયાંની મોજ–મજાહમાં લાગેલું હોય છે, તેઓને કાંઇ ખુદાની મુલાકાત કરાવતાં આવડતી નથી; ત્યારે એવા ગુરૂ શા માટે કરો છો?

(૩૧૭)

બંધે સો બંધે મિલા, છુટે કોન ઉપાય,
સંગત કરીએ નિર્બંધકી, પળમે દિયે છુટાય.

જેવો તું કર્મનાં બંધનથી બંધાઇ ગયો છે, તેવોજ બંધાયલો ગુરૂ મળ્યો, તો પછી તારો છુટવાનો શું ઉપાય? તું એવાની સંગત કર યાને એવો ગુરૂ કર કે જે તને તત્કાળ છોડવી દે.

(૩૧૮)

પુરાહિ સદ્દગુરૂ ના મિલા, રહા અધુરા શિખ;
સ્વાંગ જતિકા પેહેરકે, ઘર ઘર માંગે ભિખ.

પુરો પાકો ગુરૂ નહિં મળ્યો ને ચેલો અધુરો રહયો તેથીજ તે જોગી સન્યાસીનો વેશ લઇને ઘરેઘર ભીખ માંગે છે.

(૩૧૯)

સદ્‌ગુરૂ ઐસા કિજીયે, તત્‌ દિખાવે સાર;
પાર ઉતારે પલકમે, દર્પન દે દાતાર.

માટે તું ગુરૂ એવો કર કે જે તરતજ ખુદાને બતાવી દે, અને એક ઘડીમાં તને પાર ઉતારે, જાણે કે તેણે તને આરસી આપી અને તેં તેમાં ખુદાને જોયો.

(૩૨૦)

કબીર! ગુરૂ ગરવા મિલા, રલ ગયા આટા લોન;
જાત પાત કુલ મિટ ગઇ, તબ નામ ધરેંગે કોન!

મને ગુરૂ એવા અસીલ મળ્યા, કે મને ખાવા, પીવાનું આઇતું મળ્યું; અને તેવણુને લીધે મારી જાત ભાત ને કુટુંબ કબીલાને લગતી નિશાનીઓ જતી રહી; તેથી મારી નીંદા કરનારો કોઇ રહ્યો નથી.

(૩૨૧)

સદ્‌ગુરૂ સાચા સુરવા, જ્યું તાતે લોહ લુવાર;
કસની દે નિર્મળ કિયા, તાપ લિયા તતસાર.

મારા સદ્‌ગુરૂ એવા તો શુરા ને શક્તિવાન છે, કે જેમ લુહાર લોખંડને તપાવે છે, તેમ મને તેઓએ કસીને ચોખ્ખો કરી નાખ્યો છે, અને મારાં દુઃખોને જડ મૂળથી કાઢી નાંખ્યાં છે.

(૩૨૨)

સદ્‌ગુરૂ હમસે રીઝ કર, એક કહા પ્રસંગ;
બાદલ બહા પ્રેમકા, ભીજ ગયા સબ અંગ.

મારાથી ખુશી થઇને મારા ગુરૂએ મને એકવાર એવું શિક્ષણ આપ્યું કે જેથી ખુદાનાં પ્રેમનું વાદળજ મારી ઉપર વરસી રહ્યું,

અને મારૂં આખું અંગ ભીજવાઇ ગયું યાને મારી ઉપર ખુદાની મેહેર ઉતરી.

(૩૨૩)

બલિહારી ગુરૂ આપકી, પલ પલમે કંઇ બાર;
પશુ ફેટ હરિજન કિયે, કરત ન લાગી વાર.

ઓ ગુરૂ, તમારી બલીહારી છે, તમારી મોટાઇની કાંઇ હદ નથી, કે એક પળમાં કંઇએક વખત પશુ જેવા સ્વભાવનાં માણસોને તમોએ ભગત કરી નાખ્યા અને તેમ કરવાને તમને કાંઇ વખત લાગ્યો નહિં.

(૩૨૪)

ગુરૂ પુંજાવે સંતકો, સંત કહે ગુરૂ પુંજ;
આમન સામન પુંજતાં, પડી અગમકી સુંજ.

ગુરૂનું કેહેવું એ છે કે, તું સાધુસંતને પુંજ અને સંતો કહે છે, કે તું ગુરૂની સેવા કર, એમ આમન સામન પૂજતાં, ખુદા જે સર્વથી સમજી શકાતો નથી, તે (કબીર કહે છે કે) મને દેખાતો થઇ ગયો માટે તું સત્ સંગત કર.

સત્‌સંગ વિષે.

(૩૨૫)

કબીર કહે સો દિન બડા, જા દિન સાધ મિલાપ;
અંખ ભર ભર ભેટીયે, પાપ શરીરા જાય.

કબીર કહે છે કે જે દિવસે તને કોઇ સાધુસંતનાં દર્શન થાય અથવા મુલાકાત થાય, તે દિવસને તારો ભાગ્યશાળી યાને મોટો દિવસ ગણજે, અને તેને આંખ ભરી ભરીને મળજે, કારણકે તેથી તારાં (શરીરના) પાપો ધોવાઇ જશે.

(૩૨૬)

સાધ મિલે સાહેબ મિલે, અંતર રહી ના રેખ;
મનસા બાચા કર્મણા, સાધુ સાહેબ એક.

સાધુ પુરૂષ મળ્યા તો ખુદાજ મળ્યા બરાબર છે, કારણકે ખુદા ને સાધુમાં કંઇ પણ ફરક હોતો નથી. મનથી, વાણીથી, અને કાર્યથી સાધુ પુરૂષો, ખુદા સાથે મળી ગયલાજ હોય છે; જે ઇશ્વરની મરજી હોય તેજ મરજી સાધુઓની હોય છે, યાને કુળ જગતની પેદાયશને સુખ આપવાનું કામ તેઓ કરે છે જેથી તેઓ ખુદા સાથે એક થઇ ગયલા હોય છે.

(૩૨૭)

સંત સમાગમ પરમસુખ, આંન અલ્પ સુખ કછુ ઓર;
માન સરોવર હંસ હય, બગલા ઠોરે ઠોર.

એવા સાધુ પુરૂષનાં સમાગમથી પરમસુખ યાને સર્વથી ઉત્તમ

સુખ મળે છે, જે સુખની પાસે, બીજાં દુનિયવી સુખો કંઇ બિસાદમાં નથી; દાખલા તરીકે ખરો હંશ પક્ષી માન સરોવરમાંજ મળે છે, બાકી દરેક ઠેકાણે દેખાય છે તે તો બગલા (પક્ષીઓ) જ હોય છે, તેમ સૌથી ઉંચ પ્રકારનું સુખ સત્સંગમાંજ મળે છે.

(૩૨૮)

ચંદન જૈસા સંત હય, સર્પ જૈસા સંસાર;
અંગહિસે લપટા રહે, પર છાંડે નહિ બિકાર.

સાધુપુરૂષો સુખડનાં ઝાડ જેવા છે, અને આ સંસાર એક સર્પ સમાન છે; સર્પને જ્યારે પોતાનાં ઝેહેરની અગન ઘણીજ બળે છે, ત્યારે તે સુખડનાં ઝાડ સાથે લપટાઇને બેસે છે, જેથી તેને થોડીક ઠંડક મળે છે, તેમ માણસને આ સંસારની લાગેલી આગ યાને માયાનું ખેંચતાંણ જ્યારે કોઇ સાધુસંતની પાસે તે બેસે છે, ત્યારે તેટલો વાર ઓછું થાય છે, તેથી સાધુ પુરૂષોને સુખડનાં ઝાડ જેવા ઠંડક આપનાર કહ્યા છે, અને સંસારને સર્પ જેવો ઝેહુરી કહ્યો છે.

(૩૨૯)

સંત મિલે સુખ ઉપજે, દુષ્ટ મિલે દુઃખ હોય;
સેવા કિજે સંતકી, તો જનમ્ કૃતાર્થ સોય.

સાધુપુરૂષોને મળવાથી સુખ ઉપજે છે, અને દુષ્ટ માણસોની સંગત કરવાથી દુખ ઉત્પન્ન થાય છે, માટે હું કબીર કહું છું કે, તું સાધુ પુરૂષોનીજ સંગત કર, જેથી તારા જન્મનું સાર્થક થશે.

(૩૩૦)

મિઠી વેહેરી સંતકી, જામેં શીર અપાર;
હરિ રસ જહાં ખુટે નહિ, પિવે વારમવાર.

સંત પુરૂષ એક એવો મિઠો કુવો છે કે જેમાં પાર વિનાનું દુધ ભરેલું હોય છે, અને તેમાં હરિરસ એટલો તો ભરપૂર છે કે ગમે

એટલો પીવા છતાં તે કદી પણ ખુટતો નથી. અર્થાત–સાધુપુરૂષોએ પોતાની જીંદગી સત્યને માર્ગે દોરવી, ખુદાઇ જ્ઞાન મેળવ્યું હોય છે, જેથી તેઓ આપણા પોતા વિષે, કુળ જગત વિષે અને ખુદા વિષે સમજાવી આપણાં મનનું સમાધાન કરી શકે છે.

(૩૩૧)

હરિજન આવત દેખકે, ઉઠકે મિલિયે ધાય;
ન જાનું ઇસ વેશમે, નારાયણ મિલ જાય.

એવા હરિજન એટલે જેનું દિલ ખુદાપર લાગેલું હોય તેવા પુરૂષને આવતાં જોઇને, તું તુરત ઉઠીને દોડતો કે જઇને તેને ભેટજે; કારણ કે આપણે જાણતા નથી કે ખુદા આપણને કયા વેશમાં મળશે અને તે સાધુપુરૂષના વેશમાં કદાચ ખુદાજ કાં નહિં હોય?

(૩૩૨)

હરિજન મિલે તો હરિ મિલે, મન પાય બિશ્વાસ;
હરિજન હરિકા રૂપ હય, જ્યું ફુલનમે બાસ.

હરિજન મળ્યા તો ખુદાજ મળ્યા બરાબર છે, ને ત્યારેજ માણસનાં મનનું સમાધાન થાય છે; જેમ ફૂલમાં સુગંધ છુપાઇને રહેલી છે, અને ફૂળ માત્ર તે સુગંધને રાખનારો આકાર છે, તેમ હરિજન ખુદાને રાખનારો એક આકાર છે, એટલે માણસરૂપે તે ખુદાજ છે.

(૩૩૩)

સંત મિલે તબ હરિ મિલે, કહિયે આદ ઓર અંત;
જો સંતનકો પર હરે, સો સદા તજે ભગવંત.

એવો સંત પુરૂષ મળે ત્યારે ખુદાજ મળ્યા, એમ જાણીને તેની આગળ તારી આદીથી તે અંત સુધીની વાતો કરજે, કે તે તારી મુશકેળીઓ ટાળવાનો રસ્તો દેખાડે! પણ જો તું સાધુપુરૂષથી દુર

રહેશે તો ખુદાથી તું હંમેશાં દુર રેહવાનો! કારણ સાધુને તજ્યો તે ખુદાને તજ્યા બરાબર છે.

(૩૩૪)

દર્શન પરસન સંતકા, કરતન કિજે કાંન;
જ્યું ઉદ્યમ ત્યું લાભ હુયે, જ્યું આળસ ત્યું હાન.

સાધુ સંતનાં દર્શન અને આગતા સ્વાગતા કરવાને તું હંમેશાં તત્પર રહેજે; કારણ કે તેમાં તું જેટલો ઉમંગ અને શ્રમ લેશે, એટલો લાભ તને થશે; પણ એથી ઉલટું, તે કરવામાં જેટલી આળસ કરશે તેટલું નુકશાન તને થશે.

(૩૩૫)

એક ઘડી આધી ઘડી, આધી ઉનમેં આધ;
સંગત કરિયે સંતકી, તો કટે કોટ અપરાધ.

દરરોજ એક પળ કે અરધી પળ અથવા પળનો થોડોક ભાગ પણ જો સત્સંગમાં જાય તો તારા કરોડો કર્મો યાને પાપો થતાં અટકશે.

આ કહેવું પહેલી નજરે જોનારને કદાચ અજાયબ જેવું લાગશે, કે માત્ર એક પળવારની સત્સંગથી એટલાં બધાં પાપો તે કેમ નાશ થતાં હશે? પણ આજની પશ્ચિમ તરફની વૈદક વિદ્યાએ અનુમાન કીધું છે કે, માણસનું શરીર તેમજ બીજી બધી ચીજો, જાનવર, ઝાડપાન, ખનિજ વગેરે પોતામાંથી દરેક પળે ઝીણી રજકણો બાહેર ફેંકે છે ને સામે બીજી રજકણો પોતામાં લે છે અને એવી રીતે ચાલુ થતું રહી, દર સાત વરશે માણસનું શરીર તદન નવાંજ રજકણોનું બને છે. વળી સાયન્સની બીજી શોધો યાને "સાઇકોલોજી" એવું કહે છે માણસનું મન એક બીજા ઉપર અસર ઉપજાવે છે, પણ ગુપ્ત વિદ્યા તો એથી આગળ વધીને એમ કહે છે કે માણસિક શરીરનાં રજકણો બીજાં માણસિક શરીરમાં પણ જાય છે.

આ ઉપરથી કબીરજીનું કહેવું કાંઇક સમજી શકાય છે કે નેક માણસનાં સમાગમમાં આવ્યાથી આપણું ખાકી શરીર પવિત્ર થાય છે, એટલુંજ નહિં પણ આપણું ઈચ્છા શરીર, તેમજ માનસિક શરીર પણ પવિત્ર બનવા માંડે છે, અને એવી રીતે જો ચાલુ સમાગમ રહે તો માણસ પૂર્ણ પવિત્ર થઇ જાય. સોક્રેતીસ જે પ્લેટોનો ચેલો હતો, તે ટેકો આપી કહે છે કે

"Master ! believe me, when I say, that I made some progress when I was near you; when I was in the same house with you, I made a greater progress, but when I sat near you and touched you, I made the greatest efficiency."

(૩૩૬)

સાધુ નદી જલ પ્રેમરસ, તહાં પછાડો અંગ;
કહે કબીર નિર્મળ ભયેં, સાધુ જનકે સંગ.

સાધુ પુરૂષ એક નદી જેવો છે, જેનું પાણી, તે ખોદાનો પ્રેમરસ છે, તે પાણીમાં તારૂં અંગ ધો, એટલે તું પવિત્ર થશે.

(૩૩૭)

જા પલ દર્શન સંતકા, તા પલકિ બલિહાર;
સતનામ રસના બસેં, લિજૈ જન્મ સુધાર.

જે પળે તને સંતપુરૂષનાં દર્શન થાય તે પળને, તારી ભાગ્યવંત પળ લેખજે; કારણ કે તે વખતે, તારી જીભ ઉપર ખુદાનું નામ આવશે અને તેથી તારો જન્મ સુધરી જશે.

(૩૩૮)

દર્શન કરના સંતકા, દિનમેં કૈઇક બાર;
ચોમાસાકા મેઘ જ્યું, બહોત કરે ઉપકાર.

સાધુસંતનાં દર્શન, દિવસોમાં ગમે એટલીવાર તારેથી બને તેટલીવાર કર્યા કર; કારણ કે જેમ ચોમાસાનો વરસાદ, પાણી લાવી

જમીનમાં અન્ન વનસપતિ ફૂળ ફળાદી ઉગાડી, આપણી ઉપર અતિ ઉપકાર કરે છે, તેમ સાધુ પુરૂષો આપણુને (ખુદાનો) રસ્તો દેખડાવે છે, એટલે તેઓ મોટા ઉપકાર કરનારા ગણાય છે.

(૩૩૯)

જીવન જોબન રાજમદ, અવિચલ રહા ન કોય;
જા દિન જાય સતસંગમેં, જીવનકા ફલ સોય.

આપણી જીંદગી, જુવાની, અને મોટાઇ (રાજા તરીકેની, યા કોઇ મોટા માણુસ તરીકેની બાહેરની મોટાઇ) એ સઘળાં હંમેશાં રેહવાનાં નથી, પણુ જે દિવસ સત્સંગમાં જાય, અને તેનો લાભ આપણુને મળે, તે દિવસજ આપણો ખરો જીવેલો પ્રમાણુ છે, યાને તે મતા આપણી હંમેશની થઇ રહેશે.

(૩૪૦)

રામ મિલનકે કારને, મોં મન ખડા ઉદાસ;
સત સંગતમેં શોધ લે, રામ ઉનોકે પાસ.

કબીર કહે છે કેઃ—ખુદાને મળવાને માટે મારૂં મન ઉદાસ રહેતું હતું, પણુ મેં સત્સંગ કીધો, ત્યારે મને ખુદા મળ્યા, માટે તું ખુદાને શોધવા માંગતો હોય તો સત્સંગ કર.

(૩૪૧)

પરબત પરબત મેં ફિરા, કારન અપને રામ;
રામ સરિખા જન મિલા, તિને સરિયા કામ.

ખુદાને શોધવાને હું પહાડે પહાડ ફર્યો, ને બધે રખડયો, પણુ જ્યારે મને ખોદાને પિછાણુનારો સાધુ પુરૂષ મળ્યો, ત્યારેજ મને તેનો ભેદ માલમ પડયો, ને ત્યારેજ મારૂં કામ સફળ થયું ને મને ખુદા મળ્યો.

(૩૪૨)

કરિયે નિત સત સંગકુ, બાધા સકલ મિટાય;
એસા અવસર ના મિલા, દુર્લભ નર તન પાય.

માટે તું નિત્ય સત્સંગ કર્યા કર, કે સાધુપુરૂષો તારાં બધાં બંધણો દુર કરવાનો રસ્તો દેખાડશે. જેમ મનુષ્ય જાતિનાં અવતારમાં નરનો દેહ ઘણો ઉત્તમ, પણ મળવો કઠણ હોય છે, તેમ સાધુપુરૂષની સંગત પણ મળવી કઠણ હોય છે; તેથી તું સાધુસંતને મળવાની તક શોધતો રહે.

(૩૪૩)

શરણે રાખો સાંઇયાં, પુરો મનકી આસ;
ઓર ન મેરે ચાહિયે, સંત મિલનકી પ્યાસ.

કબીરજી કહે છે કે, ઓ ખુદા, તું મને તારા આશરા હેઠળ રાખ, અને મને સાધુપુરૂષો મળ્યા કરતા રહે, જેથી મારાં મનની આશાઓ પૂરી પડે, એ સિવાય બીજું કાંઇ હું માંગતો નથી.

(૩૪૪)

કલ્યુગમે એક નામ હય, દુજા સરૂપ હય સંત;
સાચે મનસે સેવિયે, તો મિટે કરમ અનંત.

આ કલિયુગમાં, કર્મનાં બંધણમાંથી છુટવાને માટે માત્ર બેજ રસ્તા છે, યાને બેજ સાંધન થઇ શકે તેવાં છે, બાકીનાં બધાં લગભગ અશકય છે. પહેલ્લું સાધન, નિરંતર નામ સ્મરણ; બીજું સાધન સાધુઓનો સંગ. પાકો ભરોસો રાખીને એ બે સાધન ચાલુ રાખીયે, તો ફરી ફરીને જન્મ-મરણ આપનારાં ગમે એટલાં કર્મ હશે, તો પણ તે બધાં મટી જશે.

(૩૪૫)

મથુરા ભાવે દ્વારકા, ભાવે જા જગન્નાથ;
સત સંગત હરિ–ભક્તિ બિના, કછુ ન આવે હાથ.

મથુરા જા, દ્વારકાં જા, યા તારી મરજી પડે તો જગન્નાથજીનાં મંદીરે જા, પણ જ્યાં સુધી તને સત્ સંગ થશે નહિ, અને તારાં હૈયામાં ખુદા વિષે ભક્તિભાવ ઉપજે નહિ ત્યાંસુધી તારૂં કાંઇ વળવાનું નથી, યાને સાર્થક થવાનું નથી.

(૩૪૬)

સંત જહાં સુમરન સદા, આઠો પહોર અભૂલ;
ભર ભર પિવે રામરસ, પ્રેમ પિલાયા ફૂલ.

જ્યાં સાધુ પુરૂષ છે ત્યાં ખુદાનું સ્મરણ ચાલુ હોય છે, દિવસનાં આઠ પોહોરમાં તે નામ જરાએ ભુલાતું નથી; ત્યાં ખુદાઈ રસ ભરપૂર પિવાય છે અને પ્રેમનું પ્યાલું ભરાયલુંજ રહે છે. અર્થાત—સાધુસંતની સંગતમાં રહેવાથી, સાધારણ માણસને ખુદા ઉપર ભક્તિભાવ ઉપજ્યા કરે છે.

(૩૪૭)

ફુટા મન બદલાય દે, સાધુ બડે સોનાર.
તુટી હોવે રામસેં, ફેર સંધાવન હાર.

જેમ સોનાર એ ભાંગેલી જણસને સાંધીને પાછી આખી કરે છે, તેમ જે માણસોનું મન ખોદાપરથી ઉઠી ગયું હોય, અને દુનિયાની ચીજો પરજ લાગેલું હોય, તેને સાધુ પુરૂષો પાછું ખોદા સાથે જોડીને એક કરી આપે છે, યાને માણસનાં નિચલાં ભાનનું ખોટારૂં દેખડાવી, તેને ઉંચ ભાંન તરફ લઇ જાય છે.

(૩૪૮)

ઇષ્ટ મિલે મન મિલે, મિલે સકળ રસ રીતી;
કહે કબીર તહાં જાઇએ, યેહ સંતનકી પ્રિતી.

મનને પસંદ પડતી ચીજો મળે, તો મન તેમાં લાગી જાય છે, અને મન લાગી ગયાથી, બધી બાબદોનો ભેદ મળી જાય છે; માટે હું કબીર કહું છું કે સાધુ પુરૂષો જે આપણાં મનને ખોદા પર લગાડનારા છે તેઓની પાસે તું જરૂર જજે.

(૩૪૯)

કથા કિરતન કરનકી, જાકે નિશદિન રીતી;
કહે કબીર વા દાસસોં, નિશ્ચય કીજે પ્રિતી.

જેઓ રાત ને દિવસ, ખુદાની વાતો, અને ભજનો કર્યા કરે, તેઓની પાસે તું જરૂર જજે, ને તેમની દોસ્તી કરજે.

(૩૫૦)

કથા કિરતન રાત દિન, જાકે ઉદ્યમ યેહ;
કહે કબીર તા સાધકે, ચરણ કમલકી ખેહ.

જેઓનો ધંધોજ એ, કે રાતને દિવસે માત્ર ખુદાની વાતો અને ભજનો કરવાં, તેવા સાધુ પુરૂષના કમળ ફૂલ જેવા પગોની રાખ પણ આપણને મળે તો સારૂં.

(૩૫૧)

કથા કિરતન છાંડકે, કરે જો ઓર ઉપાય;
કહે કબીર તા સાધકે, પાસ કોઇ મત જાય.

એથી ઉલટું, ખુદાની વાતો અને ભજન છોડીને જેઓ બીજું કાંઇ કરતા હોય, તેઓ ખરા સાધુ પુરૂષ નથી, માટે તેઓની પાસે કદી જવું નહિં.

(૩૫૨)

કામ કથા સુનિયે નહિ, સુનકે ઉપજે કામ;
કહે કબીર બિચારકે, બિસર જાય હરિ નામ.

ખુદાની વાતોને બદલે, ઇંદ્રિઓના ભોગ ભોગવવાની વાતો થયા કરે, તે તારે જરાએ સાંભળવી નહિં, કારણ કે તેથી તારા હવસો ને ગુસ્સાઓ ઉભરી આવશે, ને ખુદાનું નામ તું ભુલી જશે.

(૩૫૩)

કથા કિરતન સુનનકો, જો કોઇ કરે સ્નેહ;
કહે કબીર તા દાસકો, મુક્તિમેં નહિ સંદેહ.

ખોદાની વાતો ને કિર્તણ સાંભળવાને જેનું મન થાય, અને તે કરનારાઓની જે કોઇ દોસ્તી કરે, તો, હું કબીર કહું છું, કે તે માણુસને મુક્તિ મળે, એમાં જરાએ સંદેહ નથી.

(૩૫૪)

રાજ દ્વાર ન જાઇએ, જો કોટીક મિલેં હેમ;
સુપચ ભગતકે જાઇએ, એ બિષ્ણુકા નેમ.

ઘણુંએ સોનું યા જર જવાહેર મળતું હોય, તો પણ તું રાજ દરબારમાં ના જતો, પણ કોઇક ભોલા (ખુદાના) ભગત પાસે તું જરૂર જજે કારણ કે એ વિષ્ણુને મળવાનું ઠેકાણું છે, યાને ખુદાને મળવાનો એ એક માર્ગ છે.

(૩૫૫)

સંગત કિજે સાધકી, જ્યું ગાંધીકે પાસ,
ગાંધી કછું લે દે નહિ, તોઉ આવે વાસ સુવાસ.

ગાંધીને ત્યાં બેઠા હોઇએ, ત્યારે ગાંધી કાંઇ આપણુને આપતો નથી, છતાં તેની દુકાનમાંનાં અત્તરની વાસ આપણુને મળ્યા કરે છે.

તેમ સાધુપુરૂષો આપણને કાંઇ ચીજ કે પૈસો આપતા નથી, છતાં માત્ર તેમની પાસે બેસવાથી, તેમના નેક વિચારો, ને લાગણીઓ આપણામાં આવે છે, જેથી આપણને મોટો ફાયદો થાય છે.

(૩૫૬)

સંગત કિજે સાધકી, સાહેબ કિજે યાદ;
સુકૃતકિ વાહિ ઘડી, બાકી દિન બરબાદ.

માટે તું સાધુપુરૂષની સંગત કર, ને ખોદાને યાદ કર્યા કર; એ બે કાર્યમાં જે વખત પસાર થાય, તેજ ખરૂં શુભ કાર્ય કીધેલું કહેવાય, બાકી બીજાં બધાં કામોમાં ગયેલો વખત ફોકતજ છે.

(૩૫૭)

સંગત કિજે સંતકી, કદી ના નિર્ફળ હોય;
લોહા પારસ પરસતે, શોભી કંચન હોય.

સાધુસંતની સંગત કદીએ ફળ વિનાની હોતી નથી; જેમ લોઢાંને પારસના પથ્થર આગળ ધરતાં, તેનું શોભીતું સોનું થઇ જાય છે, તેમ સત્સંગ કરવાથી ગમે એવો મુંઢ માણસ હોય તે પણ સુધરી જઇ, નેક બને છે.

(૩૫૮)

સંગત કિજે સાધકી, કદી ના નિર્ફળ હોય;
ચંદન હોસી બાવલા, લીંબ કહે ના કોય.

સાધુ પુરૂષની સંગત કદીપણ નિરર્થક જવાની નથી; તું બાવલનાં ઝાડ જેવો કાંટાવાળો યાને દુર્ગુણી હશે, તોએ સુખડ જેવો સુવાસી યાને નેક બની જશે, અને તને કોઇ લિંબનાં ઝાડ જેવો કડવો કહેશે નહિ.

(૩૫૯)

સંગત કિજે સંતકી, હરે સબકી વ્યાધ;
ઓછી સંગત નિચકી, આઠો પહોર ઉપાધ.

સાધુપુરૂષો સર્વનાં દુઃખોનું નિવારણ કરે છે, માટે તેઓની સંગત જરૂર કરવી; પણ હલકા માણસોની સંગત કરવી નહિ, કારણ કે દીવસના આઠો પહોર યાને હમેશાં તેઓ શરીરને લગતી મોજમજાહ ને ખાવાપીવાનીજ વાતો કર્યા કરે છે, જેથી માણસને કાંઇ ખરો લાભ થતો નથી, પણ દુઃખજ આવ્યા કરે છે.

(૩૬૦)

સો દિન ગયા અકાજમેં, સંગત ભહિ ના સંત;
પ્રેમ બિના પશુ જીવના, ભાવ બિના ભટકંત.

તારી જીંદગીના દિવસો દુનિયવી કારભારમાંજ રોકાયલા રહે, અને તને સાધુસંતની સંગત નહિ થાય, તો તારા દિવસો ફોકટમાંજ ગુમાવ્યા, ને તારૂં જીવવું પશુ સમાનજ ગણાય, કે જેઓ કાંઇ પણ નેમ વિના અહિં તહિં ભટકતાં ફરે છે. અર્થાત—માણસને ખોદા તરફ પ્રેમ ન થાય અને એ ઉંચ નેમ માટે તેનાં મનમાં વિચાર ન હોય તો પછી માણસ અને પશુમાં શું ફરક?

(૩૬૧)

સંત મિલે તબ હરિ મિલે, યું સુખ મિલે ન કોય,
દર્શન તે દુરમન કરે, મન અતી નિર્મળ હોય.

સંતપુરૂષ મળે તેનાં જેવું બીજું એકે સુખ નથી; સાધુપુરૂષ મળે તો તને ખોદાજ મળ્યા; માત્ર તેનાં દર્શન કરવાથીજ તારી મતી સુધરશે ને તારૂં મન ઘણું પવિત્ર થશે.

(૩૯૨)

હરિ મિલા તબ જાનિયે, દર્શણ દેવે સંત;
મનસા બાચા કર્મના, મિટે કરમ અનન્ત.

જ્યારે સંતપુરૂષનાં તને દર્શણ થાય ત્યારે જાણજે કે તને ખોદાજ મળ્યા, અને ત્યારે તારૂં મન, વાણી ને કાર્યો શુદ્ધ થશે, જેથી તારા વિચારોએ થતાં પાપો અટકશે, વાણીએ થતાં પાપો અટકશે, અને હાથે ને જીભે થતાં પાપો અટકશે, અને એ રીતે તારાં અગણીત પાપો નાશ પામી જશે.—(સાધુઓની ખુબી શું છે તે સાંભળ)

(૩૯૩)

પુષ્પમે જ્યું બાસ હયે, બ્યાપ રહા સબ માંહિ;
સન્તો સોહિ પાઇયે, ઔર કહું કછું નાહિ.

જેમ ફુલમાં સુગંધ રહેલો છે અને તે સુગંધ બધે ઠેકાણે પ્રસરી રહેલો હોય છે તેમ ખોદા પણ સાધુપુરૂષોમાંજ રહેલા છે, બીજે ઠેકાણે નહીં.

(૩૯૪)

દયા ગરીબી બંદગી, સમતા શિલ સ્વભાવ,
એ તે લક્ષણ સાધકે, કહે કબીર સદભાવ.

જેઓનાં હૈયામાં દયા, નમનતાઇ અને પરમાર્થ રહેલાં છે, જેઓનું મન દરેક સ્થિતિમાં એક સરખું શાંત રહે છે, તેઓજ ખરા સાધુ પુરૂષ છે.

(૩૯૫)

માન નહિ અપમાન નહિ, ઐસે શિતલ સંત;
ભવસાગર ઉતર પડે, તોરે જમકે દંત.

સાધુસંતો એવા શાંત સ્વભાવના થયલા હોય છે કે તેઓને દુનિયવી લોકોની માફક, માન કે અપમાન જેવું કશું હોતું નથી;

તેઓ તો આ સંસારની પેલીમેર ગયલા હોય છે, અને જમના દાંતેર તોડીને બેઠા હોય છે યાને જન્મ-મરણથી મુકત થઇને રહેલા હોય છે.

(૩૯૬)

આશા તજે માયા તજે, મોહ તજે અરૂ માન;
હરખ શોક નિંદા તજે, સો કહે કબીર સંત જાન.

જેઓએ દુનિયવી ચીજોની આશા કરવાનું મુકી દીધું છે અને માયા પર જીત મેળવી છે, જેઓનું અજ્ઞાનપણું જતું રહ્યું છે, અને જેઓનું "હુંપણું" નિકળી ગયું છે; જેઓને કોઈ પણ વાતનો હરખ કે દલગીરી જેવું કશુંએ હોતું નથી, અને જેઓ દરેક હાલત (સુખ યા દુઃખ) માં એકજ સરખા રહે છે, યાને પોતાનાં મનનું સમતોળ-પણું જાળવી રાખે છે, અને જેઓ કોઇની પણ નિંદા કે ગીબત કરતા નથી, તે ખરા સાધુપુરૂષ છે.

(૩૯૭)

સંત સોઇ સહરાઇયે, જીને કનક કામિની ત્યાગ;
ઔર કછુ ઇચ્છા નહિ, નિશદિન રહે અનુરાગ.

સંત પુરૂષ તેને કેહવો કે, જેને પેસા અને સ્રીનો ખ્યાલ બિલ-કુલ તજ્યો છે; તેને બાજી ઇચ્છાઓ હોતી નથી, પણ તેનું મન રાત ને દિવસ એક ચીત્તથી ખોદા ઉપરજ લાગલું હોય છે.

(૩૯૮)

હરિજન હારા હિ ભલા, જીત ન દે સંસાર;
હારા હરિ પેં જાયગા, જીતા જમકી લાર.

કબીરનું કેહવું એ છે કે, જે કોઇ ખોદાનો બંદો હોય, તે તો (આ સંસારમાં) હારેલોજ ભલો, કારણ કે આ સંસાર તેને જીવવા દેતો નથી, યાને દુનિયવી માલમતા યા માન અકરામ મેળવ્યાં

ન હોય, તો કાંઇ ફીકર નહિં; જ્યારે સંસારમાં માણુસને નિરાશી મળે છે ત્યારેજ તેનું દીલ ખોદા પર લાગે છે, ને ત્યારેજ તેને ખોદા મળી શકે છે; પણ જો સંસારમાં તેની ફત્તેહ થઇ તો તે જમને હસ્તક જયા કરવાનોજ.

(૩૬૯)

સુખકે માથે સિલ પડો, હરિ હિરદેસે જાય;
બલિહારી આ દુઃખકી, પલ પલ રામ સંભળાય.

(સંસારી) સુખો મળ્યાથી માણુસના હૈયાંમાંથી ખોદા જતો રહે છે, માટે તે સુખો ઉપર ઢાંકણ વળી જાય તો ભલું, માણુસને દુઃખજ ભલું છે, કારણ કે ત્યારેજ તે પળેપળ ખોદાને યાદ કરે છે.

(૩૭૦)

આપા ત્યાં અવગુણ અનન્ત, કહે સંત સબ કોય;
આપા તજ હરિકો ભજે, સંત કહાવે સોય.

જ્યાં પોતાનું 'હુંપણું' રહેલું હોય છે, યાને જ્યાં પોતાનાજ સુખનો સ્વાર્થ રહેલો છે, ત્યાં અગણીત જાતના અવગુણો હોય છે એમ સર્વ કોઇ સાધુ પુરૂષ જાણુતો હોવાથી તે પોતાનાં 'હુંપણાંને' દાબી દેછે, અને સર્વ કોઇમાં ખુદા છે એવું સમજીને, બધાંને ખુદાની પેરે એક સરખો ચાહે છે અને સુખ આપતો રહે છે, અને એવું કરે તેજ ખરો સાધુ પુરૂષ છે.

(૩૭૧)

હરિજન ઐસા ચાહિયે, જૈસા ફોફલ ભંગ.
આપ કરાવે ટુકરા, ઔર પરમૂખ રાખે રંગ.

જેમ સોપારી પોતાના ટુકડા કરાવી પારકાના મોહડાંમાં લાલ રંગ દેખડાવે છે યાને મજાહ આપે છે, તેમ જે ખુદાનો બંદો છે તે, પારકાનું ભલું કરવાને પોતાના શરીરને કષ્ટ આપ્યા કરે છે; તે

પોતા માટે બિલકુલ દરકાર રાખતો નથી, પણ બીજાઓનું ભલું કરવામાંજ રોકાયલો હોય છે.

(૩૭૨)

તન તાપ જીનકો નહિ, ન માયા મોહ સંતાપ;
હરખ શોક આશા નહિ, સો હરિજન હર આપ.

જેઓને પોતાના શરીરનાં સુખ દુખનો વિચાર રહ્યો નથી, જેઓનું અજ્ઞાનપણું દુર થઇ, દુનિયાની માયાનું ખેંચતાણ જતું રહ્યું છે, તેઓની કોઇ પણ વાતનો સંતાપ રહેલો નથી; ટુંકમાં જેઓને કોઇ પણ રીતનો હરખ કે દલગીરી જેવું કશુંએ નથી, પણ જેઓ હંમેશાં એક સમાન સ્થિતિમાં રહે છે, તેઓ પોતેજ ખોદારૂપ થઇ ગયલાં હોય છે.

(૩૭૩)

સંતનકે મન ભય રહે, ભય ધર કરે બિચાર;
નિશદિન નામ જપવો કરે, બિસરત નહિ લગાર.

તેઓ (સાધુઓ) ને માત્ર એકજ ફીકર રહેલી હોય છે, કે ખુદાનું નામ નહીં ભુલી જવાય, અને એકજ વિચાર હંમેશાં તેઓનાં મનમાં હોવાથી, તેઓ રાત ને દિવસ ખુદાની જપ કરવામાં મશગુલ હોય છે, અને કદી પણ ખુદાને વિસરતા નથી.

(૩૭૪)

હરિજન કેવળ હોત હય, જાકો હરિકા સંગ;
બિપત પડે બિસરે નહિ, ચઢે ચોગણાં રંગ.

ખુદાના બંદાને નિત્ય ખુદાનોજ સંગ રહેલો હોય છે, અને તેથી ગમે એવી આફત આવે તોપણ તે ખુદાને વિસરતો નથી, પણ આફતમાં ખુદાપર તેને ચોવડો રંગ ચઢે છે, યાને વધુ ભક્તિભાવ થાય છે.

(૩૭૫)

આસન તો એકન્ત કરે, કામિન સંગત દુર;
શિતળ સંત શિરોમણિ, ઉનકા એસા નૂર.

તેઓ પોતાનો વાસો એકાંતમાં રાખે છે, એટલે કે તેઓ એકાંત જગ્યામાં રહે છે, પણ દુનિયાની વચ્ચે આવવું પડે છે તો પણ તેઓના મનમાં દુનિયાની ચીજો આવતી નથી, એટલે તેઓ એકાંતજ રહેલા છે, કારણ કે તેઓનાં મનમાં ઇંદ્રિઓનાં ભોગ ભોગવવાના વિચારો કે ઇચ્છાઓ હોતીજ નથી; એવા શિતલ સંતોનું નુર શિરોમણીના (સાંપના મોહુરા) જેવું ચળકતું હોય છે, યાને તેઓનાં શરીરની આસપાસ ઘણી ઉંચ ખોરેહ હોય છે.

(ખોરેહ એટલે માણસના જુદાં જુદાં શરીરો, સ્થૂળ શરીર, સૂક્ષ્મ યાને લાગણીનું શરીર, મન શરીર, ને બુધ્ધિક શરીર, એ બધાં શરીરોને લગતા ગુણોનો બનેલો એકંદર પ્રવાહ, જે ખાકી શરીરની આસપાસ ગોળાકારમાં ફેલાયલો રહે છે, તે; એ પ્રવાહને, જેઓની સુક્ષ્મ દ્રષ્ટિ ઉઘડી હોય તેઓ જોઇ શકે છે, અને તેનાં જુદા જુદા રંગો જોઇને, જેઓ ગુપ્ત જ્ઞાનના અધિકારી થયા છે, તેઓ સામાં માણસની બધી ખાસ્યત પારખી શકે છે.)

(૩૭૬)

આપા તજ હરિકો ભજે, નખસિખ તજે બિકાર;
જબ જીવનસેં નિરવેર, સાધ મતા હય સાર.

જેઓનું "હુંપણું" નિકળી ગયું છે યાને જેઓને પોતા વિષે કાંઇ વિચાર કે માંગવું નથી, પણ જેઓનો બધો પ્રેમ પરમેશ્વર તરફજ હોય છે, જેઓના સઘળા વિકારો ને ગુસ્સાઓ જતા રહ્યા છે, અને જેઓ, કુળ જાનદાર કે (દેખઇતી) નિર્જીવ પેદાયશને એકસરખી પ્રેમની નજરથી જુએ છે, તેઓજ ખરા સાધુ પુરૂષો છે.

(૩૭૭)

દેખો સબમે રામ હય, એકહિ રસ ભરપૂર;
જૈસે ઉખતે સબ બના, ચિની સક્કર ગૂર.

સર્વ કાંઇ એકજ રસથી ભરપૂર છે યાને સર્વમાં ખોદા રહેલો છે એવું તું જોતાં શિખ; કારણ કે જેમ ગોળ, શાકર અને એવી હરેક મિઠી ચીજો શેરડીનાં રસથીજ બનેલી હોય છે, તેમ હરેક આકાર કે શરીરમાં ખુદાનો અંશજ રહેલો છે, યાને તેની હસ્તિજ ખુદાથી છે, જે સાધુપુરૂષોએ અનુભવ્યું હોય છે.

(૩૭૮)

જબ લગ નાતા જાતકા, તબ લગ ભગત ન હોય;
નાતા તોરે હરિ ભજે, ભગત્ કહાવે સોય.

જ્યાંસુધી નાત—જાતનો તફાવત રાખે, મારી જાત ઉંચી એવો "હુંપણાનો" ભાસ નિચલા મનમાં થયા કરે, ત્યાંસુધી ભકત થવાતું નથી, જ્યારે એ ધ્વૈતપણું નિકળી જાય અને ખુદાને એક સરખો હરેકમાં જોય, એવું ઉંચું ભાન થાય ત્યારેજ તે ખુદાનો ખરો ભકત કહેવાય.

સારાંશ કે—સાધારણ માણુસનું હેત પોતા પરથી આગળ વધીને, પોતાનાં કુટુંબ સુધી જાય છેઃ અને ત્યાંથી આગળ વધીને, પોતાની જાત સુધી જાય છે; અને જાતની પેલીમેર જતું નથી. એટલીજ હદના હેતનો માણુસ ખુદાનો ભગત કદી થઇ શકતો નથી. જેનું હેત પોતાની જાતથી આગળ વધે, ને આખી માણુસ જાત સુધી પોહોંચે, જેનું હેત હજીએ આગળ વધે, ને આખી જાનદાર પેદાયશ સુધી પોહોંચે, અને તેથી પણ આગળ વધીને બધી કેહેવાતી નિર્જીવ પેદાયશ સુધી પોહોંચે-જે સારી સુષ્ટિને ખુદાનું જાહેર થયલું સ્વરૂપ સમજે, અને સારી સુષ્ટિને ખુદા પેરે ચાહે અથવા કહો કે પોતા

પેરે ચાહે, ને દરેક જીવ અને ચીજને પોતા પેરે સંભાળે, તે સામટી જેહાંનની ચાકરી ખોદાની સેવા ચાકરી કર્યા જેવી કરે–તે ખોદાનો ભગત છે.

(૩૭૯)

ચાર ચેંન હરિ ભકતકે, પ્રગટ દેખાઈ દેત;
દયા ધર્મ આધિનતા, પર દુઃખકો હર લેત.

જે કોઇ ખોદાનો ભગત છે, તેના ચાર ગુણો તુરત દેખાઇ આવે છે. પેહલ્લું, તેનામાં દયા હોય છે; બીજું, તે પોતાની ફરજ સર્વ કોઇ તરફ શું છે તે સમજે છે, ને તે મુજબ બજાવે છે, ત્રીજું પરમેશ્વર ઉપર તેને પાકો ભરોસો હોય છે, અને તેથી તે હમેશાં તેની (ઇશ્વરની) મરજીને તાબે થઇને ચાલે છે, ચોથું, તે બીજાઓનું દુઃખ હંમેશાં ઓછું કરવાને તત્પર રહે છે..

(૩૮૦)

હાટ હાટ હિરા નહિ, કંચનકા નહિ પહાડ;
સિંહનકા ટોલા નહિ, સંત બિરલા સંસાર.

જેમ દરેક બજારમાં કાંઇ હિરા હોતા નથી, સોનાના કાંઇ પહાડો હોતા નથી, અને જેમ સિહંનના કાંઇ ટોળાં હોતાં નથી, તેમ સંસારમાં (દેખાતા) રહેલા સાધુ વિરલા કાંઇ ઘણા હોતા નથી યાને જવલેજ મળી આવે છે.

(૩૮૧)

સંત સંત સબ કોઇ કહે, સંત સમૂદર પાર;
અનલ પંખકા કો એક હય, પંખકા કોટ હજાર.

“સંત સંત” એમ ઘણાએ બોલે છે, પણ ખરા સંત પુરૂષ તો આ સંસારનો સાગર તરી ગયલા હોય છે, પણ ગરૂડ જેવા

અદ્રષ્ય પાંખવાળા યાને એવા તરી ગયલા સાધુ પુરૂષો તો કોઇ એકુજ હોય છે. બાકી પાંખવાળા યાને બાહેરથી દેખાતા (ખોટા સાધુ પુરૂષો) તો હજારો ને કરોડો છે.

(૩૮૨)

સુરાકા તો દલ નહિ, ચંદનકા બન નાંહિ;
સબ સમૂદ્ર મોતિ નહિ, યું હરિજન જગ માંહિ.

જેમ ખરા શુરવીર પુરૂષોનું કાંઇ લશકર હોતું નથી, સુખડનાં ઝાડોનું કાંઇ વન હોતું નથી, અને જેમ બધાએ સમુદ્રમાંથી મોતી મળતાં નથી તેમ ખરા હરિજનો જગતમાં ઘણાજ જુજ હોય છે.

સંત, તે આકારવાળો ખુદાજ છે.

(૩૮૩)

એક ઘડી આધી ઘડી, ભાત્ર ભજનમેં જાય;
સત સંગત પલહિ ભલી, જમકા ધકા ન ખાય.

જો તારી એક પળ, અથવા અરધી પળ પણ ખરાં હૈયાંનાં હેતથી ખુદાને યાદ કરવામાં જાય. અને એક પળ વાર પણ તને (ખરા) સાધુપુરૂષની સંગત મળે, તો એમ જાણ કે તું જમના ઘણાના ધક્કામાંથી બચ્યો, યાને જન્મમરણના તારા ઘણાક ફેરા ઓછા થશે.

(૩૮૪)

કબીર, સેવા દો ભલી, એક સંત એક રામ,
રામ હય દાતા મુકિતકા, સંત જપાવે નામ.

ઓ કબીર! બે જાતની સેવા કરવી તેમાંજ ભલું છે, એકતો સાધુપુરૂષોની સેવા, ને બીજું ખોદાની સેવા; ખોદા મુક્તિ આપનાર છે, પણ સાધુપુરૂષો આપણને ખુદાનો લખ લગાડનારા છે, કે જે લખથીજ આપણને મુક્તિ મળવાનો માર્ગ હાથ આવે છે.

(૩૮૫)

નિરાકાર હરિ રૂપ હય, પ્રેમ પ્રીત સોં સેવ;
જો માગે આકારકો, તો સંતો પત્યક્ષ દેવ.

ખુદા તો નિરાકાર છે યાને તેનો કાંઇ આકાર નથી; તેને

આપણાં અંતઃકરણમાં પ્રેમ-પ્રીતિ થયાથી સેવાય છે યાને તેનો ખ્યાલ અંતરમાંજ થઇ શકે છે; પણ જો તને આકારવાળો ખુદા જોઇતો હોય, તો સાધુપુરૂષ, આકારવાળો દેખઇતો ખુદાજ છે.

(૩૮૯)

સંત વૃક્ષ હરિનામ ફળ, સતગુરૂ શબ્દ બિચાર;
એસે હરિજન ના હુતે, તો જળ મરતે સંસાર.

સંત પુરૂષ તે ઝાડ છે, જેનું ફળ તે, ખુદાનું નામ છે; સદ્ગુરૂ તેનો જાહેર થયલો શબ્દ છે યાને માણસરૂપે પ્રગટ થયલો ખુદાજ છે. એવા હરિજનો જો આ જગતમાં ન હુતે; તો આ દુનિયાંનાં લોકો બધાં ડુબી મરતે.

અર્થાત—હરિજન તે પુરૂષ છે કે જેણે પોતાનું પ્રગટિકરણ પુરૂં કીધું છે, યાને નિચલી ત્રણ દુનિયા ઉપર જીત મેળવી, ઇશ્વર સાથે પોતાનાં ભાનને એકત્ર કીધું છે યાને જોડી નાંખ્યું હોય છે, અને એમ કરી પોતે જીવન મુકત થયો છે. પણ એવા મુકત થયલા જીવોમાંના ઘણાકોએ પોતાનાં અમર સુખનો પણ ત્યાગ કર્યો હોય છે; તેઓ બીજા બધા જીવોનું પ્રગટિકરણ આગળ વધારવાને માટે, આ બાકી દુનિયામાંજ, અદ્રષ્ય યા બીજી કોઇ રીતે રહેલા હોય છે, અને જગતમાં કલ્યાણ અર્થે કામ કરી રહ્યા છે. તેઓને હિંદુ શાસ્ત્રમાં મહાત્મા, મુની, રૂષીઓ વગેરે નામથી ઓળખ્યાં છે. એવા મહાત્માઓ, જો આ દુનિયાને મદદ કરતા રહેલા ન હુતે તો સાધારણ મનુષ્ય જાતને જે દુઃખો અને વિપત્તિઓમાંથી તેઓનાં અજ્ઞાનપણાંને લીધે પસાર થવું પડે છે તે, આવા જ્ઞાન આપનાર, ને પરગજુ પુરૂષોની ગેરહાજરીમાં વધુ દુઃખમાં ગીરફ્તાર રેહતે એમ કબીરનું કહેવું લાગે છે. દાખલા તરીકેઃ—

થીઓસોફીકલ સોસાયટી યાને મંડળી જે આજે પચાસ વરસ ઉપર ઉભી થઇ હતી, તે મંડળની પાછળ, એવા મોટા પુરૂષો યાને મહાત્માઓ રહેલા છે, અને આ મંડળી તરફથી જે જ્ઞાન, ભાષણ મારફતે યા પુસ્તકો મારફતે બાહેર પડયું છે અને પડે છે, અને જે શિક્ષણોથી દુનિયાના વિચારો બદલાતા જાય છે અને હવે આખી દુનિયામાં ચોમેર ભાતૃભાવના દેખાવો ને લાગણીઓ વ્યાપી રહેવાની જે શરૂઆત થઇ ચુકી છે, તે બધું આ મહાત્માઓને આભારી છે, યાને તેઓના પ્રતાપથીજ આ બધું થાય છે. એવા પુરૂષો જો દુનિયામાં આપણને મદદ કરવાને અને જ્ઞાન આપવાને રહેલા ન હોય, તો આપણી હાલત બહુજ દુ:ખભરેલી થાય.

સન્યાસી વિષે.

(૩૮૭)

કેશો કહાં બિગાડયો, જો મુંડે સો બાર?
મનકો કાહે ન મુંડિયો, જામે બિષયહિ બિકાર.

જેઓ માથાં બોડાવીને ભગવાં વસ્ત્રો પેહેરી, સન્યાસી જેવા દેખાવો કરે છે, તેઓને કબીર કહે છે કે તારા બાલોએ શું નુકશાન કીધું છે કે તેઓને તું વારે વારે બોડાવીને માથું બોડકું કરી નાખે છે? તારાં મનને કાં નથી મુડતો–કબજામાં રાખતો, કે જેમાં બધા દુર્ગુણો ને વિકારો ભરેલા છે?

(૩૮૮)

મન મેવાસી મુંડિયે, કેશહિ મુંડે કાહે?
જો કિયા સો મનહિ કિયા, કેશ કિયા કછુ નાહે.

તારાં લુટારાં મનને મુંડ, બાલોને શું કામ મુંડે છે? કારણ કે જે કાંઇ પાપ કરે છે તે તો મન કરે છે ને કરાવે છે, તારા બાલ તો કાંઇ પણ કરતા કરાવતા નથી.

(૩૮૯)

સ્વાંગ પેહરે શુરા ભયા, દુનિયા ખાઇ ખુંદ;
જો સેરી સત્ નિકસેં, સો તો રાખે મુંઢ.

દુનિયાંની માયામાં રહીને, જુદા જુદા વેશો માત્ર બદલીને તું શુરો થવા જાય છે, પણ જે જગ્યામાં સત્ યાને ખુદા પ્રગટ થઇ શકે, તેને તો તું ખરાબ રીતે રાખે છે.

(૩૯૦)

હાથસેં માળા ફિરે, પર હિરદા ડામાડુલ;
પગ તો પાલામે ગલા, ભાંન ન લાગે સુલ.

માળાને હાથે ફેરવ્યા કરે છે, પણ તારૂં અંતઃકરણ તો ડામો-ડોલ છે, ને તારા પગો દુનિયાની માયાનાં જડમાં પેસી ગયા છે, તેમાથી બાહેર નિકળવાનું ભાંન તને ક્યાં છે?

(૩૯૧)

માલા પેહરે મન સુખી, તાંસે કછુ ન હોય;
મન માલાકુ ફેરતે, જુગ ઉજયાલા હોય.

માત્ર માળા પેહરીને મન મનાવ્યાથી કાંઇ વળતું નથી; તારા મન-માળાને તું ફેરવ, તો તને બધું અજવાળું થઇ જશે.

(૩૯૨)

માલા પેહરે કોન ગુન, મનકી દુબધા ન જાય;
મન માલા કર રાખીયે, હરિ ચરન ચિત્ત લાય.

જ્યાં સુધી તારાં મનની અકરવકર જાય નહિં, ત્યાંસુધી માત્ર માળા પેહેરયાથી કાંઈ ફાયદો થતો નથી; તું મનને માળા બનાવ, તેને બાહેર ભમતું અટકાવ, ને તારૂં ચિત્ત ખોદાના પગ આગળ ધર.

(૩૯૩)

મનકા મસ્તક મુંડ લે, કામ ક્રોધકા કેશ;
જો યે પાંચો પરમોદ લે, તો ચેલા સબહિ દેશ.

તારા મનનું માથું મુંડ અને તારી ઇન્દ્રિઓની વિષયવાસના-ઓને તેમજ તારા ક્રોધ (જુસ્સાઓ, હવસો) ને મુંડ યાને દાબી નાખ. જો તું મનને અને એ પાંચ ઈંદ્રિઓને તાબામાં રાખશે તો દુનિયાનાં બધાં લોકો તારા ચેલા થઇ રહેશે.

(૩૯૪)

માલા તિલક બનાયકે ધરમ બિચારા નાહિ;
માલા બિચારી કયા કરે, મેલ રહા મન માંહિ.

હાથમાં માળા લીધી, કપાળે તિલક કીધું ને સન્યાસીનું ડોળ ઘાલ્યું; પણ સન્યાસીનો ધર્મ (ફરજ) તો પાંચે ઇંદ્રિઓની મજાહો અને વ્યાપારો છોડી દેવાનાં છે, તે ધર્મ પાળવાનું તો તને ભાન નથી ને તેને બદલે તારા મનમાં મોજશોખના વિચારો ભરાઇ રહ્યા છે, તો પછી માળા બિચારી તને ખોદાનો મેલાપ કેમ કરાવી આપે?

(૩૯૫)

મુંડ મુંડાવત દિન હિ ગયા, અજહુ ન મિલ્યા રામ;
રામ બિચારા કયા કરે, મનકે ઔર હિ કામ?

એવી રીતે માથું બોડાવતાં બોડાવતાં તો આખો જન્મારો પુરો થયો, તોએ ખુદા તો મળ્યા નહિ; ખુદાને મળવાને માંગે નહીં ને ઇંદ્રિઓની મોજ ભોગવવા માગે, તો પછી ખુદા બિચારા શું કરે ને તને કેમ મળે?

(૩૯૬)

કાષ્ટ કાટકે માલા કિની, માંહે પરોયા સૂત;
માલા બિચારી કયા કરે, જો ફેરનહાર કપૂત?

લાકડાં કાપીને તેમાંથી દાણા બનાવ્યા, ને સુતર પોઇને માળા બનાવી, પણ માળા ફેરવનારજ ખોટો, તો પછી માળા બિચારી શું કરે?

(૩૯૭)

માલા તિલક તો ભેખ હય, રામ ભક્તિ કછુ ઓર;
કહે કબિર જીન પેહેરયા, પાંચો રાખો ઠોર.

હાથે માળા ફેરવવી, માથે તિલક કરવો એ સર્વ બાહેરનો

માત્ર દેખાવ છે, જ્યારે ખોદાની ભક્તિ કરવી એ બીજુંજ કામ છે; કારણ કે ખરો સન્યાસી જેને થવું હોય, તેને તો પોતાની પાંચે ઇંદ્રિઓને તાબે કરવી જોઇએ.

(૩૯૮)

માલા તો મનકી ભલી, ઔર સંસારી ભેખ;
માલા પેહેરે મન સુખી, તો બોહારા કે ઘર દેખ.

માળા, જે સાધુ લોકો તથા ધાર્મિક લોકો ગળામાં પહેરે છે તે, જો મનથી પહેરવામાં તથા ફેરવવામાં આવે, તોજ ઉપયોગી, નહિ તો માત્ર દુનિયાદારીના બાવાના વેશ સમાન છે; કારણ કે જો માત્ર માળા પહેરવાથી હરિ મળતા હોત તો વોહરાજીની દુકાનમાં બહુ માળાઓ ટાંગી હોય છે માટે ત્યાંજ ખુદા મળવો જોઇએ, પણ તેમ નથી.

(૩૯૯)

માલા મુજસે લર પડી, કાહે ફિરાવે મોહે:
જો દિલ ફેરે આપનાં, તો રામ મિલાવું તોહે.

કબીર કહે છે કે–માળા મારી સાથે ગુસ્સો કરીને બોલી કે, તું વિના વિચારે મને શાનો ફેરવ્યા કરે છે? તું સાથે સાથે તારાં મનને પણ ખુદાની યાદમાં ચલાવ? જે કોઇ મારી સાથે સાથે, પોતાનાં મનને ખુદાની યાદમાં ચલાવે, તેને હું ખુદાની મુલાકાત કરાવું, બીજાઓને કેમ કરાવું?

(૪૦૦)

ભરમ ન ભાગા જીવકા, અનન્ત ધરાયે ભેખ;
સત્ ગુરૂ સમજા બાહેરા, અંતર રહા અલેખ.

ઘણા ઘણા વેશો બદલ્યા, પણ તારા જીવના ભ્રમો યાને ખોટા વેહેમો ગયા નહિં; તેથી સદ્‌ગુરૂ યાને તારા ઇષ્ટ દેવને તું બાહેર

રહેલો સમજે છે, પણ તે તો તારી અંદરજ, નહિં પિછાણી શકાય તેમ રહેલો છે! અર્થાત—ખુદા પોતાની બાહેરજ છે એવું ખોટું સમજીને, માણુસ બાહેરની રીતભાતોમાં ફેરફાર કર્યા કરે પણ મનને પવિત્ર ન કરે, તો ખરો રસ્તો હાથ આવતો નથી.

(૪૦૧)

તનકો જોગી સબ કરે, મનકો કરે ન કોય;
મનકો જોગી જો કરે, સો ગુરૂ બાળક હોય.

જોગીનો વેશ પેહેરવો તે સર્વ કોઇ કરી શકે, પણ મનને જોગી (યોગી) કોઇકજ કરી શકે છે, બધાથી તે થઇ શકતું નથી; જે ગુરૂ—મહાત્મા-જે બાળક સ્થિતિએ પહોંચેલો હોય યાને જેણે રાગ, દ્વેષ છોડી દીધો છે-તેજ મનને યોગી કરનારો મહાત્મા છે.

(૪૦૨)

મન મેલા તન ઉજળા, બગલા કપટી અંગ
તાતે તો કઉવા ભલા, તન મન એકહી રંગ.

મનમાં મેલ ભરેલો હોય, ને શરીર માત્ર બાહેરથી ઉજળું હોય, તે તો પેલા કપટી બગળા પક્ષી જેવી વાત થઇ; તેનાં કરતાં તો કાગડો સારો, કે તેનું તન પણ કાળું ને મન પણ કાળું યાને તેનું અંદરનું અને બાહેરનું સ્વરૂપ એકજ હોય છે.

અર્થાત—બગળો જે સફેદ રંગનો પક્ષી છે ને જે નદિ યા સરોવરને કાંઠે રહે છે, તેને માટે કહે છે કે તે મોહોડેથી "રોમ રોમ" યાને "રામ રામ" ને મળતો અવાજ કાઢે છે, પણ તેનું કામ તો પગે માંછલા પકડીને ખાવાનું હોય છે, ત્યારે કબીરનું કહેવું એમ સમજાય છે કે, એ પક્ષીનાં કરતાં તો કાગડો સારો, કે તેનું તન પણ કાળું ને મન પણ કાળું યાને જેવો તે કાળો છે તેવુંજ તેનું કામ પણ બધાંને ત્રાસ આપવાનું છે.

(૪૦૩)

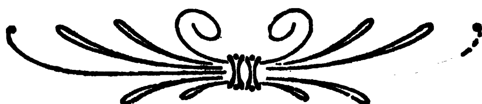
કવિતા કોટી કોટ હુય, સિરકે મુંડે કોટ;
મનકે મુંડે દેખ કર, તા સંગ લિજે ઓટ.

મોહુડેથી કવિત બોલનારા અથવા જ્ઞાનની વાતો કરનાર ઘણા હોય છે, ને માથાં બોડાવીને સન્યાસીનું ડોળ ઘાલનારા પણ હજારો હોય છે, પણ જે કોઇએ મનને તાબે કીધું હોય તેનો આશરો તું લે, યાને મનને તાબે કેમ કરવું તે તેની પાસે શિખ.

(૪૦૪)

માથાં મુંછ મુંડાય કે, કાયા ઘાટમ ઘોટ;
મનકો કાહે ન મુંડિયે, જામે સબહિ ખોટ?

માથું મુંછ વગેરે બોડાવીને તારી કાયાને કાંય અમસ્થી કદરૂપી કરે છે? તારાં મનને કાંય નથી મુંડતો—કબજામાં રાખતો—કે જેની અંદરજ બધી ખામીઓ ભરેલી છે?

મન વિષે.

(૪૦૫)

મન મેરા પંખી ભયા, જહાં તહાં ઉડ જાય;
જહાં જૈસી સંગત કરે, તહાં તૈસા ફળ ખાય.

કબીર કહે છે કેઃ—મારૂં (માણુસનુ) મન એક પક્ષી જેવું છે, કે જે જ્યાં ગમે ત્યાં ઉડતું ફરે છે, અને જેવી સંગત કરે છે, તેવું ફળ તે પામે છે, એટલે કે જેવો વિચાર કરે છે, તેવો માણુસ બની જાય છે.

(૪૦૬)

મન માતા મન દુબલા, મન પાની મન લાય;
મનકો જૈસી ઉપજે, મન તૈસા હો જાય.

મનથી માણુસ માટેલો બને છે; મનથીજ તે દુબેલો બને છે; મનથીજ પાણી જેવો ઠંડો સ્વભાવ બને છે; ને મનથીજ અગ્નિ માફક ગરમ સ્વભાવ થાય છે; યાને જેવું મનમાં આવે તેવું માણુસ બની જાય છે.

(૪૦૭)

મન મરકટ બન બન ફિરે, કબું નેક ન ઠહેરાય;
રામ નામ બાંધા બિના, જીત ભાવે તિત જાય.

માણુસનું મન એક વાંદરા બરાબર છે. અને જેમ વાંદરો કાંઇ પણ અંકોશ વગર જંગલે જંગલ નાચતો કુદતો ફરે છે અને જરા પણ ઠરીને બેસ્તો નથી, તેમજ મન, જરા પણ નેક વિચારમાં ઠરીને રહેતું નથી, અને જ્યાં સુધી એ મનને ખુદાપર ઠેરવેલું રાખીયે નહિ ત્યાં સુધી એ મન જ્યાં ગમે ત્યાં જયા કરવાનુંજ—

(૪૦૮)

મન મરકટ મન ચાતુરી, મન રાજા મન રંક;
જો મન હરજીકો મિલે, તો હરજી મિલે નિઃશંક.

એ મન છે તેજ વાંદરો છે, તેજ ચતુરાઇ પણ કરનાર છે; મનથીજ માણસ રાજા બને છે, ને મનજ તેને ફકીર બનાવે છે; પણ મન જો ખુદાને મળવાને જાય યાને ખુદા ઉપર ચિત ચોંટાડી રાખે તો ખુદા જરૂરજ તેને મળે.

(૪૦૯)

મન પંખી બિન પંખકા, લખ જોજન ઉડ જાય;
મન ભાવે તાકો મિલે, ઘટમેં આંન સમાય.

મન પાંખ વગરનું પક્ષી છે, કે જે લાખો મેલ ઉપર ઉડી જાય છે, જે જે તેને પ્યારાં લાગે છે તેને તેને તે જઇ મળે છે, અથવા તો તે સર્વવ્યાપક થઇ, સર્વને પોતામાં સમાવી દે છે.

(૪૧૦)

સાત સમુદ્રકી એક લહેર, ઓર મનકી લહેર અનેક;
કોઇ એક હરિજન ઉબરા, ડુબી નાવ અનેક.

એ મનની લેહરો એટલી તો સંખ્યાબંધ છે કે તેની આગળ, સાત દરિયાવોનાં પવનની લેહરો તો કંઇ બિસાદમાં નથી; તેથી એ મન સમૂદ્રની લેહરોનાં સપાટામાંથી કોઇ એકાદ જણ જે ખુદાનો ભકત છે, તેનોજ મછવો બચવા પામી, પેલે પાર તરી જાય છે; બાકી બધાંના મછવા ડુબી જાય છે.

(૪૧૧)

મનકા બહોત રંગ હય, તલ તલ જૈસા હોય;
એકા રંગ જો રહે, તો કોટી મધે કોય.

મનના બહુ રંગ હોય છે, ને ઘડિ ઘડિમાં મનનો રંગ, તલના

દાણાની માફક બદલાયા કરે છે; પણ જેનાં મનનો એકજ રંગ રહે યાને મનને કબજામાં રાખી પોતે ચાહે તેજ એક વિચારમાં મનને રોકી શકે, તેવો માણસ તો કરોડોમાં એકાદજ હોય.

(૪૧૨)

કબૂ મન ગગન ચઢે, કબૂ જાય પાતાળ;
કબૂ મન વરકતા દિસે, કબૂ પાડે જંજાળ.

કોઇવાર મન આસમાને ચઢે, તો કોઇવાર તે પાતાલે જાય; કોઇવાર એવું લાગે કે જાણે તે દુનિયાની ચીજોમાંથી નિકળી ગયું ને કોઇક વાર પાછું માણસને સંસારની જંજાળોમાં સપડાવે.

(૪૧૩)

મનકી હારે હાર હય, ઔર મનકી જીતે જીત;
પરબ્રહ્મ જો પાઇએ, તો મનહિ હોય પ્રતિત.

આ ચીજમાં હાર થઇ છે, પેલી બાબદમાં જીત થઇ છે એ બધું જોશો તો મનનુંજ છે, અને એવી રીતે જ્યાં સુધી દુનિયાની માયામાં મન લાગેલું રહેશે, ત્યાં સુધી એ મનની હાર-જીત ચાલ્યાજ કરવાની; જ્યારે એ મન ખુદા ઉપર લાગે ત્યારેજ તેનું સમાધાન થવાનું, તે વગર કદીપણ નહિ.

(૪૧૪)

કબીર! મન તો એક હય, ભાવે તહાં બિલમાંય;
ભાવે હરિ ભક્તિ કરે, ભાવે બિષે કમાય.

એ કબીર! એ મન તો એકજ છે, પણ જે જે ચીજ ઉપર તેને ભાવ યાતે પ્રીતિ થાય છે, તે તે ચીજો તે કરવાને જાય છે. ખુશીમાં આવે તો ખુદાની ભક્તિ કરે, અને નહિતો ઇંદ્રિઓનાં વિષયો (મોજ મજાહ) માંજ ચકચુર થઇ જાય

(૪૧૫)

કોટ કરમ પલમેં કરે, એ મન બિખ્યા સ્વાદ.
સત્ ગુરૂ શબ્દ માને નહિ, જનમ ગમાયા ખાદ.

એવી રીતે એ મન છે તે પળવારમાં કાંઇ કરોડો કર્મ, ઇંદ્રિઓનાં સ્વાદથી કરી નાંખે છે; અને સદગુરૂએ કહેલી શિખામણ પ્રમાણે નહિ ચાલી, પોતાનો જન્મ બરબાદ કરે છે.

(૪૧૬)

કબીર! મન બિકારે પડા, ગયા સ્વાદકે સાથ;
ગુટકા ખાયા બજરકા, અબ કયું આવે હાથ?

કબીરનું કેહેવું એ છે કેઃ—મન, ઇંદ્રિઓનાં વિષયોના સ્વાદની પછવાડે જવાથી ઘણું વિકારી થઇ જાય છે, ને એટલું બેહકી જાય છે, કે પછી તેને પાછું તેમાંથી બાહેર કાઢવું, યાને આપણા હાથમાં રાખવું, બહુ મુશ્કેલ થઇ પડે છે.

(૪૧૭)

પહેલે રાખ ન જાનિયા, અબ કયું આવે હાથ;
પડ ગયા રાતા ધુરા, બેપારીઓ સાથ.

પેહેલ્લાથીજ મનને કબજામાં રાખ્યું ન હોય, અને ઇંદ્રિઓની મોજ મજાહમાંજ તેને પડવા દીધું, તો તે એવા વેપારોમાં મશગુલ થઇ જાય છે, કે પાછું કેમે કરી હાથ આવતું નથી.

(૪૧૮)

મન સબ પર અસ્વાર હય, પેંડા કરે અનન્ત;
મનહિ પર અસ્વાર રહે, કો એક બિરલા સંત.

દુનિયાંનાં સર્વ લોકોને, મન પોતાની મરજી પ્રમાણે ચલાવે છે, અને તે મુજબ તરેહવાર કર્મો કરાવે છે; કોઇએ તેને પોતાની

મરજી પ્રમાણે ચાલતું કરી શકતું નથી. તેને (મનને) પોતાની મરજી પ્રમાણે ચાલતું કરી શકે, એવા જે હોય તે તો જવળેજ મળી આવતો કોઇક સાધુ પુરૂષ હોય.

(૪૧૯)

કબીર! મન મરતક ભયા, દુર્બળ ભયા શરીર;
પેન્ડે લાગા હરિ ફિરેં, યું કહે દાસ કબીર.

ઓ કબીર! જ્યારે તારૂં મન મરી જાય, યાને બાહેર ભમતું અને ઇંદ્રિઓનાં ખેંચતાણુને વશ થતું અટકે ત્યારે તારૂં શરીર આસુદું થાય, ને ત્યારેજ મન ખુદાને મળવાને માટે તૈયાર થયું છે એમ કહેવાય.

(૪૨૦)

મન પાનીકી પ્રીતડી, પડા જો કપટી લોન;
ખંડ ખંડ હો ગયા, બહોર મિલાવે કોન?

એ મનની મીસાલ છે, તે જેમ પાણી અને મિઠું (નીમક) હોય તેમ છે, યાને પાણીમાં મિઠું પડવાથી જેમ અંદર પીગળી જઇને તેમાંથી મિઠું પાછું નિકળી શકતું નથી, તેમ મનને ઇંદ્રિઓનાં વિષયો (મોજ મજાહ) માં રાખવાથી તેમાં તે એવું તો ગરક થઇ જાય છે, કે તેને તેઓમાંથી પાછું કાઢવાનું કામ બહુજ મુશકેલ થઇ પડે છે.

(૪૨૧)

કાગડ કેરી નાવડી, ઔર પાની કેરા ગંગ;
કહે કબીર કૈસે તિરૂં, પાંચ કુસંગી સંગ.

કબીર કહે છે કે, મારો મછવો કાગજનો, ને મને તો ગંગા જેવી મોટી નદી પસાર કરવી છે, અને મારી સાથે પાંચ ખરાબ

સાથીઓ લાગેલા છે, તો હું એટલા મોટા ભાર સાથે પેલે પાર કેમ જઇ શકીશ? અર્થાત, માણસની જીંદગીની નેમ ઘણી છેટે છે, અને તેનું શરીર તો થોડા વખતમાં ભાગી પડવાનું, ત્યારે આ પાંચ ઇંદ્રિઓનાં ખેંચાણમાંજ માણસ રહે, તો પેલા સુખી છેડાએ તે કેમ પુગી શકે?

(૪૨૨)

સાંધે ઇંદ્રિય પ્રબલકો, જેહસે ઉઠે ઉપાધ;
મન રાજા બેહેકાવતે, પાંચો બડે અસાધ.

મન એ ઇંદ્રિઓને ચલાવનાર રાજા છે, અને એ મનજ તેઓને બેહેકાવે છે, પણ તેના કહ્યાથી યાને મનમાં વિચાર આવ્યાથી, જે કોઇ પોતાની ઇંદ્રિઓને તે મુજબ ચાલવા દે છે તો એ ઇંદ્રિઓ એવી મજબુત થઇ જાય છે કે તેઓ માણસને ગમે ત્યાં ઘસડી લઇ જઇને પાપોનાં કામો કરાવી, દુઃખમાં ને આફતોમાં નાંખે છે; તેથી કબીરની શિખામણ એ છે કે તું એ ઇંદ્રિઓને રોક રોક કરતો રહે.

(૪૨૩)

કાયા દેવળ મન ધજા, બિષય લહેર ફિરાય;
મનકે ચલતે તન ચલે, તાકા સર્વસ્વ જાય.

માણસનું શરીર તે દેવળ છે, અને મન તેની ટોંચ ઉપર ઉડતો વાવટો છે. જેમ પવનની લહેરથી વાવટો ઉડયા કરે છે, તેમ પાંચો ઇંદ્રિઓને મજાહ આપનારી ચીજોથી મન “ઉડ ઉડ” થયા કરે છે; પણ તે મનના દોરવ્યા પમાણે જેણે પોતાનાં શરીરને કામે લગાડયું યાને મનમાં જેવા વિચારો આવે તેવાં કામો માણસ કર્યા કરે, તો તે માણસનું સર્વ કાંઇ જતું રહેવાનું યાને તે દુઃખી થવાનો.

(૪૨૪)

મન ચલે તો ચલને દે, ફિર ફિર નામ લગાય;
મન ચલતેં તન થંભ હય, તાકા કછુ ન જાય.

કબીર કહે છે કે, એ ભાઇ, તારૂં મન ચાલતું હોય, ને ચાલતું અટકાવી ન શકાય, તો તેને ચાલવા દે; પણ ફરી ફરીને તેને ખુદાના નામમાં લગાડીને અટકાવ. કારણ કે જેનું મન ચાલતું હોય, તોપણ જે શરીરને અટકાવતો રહે, યાને મનમાં વિચાર આવ્યો તેવું કામ કરતાં જે કોઇ અટકે, તેનું કાંઇ પણ જવાનું નથી.

(૪૨૫)

મન ગયા તો જાને દે, મત જાને દે શરીર;
બિન ચિલ્લે ચઢિ કમાંન, કિન બિધ લાગે તિર?

તારૂં મન જાય તો જવા દે, પણ શરીરને મનનાં કહ્યા પ્રમાણે જવા દઇશ નહિ; કારણકે, જેમ ચિલ્લો ચઢાવ્યા વિનાના તીરની કમાણ ખેંચવાથી, કોઇને પણ તે તીર લાગતો નથી તેમ, મનમાં વિચાર આવ્યા છતાં, જ્યાંસુધી માણસ તે કામ કરતો નથી, ત્યાંસુધી તેનું કંઇ જવાનું નથી, યાને તેને ઝાઝું નુકશાન થતું નથી.

(૪૨૬)

મન મનતા મન માર રે, રાખો ઘટમેં ઘેહેર;
જબહિ ચાલે પુંઠ દે, તો અંકુશ દે દે ફેર.

એ તારૂં મન, જે "હું કરૂં", "હું ભોગવું" એવું "હું હું" કરી રહ્યું છે, તેને મારેલું રાખી તારાં શરીરમાંજ ઘેરીને રાખ, અને જેવું બાહેર જવા માંગે કે, જેમ હાથીને મહાવત, અંકુશ ભોકીને બીજી ગમ જતો અટકાવે છે, તેમ તું પણ તારાં મનને અટકાવતો રહે, ને તેની મરજી પ્રમાણે જવા ના દે.

(૪૨૭)

યા મન અટકયો બાવરો, રાખો ઘટમેં ઘેહેર;
મન મમતામે ગલ ચલેં, તો અંકુશ દે દે ફેર.

તારૂં મન, જે આવું બાવરૂં યાને અહિં તહિં ભમતું થઇ ગયું છે, તે જો બાહેર જતું જરા અટકે તો પછી તેને શરીરમાંજ ઘેરી રાખજે અને પાછું જેવું ઇંદ્રિઓનાં ખેંચાણમાં બાહેર ફસવા જાય કે તેને ફરી ફરીને અંકુશ ભોકીને, અટકાવવાની કોશેશ કરતો રહેજે.

(૪૨૮)

મેરા મન મકરંદ થા, કરતા બહુ બિગાર;
અબ સૂધા હો મારગ ચલા, હરિ આગે હમ લાર.

કબીર કહે છે કે, મારૂં મન પણ એકવાર એવુંજ લુંટારા જેવું હતું, અને ઘણાં ઘણાં ખરાબ કામો કરતું હતું, પણ હવે તે શુદ્ધ થઇને, પવિત્રાઇના માર્ગે ચાલી રહ્યું છે, જેથી હવે ખુદા આગળ અને હું (કબીર) તેની પાછળ રહું છું, યાને હવે મારા મનમાં ખુદાનોજ વિચાર રહેલો છે.

(૪૨૯)

મન મારી મેંદા કરૂં, તનકી પાડું ખાલ;
જીભ્યાકા ટુકડા કરૂં, જો હરિ બિન કાઢે સ્વાલ.

કબીર કહે છે કે, મેં મારા મનને મારી મારીને આટાની માફક મેંદો કર્યા કીધો, અને શરીરની ચામડી કાઢયા કીધી, ને મારી જીભ, ખુદા શિવાય જો બીજો કોઇ સવાલ કાઢે કે હું તેનાં ટુકડા કરી નાંખતો; સારાંશ કે, મેં મારી છએ ઇંદ્રિઓને દાબ દાબ કરીને અટકાવ્યા કીધી, ને ખુદા શિવાય બીજી કોઇ મોજ મઝાહ ભોગવવા દીધી નહિં.

(૪૩૦)

મન દિયા ઉને સબ દિયા, મનકિ ગેલ શરીર;
તન મન દે ઉબરન ભયે, હરિકો દાસ કબીર.

જેણે મન આપ્યું, તેણે સર્વ કાંઇ આપ્યું, અને મન આપ્યું એટલે શરીર પણ આપ્યું, યાને મનમાં ખરાબ વિચારો આવે તેને અટકાવ્યા નહિ, તો શરીર તે માફક કામ કરવાનુંજ; જે કોઇ પોતાનું તન મન તે સાહેબ (ખુદા) ને અર્પણ કરે, તો જેમ હું (કબીર) ખુદાનો દાસ બન્યો છું, તેમ તે માણુસ પણ થશે, યાને જીંદગીનું સાર્થક કરી શકશે.

(૪૩૧)

જો તન માંહિ મન ધરે, મન ધર નિર્મળ હોય;
સાહેબ સોં સનમુખ રહે, તો ફિર બાળક હોય.

જે કોઇ પોતાનાં મનને શરીરમાંજ પકડી રાખે, અને તેમ મનને પકડી, પવિત્ર કરે અને ખુદાની સનમુખજ તેને રાખે, તે માણુસ પાછો બાળક જેવો નિર્દોષ થઇ જાય.—અર્થાત-મનમાં બૂરા વિચારો આવવા ન દે, અથવા આવે તેને મારી હઠાડી મનને નેક વિચારમાં જે કોઇ રોકે, તે માણુસનું મન પવિત્ર થઇ ખુદામાં રેહતું થાય, જેથી તે બાળક જેવો નિર્દોષ અને સુખી બની જાય.

(૪૩૨)

તનકુ મન મિલતા નહિ, તો હોતા તનકા ભંગ;
રહેતા કાલા બોર જ્યું, ચઢે ના દુજા રંગ.

જ્યાંસુધી માણુસનું ખાકી (અસત) મન, તેનાં ઉંચા (સત) મન સાથે મળી જતું નથી, ત્યાંસુધી તેનું શરીર પડયાજ કરવાનું; અને તેનુ (આ) ખાકી મન બોળીયા જેવું કાળુંજ રેહવાનું, અને તેની ઉપર બીજો રંગ ચઢી શકવાનો નથી-અર્થાત-જ્યાંસુધી દુનિયવી

વિચારોમાંજ માણુસનું મન રોકાયલું રહે છે, ત્યાંસુધી તેને ઉંચ (મિનોઇ) જ્ઞાન આવી શકતું નથી. યાને માણુસનું મન ખુદાપર લાગતું નથી, ત્યાં સુધી તેનાથી યોગ થતો નથી યાને ઇશ્વર સાથે જોડાણુ થઇ શકતું નથી.

(૪૩૩)

કામ હુય ત્યાં રામ નહિ, રામ નહિ ત્યાં કામ;
દોનો એક જા કયું રહે, કામ રામ એક ઠામ?

જેનાં મનમાં ઇંદ્રિઓનાં ભોગ ભોગવવાના વિચારો રહેલા હોય, તેના મનમાં ખુદા હોતો નથી, અને જ્યાં ખુદા નહિ, ત્યાં ઇંદ્રિઓનાં વિષયોનાં વિચારજ રહેલા હોય–કારણુ કે, જેમ એકી વેળા એક જગ્યામાં બે ચીજ રહી શકતી નથી, તેમ કામ અને રામ બન્ને એકી વેળા મનમાં કેમ રહી શકે? જ્યારે એક ચીજ દુર થાય, ત્યારે તેમાં બીજી ચીજ આવી શકે છે તેવીજ રીતે, જ્યારે મનમાંથી ઇંદ્રિઓની, મોજ મજાહના વિચારો દુર થાય ત્યારેજ તેમાં ખુદાનો વાસો થઇ શકે.

(૪૩૪)

હિરદા ભિત્તર આરસી, મુખ દેખા ન જાય;
મુંખ તો તબહિ દેખીયેં, જબ મનકી દુબધા જાય.

માણુસનાં હૈયામાં (ખુદાની) આરસી છે, છતાં તેમાં ખુદાનું મોંહ માણુસને દેખાતું નથી–પણુ જ્યારે માણુસના મનનું દવૈતપણું, યાને "હું અને ખોદા" જુદા છે એવી જુદાઇનું ભાન નિકળી જાય–ત્યારે તેમાં ખુદા દેખાય.

અર્થાત–માણુસના મનમાંથી જ્યારે દુનિયવી વાસના અને વિચારો જતા રહે, ત્યારે તેમાં ખુદાનો વાસો થઇ શકે, ને ખુદા દેખાય.

(૪૩૫)

ચંચળ મનવા ચેત રે, સુતો કયાં અજ્ઞાન;
જબ ઘર જમ લે જાયગા, પડા રહેગા મ્યાન.

ઓ અસ્થીર ભટકતાં મન, તું ચેતી લે, અને અજ્ઞાનપણાંમાં ના પડી રહે; કારણ કે જ્યારે જમ તને પકડી લઇ જશે, ત્યારે તો આ તારૂં શરીર એક ખાલી ખોખાં જેવું પડી રહેશે, ને ત્યારે તારાથી કાંઇ બની શકવાનું નથી.

(૪૩૬)

તનકા વેરી કો નહિ, જો મન શિતલ હોય;
તું આપાકો ડાલ દે, તો દયા કરે સબ કોય.

જો તારૂં મન સ્થિર અને શાંત થઇ, તારા કબજામાં રહેશે, તો પછી તારાં શરીરનો યાને તારો દુશ્મન કોઇજ નથી, ને તને દુઃખ થવાનું નથી. માટે ઓ માણસ! તું તારા મનનાં ફાંટાઓને દાબીને "હુંપણું" છોડી દે, તો તારા સર્વ કોઇ મિત્ર બની જઇ, તારી દયા ખાશે, યાને તું સુખી થઇશ.

(૪૩૭)

તન મન દિયા તો ભલી કરી, ડારા શિરકા ભાર;
કબ કહે જો મેં દિયા, તો બહોત સહેગા માર.

તેં જો તારાં તન અને મનને સારાં કામમાં લગાડયાં હોય યાને ખુદાને અર્પણ કીધાં હોય, તો તે ઘણું સારૂં કીધું; કારણ કે તારા માથા ઉપરની ફરજનો બોજો તેં કાઢી નાંખી હલકો કીધો, પણ તેમ કરતાં જો તું મગરૂરી લેશે, યાને એમ કહેશે કે "મેં કીધું" તો કર્યાનાં ફળ તને ચાખવાં પડશે, ને ચાખવાને માટે ફરી ફરી જનમવું પડશે, ને જન્મયા-મરયાનાં દુઃખો ભોગવવાં પડશે, અને એ રીતે તું મોટો માર ખાશે.

(૪૩૮)

મન ઠહેરા તબ જાનિયે, અનસૂજ સબે સુજાય;
જ્યું અંધિયારે ભવનમેં, દિપક બાર દિખાય.

મન થરેલું છે યાને શાંત થયું છે, એવું ત્યારેજ જાણવું કે જ્યારે, નહિ સમજ પડે તેવી વાતો આપણને સમજ પડી જાય. જેમ અંધારી જગ્યામાં, બતિ લાવ્યાથી તે માંહેલી બધી ચીજો દેખાઈ આવે છે તેમ, મન જ્યારે શાંત પડે છે યાને જ્યારે તેમાંથી દુનિયવી વિચારો નિકળી જાય છે, ત્યારે ત્યાં જ્ઞાનનો પ્રકાશ થાય છે, અને ખુદા દેખાય છે.

(૪૩૯)

કબીર! મન પરબોધ લે, આપહિ લે ઉપદેશ;
જો એ પાંચો વશ કરો, તો શિષ્ય હોય સબ દેશ.

ઓ કુબીર! તું તારાં મનને પારખી લે, અને મનથીજ સઘળાં પાપો થાય છે તે માટે તુંજ તારો ઉપદેશ લે. જ્યારે તું આ પાંચ ઇંદ્રિઓને તાબામાં રાખશે, યાને તેઓના ખેંચાણને વશ થતો અટકશે, ત્યારે તું એવો થશે કે બધાં લોકો તારા ચેલા થશે.

(૪૪૦)

મન કપડા મેલા ભયા, ઇનમેં બહોત બિગાર;
યે મન કૈસે ધોંઇયે, સન્તો કરો બિચાર?

એ મન-રૂપી કપડું મેલું થયું છે, ને તેમાં ઘણા રોગનાં બીયાં રહ્યાં છે ત્યારે એ મનને કેમ ધોઇએ તેનો વિચાર કરો, હે સાધુ પુરૂષો!

(૪૪૧)

સત ગુરૂ ધોબિ જ્ઞાન જલ, સાબુ સરજન હાર;
સુરત શિલાપર ધોઇએ, નિકસે જોત અપાર.

સદ્દગુરૂ એ મનને ધોઇને સાફ કરવાવાળો છે, બ્રહ્મજ્ઞાન રૂપી પાણી વડે તે ધોવાય છે. અને તે માટે જે સાબુ જોઇએ તે ખુદાનું નામ છે, જેથી એ મનનાં જન્મો-જન્મના દોષો મટી જાય છે; અને ખુદાની સુરતનું ધ્યાન તે, એ મનને ધોવાનો પથ્થર છે, કે જેની ઉપર ધોતાં ધોતાં, એ મન સંપૂર્ણ નિર્મળ થાય છે, અને પછી એમાં ખુદા દેખાય છે.

(૪૪૨)

કબીર! કાયાકોં ઝગો, સાંઇ સાબુન નામ;
રામહિ રામ પોકારતાં, ધોયા પાંચો ઠામ.

ખુદાનાં નામરૂપી સાબુથી એ શરીર ધોઇને સાફ કરો, "ખુદા ખુદા" પોકારતાં, એ પાંચે ઇંદ્રિઓ પવિત્ર થશે, એટલે કે તેઓ પોતે પોતાના વિષયો તરફ ખેંચાયા કરશે નહિ, પણ ફરજ બજાવતાં કે દયાનાં કામો કરતાં, વિષયોના સંગમાં તેઓને આવવું પડશે, તોએ વિષયોને ભોગવવાનો આવેશ યાને ઇચ્છા, તેઓમાં રહેશે નહિ.

(૪૪૩)

કબીર! મન નિશ્ચલ કરો, ગોવિંદકે ગુણ ગાય;
નિશ્ચલ બિના ન પાઇયે, કોટીક કરો ઉપાય.

પરમાત્માના ગુણ ગાઇ ગાઇને, અને ગુણ ગાવાનો લખ તેને લગાડી લગાડીને, મનને બીજા બીજા ખ્યાલો પર દોડી જતું અટકાવો. મન, બીજા બીજા ખ્યાલોપર દોડતું અટકયા વગર, તે કદી પણ શાંત થવાનું નથી. એ સિવાયના બીજા કરોડો ઉપાયો કરશો, તે બધા ફોકટ જશે.

(૪૯૪)

ભક્ત દ્વાર હય સાંકડા, રાઇ દસમા ભાગ;
મનહિ જબ રાવત હો રહા, તો કયું કર શકે સમાય?

પરમાત્માનો ભક્ત થવાનો યાને પરમાત્માને મળવાનો રસ્તો એટલો તો સાંકડો છે, કે રાઇના દશમાં ભાગ જેટલો નાનો તે છે, અને મન, તરેહવાર વિચારોનો જથ્થો એકઠો કરીને, પર્વત જેવું મોટું થઇ જાય, તો પછી એવા સાંકડા દરવાજામાં તે કેમ દાખલ થઇ શકે

(૪૯૫)

રાઇ બાતાં બિસંવા, ફિર બિસનકા બિસ;
ઐસો મનવા જો કરેં, તહિ મિલે જગદિશ.

રાઇનાં દાણાનો વિસમો ભાગ કરો, ને એ વિસમાંનો વિસમો ભાગ કરો; એ વિસમાંનાં વિસમાં ભાગ જેટલું નાનું મન જે કોઇ કરી શકે, તેને પરમાત્મા મળે, એટલે કે ઇંદ્રિઓનાં સર્વ વિષયોના સર્વ વિચારો જેના જતા રહ્યા હોય, અને એ પ્રમાણે મનનું "મનપણું" એટલે વિચારવાપણું જતું રહ્યું હોય, તેને પરમાત્માની મુલાકાત થાય.

(૪૯૬)

મન ગોરખ મન ગોવિંદા, મનહુ ઔઘટ હોય;
જો મન રાખે જતન કર, તો આપે કરતા સોય.

મન મહાત્માઓને દરજ્જે પોહોંચી શકે છે, મન પરમાત્માને દરજ્જે પુગી શકે છે; ને મનજ આખી સૃષ્ટિ બની શકે છે, જો એ મનને કોઇ સાચવી સાચવીને રાખે તો એ મનજ પરમાત્મારૂપ થઇ જાય.

(૪૪૭)

જબ તક આશ શરીરકી, નિર્ભય ભયા ન જાય;
કાયા માયા મન તજે઼, ચૌપટ રહા બજાય.

જ્યાંસુધી મનને, પોતાનાં શરીરનો ખ્યાલ રહે છે, એટલે કે આ શરીર તે "હું છું" એવો ખ્યાલ થયા કરે ત્યાંસુધી તે કદી પણ નિર્ભય થતું નથી, યાને શાંત પડતું નથી; જ્યારે મનમાંથી, શરીરના અને માયાના એટલે કે ઇંદ્રિઓનાં ભોગ ભોગવવાના વિચારો નિકળી જાય, ત્યારે તે મનને બીજો (ઉંચ) દરવાજો દેખાય છે.

(૪૪૮)

મન રાજા મન રંક હુય, મન કાયર મન સુર;
સુન્ય શિખરપર મન રહે, મસ્તક આવે નુર.

જેવું જેવું મન, તેવી તેવી હાલત; ગરીબ થવું કે રાજા થવું તે મનને લીધે; હિચકારા થવું કે હિંમતવાન લડવૈયા થવું તે મનને લીધે; અને કોઇ પણ વિચાર કર્યા વગરના થઇએ તેપણ મનને લીધે; એટલેકે પરમાત્મા સિવાય બીજી કોઇપણ ચીજનું નામ નિશાણ, આકાર, વગેરે સર્વ કાંઇ મનમાંથી જતાં રહે યાને મન ગોયા સૂન્ય જેવું થઇ જાય, ત્યારે તેમાં પરમાત્મા દેખાય.

(૪૪૯)

તેરી જોતમેં મન ધરેં, મન ધર હોય પતંગ;
આપા ખોયે હરિ મિલે, તુજ મિલ્યા રહે રંગ.

તારી જોત એટલે પરમાત્માનો અંશ જે તારા શરીરમાં છે, તેમાં, જો તું તારા મનને રોકે, અને મનને ત્યાં લગાડીને તું ઉડતાં પતંગ જેવો થાય, તો તારૂં "હુંપણું" જશે, અને "હુંપણું" જાય તો પછી તારૂં પોતાનું ખરૂં સ્વરૂપ તું જોઇ શકશે યાને પરમાત્મા સાથે તું એકત્ર થઇ શકશે.

(૪૫૦)

દોરી લાગી ભય ગયા, મન પાયે વિશ્રામ;
ચિત્ત ચોંટા હરિ નામસોં, મિટ ગયા સબહિ કામ.

મન પરમાત્માને મળ્યું કે બીજા બીજા ખ્યાલોપર દોડી જવાની તેની ટેવ છુટી જશે, અને પોતે પોતામાંજ આશાયશ લઇને રહેશે. અને ખ્યાલ પછીના ખ્યાલો છુટી ગયા કે, તને જન્મ પછીના જન્મ લેવાના પણ છુટી જશે, અને એમ તારો ભવ ભય દુર થશે, ને તારી સર્વે ફરજોનો પણ છેડો આવી જશે; કેમકે પરમાત્માનાં નામમાં ચોંટી બેઠેલાં મન (માણસ) ને કોઇ પણ ફરજ હોતી નથી, તેણે પોતાનાં કર્મોને બાળી નાંખ્યાં છે એટલે તેને બંધણકર્તા કોઇ રહ્યું નથી.

(૪૫૧)

યે મન હરિ ચરણે ચલા, માયા મોહસેં છુટ;
બે હદ માંહિ ઘર કિયા, કાળ રહા શિર કુટ.

કબીર કહે છે કે-એવીજ રીતે, મારૂં મન દુનિયાની માયામાંથી છુટું થયું છે, તે હવે પરમાત્માના ચરણેજ જઇ રહ્યું છે, ને પોતાનો વાસો હદમાંથી છોડીને, બેહદમાં કીધો છે યાને પરમાત્મામાં કીધો છે, તે જોઇને જમરાજા પોતાનું માથું કુટવા પડયો છે, કે હવે શિકાર હાથમાંથી ગયો, કારણકે હવે હું જન્મ-મરણની પેલે પાર ગયો છું.

(૪૫૨)

યે મન થાકી થીર ભયા, પગ બિન ચલે ન પંથ,
એકજ અક્ષર અલેખકા, થાકે કોટી ગ્રંથ.

એ મન, વિષય વાસનાઓથી ઉપજતાં દુઃખો ખમી ખમીને, મોજ મજાહની ઇચ્છાઓ કરતું હવે અટકયું છે. વિષયોમાં સુખ છે, એવી એની આગળી ખાત્રી જતી રહી છે, તેથી હવે તે વિષયોના

વિચાર કરતું નથી. હવે એ મન પરમાત્માને મળવાનું "ઓંકાર" રૂપી એકાક્ષરી મંત્ર જપવા પડ્યું છે, કે જે મંત્રનાં ફળ આગળ કરોડો ગ્રંથ ભણ્યાનું ફળ, બિશાદ વગરનું છે.

(૪૫૩)

મેરા મન સુમરે રામકો, મનમે રામ સમાય;
મનહિ જબ રામ હો રહા, તો શિશ નમાવું કાય?

મારૂં મન હવે તો પરમાત્માનેજ યાદ કરે છે અને તેમાં પરમાત્માનો વિચારજ રહેલો છે, ને બીજો કોઇ વિચાર રહ્યો નથી. મન પરમાત્મારૂપ થયું છે, અને એ પ્રમાણે જ્યારે મન પોતેજ પરમાત્મારૂપ બની ગયું છે, ત્યારે હું માથું કોણને નમાવું?

(૪૫૪)

તું તું કરતા તું ભયા, તું માંહે રહે સમાય;
તું માંહિ મન મિલા રહા, અબ મન અંત ન જાય.

"હું નથી" પણ "તું છે" એમ બોલતાં બોલતાં, યાને "પરમાત્મા પરમાત્મા" કર્યાથી, વિચાર્યાથી, પરમાત્મામાં મન રેહવા લાગે છે, અને મનજ પરમાત્મારૂપ થઇ જાય છે, તે પછી મન કદી છુંટું વિખુંટું પડતું નથી, કારણકે તે પોતાના સુખી છેડે પુગી ગયું.

(૪૫૫)

તું તું કરતા તું ભયા, મુંજમે રહિ ન "હું";
વારી ફેરૂં નામ પર, જીત દેખું તિત "તું"

"તું તું" કરતાં કરતાં; યાને "પરમાત્મા પરમાત્મા" કરતાં મારામાં "હુંપણું" રહ્યું નહિ, પણ જ્યાં જોઉં છું ત્યાં "તું ને તું" યાને પરમાત્માજ દેખાય છે માટે હું કબીર તારા (પરમાત્માના) નામનાં વખાણુ ગાઉં છું કે તે જપવાથીજ આ મહાન સુખ પ્રાપ્ત થાય છે.

શબ્દ (વાણી) વિષે.

(૪૫૬)

શબ્દ શબ્દ કહા કરો, શબ્દકે હાથ ન પાંવ;
એક શબ્દ ઓખડ કરે, એક શબ્દ કરે ઘાવ.

અમસ્થા શબ્દો બોલ્યા શું કરો છો, શબ્દને કાંઇ હાથ ને પગ હોતા નથી, છતાં એક શબ્દ દવા માફક માણસને આરામ કરે છે, જ્યારે બીજો (એક) શબ્દ સામાને જખમ કરી દુઃખ ઉપજાવે છે.

(૪૫૭)

એક શબ્દ સુખ રાસ હય, એક શબ્દ દુઃખ રાસ;
એક શબ્દે બંધન કટે, એક શબ્દે પરે ફાંસ.

એક શબ્દ સુખથી ભરપુર હોય છે, ત્યારે બીજો શબ્દ દુઃખથી ભરેલો હોય છે; એક શબ્દ માણસની મુશ્કેલીઓ ટાળે છે, જ્યારે (બીજો) એક શબ્દ તેને ગળે ફાંસી નાંખે છે.

(૪૫૮)

એક શબ્દ સુ પ્યાર હય, એક શબ્દ કુ પ્યાર;
એક શબ્દે સબ દુશ્મન, એક શબ્દે સબ યાર.

એક શબ્દમાં પ્યાર ભરેલો હોય છે; ત્યારે (બીજો) એક શબ્દ ધિક્કારથી ધમધમી રહ્યો હોય છે; એક શબ્દથી બધા લોકો આપણા દુશ્મન બને છે, જ્યારે બીજો શબ્દ સર્વને આપણા મિત્ર બનાવી દે છે.

(૪૫૯)

શબ્દ ઐસા બોલિયે, તનકા આપા ખોય;
ઔરનકોં શિતલ કરે, આપનકો સુખ હોય.

(ત્યારે) કબીર કહે છે કે;-તારૂં "હુંપણું" છોડી દઇને તું એવા શબ્દ બોલ, યાને એવું બોલવાની ટેવ રાખ, કે જેથી સામો ધણી પણ રાજી રાજી રહે, ને તને પણ સુખ આવ્યા કરે.

(૪૬૦)

શિતલ શબ્દ ઉચ્ચારિયેં, અહમ આનિયેં નાંહિ;
તેરા પ્રીતમ તુજમે બસેં, દુશમન બી તુંજ માંહિ.

મિઠા શબ્દ બોલવા, ને મગરૂરી જરાએ કરવી નહિં; કાંય જે આપણા મિત્રો તથા શત્રુઓ આપણા બોલમાંજ રહેલા છે.

(૪૬૧)

જે શબ્દે દુઃખ ના લગેં, સોહિ શબ્દ ઉચ્ચાર;
તપ્ત મિટી શિતલ ભયા, સોહિ શબ્દ તત્સાર.

શબ્દ એવા બોલવા, યાને વાત એવી કરવી કે જેથી કોઇને પણ દુઃખ લાગે નહિ, તથા ગુસ્સો આવે નહિ, પણ બધાંને શાંતિ થાય એવુંજ બોલવામાં ખરો સાર છે.

(૪૬૨)

શબ્દ સરિખા ધન નહિ, જો કોઇ જાને બોલ;
હિરા તો દામે મિલે, પર શબ્દ ન આવે મોલ.

જો કોઇ બોલી જાણતો હોય તો બોલી યાને (મીઠી) વાણી જેવું માણસનું એકે ધન યાને શક્તિ નથી; કારણ કે દામ ખરચો તો હિરો પણ મળી શકે છે, પણ મીઠા વચનનું તો મૂલજ નથી.

(૪૬૩)

કઠન બચન બિખસે બુરા, જાર કરે સબ છાર;
સંત બચન શિતલ સદા, બરખે અમૃત ધાર.

કડવા અને સખત્ બોલો, ઝેહેરથી પણ બુરા છે, જે શબ્દો બધાંને બાળી જાળી નાખે છે; તેથી જેઓ સાધુપુરૂષ છે, તેઓ હુમેશાં મિઠાં વચનો બોલીને, અમૃતની ધાર માફક સર્વને સુખ ઉપજાવે છે.

(૪૬૪)

કઉવે કિસકા ધન હુરા, કોયલ કિસકો દેત?
મિઠા શબ્દ સુનાયકે, જગ અપના કર લેત.

કાગડો આપણું શું ધન ચોરી લઇ જાય છે, કે તેનાથી આપણે કંટાળીએ છીએ? અને કોયલ શું આપણને આપી દે છે, કે આપણે તેનાથી રાજી થઇએ છીએ? પણ કબીર કહે છે કે એ સર્વ સર્વની બોલીથીજ માત્ર થાય છે. અર્થાત-કાગડાની માફક માથું દુખવનારા માણસોને કોઇ ચહાતું નથી, જ્યારે કોયલ જેવા મિઠું બોલનારાઓ પોતાની બોલીથી સર્વ કોઇનાં દિલ જીતી લે છે.

(૪૬૫)

મિઠા સબસે બોલીયે, સુખ ઉપજે કછુ ઓર,
એહિ વશીકરણ મંત્ર હય, તજીયે બચન કઠોર.

તું સર્વ સાથે મિઠું મિઠું બોલ, તેના જેવું સુખ ઉપજાવનાર કાંઇ નથી; એ સર્વનાં દિલ જીતી લેવાનું મંત્ર છે, માટે તું કડવા સખુનો બોલવાનું છોડી દે.

(૪૬૬)

ગમ સમાન ભોજન નહિ, જો કોઇ ગમકો ખાય;
અમરિખ ગમ ખાઇયાં, દુરવાસા વિર લાય.

ગમ ખાવું, યાને સામો ધણી અપમાન કરે યા દુઃખ આપે

તે શાંતપણે ખમીને બેસવું, એના જેવું ભોજણ એકે નથી; અંબરીશ જેવા અસિલ પુરૂષ, રાજા હોવા છતાં, દુર્વાસા જેવા અયોગ્ય નરને સખ્ત ઠપકો અને શ્રાપ, મુંગે મોહોડે સહન કરી જઇ, સામો હાથ જોડીને ઉભા રહ્યા, જેથી દુર્વાસાને નુકશાન થયું, જ્યારે અંબરીશ રાજાને સુખજ મળ્યું તેમજ, જે કોઇ બીજાનું બોલવું, ગમે એવું હોય, છતાં તે સહન કરી જાય, અને સામો જરાએ વાંકો શબ્દ નહિ બોલે, તે માણુસ ખરો સુખી થાય.

(૪૬૭)

જીભ્યા જીને વશ કરી, તિને વશ કિયા જેહાંન;
નહિ તો અવગુણ ઉપજે, કહે સબ સંત સુજાણ.

જે પોતાની જીભને વશ કરે, તે આખી જેહાનને જીતી શકે છે; પણ જે જબાનને કાબૂમાં રાખતો નથી, તેને દુઃખ ઉપજ્યા કરવાનું, એવું સાધુપુરૂષોનું કહેવું છે.

(૪૬૮)

શબ્દ શબ્દ બહુ આંતરા, સાર શબ્દ ચિત દેય;
જો શબ્દે હરિ મિલે, સોહિ શબ્દ ગ્રહિ લેય.

શબ્દ, શબ્દમાં ઘણો ફરક હોય છે, માટે કબીર કહે છે કે, હું હવે (ગુપ્ત) શબ્દ કહું છું તેપર ધ્યાન લગાડો, ને મારા કહેલા શબ્દમાં જે શબ્દથી પરમાત્મા મળે છે, તે શબ્દને તમો પકડી રાખો.

(૪૬૯)

શબ્દ બહોત હિ સુન્યા, પર મિટા ન મનકા મોહ;
પારસ તક પહોતા નહિ, તબ લગ લોહાકા લોહ.

એવા (બીજા) શબ્દો તો ઘણાએ મેં સાંભળ્યા પણ મારા મનનું અજ્ઞાનપણું ગયું નહિ; કારણ કે, જ્યાંસુધી લોઢાંને પારસમણિ મળતો

નથી, ત્યાં સુધી તેનું સોનું થતું નથી પણ તે લોઢું ને લોઢુંજ રહે છે, તેમ જ્યાં સુધી ખરો (ગુપ્ત) શબ્દ શું છે, તેનું જ્ઞાન માણસને થતું નથી, ત્યાંસુધી તેને પરમાત્મા મળી શકતો નથી.

(૪૭૦)

શબ્દ હમારા સત્ હય, તુમ મત જાય સરક;
મોક્ષ મુકત ફળ ચાહો, તો શબ્દકો લેઓ પરખ.

કબીર કહે છે કે મારાં વચનો સત્ય છે, તેને મનમાંથી દુર કરતા ના; પણ જો તમે મુક્તિ મેળવવા ચહાતા હોવો તો, મારાં વચનોપર ધ્યાન લગાડી તેને પારખવાની તજવીજ કરો, યાને તે મુજબ ચાલવાને પ્રયત્ન કરો.

(૪૭૧)

શબ્દ મારે મર ગયે, શબ્દે છોડા રાજ;
જીને શબ્દ વિવેક કિયા, તાકા સરિયા કાજ.

એ (ગુપ્ત) શબ્દનો સાર મેળવવા જતાં, ઘણાંઓ મરી ગયા છે, ને ઘણાંએ પોતાનાં રાજપાટ છોડી દીધાં છે; જેણે તે શબ્દ જાણ્યો ને તે મુજબ જીંદગીમાં અમલ કીધો તેનુંજ કામ સફળ થયું છે.

(૪૭૨)

શબ્દ શબ્દ સબ કોઇ કહે, વોહ તો શબ્દ વિદેહ;
જીભ્યાપર આવે નહિં, નિરખ પરખ કર લે.

શબ્દ શબ્દ કરી સર્વ કોઇ બોલે છે, પણ તે (ગુપ્ત) શબ્દનો કાંઇ આકાર નથી, ને તે શબ્દ કાંઇ જીભથી ઉચ્ચરાતો નથી, તે તો માત્ર જોઇનેજ પારખવાનો છે.

(૪૭૩)

શબ્દ બિનાં સુરતા આંધળી, કહો કહાં કો જાય;
દ્વાર ન આવે શબ્દકા, ફિર ફિર ભટકા ખાય.

તે શબ્દ વગર, માણસનું મન આંધળુંજ રહે છે, તેથી તેને કહાં જવું ને કયો રસ્તો લેવો તેની ખબર પડતી નથી; અને તે શબ્દનો દરવાજો નહિં મળવાથી, તે બિચારો ફોકટનો ભટકી ભટકીને ખુવાર થાય છે.

(૪૭૪)

એક શબ્દ ગુરૂ દેવકા, તાકા અનન્ત બિચાર;
થાકે મુનીજન પંડિતા, ભેદ ન પાવે પાર.

સદ્ગુરૂ માત્ર એકજ શબ્દ (મંત્ર) આપે છે, પણ તેમાં પાર વગરનો ભેદ સમાયલો હોય છે, કે જેને મોટા મુનિઓ અને પંડિતો (જેને ગુરૂ મળ્યા નથી તેઓ) શોધતાં શોધતાં થાકી ગયા છે, ને જેનો ભેદ, વેદ (શાસ્ત્ર) માત્ર વાંચવાથી યા ભણવાથી મળી શકતો નથી.

(૪૭૫)

બેદ થકે બ્રહ્મા થકે, થકિયા શંકર શેષ;
ગિતાકોબી ગમ નહિ, જહાં સદ્ગુરૂકા ઉપદેશ.

જ્યારે સદ્ગુરૂ પોતાના ચેલાને દિક્ષા આપે છે ત્યારે તેને એ શબ્દનો ઉપદેશ સમજાવે છે, તે સિવાય કોઇથી પણ તેનો ભેદ સમજી શકાતો નથી.

(૪૭૬)

પરખો દ્વારા શબ્દકા, જો ગુરૂ કહેં બિચાર,
બિના શબ્દ કછુ ના મિલે, દેખો નયન નિહાર.

સદ્ગુરૂ વિચાર કરીને જે મંત્ર આપે તે ગુરૂમંત્રનો દરવાજો

તું પારખ, જે સમજ્યાથીજ પરમાત્મા મળે છે, તે મંત્ર જ્યાંસુધી મળે નહિ ત્યાંસુધી તને કાંઇ મળવાનું નથી, માટે આંખ ઉઘાડીને તું જો. અર્થાત-સદ્દગુરૂ જે બોધ આપે છે તે પ્રમાણે ચાલવાથી પરમાત્મા મળે છે, માટે વિવેક બુદ્ધિથી ગુરૂનાં વચન પ્રમાણે આચરણ કરવાં.

(૪૭૭)

હોઠ કંઠ હાલે નહિ, જીભ્યા ન નામ ઉચ્ચાર;
ગુપ્ત શબ્દ જો બોલે, કોઇ કોઇ હંસ હમાર.

તે (ગુપ્ત) શબ્દ એવો છે, કે તે બોલવાને માટે હોઠ યા ગળું હલાવવું પડતું નથી, ને જીભે પણ તેનો ઉચ્ચાર થતો નથી એવો એ ગુપ્ત શબ્દ છે કે તે કોઇ કોઇજ હંશ યાને સાધુ પુરૂષનેજ તેનું જ્ઞાન થાય છે.

(૪૭૮)

લોહા ચુંબક પ્રીત હય, લોહા લેત ઉઠાય,
ઐસા શબ્દ કબીરકા, કાળસેં લેત છોડાય.

લોહચુંબકનું આકર્ષણ લોઢાંનેજ થાય છે, તેમ જે કોઇ યોગ્ય પુરૂષ હશે તેનેજ આ મારા કબીરના શબ્દોનું ખેંચાણ થશે, અને તેમ થશે ત્યારેજ તે માણસ કાળના હાથમાંથી છુટી શકશે.

કરણી વિષે.

(૪૭૯)

કહેતા હય કરતા નહિ, મુંહકા બડા લબાર;
કાલા મુંહ લે જાયગા, સાહેબકે દરબાર.

જે કોઇ જેવું બોલે તેવી રીતે ચાલે નહિ, તે માણસ મોઢાંનો અમસ્થો લભાસખોરો યાને જુઠો કહેવાય; ને તેવા માણસને, કબીર કહે છે કે, પરમાત્માની દરબારમાં કાળું મોંહ લઇને જવું પડશે.

(૪૮૦)

કથની કથી તો કયા ભયા, કરણી નહિ કરાય?
કાલબુતકા કોટ જ્યું, દેખત હિ દેહ જાય.

મોઢાંની સારી સારી માત્ર વાતો કરે, તેથી શું થાય? જેવું બોલે તેવું કરી ન દેખડાવે યાને તેવી રીતે જીંદગીમાં અમલ ન કરે, તો તેની જીંદગી એક છાયા સમાંનજ છે, જે જોતાં જોતામાં મળે નહિ થઇ જાય છે.

(૪૮૧)

કહેના મિઠી ખાંડસી, કરના બિખકી લોય;
જ્યું કહેની ત્યું રહેની રહે, તો બિખકા અમૃત હોય.

મોઢેથી ઘણું મિઠાસ ભરેલું બોલે પણ કરણી તો ઝેહેર જેવી હોય; પણ જે બોલે તેવું કરી બતાવે યાને જીંદગીમાં તે મુજબ અમલ કરનારો હોય, તે માણસ ઝેહેરનું અમૃત કરી શકે છે. સારાંશ કે, જેવી નેક વાણી મોહોડેથી કહાડે, તેવી નેક કરણી કરે, તે માણસજ બીજાને સુખ આપી શકે છે.

(૪૮૨)

જૈસી બાંની મુખ કહે, તૈસી ચાલે નાહિ;
મનુષ્ય નહિ એ સ્વાન હય, બાંધે જમપુર જાહિ.

એથી ઉલટું, જેવું મોઢ બોલે તેવું આચરણ નહિ કરે તે માણસ નહિ, પણ કુતરોજ છે, અને તે જમના હાથમાં સપડાયા કરવાનો, યાને દુઃખી થયા કરશે.

(૪૮૩)

કથની બકની છોડ દે, રહેનીસે ચિત્ત લાય;
નિરખી નિર પીયે બિનાં, કબહુ પ્યાસ ન જાય.

ત્યારે કબીર કહે છે કેઃ–તું માત્ર બોલવા બકવાનું છોડી દે, ને માત્ર કરણી ઉપર ધ્યાન રાખ, યાને નેક કામો કરવા માંડ, કારણ કે જેમ પાણીને માત્ર જોવાથી તરસ મટતી નથી, તેમ નેક કરણી કીધા વગર માણસ નેક બની શકતો નથી, ને સુખી થઇ શકતો નથી.

(૪૮૪)

કથતે બકતે પચ ગયે, મૂરખ કોટ હજાર,
કથની કાચી પડ ગઇ, રહેની રહિ સો સાર.

એવો મોઢાંનો ખાલી પટપટારો કરી કરીને, કાંઇ હજારોને કરોડો મુર્ખાઓ પોતાનો દિન ગુમાવી ગયા છે; કારણકે માત્ર મોઢાંની વાત કાંઇ કામ આવતી નથી, પણ તેની સાથે કરણી પણ તેવી નેક હોય, ત્યારેજ દુનિયામાં માણસનું નામ અમર થઇ જાય છે.

(૪૮૫)

જૈસી બાંની મુખ કહે, તૈસી ચાલે ચાલ;
સાહેબ સંગ લાગા રહે, તબહિ હોય નેહાલ.

જેવી (નેક) વાંણી મોઢાંમાંથી નિકળે, તે પ્રમાણે જે કોઇ ચાલ ચલાવે, અને પરમાત્માને હાજર નાજર જાણી, નિત્ય

સત્યનેજ માર્ગે ચાલે, તે માણુસ ખરો સુખી થાય, ને પાર પડી જાય.

(૪૮૬)

કથની કથે સો પુત હમારા, બેદ પઢે સો નાતી;
રહેણી રહે સો ગુરૂ હમારા, હમ હુય તાકેં સાથી.

કબીર કહે છે કે:–મોઢેથી જે કોઇ વાતો કર્યા કરે, તે તો મારા છોકરા જેવો (નાદાંન) છે, જે કોઇ વેદ વગેરે પુસ્તકો માત્ર વાંચી જાણે તે માત્ર એક નાતીલો છે યાને સાધારણ માણુસ છે, પણ જે કોઇ જેવું બોલે યા વાંચે, યાને શાસ્ત્રનાં શિક્ષણ કહી સંભળાવતો હોય તે મુજબ જીંદગીમાં અમલ કરતો હોય, તે મારો ગુરૂ છે, અને હું તેનો ચેલો છું.

(૪૮૭)

કુલ કરણી છુટે નહિ, જ્ઞાનહિ કથે અગાધ;
કહે કબીર તા દાસકોં, મુખ દેખે અપરાધ.

જેની બધી બદફેલીઓ ગઇ નથી, છતાં જે અમસ્થો મોટી મોટી જ્ઞાનની વાતો કર્યા કરે, તે માણુસનું મોઢું તમે જુવો તો પાપથી ભરેલુંજ દેખાશે. સારાંશ કે, ઘણું ઘણું જ્ઞાન લેવા છતાં જે કોઇ પોતાની કરણી સુધારતો નથી, યાને કહે તેવું કરતો નથી, તે માણુસ પાપો કર્યો જાય છે.

(૪૮૮)

રહેણી કે મેદાનમેં, કથની આવે જાય;
કથની પિસે પિસનાં, રહેણી અમલ કમાય.

આ જીંદગીમાંથી મોઢાંમાંથી (શિખામણ)ની વાતો ઘણી કરાય છે, પણ એ બધી વાતો જતી રહે છે; કારણ કે મોઢાંનું બોલવું તે દળાણું દળવા બરાબર છે, યાને તે બધું નિરર્થક છે; માત્ર કરણીજ સરસાઇ ભોગવી શકશે.

(૪૮૯)

એહરનકી ચોરી કરે, કરે સુઇ કો દાંન;
ઉંચા ચઢ કર દેખતે, કૈતિક દૂર વિમાંન?

એરણ જેવા મોટા લોખંડના કટકા ચોરી કરે અને સોય જેટલી નાની ખેરાત કરે અને ઉંચે ઉંચે ચઢીને જુએ કે હવે મારૂં સ્વર્ગ કેટલું દૂર છે? અર્થાત, અપ્રમાણીકપણે માલમતા ભેગી કરે અને પછી તે માંહેથી થોડુંક ધર્મદાન કરે કે મને મુવા પછી સ્વર્ગ મળે એવું માંગે તે કેમ બની શકે?

(૪૯૦)

મનમાંહિ ફુલા ફિરે, કરતા હું મય ધરમ;
કોટ કરમ સિરપે ધરે, એક ન ચિને બ્રહ્મ.

થોડુંક ધર્મદાંન કરી, પોતાનાં મનમાં ફુલાયા કરે કે હું ખેરાત કરૂં છું, પણ ધર્મને બદલે, કબીર કહે છે કે, કાંઇ કરોડો કરમો કર્યો જાય, ને માથાંપર પાપનો ટોપલો વધારતો જાય, તેનો તો કાંઇ વિચારજ નહિ. અર્થાત-દુનિયાંનાં વેહવારમાં અપ્રમાણિકપણે ચાલ્યા કરે, તો દાનધર્મ કીધાથી શું વળે? યાને તેથી કાંઇ પાપો ધોવાઇ જવાનાં હતાં?

(૪૯૧)

તિરથ ચલા નહાંનેકો, મન મેલા ચિત ચોર;
એકહુ પાપ ન ઉતારા, લાયા મન દસ ઓર.

મનમાં ખરાબ વિચારો રાખી ભમતું ચિત્ત લઇને, તિરથ કરી નહાવા જાય, યાને પવિત્ર થવા માંગે તે માણુસ કબીર કહે છે કે, પોતાનું એક પણ પાપ ઉતારવાને બદલે, ત્યાંથી સામાં બીજાં દસ પાપો લઇને આવે છે.

(૪૯૨)

નાહે ધોયે ક્યા ભયો, મનકો મેલ ન જાય;
મિન સદા જલમેં રહે, ધોવે કલંધ ન જાય.

જ્યાંસુધી મન પવિત્ર થતું નથી, ને કરણી નેક કરાતી નથી, ત્યાંસુધી માત્ર (શરીરનાં) નાહ્વા ધોવાથી શું થાય? માછલી હમેશાં પાણીમાં રહે છે, પણ ગમે એટલી તેને ધોવા છતાં, તેનો ખરાબ વાસ જતો નથી તેમ, માત્ર શરીરને ધોઇને સાફ રાખવાથી કાંઇ માણસ પવિત્ર બની શકતો નથી.

(૪૯૩)

જૈસી કરણી આપકી, તૈસાહિ ફળ લે;
કુન્ડે કરમ કમાયકે, સાંઇયાં દોષ ન દે.

જેવી કરણી તેવી પાર ઉતરણી યાને જે જેવું કરે તેવું ફળ તે મેળવે છે; નેક કરણીનું ફળ નેક આવે છે, પણ જ્યારે તું બદી કરે, ને તેનું ફળ (દુઃખ ભરેલું) આવે ત્યારે તું રડવા ને પરમાત્માને ઠપકો આપવા ના બેસ, કારણ કે તે પણ તારી કરણીનુંજ પરિણામ છે.

(૪૯૪)

રામ ઝરૂખે બેઠકે, સબકા મુજરા લેત;
જીનકિ જૈસી ચાકરી, તિનકો તૈસા દેત.

પરમાત્મા પોતાને સ્થાને બેસી, સર્વ કોઇની કરણીનો હિસાબ રાખે છે, અને જેવી જેની ચાકરી તેવું તેને દામ આપે છે-અર્થાત, કુદરતનો કરણીનો કાયદો જગતમાં અચુક રીતે કાર્ય કરી રહ્યો છે, જેથી બદી કરીને, નેકી મેળવી શકાતી નથી, પણ નેકી કર્યાથીજ તેનું શુભ ફળ આવે છે.

(૪૯૫)

સાહેબકે દરબારમે, સાચેકો સિરપાવ;
જુઠા તમાચા ખાયગા, કયા રંક કયા રાવ.

પરમાત્માની દરબારમાં સાચાને યાને નેક કરણી કરનારને સુખ મળે છે, અને જુઠાને તમાચો ખાવો પડે છે; પછી તે માણસ રંક યા રાજા કાં નહિ હોતો, પણ સર્વને એક સરખો ખરો ઇનસાફ તેની કરણી મુજબ મળે છે.

(૪૯૬)

સાંઇયાં કે દરબારમે, કમી કછુ હય નાંહિ;
બંદા મોજ ના પાવહિ, તો ચૂક ચાકરી માંહિ.

પરમાત્માની દરબારમાં કાંઇ કમી નથી, યાને કોઇ પણ ચીજની ત્યાં ખોટ નથી, પણ જેને કાંઇ (સુખ કે પૈસો) મળતું નથી, તેનું કારણ એ કે તેની પોતાની ચાકરીમાંજ ખામી છે, યાને તેની કરણી એવી નથી કે તેને માંગી ચીજ મળે.

(૪૯૭)

સાહેબકે દરબારમે, કયું કર પાવે દાદ;
પહેલે કામ બુરા કરે, બાદ કરે ફરિયાદ.

પેહેલ્લાં કામ બુરૂં કરે, ને પછી દુઃખ આવે ત્યારે રડવા બેસે, ને પરમાત્મા પાસે દાદ માંગે, તો કબીર કહે છે કે, તેની દાદ પરમાત્મા કેમ સાંભળે?

(૪૯૮)

દાતા નદિ એક સમ, સબ કોઇકો દેત;
હાથ કુંભ જીસકા જૈસા, તૈસાહિ ભર લેત.

પરમાત્મા, એક નદી સમાન છે, કે જે પોતાનું પાણી ગમે

તેને ભરી લેવા દે છે, પણ જેના હાથમાં જેવું ને જેટલું (નાનું યા મોટું) વાસણ હોય, તેવું ને તેટલું પાણી, તે નદીમાંથી ભરી લઇ શકે છે, યાને પરમાત્માનો કાયદો એવો રચાયલો છે, કે માણુસ જેવું કરે તેવું ફળ પામે.

(૪૯૯)

કરતાકે તો ગુણ ઘણે, અવગુણ એકે નાંહિ;
જો દિલ ખોજું આપનાં, સબ અવગુણ મુજ માંહિ.

પરમાત્માનું તો બધુંએ સારૂંજ કીધેલું છે, ને તેમાં એક પણ ચીજ નઠારી છેજ નહિં; પણ જે કાંઇ નઠારૂં થાય છે યાને માણુસને દુઃખ આવે છે, તેનું કારણ તપાસો તો તે તેના પોતામાંજ ભરેલું છે એવું માલમ પડશે, યાને દુઃખ, તેની પોતાની કરણીનુંજ પરિણામ છે.

(૫૦૦)

જો તોકો કાંટા બુવે, તોકો તું બો ફૂલ;
તોકો ફૂલપે ફૂલ હય, વાકો કાંટા સૂલ.

તને કોઇ કાંટો ભોકે તેને તું ફુલજ સુંઘાડ, જેથી તને ફુલનું ફુલજ રહેશે અને કાંટો તેનેજ લાગશે. અર્થાત—કોઇ તારી સાથે બદી કરે, તો પણ તારે તો નેકીજ કરવી, કારણ કે તેની કીધેલી બદીનું પરિણામ તેનેજ ભોગવવું પડશે, તેને તારી સાથે કશું લાગતું વળગતું નથી.

(૫૦૧)

આપન ભલે ઠગાઇએ, ઓર ન ઠગિયે કોય;
આપ ઠગાયે સુખ ઉપજે, પર ઠગિયા દુઃખ હોય.

તને કોઇ ઠગી જાય, યાને દુઃખ આપવાની કોશેશ કરે, તો ભલે તેને તેમ કરવા દે; પણ તું પાછો તેને ઠગવાનો અને દુઃખ

આપવાનો વિચાર કરતો ના; કારણ કે તેના ઠગવાથી અથવા દુઃખ આપવાની કોશેષથી તને કાંઇ પણ દુઃખ આવવાનું નથી, પણ સુખજ રહેશે; પણ જો તું તેને ઠગશે યાને દુઃખ આપવાનો ખ્યાલ કર્યા કરશે, તો તને વળતું દુઃખ જરૂર આવશે.

(૫૦૨)

કહેતા હું કહે જાત હું, દેતા હું હેલા;
ગુરૂકી કરણી ગુરૂ તિરેં, ઓર ચેલાકી ચેલા.

હું (કબીર) કહું છું અને કહી જાઉં છું, અને ચેતવણી આપું છું કે ગુરૂ હશે તો પણ પોતાનીજ કરણીથી તરશે, અને ચેલો પણ પોતાનું કીધેલું જોશે, યાને સર્વ કોઇ પોતાની કરણી મુજબ ફળ મેળવશે. બીજાના કીધાથી કોઇને કશું થવાનું કે થતું નથી, પણ સર્વ કોઇ પોતાનીજ કરણીનાં પરિણામો ભોગવે છે અને ભોગવશે.

(૫૦૩)

કબીર! હમ ઘર કિયા, ગલ કટોંકે પાસ;
કરેગા સો પાવેગા, તું કયું ફિરે ઉદાસ?

કબીરનું રહેવાનું ઘર ખાટકીવાડામાં હતું, તેથી કોઇએ તેઓને સવાલ કીધો કે, તમે એવા નેક પુરૂષ થઇને, કસાઇઓની પાસે કાં રહો છો? તેને કબીરે જવાબ દીધો કે ભાઇ, મારે એમાં શું છે? જે કોઇ (કસાઇનું કામ) કરશે તે ભરશે, હું ત્યાં રહું છું છતાં તે કામ કરતો નથી, માટે તું શા માટે મારે માટે ફિકર કરે છે?

(૫૦૪)

એક હમારી શિખ સુન, જો તું હુવા હય શેખ;
કરૂં કરૂં તું કયા કહે, કયા કયા કિયા હય દેખ?

તુ મેહતાજી થઇને બધાંને શિખામણ દેવા નિકળ્યો છે, તો

હું તને એક વાત કહું છું તે તું સાંભળ, કે, "કરૂં કરૂં" એવું મોહડાંનું બોલવાનું મુકી દે, પણ તેં શું શું કીધું છે તેનો વિચાર કર, અને ફરી તેવાં (નઠારાં) કામો ન થાય, તેની સંભાળ રાખ.

(૫૦૫)

જબ તું આયો જગતમે, લોક હસે તું રોય;
એસી કરણી ના કરો, કે પિછે હસે કોય.

જ્યારે તું આ જગતમાં આવ્યો, યાને જન્મયો, ત્યારે લોકો ખુશી થયાં ને હસવા લાગ્યાં, ને તું તે વેળા રડતો હતો, પણ હવે તું એવી કરણી ના કરતો કે જેથી લોકો તારી પછવાડે, યાને મરણ બાદ હસવા બેસે!

(૫૦૬)

જૈસી કથની મેં કથી, તૈસી કથે ન કોય;
કરણીસેં સાહેબ મિલે, કથની જુઠી હોય.

જે હું કહું છું તેવું તને બીજો કોઇ કહેશે નહિ; તે એ છે કે (નેક) કરણીથીજ પરમાત્મા મળે છે, ખાલી મોહડાંના પટપટારાથી કાંઇ વળતું નથી.

(૫૦૭)

ના કછુ કિયા ના કર શકા, ન કરને જોગ શરીર
જો કછુ કિયા સો હરિ કિયા, તાતે ભયે કબીર.

પરમાત્મા વિના, આ શરીર (માત્ર) કાંઇ કરી શકયું નથી, ને કાંઇ કરી શકવાનું નથી, કારણ તેનામાં એવી (કરવાની) શકતી છેજ નહિં; જે પણ કાંઇ થયું છે યા થાય છે, તે પરમાત્માથીજ થયલું હોય છે, અને હું (કબીર) જે પરમાત્માનો બંદો થયો છું તે પણ

પરમાત્માની મેહેરબાનીથીજ, અર્થાત, દુનિયવી ચીજોનો ખ્યાલ છોડી જ્યારે પરમાત્માનેજ પકડવાનો મેં પુર્ણ વિચાર કીધો, ને તે મુજબ કરણી કરવા લાગ્યો, ત્યારે મને પરમાત્મા મળ્યા, અને પરમ સુખ હાથ આવ્યું.

(૫૦૮)

સાચ બરાબર તપ નહિ, જુઠ બરાબર પાપ;
જાકે હૃદય સાચ હય, તાકે હૃદય આપ.

સત્ય (Truth) ના જેવી તપ કોઇ નથી, ને જુઠાં જેવું પાપ બીજું એકે નથી. જેનાં હૈયાંમાં સાચવત હોય યાને જે કોઇ વિચારમાં, બોલવામાં સાચો હોય યાને જેવું બોલે તેવું કરતો હોય, અને જેનું મન પણ હુંમેશ નેક વિચાર કરતું હોય (ટુંકમાં, જેની મનશની, ગવશની ને કુનશની એકસરખી હોય) તે માણસમાં પરમાત્મા પ્રગટ થઇને રહેલા હોય છે, યાને તે માણસ પરમાત્માને પુગી શકે છે.

(૫૦૯)

બ્રાહ્મણ ગુરૂ જગતકે, સંતનકે ગુરૂ નાહિ;
ઉલટ પલટ કર ડુબયા, ચાર બેદકે માંહિ.

જે બ્રાહ્મણ યાને ધર્મગુરૂ, વેદ (ધર્મશાસ્ત્રો) ના શબ્દોની ઉપરજ રમ્યા કરતો હોય, યાને માત્ર મોહોડેથી ભણી જાણે, પણ તેનો ભેદ શું છે તે સમજતો ન હોય તે બ્રાહ્મણ, સાધારણ લોકોને માટે હોય છે, પણ તે સાધુ પુરૂષોનો ગુરૂ થઇ શકતો નથી, અને આગળ વધેલા જીવો, જેઓ પરમાત્માને શોધવાને મથી રહ્યા હોય તેઓને, એવા ધર્મગુરૂઓ કાંઇ સમજાવી શકે નહિ.

(૫૧૦)

ચાર બેદ પઢવો કરે, હરિસે નાહિ હેત,
માલ કબીરા લે ગયા, પંડિત ઢુંડે ખેત.

એવો ધર્મગુરૂ, ચારો વેદ (ધર્મનાં શાસ્ત્રો) સારી પેઠે ભણી જાણે, પણ તેનું મન કાંઇ પરમાત્માપર લાગેલું હોતું નથી; શાસ્ત્રમાં જે ખરૂં તત્વ છે તે તો કબીર જેવા માણસો ગ્રહણ કરી લે છે, જ્યારે પંડિત તેની શોધ ખેતરમાં કર્યા કરે છે,—અર્થાત, ધર્મનો ભેદ સમજતા ન હોવાથી તેઓ પરમાત્માને પોતાની બાહેર શોધતા ફરે છે.

(૫૧૧)

પઢિ ગુનિ પાઠક ભયેં, સમજાયા સબ સંસાર;
આપન તો સમજે નહિ, વૃથા ગયા અવતાર.

શાસ્ત્રો ભણી ગણીને પંડિત થાય, ને લોકોને સંસાર વિષે સમજાવે, પણ તેની ખરી સમજ પોતાને ન હોવાથી, પોતાનો જન્મ બરબાદ જાય છે, તેની તેમને શુદ્ધિ હોતી નથી.

(૫૧૨)

પઢિ ગુનિ બ્રાહ્મણ ભયેં, કિર્તી ભઇ સંસાર;
બસ્તુકી સમજન નહિ, જયું ખર ચંદન ભાર.

પુસ્તકો ભણી ગણીને બ્રાહ્મણ થાય, ને સંસારનાં લોકો તેની વાખવાખી ગાય, પણ જેમ ગધેડાંને, તેની પીઠપર લાધેલી વસ્તુ શું છે તેની ખબર હોતી નથી તેમ, આ પંડિતજીને શાસ્ત્રની મૂળ મતલબ શું છે તેની કશી સમજ હોતી નથી.

(૫૧૩)

પઢત ગુનત રોગી ભયેં, બડયા બહોત અભિમાન;
ભિત્તર તાપ જગતકી, ઘડિ ન પડતી શાંન.

તે તો માત્ર શાસ્ત્રો ભણીને લાહેર થયો હોય છે, ને પોતાની

લાહેરી (અભિમાન) લોકો આગળ દેખડાવયા કરતો હોય છે, પણ તેનાં હૈયામાં તો જગતની ચીજોના ખ્યાલો, અને તે મેળવવાની ઇચ્છાઓ ભરેલી હોય છે, ને તેઓમાંથી તેનું ધ્યાન જરાએ બાહેર નિકળતું નથી.

(૫૧૪)

પઢેં ગુંને સબ બેદકો, સમજે નહિ ગમાર;
આશા લાગી ભરમકી, જ્યું કરોલયાકી જાર.

વેદો (શાસ્ત્રો) ને ઘણું સારી રીતે વાંચી, યા મોહોડેથી બોલી જાય, પણ તેમાંનો ભેદ શું છે તેની, તે મૂર્ખને સમજ હોતી નથી; કારણકે દુનિયાંના લોકોની માફક, તેને પણ બધી જાતની આશાઓ અને વેહમો રહેલા હોય છે, અને કરોળીઆની પેઠે, તેની ઉપર માયાનાં બંધણો ફરી વળેલાં હોય છે.

(૫૧૫)

પંડિત પઢતે બેદકો, પુસ્તક હસતિ લાડ;
ભક્તિ ન જાણી રામકી, સબે પરિક્ષા બાદ.

જ્યારે તે વેદ વાંચવા બેસે છે, ત્યારે તે પુસ્તક તેની હસી કરે છે, ને જાણે બોલતું હોય તેમ કહે છે કે, પંડિતજી! તમે બધી પરિક્ષા પસાર કીધી! પણ પરમાત્માની ભક્તિ તે શું, તે કેમ થાય, એ તમે હજી જાણ્યું નથી!

(૫૧૬)

પઢતે ગુનતે જનમ ગયો, આશા લાગી હેત;
બોયા બીજ કુમતને, ગયાજ નિર્ફળ ખેત.

શાસ્ત્રો ભણતાં ને સમજાવતાં તારો આખો જન્મ કાઢયો, પણ તારા મનમાં તો તારા પોતા વિષેજ વિચાર રહેલો છે, ને પરમાત્મા

તો છેજ નહિ; ત્યારે કબીર કહે છે કે એવા બેવકુફો ખરાં તત્વને ગુમાવી, પોતાનાં ખેતરને ફળ વિનાનું રાખે છે, યાને તેઓ ખરૂં સાર્થક કરી શકતા નથી.

(૫૧૭)

સંસકૃતહિ પંડિત કહે, બહોત કરે અભિમાન;
ભાષા જાનકે તર્ક કરે, સો નર મુંઢ અજ્ઞાન.

વારંવાર મોટા મોટા સંસકૃત બોલો બોલીને પંડિતજી મોટાઇ દેખાડયા કરે કે મારા જેવો હુશિયાર કોઇ નહિ; પણ કબીર કહે છે કે માત્ર ભાષા જાણીને જે ખોટી ખોટી તર્કો કરે તે માણુસ મૂર્ખ અને અજ્ઞાની છે.

(૫૧૮)

આતમ્ દ્રષ્ટ જાને નહિ, નાહવો પ્રાતઃકાલ;
લોક લાજ લિયે રહે, લાગો ભરમ કપાલ.

આત્મિક (Spiritual Eye) દ્રષ્ટી શું છે તે પંડિત જાણતો ન હોવાથી, સહુવારે ઉઠી નાહવું ધોવું બધુંએ કરે, ને લોક લાજ રાખીને બાહેરની ક્રિયાઓ ને રેવાજો પાલ્યા કરે, ને એટલું કરી સમજે કે હું હવે પવિત્ર થયો છું, પણ કબીર કહે છે કે એ તેના માત્ર ખોટા ભ્રમો છે.

(૫૧૯)

તિરથ વૃત સબ કરે, ઉડે પાની નહાય;
રામ નામ નહિ જપે, કાળ ગ્રાસે જાય.

તીર્થો કરે વૃત પાળે, ને ઉંડા પાણીમાં નહાવું ધોવું બધુંએ કરે, પણ રામ (પરમાત્મા) ના નામની જપ કેમ કરવી તે ખબર ન હોવાથી, પંડિતજી કાળને હાથ સપડાયા કરે.

(૫૨૦)

કાશી કાંઠે ઘર કરે, નહાવે નિર્મળ નીર;
મુકત નહિ હરિનામ બિન, યું કહે દાસ કબીર.

કાશીને કાંઠે ઘર કરીને રહે કે ગંગા નદિનાં પવિત્ર પાણીએ શરીર સાફ થાય, પણ, કબીર કહે છે કે જ્યાં સુધી પરમાત્માનું નામ હૈયે વસે નહિ, ત્યાંસુધી તેને મુક્તિ મળતી નથી.

(૫૨૧)

મછિયાં તો કુલંધિયાં, બસેં હય ગંગા તીર;
ધોવે કુલંધ ન જાય, રામ ન કહે શરીર.

ગંગા જેવી પવિત્ર નદીમાં માછલી રહે છતાં તે વાસથી ભરપૂર હોય છે, અને ગમે એટલી ધોવાથી તેનો ખરાબ વાસ જતો નથી તેમ, ગંગામાં માત્ર શરીરને ધોવાથી તે કાંઇ "પરમાત્મા પરમાત્મા" બોલવાનું નથી, યાને મનનો મેળ કાઢયા વિના માત્ર શરીરને પવિત્ર કરવાથી કાંઇ વળતું નથી.

(૫૨૨)

જપ તપ તિરથ સબ કરે, ઘડિ ન છાંડે ધ્યાન;
કહે કબીર ભકિત બિના, કબૂ ન હોય કલ્યાંન.

જપ, તપ અને તીર્થ બધુંએ તે કરે, પણ તેનું ધ્યાન તો દુનિયાની ચીજોમાંથી જરાએ બહાર નિકળે નહિ, ત્યારે તેનું કામ કેમ સરે? કબીર કહે છે કે, જ્યાંસુધી માણસ હૈયાંનાં હેતથી પરમાત્માને ભજતો નથી, યાને બિનસ્વાર્થે તેની સેવા કરતો નથી, ત્યાંસુધી તેનું ખરૂં કલ્યાણ થતું નથી.

(૫૨૩)

કો એક બ્રાહ્મન મશકરા, વાકો ન દિજે દાંન;
કુટુંબ સહિત નર્કે ચલા, સાથ લિયે જજમાન.

જે બ્રાહ્મણ ઠઠાબાજ હોય, યાને બ્રાહ્મણના સદગુણો ધરાવતો ન હોય, ને ખરા આચાર વિચાર પ્રમાણે ચાલતો ન હોય, તેવા ધર્મગુરૂને કબીર કહે છે કે, તમારે ત્યાંની ધર્મક્રિયા કરવાનું કામ સોંપતા ના; એવા બ્રાહ્મણોની ક્રિયા કામ આવતી નથી; કારણ કે તે પોતે નર્કનો રસ્તો લેવાવાળો છે, તેથી પોતાનાં જજમાનોને પણ ત્યાં (નર્કમાંજ) સાથે લઇ જવાનો.

(૫૨૪)

કબીર! પંડિતકી કથા, જૈસી ચોરકી નાવ;
સુન કર બેઠે આંધળા, ભાવે તહાં બિલમાવ.

એ કબીર! પંડિતની કથા સાંભળવી, ને ચોરની હોડીમાં આંધળાનું બેસવું એ બન્ને સરખાં છે; આંધળો માણસ માત્ર કાનથી સાંભળીને તે હોડીમાં બેસે છે, પણ તે હોડી તેને ક્યાં લઇ જાય છે તેની તે બિચારાને કાંઇ ખબર હોતી નથી, તેમજ પુસ્તક પંડિતની કથા સાંભળનારને પંડિત ક્યાં લઇ જાય છે, તેની સમજ હોતી નથી, તે તો પેલા આંધળાની માફક બેઠો બેઠો સાંભળ્યા કરે છે, પણ તેનો મર્મ કાંઇ સમજતો નથી.

(૫૨૫)

કામ ક્રોધ મદ લોભકી, જબલગ મનમે ખાન;
તબલગ પંડિત મુરખહિ, કબીર એક સમાન.

જ્યાંસુધી, પંડિતનાં મનમાં, કામ એટલે ઇંદ્રિઓના વિષયો ભોગવવાની ઇચ્છાઓ, ગુસ્સો, જુસ્સાઓ અને (દુનિયવી ચીજોનો) લોભ, એ બધાં રહેલાં છે, ત્યાંસુધી પંડિતજી અને તેમની કથાનાં સાંભળનારા (મૂર્ખ) લોકો બન્ને એક સરખાંજ છે.

(૫૨૬)

પઢ પઢ ઓર સમજાવહિ, ન ખોજે આપ શરીર;
આપહિ સંશયમે પડા, યું કહે દાસ કબીર.

પુસ્તકો વાંચી વાંચીને, બીજાંઓને તે કહી સમજાવે, પણ પોતાનાં શરીરમાં શું ભરેલું છે તે કાંઇ જોતો નથી, યાને "પોતે કોણ છે?" પરમાત્મા ક્યાં છે? તે માટે પંડિતજી પોતેજ શકમંદ હોય છે, યાને તે વિષે તે તદન અજ્ઞાન હોય છે, તો બીજાઓને તે શું શિખવી શકે?

(૫૨૭)

ચતુરાઇ પોપટ પઢિ, પડા સો પિંજર માંહિ;
ફિર પરમોધે ઓરકો, આપણ સમજે નાહિ.

તે તો પોપટની માફક બોલતાં ને મોહડાંની ચતુરાઇ કરતાં શિખ્યો છે, પણ પોપટ માફક પાંજરાંમાં કેદ પડેલો હોય છે, યાને માયાની જાળમાં ફસેલો હોય છે અને પોતે કશું સમજ્યા વિના બીજાંઓને સમજાવ સમજાવ કરે છે.

(૫૨૮)

હરિગુણ ગાવે હરખકે, હિરદે કપટ ન જાય;
આપન તો સમજે નહિ, ઓરહિ જ્ઞાન સુનાય.

મોહોડાંથી પરમાત્માની તારીફ ઘણી ઘણી કરે, પણ હૈયાંમાંથી કપટ જાય નહિં, યાને હૈયું તો મેલુંજ રાખે; એવી રીતે શાસ્ત્રમાં કહેલાં શિક્ષણ પ્રમાણે પોતે કરે નહિ, ને બીજાંઓને શાસ્ત્રો સમજાવે.

(૫૨૯)

ચતુરાઇ ચુલે પડો, જ્ઞાનકો જમરા ખાઓ;
ભાવ ભકિત સમજે નહિ, જાન પનો જલ જાઓ.

ત્યારે કબીર કહે છે કેઃ—એવી ખાલી ચતુરાઇ ચુલે પડી જાય,

ને એવાં મોહોડાંના જ્ઞાનને જમ આવીને ખાઇ જાય, તો સારૂં થાય; જેનું મન પરમાત્મા તરફ લાગેલું ન હોય અને પરમાત્માની સેવા કેમ કરવી તે સમજતો ન હોય તેની એવી ચતુરાઇ અને પુસ્તક જ્ઞાન શા ખપનાં? તે બળી જાય તો ઘણું સારૂં.

(૫૩૦)

લીખનાં પઢનાં ચાતુરી, એ સબ બાતાં સહેલ;
કામ દહન મન વશાકરન, ગગન ચઢન મુશકેલ.

લખવું, ભણવું, ને મોહોડાંની ચતુરાઇ કરવી એ બધી ચીજો સેહેલાઇથી થઇ શકે છે, પણ કામ એટલે ઇંદ્રિઓનાં વિષયો ભોગવવાની ઇચ્છાઓ પોતામાંથી કાઢી નાખવી, મનને તાબામાં લેવું, અને આસમાંને ચઢવું યાને પરમાત્માનો મેળાપ કરવો, એ કામ બહુજ મુશ્કેલ છે.

(૫૩૧)

જ્ઞાની ગાથા બહુ મિલે, કવિ પંડિત અનેક;
રામ રાતા ઓર ઇંદ્રિ જીતા, કોટી મધે એક.

મોહોડેથી જ્ઞાનની વાતો કરનારા તો ઘણાંએ મળે છે, કવી અને પંહિત થયલા પણ અનેક હોય છે; પણ પોતાની છએ ઇંદ્રિઓ પર જીત મેળવી તેઓને પરમાત્માનાજ વિચારમાં રોકી રાખે એવો માણસ તો કરોડોમાં એકાદજ હોય.

(૫૩૨)

તારા મંડળ બેઠકે, ચંદ્ર બડાઇ ખાય;
ઉદય ભયા જબ સુર્યકા, સબ તારા છુપ જાય.

રાત્રે તારાઓની વચ્ચે ચંદ્ર બેસીને વડાઇ લે છે કે હું આ મંડળનો સરદાર છું, પણ જેવો સૂર્ય નારાયણ ઉગવા માંડે છે, કે

તારાઓ અદ્રશ્ય થઇ જાય છે, ને ચંદ્રમાનો પ્રકાશ જતો રહે છે, તેમજ પુસ્તક-પંડિતની પંડિતાઇ પણ અભણ માણસો આગળજ ચાલી શકે છે, જ્ઞાની પુરૂષો સામે તે ચાલતી નથી.

(૫૩૩)

કુલ મારગ છોડા નહિ, રહા માયામે મોહ;
પારસ તો પરસા નહિ, રહા લોહકા લોહ.

શાસ્ત્રો ભણ્યાં, પણ બદફેલી કરતાં તો અટકયો નહિ, ને માયામાંજ મન ભરાઇ રહેલું, ત્યારે કબીર કહે છે, જેમ લોઢાંને પારસમણી લાગતો નથી ત્યાંસુધી લોઢાંનું સોનું થઇ શકતું નથી તેમ, જ્યાંસુધી તેનું મન પરમાત્માપર લાગતું નથી ત્યાંસુધી માણસ પવિત્ર થઇ શકતો નથી.

(૫૩૪)

પોથી પઢ પઢ જગ મુવા, પંડિત ભયા ન કોય;
અઢાઇ અક્ષર પ્રેમકા, પઢે સો પંડિત હોય.

પુસ્તકો વાંચી વાંચીને જગતનાં ઘણા લોકો મરી ગયા, પણ ખરો પંડિત કોઇ થતો નથી; જે કોઇ, (અઢી અક્ષરના) પ્રેમ શબ્દને ગોખી-વાંચી જાણતો હોય, તે માણસજ પંડિત યાને ખરો જ્ઞાની થઇ શકે છે.

(૫૩૫)

આત્મ તત્ જાને નહિ, કોટી કથે જ્ઞાન;
તારે તિમર ભાગે નહિ, જબલગ ઉગે ન ભાંન.

ઘણી ઘણી જ્ઞાનની વાતો કરે, પણ તેમાં ખરૂં તત્વ શું છે (આત્મા શું છે) તે જ્યાં સુધી જાણે નહિ, ત્યાં સુધી તેનું અજ્ઞાનપણું દુર થતું નથી. જ્યાં સુધી સુરજ ઉગતો નથી, ત્યાં સુધી તારાઓનું

અંધારૂં જતું નથી તેમ, ખરૂં આત્મજ્ઞાન માણસને સંપાદન થતું નથી, ત્યાંસુધી તેની જીંદગીનું ખરૂં સાર્થક થતું નથી.

(૫૩૬)

મેં જાનું પઢવો ભલો, પઢનેસે ભલો યોગ;
રામ નામસે દિલ મિલા, ભલેહી નિંદે લોગ.

કબીર કહે છે કેઃ—પેહેલ્લાં હું એમ જાણતો હતો, કે શાસ્ત્ર ભણ્યાં કરવાં એજ ભલું છે, પણ પાછળથી મને માલમ પડયું કે શાસ્ત્ર ભણવાના કરતાં યોગ કરવો વધુ સારો છે. હું તે યોગ કરતાં શિખ્યો ત્યારે હવે મારૂં અંતઃકરણ પરમાત્મા સાથે મળી ગયું છે તેથી હવે મારી કોઇ નિંદા કરે તેની મને પરવા નથી.

(૫૩૭)

સમજનકા ઘર ઓર હય, ઔરોંકા ઘર ઓર;
સમજ્યા પિછે જાનિયે, રામ બસે સબ ઠોર.

સમજદાર માણસની વાત એક છે, ને અણસમજુ લોકની વાત બીજીજ છે, જે કોઇ સમજુ માણસ થયો છે, યાને જેને જ્ઞાન થયું છે તે તો પછી પરમાત્માને બધે ઠેકાણે રહેલો જુવે છે ને જાણે છે.

(૫૩૮)

અજહુ તેરા સબ મિટે, જો ગુરૂ મુખ પાવે ભેદ;
પંડિત પાસ ન બેઠિયે, બેઠ ન સુનિયે બેદ.

એવા જાણકાર ગુરૂની પાસે તું જાય, તો તેની પાસે તને ભેદ મળે, અને તારી જંજાળોનો છેડો તુરતજ આવી જાય; માટે હું કબીર કહું છું કે પુસ્તક પંડિત જેવા માણસની પાસે બેસીને વેદ સાંભળતો ના, કારણ કે તેમાં તારૂં કાંઇ સાર્થક થવાનું નથી.

(૫૩૯)

કબીર! એ સંસારકુ, સમજાવું કંઇ બાર;
પુછજ પકડે ભેંસકો, ઉતરા ચાહે પાર.

હું (કબીર) આ સંસારનાં લોકોને કંઇક વખત સમજાવ સમજાવ કર્યા કરૂં છું, કે ભાઇઓ, તમે ભેંસનું પુછડું પકડીને નદીને પાર તરી જવા માંગો છો તે કેમ બને?

(૫૪૦)

રાશ પરાઇ રાખતાં, ખાયા ઘરકા ખેત;
ઔરોકું પરમોધતાં, મુંહપે પડસી રેત.

પોતાનાં ખેતરને પડતું મુકીને, જે કોઇ બીજાનાં ખેતરની રખેવાળી કરવા જાય છે, તેનું ખેતર નાશ પામી જાય છે તેમ જે કોઇ પોતાનું કામ કરવાનું મુકીને બીજાને સમજાવવા જાય છે તે માણુસનાં મોહડાં પર ધુળજ પડે છે, અર્થાત—શાસ્ત્રનો ખરો મર્મ જાણે નહિં, અથવા જાણવા છતાં તે મુજબ આચરણ કરે નહિં, તે બીજાઓને બોધ શું આપવાનો હતો, યાને કેમ સુધારી શકે?

(૫૪૧)

મન મથુરા દિલ દ્વારકા, કાયા કાશી જાન;
દસમે દ્વારે હય દેહરા, તામે જોત પિછાન.

તારૂં શરીર તે કાશી (ગામ) છે, તારૂં મન મથુરા છે, ને તારૂં દિલ યાને હૈયું તે તારૂં દ્વારકા યાને પવિત્ર ઠામ છે. તેમાં રહેલો દશમો દરવાજો છે તેમાં, તારી જોત યાને પરમાત્મા છે તેને તું શોધ.

(૫૪૨)

હરિ હિ સબકો ભજે, હરકોં ભજે ન કોય,
જબ લગ આશ શરીરકી, તબ લગ દાસ ન હોય.

પરમાત્માજ બધાંની ચાકરી કર્યા કરે, પણ કોઇ પરમાત્માની ચાકરી કરતું નથી; જ્યાંસુધી માણસને પોતાનાં શરીરનો ખ્યાલ, અને તેને લગતાં સુખો મેળવવાનો વિચાર થયા કરે ત્યાંસુધી તેનાથી પરમાત્માનો બંદો થવાતું નથી, ને પરમાત્મા તેને મળતો નથી.

અજ્ઞાની વિષે.

(૫૪૩)

ઉજડ ઘરમે બેઠકે, કિસકા લિજે નામ?
સાકુંથકે સંગ બેઠકે, ક્યું કર પાવે રામ?

માણુસ વગરનાં, વેરાંન થયલાં ઘરમાં આપણે જઇએ તો ત્યાં કોણુને નામ દઇને બોલાવીએ? ને અજ્ઞાની સાથે દોસ્તી કરી બેઠા હોઇએ તો આપણુને પરમાત્મા કેમ મળે?

(૫૪૪)

સાકુંથ સાકુંથ કહ્યા કરો, ફિટ સાકુંથકો નામ;
તેહિસે સુવર ભલો, ચોખો રાખે ગામ.

જેઓ અજ્ઞાની છે, અને ગામની તારીમારી કરનારા છે, યાને જેઓ બેઠા બેઠા બીજાઓની નિંદા કરે છે તેઓપર ફિટકારજ હોજો; કારણુ કે, તેઓનાં કરતાં તો સુવર (ડુક્કર) ભલો ગણુાય, કે જે ગામનો ગલિચ પદાર્થ ખાઇ જઇને, ગામને ચોખ્ખું કરી નાંખે છે, જ્યારે નિંદા કરનારા ગામની ગલિચી વધારનારા છે, યાને પાપનો વધારો કરે છે.

(૫૪૫)

હરિજનકી કુતિયાં ભલી, બુરી સાકુંથકી માય;
વોહ બેઠી હરિગુન સુને, વાં નિંદા કરત દિન જાય.

હરિજનની કુતરી ભલી, પણુ અજ્ઞાનીની માતા ખોટી; કારણુ કે પેલી કુતરી, હરિજનને ત્યાં પરમાત્માનાં કિર્તનો અને કથા થાય છે તે તો સાંભળે છે, પણુ પેલા અજ્ઞાનીને ત્યાં તો સારો દિવસ ગામની નિંદા કરવામાંજ પસાર થાય છે.

(૫૪૬)

હરિજનકી લાતા ભલી, બુરી સાકુંથકી બાત;
લાતોમે સુખ ઉપજે, બાતે ઇજ્જત જાત.

હરિજનની લાત ખાવી યાને કાંઇ ઠપકો ખાવો એ સારૂં છે, પણ અજ્ઞાન માણસોની વાતો સાંભળવી એ નઠારી; કારણ કે હરિજનની લાત ખાવાથી, આપણને સુખ મળે છે, જ્યારે અજ્ઞાનીની વાતોથી આપણી ઇજ્જત જાય છે.

(૫૪૭)

સાકુંથ ભલેહિ સરજ્યા, પર નિંદા કરંત;
પરકો પાર ઉતારકે, આપહિ નર્ક પરંત.

કબીર કહે છે કે, જે અજ્ઞાની માણસો બીજાઓની નિંદા કરતા રહે છે, તેવા માણસો દુનિયામાં પેદા પડેલા સારા; કારણ કે તે બીજાઓની નિંદા કરીને તેઓનાં પાપ ધોઈ નાંખે છે, અને તે પાપો પોતાને માથે લઇ નર્કનો રસ્તો પકડે છે. અર્થાત, કોઇની નિંદા કરવી તે તેનું પાપ ધોવા બરાબર છે.

(૫૪૮)

જે રીતી સંતો તજે, મુંઢ તાહિ લલચાય;
નર ખાય કર ડારે, તો સ્વાંન સ્વાદ લે ખાય.

જે જે (ખોટી) રીતો સાધુસંત થયલા પુરૂષોએ છોડી દીધી, તે તે રીતોથી મૂર્ખ માણસો લલચાઇ જાય છે, ને જેમ માણસ પોતાનાં ભોજનમાંનું બાકી વધેલું (એઠું) બાહેર ફેંકી દે છે, તેને કુતરાંઓ આવી ઉપાડી લે છે, તેમ જે ચીજોને ડાહ્યા પુરૂષો, ખોટી સમજી છોડી દે છે તે તે ચીજોને મૂર્ખ લોકો ખુશીથી ઉપાડી લે છે.

(૫૪૯)

હરિજન આવત દેખકે, મોંહડા સુક ગયો;
ભાવ ભકિત સમજ્યો નહિ, મુરખ ચુક ગયો.

હરીજન (એટલે પરમાત્માના બંદા) ને આવતાં જોઇને જેનું મોડાડું સુકાઇ જાય તે માણુસ, કબીર કહે છે કે પરમાત્મા તરફની ભાવ ભક્તિ શું છે, તે વિષે કાંઇ સમજતોજ નથી, તેથી તે મૂર્ખ માણુસ પોતાના હાથમાં આવેલી તક ગુમાવે છે.

(૫૫૦)

મખિયાં ચંદન પર હરેં, જહાં રસ મિલે તહાં જાય;
પાપી સુને ન હરિ કથા, ઉંઘે કે ઉઠ જાય.

માંખીને સુખડનો વાસ ગમતો નથી, પણ જ્યાં રસવાળી દુર્ગંધની ચીજ હોય તે ઉપરજ જઇ બેસે છે તેમ, જેનાં મનમાં પાપોજ રમ્યા કરતાં હોય છે તેને પરમાત્માની વાતો કે કિર્તન થતાં હોય તે જગ્યા ગમતી હોતી નથી, પણ જો ત્યાં તેનાંથી અચાનક આવી જવાયું હોય તો, તે ત્યાં ઉંઘવા માંડે છે, અથવા તો ત્યાંથી ઉઠીને ચાલતી પકડે છે.

(૫૫૧)

ભકત્ ભગવંત એક હય, બુજત નહિ અજ્ઞાન;
શિશ ન નાવે સંતકો, બહોત કરે અભિમાન.

પરમાત્માને પિછાણુનાર સાધુપુરૂષ, અને પરમાત્મા એકજ છે, એ વાતની સમજ અજ્ઞાનીને હોતી નથી, તેથી તે સાધુસંતને માન આપવાનું અને માથું નમાવાનું હલકું સમજે છે, ને પોતાનાં મનમાં બહુ ગર્વ રાખે છે.

(૫૫૨)

પુર્વ જનમકે ભાગસે, મિલે સંતકો જોગ;
કહે કબીર સમજે નહિ, ફિર ફિર ઇચ્છે ભોગ.

આગળા જન્મનાં કાંઇક પુણ્યનાં બળથી, સાધુપુરૂષ સાથે આ મેળાપ થયો છે, એવું તે કાંઇ સમજતો નથી, તેથી તે સાધુપુરૂષને છોડીને, પોતાની ઇંદ્રિઓનાં વિષયોમાંજ ભમ્યા કરે છે.

(૫૫૩)

જહાં જૈસી સંગત કરે, તહાં તૈસા ફલ ખાય;
હરિમારગ તો કઠન હય, કયું કર પેઠા જાય?

તેનું કામ જ્યાં ઇંદ્રિઓની મોજ મજાહ ચાલતી યા મળતી હોય ત્યાં જવાનું છે, ને તેમાં લિન થવાનું છે, પણ કબીર કહે છે કે, પરમાત્માને મળવાનો માર્ગ તો મુશકેલ છે, અને તેમાં તો ઇંદ્રિઓની મજાહો તજવી પડે છે, ત્યારે તે અજ્ઞાની તેમાં કેમ દાખલ થઇ શકે?

અસલ સ્વભાવ વિષે.

(૫૫૪)

જ્ઞાનીકો જ્ઞાની મિલે, તબ રસકી લૂટા લૂટ;
જ્ઞાનીકો અજ્ઞાની મિલે, તો હોય બડી માથાકૂટ.

જ્યાં જ્ઞાની પુરૂષો એક બીજા સાથે મળે છે ત્યાં નેક વાતો પુર છુટથી ચાલે છે, ને અરસપરસ ફાયદા મેળવાય છે, પણ જ્યાં જ્ઞાની પાસે એક અજ્ઞાની બેઠો તો ત્યાં માથાં દુખનજ થયા કરવાનું.

(૫૫૫)

કાજળ તજે ન શ્યામતા, મુખટા તજે ન સ્વેત;
દુરિજન તજે ન કુઠિલતા, સજ્જન તજે ન હેત.

જેમ કાજળ પોતાની કાળાશ છોડતી નથી, ને મોતી પોતાની સફેદાઇ છોડતું નથી, તેમ એક દુષ્ટ માણુસ પોતાનો ખરાબ સ્વભાવ કદી પણ છોડતો નથી, અને નેક માણુસ નેકી છોડતો નથી.

(૫૫૬)

હરદી જરદી ના તજે, ખટરસ તજે ન આમ;
ગુણીજન ગુનકો ન તજે, અવગુણ તજે ન ગુલામ.

જેમ હળધ પોતાનો પિલાશ છોડતી નથી, ને કેરી ખટાશ છોડતી નથી, તેમ નેક માણુસ પોતાના નેક ગુણો છોડતો નથી, ને બુરો માણુસ પોતાની બુરાઇ તજતો નથી.

(૫૫૭)

દુરિજનકી કરૂણા બુરી, ભલો સજ્જકો ત્રાસ;
સુરજ જબ ગરમી કરે, તબ બરસનકી આસ.

દુષ્ટ માણુસની કૃપા મેળવવા કરતાં, એક ભલા માણુસનો ગુસ્સો

ખમવો વધારે સારો છે; કારણ કે જેમ સુરજ અતી તપવાથી વરસાદ આવવાની આશા રહે છે, તેમ નેક માણુસના કરહા સખુનોથી આખરે ફાયદો થાય છે.

(૫૫૮)

કછુ કહા નિંચ ન છેડીયે, ભલો ન વાકો સંગ;
પથ્થર ડારે કિચમે, તે ઉછલી બિગાડે અંગ.

નિચ માણસને જરા પણ છેડવું નહિં, અને તેની સંગત પણ કરવી નહિ, કારણ કે જે તેથી આપણું ભલું થવાનું નથી; કાદવમાં પથ્થર નાંખે ત્યારે આપણાં આંગ ઉપર છાંટા ઉડે છે, તેવીજ રીતે નિચ માણસની શત્રુતાઇ કે મિત્રતાઇ બન્નેથી આપણને નુકસાનજ થાય છે.

(૫૫૯)

ખુદિયા તો ધરતિ ખમે, કાટ ખમે વનરાય;
કઠન બચન તો સાધુ ખમે, દરિયા નીર સમાય.

ખોદકામ ખમી જવું, એ જમીનનો સ્વભાવ છે, કાપ વેહેર ખમી જવું એ લાકડાંનો સ્વભાવ છે, રેળનાં પાણી ખમી જવાં એ સમુદ્રનો સ્વભાવ છે, તેમ કઠણ વચનો ખમી જવાં તે સાધુનો સ્વભાવ છે, યાને સાધારણ માણુસનો નહિ, યાને સાધારણ માણુસ કોઇનું બોલેલું સાંખી જતો નથી.

(૫૬૦)

તરવર કદી ન ફળ ભખે, નદી ન સંચે નીર;
પરમારથ કે કારને, સંતો ઘસે શરીર.

ઝાડ પોતાનાં ફળો પોતે કદી ખાતું નથી અને નદી પોતાનું પાણી સંઘરી રાખતી નથી, પણ તેઓ બીજાને આપ્યા કરે છે તેમ, જે સંતપુરૂષ છે, તે પોતાનાં શરીરને પારકાંનાં ભલાં માટે ઘસી નાંખે છે, યાને એ ત્રણનો સ્વભાવ એ છે, કે બીજાનું ભલું કરવું.

(૫૬૧)

તરવર સરવર સંતજન, ચૌથા બરસે મેહ;
પરમારથ કે કારને, ચારો ધર્યા દેહ.

ઝાડ, સરોવર, સાધુપુરૂષ અને ચોથો વરસાદ, એ ચારોએ પરમાર્થને ખાતરજ દેહ લિધા છે યાને પેદા થયા છે, તેઓ બીજાને કાજે જીવે છે, પોતા માટે નહિ.

(૫૬૨)

ચંદા સુરજ ચલત ન દિસે, બઢત ન દિસે બેલ;
હરિજન હર ભજતા ન દિસે, એ કુદરતકા ખેલ.

ચંદ્ર અને સુરજ ચાલતા હોય, એમ આપણુને દેખાતા નથી, ને ઝાડનો વેળો કેમ વધે છે તે આપણી આંખે દેખાતું નથી, તેમજ પરમાત્માનો બંદો પરમાત્માને કેમ ભજે છે તે આપણુને માલમ પડતું નથી. અર્થાત—એ બધું થાય છે છતાં માણુસની આંખે તે ચીજ બનતી દેખાતી નથી, એ કબીર કહે છે કે, કુદરતની કરામત છે.

(૫૬૩)

સાધ સતી ઓર સુરવા, જ્ઞાની ઓર ગજદંત;
એ તો નિકસે બહોર હિ, જો જુગ જાય અનંત.

સાધુપુરૂષ, સતી યાને ખરી પતિવ્રતા નારી, લડવૈયો, જ્ઞાની પુરૂષ, અને હાથીનાં દાંત, એ પાંચે જુગના જુગ જાય તોએ પાછાં ને પાછાં થાય છે, યાને તેઓનો સ્વભાવ કદી બદલાતો નથી, પણ જેવો ને તેવો રહે છે.

(૫૬૪)

ભગત બીજ પલટે નહિ, જો જુગ જાય અનંત;
જહાં જાય તહાં અવતરે, તોય સંતકા સંત.

ગમે એટલા અગણિત જુગો જાય, પણ ભગતનું બીજ કદી

ફેરવાઇને હલકું થતું નથી; તે જ્યાં પણ જાય, યાને ઉંચ જાત કે હલકી જાતમાં પણ જન્મે યાને અવતાર લીયે, તોપણ તે તો સંતજ રેહવાનો યાને નેકજ નિવડવાનો.

(૫૬૫)

દાગજ લાગા નીલકા, સો મન સાબુ ધોય;
કોટ કલ્પ તક સમજાઇએ, કઉવા હંસ ન હોય.

ઘેરાં (કારો બહુ) રંગનો દાઘ પડયો હોય તેને સો મણ સાબુએ ધોઇએ તોપણ તે દાઘ જતો નથી તેમ, કાગડાને કરોડો વાર સમજાવ્યાથી યા શિખવવાથી તેનો હંશ પક્ષી થઇ શકતો નથી, યાને તેનો સ્વભાવ બદલાતો નથી.

(૫૬૬)

કપટી કદી ના ઓધરે, સો સાધન કો સંગ;
મુજ પખાલે ગંગમે, જ્યું ભીંજે ત્યું તંગ.

કપટી હોય તેને સો સાધુપુરૂષોનો સંગ થાય તોપણ તે સુધરતો નથી, પણ દોરડાંને જેમ જેમ પાણીમાં ભીજવે તેમ તેમ તે નરમ થવાને બદલે વધારે સખત થાય છે તેમ કપટી માણસ, ભલા માણસોને જોઇને વધુ કપટ રાખે છે.

(૫૬૭)

સજ્જનસે સજ્જન મિલે, હોવે દો દો બાત;
ગધાસે ગધા મિલે, ખાવે દો દો લાત.

નેક પુરૂષો એક બીજાને મળે છે ત્યાં સારી સારીજ વાતો થાય છે, પણ જ્યાં ગધેડાઓ મળે ત્યાં તો લાતો મારવાનુંજ કામ થાય છે.

(૫૬૮)

જો જાકો ગુન જાનત, તો તાકો ગુન લેત;
કોયલ આમલી ખાત હય, કાગ લિંબોરી લેત.

જેનો ગુણ, જે કોઇ પિછાણે છે, તે ચીજને તે લે છે; દાખલા તરીકે, લિમડાના પાદડાં કડવાં હોય છે, પણ તેનાં ફળ (લિંબોરી) માં મિઠાસ હોય છે, તેની ખબર કાગડાને હોવાથી તે, ઝાડમાંથી લિંબોરી તોડીને ખાય છે જ્યારે કોયલ આમલી ખાયા કરે છે.

(૫૬૯)

ખાંડ પડી જો રેતમે, કિડી હો કર ખાય;
કુંજર કહાડી નાં શકે, જો કોટી કરે ઉપાય.

રેતીમાં ખાંડ પડેલી હોય, તેને કિડીજ કાઢીને ખાઇ શકે છે, પણ ગમે એટલા ઉપાયો કરવા છતાં હાથી ખાંડને રેતીમાંથી ઉપાડી શકતો નથી.

(૫૭૦)

જામે જીતની બુદ્ધિ, તિતના વોહ કર બતાય;
વાકો બુરા ન માનિયે, બહોત કહાંસે લાય?

જે કોઇની જેટલી બુદ્ધિ, તેટલું તે કરી દેખડાવે, તેને માટે તું હલકું મત ઉચ્ચારતો ના; કારણકે તે પોતાની શક્તિ ઉપરાંત વધુ ક્યાંથી લાવે?

(૫૭૧)

જલ જ્યું પ્યારી માછલી, લોભી પ્યારા દામ;
માત પ્યારા બાળકા, ભકિત પ્યારી રામ.

માછલીને જેમ પાણીમાં રહેવા ગમે છે તેમ લોભીને પૈસા હંમેશાં પાસે રાખવા ગમે છે; બાળક જેવું માતાને વહાલું હોય છે

તેવો વહાલ, પરમાત્માને ભક્તિ તરફ હોય છે, યાને જે માણસ પ્રેમથી તેની ભક્તિ કરે તેને, પરમેશ્વર પોતાના બાળક પેઠે ચાહે છે.

(૫૭૨)

ચાતુરકો ચિન્તા ઘની, નહિ મુરખકો લાજ;
સર અવસર જાને નહિ, પેટ ભરેંસે કાજ.

ડાહ્યો પુરૂષ હરેક વાતની કાળજી રાખે છે, પણ મૂર્ખને કશી વાતની પરવા કે લાજ હોતી નથી, તે તો વખત બે વખત પોતાનું પેટ ભરવાનુંજ કામ જાણે છે.

(૫૭૩)

કંચનકો કછુ ના લાગે, અગ્નિ ન કિડા ખાય;
બુરા ભલા હો વૈશ્નવા, કદી ન નર્કે જાય.

સોનાંને કાટ લાગતો નથી, ને અગ્નિ કે કિડા ખાઇ શકતા નથી તેમ વૈશ્નવ—(પરમાત્માનો) ભક્ત ગમે એવો હોય, તો પણ તે કદી નર્કે જતો નથી.

(૫૭૪)

બહેતા પાની નિર્મલા, બન્ધા ગન્ધા હોય;
સાધુ તો રમતા ભલા, દાઘ ન લાગે કોય.

વેહેતું પાણી હમેશાં નિર્મળ રહે છે, ને બંધાઇ ગયલું યાને એક જગ્યાપર ઠરી રહેલું પાણી ગંધ મારી આવે છે તેમ સાધુ પુરૂષ ફરતો રહે એજ તેને માટે ભલું છે, કારણ કે એકની એક જગ્યામાં રેહવાથી તેને ઉપાધીઓ લાગુ પડે છે.

(૫૭૫)

ઇશક, ખુનસ ખાંસી, ઓર પિવે મધપાંન;
એ સબ છુપાયા ન છુપે, પ્રગટ હોય નિદાંન.

ઇશ્કબાજી, અદેખાઇ, ખાંસી, અને (દારૂ, અફીણ, અને ગાંજો

વગેરે) કેફી વસ્તુઓ ખાનાર, એ ચીજો કદી પણ છુપી રહી શકતી નથી, પણ એ બદી કરનારા તુરત પરખાઇ આવે છે.

(૫૭૬)

પ્રીત પુરાની ન હોત હય, જો ઉત્તમસે લગ;
સો બરસ જલમે રહે, પથ્થરા ન છોડે અગ.

ગમે એટલો લાંબો વખત પાણીમાં રહેવા છતાં, પથરામાં રહેલો અગ્નિ જતો રહેતો નથી. પણ તેને ચકમક લગાડવાથી તુરત અગ્નિ પ્રગટ થઇ આવે છે તેમ, અસિલ માણસની દોસ્તી, ગમે એટલા વખતનો ગાળો જવા છતાં, તાજી ને તાજી રહે છે, યાને તેની પ્રીત ઓછી થતી નથી.

(૫૭૭)

જૈસા અન્નજળ ખાઇયે, તૈસાહિ મન હોય;
જૈસા પાની પિજીએ, તૈસી બાંની હોય.

જેવો ખોરાક ખાઇએ તેવું આપણું મન થાય છે, ને જેવુ પીનું પીયે, તેવી વાણી મોહડાંમાંથી નિકળે છે.

(૫૭૮)

જૈસા ઘટ તૈસા મતા, ઘટ ઘટ ઓર સ્વભાવ;
જા ઘટ હાર ન જીત હય, તા ઘટ બ્રહ્મા સમાવ.

જેવું જેનું શરીર બન્યું હોય, તેવો તેનો સ્વભાવ થાય છે, તેથી દરેક મનુષ્યનો સ્વભાવ જુદા જુદા પ્રકારનો હોય છે; પણ જે માણસને પોતાની હાર થઇ કે જીત થઇ છે એવો ખ્યાલ હોતોજ નથી એટલે કે જેને દુઃખની દલગીરી નહિ, તેમ સુખનો હર્ષ નથી હોતો યાને જેનો સ્વભાવ બધીએ હાલતમાં એકસમાનજ શાંતીમાં રહે છે તે માણસમાં પરમાત્મા પ્રગટ થઇ રહેલો હોય છે.

(૫૭૯)

સુનિયે ગુનકી બાતાં, અવગુણ લિજીયે નાય;
હંસ ક્ષીરકું ગ્રહત હય, નીર સો ત્યાગે જાય.

ક્યાં પણ બેઠા હોઇએ, ત્યાંનો અવગુણ હોય તે આપણે લેવો ન જોઇએ; હંસ પક્ષી માટે કહે છે કે તેનામાં એવી ખુબી છે કે જો પાણી ને દુધ મેળવીને તે પાસે મુકયું હોય તો, તેમાંથી તે દુધજ લેવાનું, તેમ માણસને ઘણીએ સંગત થાય, પણ તે સંગત-માંથી જે કાંઇ સારૂં હોય તે ગ્રહણ કરે, તે માણસજ હંસ પક્ષી જેવો ખુબીવંત કહેવાય.

(૫૮૦)

કામી, ક્રોધી, લાલચી, ઇનસે ભકિત ન હોય;
ભકિત કરે કોઇ સુરવા, જો જાત વરન કુલ ખોય.

કબીર કહે છે કે, ખુદાની ભકિત, ત્રણ જાતનાં માણસોથી થઇ શકતી નથી. એક તો, કામી યાને સ્ત્રીના છંદમાં પડેલો પુરૂષ; બીજો ક્રોધી યાને જે માણસને પોતા વિષે બહુજ અભિમાન હોય યાને જે કોઇ જરા જરામાં ઓછું લઇ, ગુસ્સો કર્યા કરે તે; ત્રીજો લાલચુ યાને જેને બધી ચીજો મેળવવાનો લોભ લાગેલો હોય તેને; કારણ કે એ બધા માણસોનું મન પોતાને ગમતી ચીજોપર લાગેલું હોવાથી, ઇશ્વર તરફ લાગી શકતું નથી, તેથી કબીર કહે છે કે જે પોતાનાં 'હુંપણાં'નુ ભાંન સદંતર કાઢી નાંખે તેનાથીજ પરમાત્માની ખરી ભક્તિ થઇ શકે.

(૫૮૧)

પંડિત ઓર મસાલચિ, દોનો સુજે નાહિં;
ઓરનકો કરે ચાંદના, આપ અંધેરા માંહિં.

પુસ્તક માત્ર ભણીને જે પંડિત થયો હોય તે, અને મસાલચિ

એ બે માણુસો, જો કે બીજાંને અજવાળું કરનારા કહેવાય છે, પણ પોતાને અજવાળું કરી શકતા નથી. યાને પોતે અંધારામાંજ રેહતા હોય છે.

અર્થાત—જેમ મસાલચિ બીજાંને બતિ દેખડાવી પોતે અંધારામાંજ રહે છે તેમ પુસ્તક પંડિત, શાસ્ત્રનો ભેદ ન પામ્યાથી અંધારામાંજ રહેલો હોય છે.

(૫૮૨)

નિર્પક્ષકો ભક્તિ હય, નિર્મોહિકો જ્ઞાન;
નિર્દ્વન્દીકો મુક્તિ હય, નિર્લોભી નિર્વાણ.

જે માણુસ બધાંને એક સમાન જુવે છે અને સર્વને સરખી રીતે ચાહે છે, તે માણુસનીજ ખરી ભક્તિ છે એમ કહેવાય; જે માણુસ દુનિયાંની માયાથી છુટો થયો છે, તેનેજ ખરૂં જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું કહેવાય.

કોઇ પણ ચીજ યા માણુસ પોતાથી જુદી છે, એવું ભાંન જેનું જતું રહ્યું હોય, યાને જે કોઇ સર્વ ઠેકાણે ને સર્વ ચીજમાં પરમાત્માનેજ એકલો જુવે છે, તે માણુસને મુક્તિ મળી છે યાને તે જન્મ-મરણના ફેરામાંથી મુક્ત થયો છે, એમ ગણાય.

જેને કોઇ જાતનો લોભ રહ્યો નથી અર્થાત જે દરેક કાર્ય, શબ્દ યા વિચાર પોતાનો કાંઇ પણ સ્વાર્થ રાખ્યા વિના કરે છે, યાને જે સર્વ કાંઇ ઇશ્વરને અર્પણ કરે છે, તે માણુસ નિર્વાણપદને પામે છે.

(૫૮૩)

ભુખ ગઇ ભોજન મિલે, થંડ ગઈ કબાય;
જોબન ગયો ત્રીયા મિલે, તાકો આગ લગાય.

ભુખ ગયા પછી ખાવાનું મળે, ને થંડી ગયા પછી ઓઢણું મળે તે શા કામનાં? તેમ માણુસની જુવાની ગયા પછી, યાને બુઢાપામાં મરદ પરણે તે શા ખપનું?

(૫૮૪)

જ્યું ગુંગાકે સેનકો, ગુંગાહિ પયછાને;
ત્યું જ્ઞાનીકે જ્ઞાનકો, જ્ઞાની હોય સો જાને.

જેમ મુગાં માણુસનાં હાથના ઇસારાની વાત, મુંગો હોય તેજ સમજી શકે છે, તેમ જ્ઞાની પુરૂષોની વાતો, જે કોઇ જ્ઞાની હોય તેજ સમજી શકે છે.

(૫૮૫)

માંગનકો ભલો બોલનો, ચોરનકો ભલી ચપ:
માલીકો ભલો બરસનો, ધોભીકો ભલી ધપ.

જેમ માલીને વરસાદ સારો છે, ને ધોભીને તડકો પડે તે સારૂં છે તેમ, જે કોઇને કાંઇક માંગવું હોય તેને માટે બોલવું, એ સારૂં છે યાને તેને તો પોતાની જબાંન ખોલવીજ જોઇએ; જ્યારે એક ચોર હોય તેને માટે ચુપકીદી સારી છે, યાને ચોરી કરવા માંગે તેને તેને તો બધી ચુપકીદી રાખવીજ જોઇએ, નહિતો પકડાઇ આવે.

(૫૮૬)

ધોતિ પોતિ વિનતી, ગુરૂ સેવા સંત સંગ;
એ ઔરનસે ન બને, ખાજ ખુજાવત અંગ.

જેનાં બદન ઉપર કીડ (ખુજવાત) લાગી હોય, તેનાંથીજ તે કીડ નરમ પડી શકે, તેમ નિચલી પાંચ ચીજ સર્વ કોઇ પોતે કરે તોજ તેનું કામ સરે (૧) ધોતિયું પેહરવું, (૨) સોયમાં દોરો પરોવવો, (૩) કોઇને અરજ કરવી, (૪) ગુરૂની સેવા કરવી, ને સતસંગ કરવો, એ સઘળાં જ્યારે માણુસ પોતે કરે, ત્યારેજ તેનાં ફળ મેળવી શકે છે, બીજો કોઇ તેને માટે એ કામો કરી શકે નહિં.

(૫૮૭)

તિન તાપમે તાપ હય, તિનકા અનંત ઉપાય;
અધ્યાત્મ તાપ મહાબલિ, સંત બિના નહિ જાય.

માણસનાં શરીરને તાવ લાગુ પડે છે તેના અનેક જાતના ઉપાયો છે, પણ જેને હૈયાંની (આત્મિક) તાવ લાગુ પડી હોય યાને જેનું હૈયું મેલું થયું હોય તે તાવ, સાધુપુરૂષની દોસ્તી અને તેની સલાહ વિના સાફ થઇ શકતી નથી.

(૫૮૮)

લિખના પઢના ચાતુરી, એ સબ બાતાં સહેલ;
કામ દહન મન વશ કરન, ગગન ચઢન મુશકેલ.

લખવું, વાંચવું ને મોહોડેની ચતુરાઇ કરવી એ બધાં ઘણાં સેહેલાં છે, પણ ઇંદ્રિઓના વિષયોની ઇચ્છા મારવી, મનને તાબામાં રાખવું અને આસમાનપર ચઢવું યાને ખોદા તરફ મન લગાડવું એ કામો બહુ મુશ્કેલ છે.

(૫૮૯)

જ્ઞાની મુલ ગમાઇયાં, આપે ભયા કરતા;
તાતે સંસારી ભલા, મનમે રહે ડરતા.

જે કોઇ જ્ઞાની (ભણેલો) થયા છતાં, પોતાનું "હું પણ" દેખાડયા કરે, યાને જરા જરામાં, "હું કહું છું તેજ ખરૂં છે, મારા જેવું જ્ઞાન કોઇને નથી" એવી લાહેરી કર્યા કરે, તે માણસ પોતાની (જ્ઞાનની) કિંમત ઓછી કરી નાંખે છે; એવાં માણસ કરતાં તો એક સંસારી યાને સાધારણ દુનિયવી વિચારવાળો માણસ ભલો, કે તે પોતાનાં મનમાં બીહતો રહે છે, અને કોઇ આગળ લાહેરી દેખાડતો નથી.

(૫૯૦)

કામી લજ્યા ન કરે, મન માને શું લાડ;
નિંદ ન માગે સાઠરો, ભુખ ન માગે સ્વાદ.

જેને ઉંઘ આવતી હોય તેને તકીયા કે ગોદડાંની કાંઇ પરવા હોતી નથી, જેને ભુખ લાગી હોય તેને ભોજન સ્વાદદાર છે કે નહિં તેનો વિચાર હોતો નથી તેમ, જે કોઇ સ્રીના નાદમાં પડયો હોય તેને કશી વાતની દરકાર કે લાજ હોતી નથી, પણ તે જ્યાં ગમે ત્યાં મર્યાદાનો ભંગ કરે છે.

(૫૯૧)

ભુખ લગી તબ કછુ નહિ સુજે, ધ્યાન જ્ઞાન સબ રોટીમેં;
કહત કબીરા સુન ભાઇ સાધુ, આગ લગો એ પોઠીમે.

કબીર કહે છે કે ઓ સાધુ ભાઇ, તું સમજ કે જ્યારે કોઇને ભુખ લાગે છે ત્યારે તેને બીજું કશું સુઝતું નથી, પણ તેનું બધુંએ મન ખાવામાંજ ભરાઇ જાય છે, ને તેનું શિખેલું કારવેલું (જ્ઞાન) બધું જતું રહે છે, યાને જ્ઞાનની પોઠીને ગોયા આગ લગાડી મુકે છે. અર્થાત-જ્યારે માણસનું મન ઇંદ્રિઓનાં ભોગ ભોગવવા ઉપરજ લાગુ થાય છે ત્યારે, તે ચીજમાંથી શું નુકશાન છે તે માટે જે કાંઇ શિખ્યો હોય તે બધું ભુલી જાય છે, યાને તેને યાદ આવતુંજ નથી, કારણ કે તે ઇંદ્રિઓનાં વિષયોમાં સર્વત્ર લિપ્ત થઇ જાય છે.

(૫૯૨)

કામકા ગુરૂ કામીની, લોભિકા ગુરૂ દામ;
કબીરકા ગુરૂ સંત હય, સંતનકા ગુરૂ રામ.

જે કોઇક કામીક પુરૂષ છે તેનો ગુરૂ તે સ્રી છે, લોભી માણસનો ગુરૂ તે પૈસો છે, જ્યારે મારો (કબીરનો) ગુરૂ તે સાધુ છે, ને સાધુઓનો ગુરૂ તે રામ (પરમાત્મા) છે.

અર્થાત, જેનું જે પર દિલ લાગુ છે, તેને તે પોતાનું આખું જગત સમજે છે, યાને તેના શિવાય તેને બીજું કશું સુઝતું નથી, તેથી તે તે ચીજો ગુરૂ (મિસાલ) જ ગણાય છે.

(૫૯૩)

હિરે હિરાકી કોથલી, બાર બાર મત ખોલ;
મિલે હિરાકા જોહરી, તબ હિરાકા મોલ.

કબીર કહે છે કેઃ—તારી પાસે હિરાની ભરેલી કોઠલી હોય તેને વારંવાર ઉઘાડતો ના, યાને ગમે તેને દેખાડતો ના, કારણ કે જ્યારે હિરાનો પારખુ અને લેનાર મળે ત્યારેજ હિરાનું મૂલ થાય છે અને તેજ તેની કદર પિછાણે છે.

(૫૯૪)

હિરા જરા ન ખોલિયે, કુંજરે કે હાથ;
સેહેજે ગાંઠે બાંધીયે, ચલિયે અપની બાત.

તારી પાસે હિરો હોય તો તે કોઇ તેવા કુંજરા માણુસ આગળ ઉઘાડો કરી દેખાડતો ના, પણ તારી પાસેજ રહેવા દઇ, તારે રસ્તે ચાલ્યો જજે.

(૫૯૫)

તન સનદૂક ગુન રતન ચુપ, તાહિ દિજે તાલ;
ગ્રાહક બિના ન ખોલિયે, કુંચી બચન રસાલ.

જ્યાંસુધી તેનો ઘરાક મળે નહિ, ત્યાંસુધી તે અમૂલ્ય રત્નની પેટી બંધ રાખજે, ને તેને ઉઘાડવાની કુંચી બાહેર કાઢતો ના.

(૫૯૬)

હિરા પડા બાજારમે, રહ્યા છાર લપટાય;
કેતેક અંધે ચલ ગયે, પરખ ન લિયા ઉઠાય.

હિરો રાખમાં લપટાઇને બજારમાં પડયો હોય, તો પણ ઘણા આંધળાઓ ત્યાંથી જવા છતાં કોઇ તેને પારખીને ઉંચકી લેતું નથી.

(૫૯૭)

રામ પદાર્થ મુજમે, ખાંન ખુલી ઘટ માંહિ;
સેત મેત હમ દેત હય, પર ગ્રાહક કોઇ નાહિ.

કબીરજી કહે છે કે મારી પાસે પરમાત્મા (જેવો અમૂલ્ય) પદાર્થ પડેલો છે, અને મારાં શરીરમાં તેની ખાંન ઉઘડી ગઇ છે, ને હું તે મફ્ત આપવા ખુશી છું, પણ તે લેવાવાળો કોઇ ઘરાક મળતો નથી.

(૫૯૮)

જહાં ન જાકો ગુન લહે, તહાં ન તાકો ઠાવ;
ધોબી બેઠા કયા કરે, દિગમ્બરો કે ગાંવ?

જ્યાં જેના ગુણની કદર પિછાણવામાં આવતી નથી, ત્યાં તે માણસ રહીને શું કરે? જ્યાં બધા નાગા ગોસાંઇઓજ રહેતા હોય ત્યાં ધોબી રહીને શું કરે?

સખાવત વિષે.

(૫૯૯)

કહે કબીર કમાલકો, દો બાતાં શિખ લે;
કર સાહેબકી બંદગી, ઓર ભુખેકો કછુ દે.

કબીર પોતાના ચેલા કમાલને કહે છે કે, બે વાત હું તને કહું છું તે શિખી લે, તે એ કે પરમાત્માની નિત્ય બંદગી કરવી, અને ભુખા માણુસને કાંઇક આપવું.

(૬૦૦)

હાડ બઢા હરિ ભજન કર, દ્રવ્ય બઢા કછુ દેય;
અક્કલ બઢી ઉપકાર કર, જીવનકા ફળ યેહ.

જેમ જેમ તું (ઉમરે) મોટો થાય, તેમ તેમ પરમાત્માની ચાહમાં વધુ ચકચુર રહે; તારી પાસે દોલત વધતી જાય તો તું ખેરાત કર્યા કર; તારી અક્કલ હુશિયારી વધે તો બીજાનું ભલું કરી ઉપકાર કર્યો જા; કારણ કે ખરૂં જીવેલું એજ પ્રમાણુ છે, યાને જીંદગીની નેમ એજ કામો માટે છે.

(૬૦૧)

ગાંઠી હોય સો હાથ કર. હાથ હોય સો દે;
આગે હાટ ન બાનિયાં, લેના હોય સો લે.

તારી સકમાઇનો મેળવેલો પૈસો ઉરાડી નહીં દેતાં યા લખલુટ ખરચોમાં નહીં વાપરતાં તારી પાસે ફાજલ હોય તો તે કોઇ લાયકને આપ, કારણુ કે મરણુ પછી એ "આપ-લે" નો સોદો બની શકવાનો નથી.

(૬૦૨)

ખાય પિ ખલાય દે, કર લે અપનાં કામ;
ચલતી વખત રે નરો, સંગ ન ચલે બદામ.

તું ખા પિ ને બીજાને ખવાડ અને એમ કરી તારૂં ખરૂં કામ કરી લે કારણ કે આપણાં મરણ પછી એક ફુટી બદામ પણ સાથે આવવાની નથી.

(૬૦૩)

ધર્મ કિયે ધન ના ઘટે, નદિ ન સંચે નીર;
અપની આંખે દેખીયે, યું કહે દાસ કબીર.

ધર્મ કરવાથી યાને સખાવત કરવાથી, ધન કદી ઘટવાનું નથી; જેમ નદિ પોતાનું પાણી કાંઇ સંઘરી રાખતી નથી તેમ માણસે પોતાની ધન–દોલત સંઘરી રાખવાની નથી, માટે તું જીવતાં જીવત ધર્મદાન કરી લે.

(૬૦૪)

ભિખ તીન પ્રકારકી, સુનો સંત ચિત્ત લાય;
દાસ કબીર પ્રગટ કહે, ભિન્ન ભિન્ન અર્થાય.

ભિખના જુદા જુદા અર્થ થાય છે, માટે હું (કબીર) જે કહું છું તે તમો સાધુપુરૂષો સાંભળો, કે ભીખ ત્રણ પ્રકારની છે.

(૬૦૫)

અણ માગ્યા ઉત્તમ કહિયે, મધ્યમ માગી જો લેય;
કહે કબીર કનિષ્ટ સો, પર ઘર ધરના દેય.

જે કોઇ, કાંઇ પણ માંગી લેતો નથી તે ઉત્તમ કહેવાય; જે માંગીને લે તે મધ્યમ કહેવાય, પણ જે કોઇ પારકે ઘર જઇ ભીખ માંગે તે પુરૂષ સર્વથી હલકો કહેવાય.

(૬૦૬)

માંગન મરણ સમાન હય, મત કોઇ માંગો ભિખ;
માંગનેસે મરના ભલા, એહિ સદ્ગુરૂકી શિખ.

કબીર કહે છે કે, કોઇ પાસે કાંઇ પણ માગવું એ મોત જેવું છે, માટે કોઇએ ભિખ માંગવી નહિ, તે માંગવાના કરતાં મરવું ભલું, એ સદ્ગુરૂની શિખામણ છે.

(૬૦૭)

મરૂં પણ માગું નહિ, અપને તનકે કાજ;
પરમારથકે કારણે, માગન ન આવે લાજ.

હું કોઇ પાસ મારા પોતાને ખાતર કદી પણ માંગતો નથી, પણ બીજાને ખાતર માંગવું પડે અને કોઇનું ભલું થતું હોય તો તે માટે માંગવાને હું કદી શરમાતો નથી.

(૬૦૮)

સહેજ દિયા સો દુધ બરાબર, માંગ લિયા સો પાની;
ખિંચ લિયા સો રકત્ બરાબર, એહિ કબીરા બાની.

કોઇને ખુશીથી થોડુંક પણ આપવું એ દુધ મિસાલ છે, માંગી લેવું એ પાણીજ છે, પણ જોર જુલમથી યા ઠગીને મેળવે તે તો લોહિ લેવા બરાબર છે યાને ખુનજ કીધેલું કહેવાય, એવું મારૂં કબીરનું વચન છે.

(૬૦૯)

ભુખેકો કછુ દિજીયે, યથા શકિત જો હોય;
તા ઉપર શિતલ બચન, લખો આત્મા સોય.

તમારી શકિત મુજબ, ભુખ્યાને આપો અને તેની સાથે મિઠા બોલો કહી સંભળાવો, કારણ કે તમારીજ મુજબ તેનામાં પણ

આત્મા યાને પરમાત્મા રહેલો છે, તેથી ભૂખ્યાને આપ્યું તે જાણે પરમાત્માનેજ આપ્યા બરાબર છે.

(૬૧૦)

જહાં દયા વહાં ધર્મ, જહાં લોભ વહાં પાપ;
જહાં ક્રોધ વહાં કાળ, જહાં ક્ષમા વહાં આપ.

જેનામાં દયા હોય તે માણુસજ ધર્મી કહેવાય, જેનામાં લોભ તે માણુસ પાપ કરે છે, જ્યાં ક્રોધ અને ગુસ્સો વેરભાવ રહેલો હોય ત્યાં કાળ હાજર છે, અને તેનો નાશ થવાનોજ, પણ જેનામાં સહનશિળતા હોય અને જે કોઇ સર્વની ભુલો દરગુજર કરનારો હોય, તેનામાંજ પરમાત્માનો વાસો રહેલો છે.

(૬૧૧

કુંજર મુખસે કન ગિરે, ખુટે ન વાકો અહાર;
કિડી કન લે ચલી, પોષણ દઇ પરિવાર.

હાથીના મોહુમાંથી ખાતાં ખાતાં કણુકી જેવા નાના કકડા નિચે પડી જાય છે, તેથી કાંઇ હાથીનો ખોરાક ઘટી જતો નથી; પણ તે બારીક કકડાઓ કિડી ઉપાડી લઇ જાય છે અને તેમાંથી આખાં કુટુંબ પરિવારનું પોષણ કરે છે—અર્થાત—થોડુંક પણ દાન કર્યાથી કેટલું ભલું થઇ શકે છે અને માણુસનું કાંઇ ઘટી જતું નથી એમ કબીરનું કહેવું છે.

(૬૧૨)

દાતા દાતા ચલ ગયે, રહે ગયે મખ્ખીચુર;
દાન માન સમજે નહિ, લડનેમે મજબુર.

કબીર કહે છે કે, સખી ને પરમાર્થી લોકો જતા રહ્યા અને માત્ર મખ્ખીચુસો આ દુનિયામાં રહેલા છે કે જેઓ કોઇને આપવું,

લેવું યા માન આપવું એવું કાંઇ સમજતા નથી, પણ પોતાનોજ સ્વાર્થ શોધવાને અને લડવાને હમેશાં તત્પર રહેલા છે.

(૬૧૩)

માણુસ ખોજત મેં ફિરા, માણુસકા બરા સુકાલ;
પર જાકો દેખે દિલ ઠરે, તાકા પરીયા દુકાલ.

માણુસો શોધતો હું ઘણે ફર્યો છું અને માણુસોના કાંઇ ટોટા નથી, પણ જેને જોઇને આપણું દિલ ઠરી જાય એવા નેક પુરૂષોની મોટી તાણુ છે.

(૬૧૪)

દયાકા લક્ષણ ભક્તિ, ભક્તિસે મિલત જ્ઞાન;
જ્ઞાનસે હોવત ધ્યાન, એ સિધ્ધાંત ઉર આન.

દયાનું લક્ષણુ તે ભક્તિ છે અને દયા તેનેજ હોય છે કે જેનું મન પરમાત્મા તરફ લાગેલું હોય છે; મન ભક્તિમાં લાગવાથી માણુસને ખરૂં જ્ઞાન આવે છે, અને જ્ઞાનથી તેનું ધ્યાન એકાગ્રહ થાય છે અને પરમાત્માપર પુરૂં લાગે છે, એ વાત તું જરૂર યાદ રાખજે.

(૬૧૫)

બિષય ત્યાગ વૈરાગ હય, સમતા કહિયે જ્ઞાન;
સુખદાઇ સબ જીવસોં, એહિ ભક્તિ પ્રમાણ.

ખરો વૈરાગ્ય આવવો, એટલે માણુસ દુનિયાં (માયા) માંથી મોકળો થયો છે એમ ત્યારેજ કહેવાય કે જ્યારે ઇંદ્રિઓના વિષયો ભોગવવાની ઇચ્છાઓ તેના મનમાંથી ગઇ હોય. ખરૂં જ્ઞાન તેનેજ થયું કહેવાય કે જે માણુસ બધી હાલતમાં એકસમાન રહે અને પોતાના મનનું સમતોળપણું જાળવી શકે; જે કોઇ દુનિયાનાં બધાં પ્રાણીઓને સુખ આપતો રહે, તેનીજ ભક્તિ કીધેલી પ્રમાણુ છે અને તેજ ખરી પરમાત્માની ભક્તિ કહેવાય.

માણુસનો ખરો શણુગાર.

(૬૧૬)

એલમસે ઉદ્યોગ ખિલે, ખિલે નેકીસે નુર;
એલમ બિન સંસારમેં, સમજ અંધેરેં ધુર.

જેમ નેકીથી માણુસના મોહ્ડાંનું તેજ વધે છે, તેમ ઇલમથી ઉદ્યોગ ખિળવી શકાય છે. ઇલમ વગર અને અજ્ઞાનપણુાથી સંસારમાં સર્વ કાંઇ અંધારૂજ રહે છે અને અજ્ઞાનપણાંથી માણુસ આગળ વધી શકતો નથી.

(૬૧૭)

સબળ ખમી નિર્ગવ ધની, કોમળ વિદ્યાવંત;
ભુત્રા ભુષન તિન હુય, ઔર સબ અનંત.

જોરાવર છતાં સહનશિળતા રાખવી, મોટો હોય છતાં અહંકાર કે અભિમાન ન રાખવો, ભણેલો છતાં નમનતાઇ રાખવી, એ માણુ-સના ત્રણુ મોટા શણુગાર છે, બાકી બીજા બધા હલકા શણુગારો તો ઘણુાએ છે.

(૬૧૮)

કબીર! ઇન સંસારમે, પંચ રત્ન હુય સાર;
સાધુ મિલન, હરિભજન, દયા દિન ઉપકાર.

ઓ કબીર! આ સંસારમાંથી તરી જવાને માણુસની પાસે

પાંચ રત્નો હોવાં જોઇએ; સતસંગ કરવો, પરમાત્માની ભાકત કરવી, સર્વ ઉપર દયા રાખવી, નમનતાઇ અને બીજાઓ ઉપર ઉપકાર કરવો.

(૬૧૯)

ધન રહે ન જોબન રહે, ન રહે ગામ ન ઠામ;
કબીર! જગમે જશ રહે, કે કર દે કિસીકો કામ.

માણુસનો પૈસો કે જુવાની, માલ મિલકત અને ઘરબાર કાંઇ રહેવાનું નથી; પણ ઓ કબીર! જે બીજાને મદદ કરે, અને પરમાર્થ કરે તેની (નેકી) વાખવાખી અને જશ હુંમેશાં રહેશે.

(૬૨૦)

લેનેકો હર નામ હય, દેનેકો અન્ન દાન,
તિરનેકો આધિનતા, બુડનેકો અભિમાન.

આ દુનિયામાં લેવાનું તે પરમાત્માનું નામ, આપવાનું તે ભુખ્યાની ભુખ મટાડવી. સંસારમાંથી તરી જવાને માટે જે કાઇ અગત્યનું છે તે પરમાત્મા પર પુર્ણ વિશ્વાસ, પણ જો ડુબી મરવું હોય તોજ અભિમાન કરવો.

(૬૨૧)

પશુકી તો પનિયાં ભઇ, નરકા કછુ ન હોય;
પર જો ઉત્તમ કરણી કરે, તો નર નારાયણ હોય.

જનાવરોનાં (ચામડાંના) તો જોડા પણ બને છે, અને માણુસનું તો કાંઇએ કામ લાગતું નથીઃ પણ જો નર ઉત્તમ કરણી કરે તો તે નારાયણ થઇ શકે છે અને પરમાત્માનાં પદને પામી શકે છે.

(૬૨૨)

કબીર! મેં માગું એ માંગના, પ્રભુ મોહે દિજે સોય;
સંત સમાગમ હરિ કથા, હમારે નિશદિન હોય.

કબીર કહે છે કે, ઓ પરમાત્મા! હું તારી પાસે એટલુંજ માગું છું કે મને હંમેશાં સંતપુરૂષોની સંગત રહે અને તારી સેવા રાત અને દિવસ હું કર્યો જાઉં.

(૬૨૩)

મુગટા જુગત માગું નહિ, ભક્તિ દાન દિજો મોહે.
ઓર કછુ માગું નહિ, નિશદિન જાચું તોહે.

હું એવું નથી માંગતો કે મને તાજ અને તખ્ત મળે, પણ મને તારી ભકિતનું દાન બક્ષ, જેથી હું તારી સેવા રાત ને દિવસ કરતો રહું, એ શિવાય વધુ હું કશું માગતો નથી.

ખરો ફકીર કોણ?

(૬૨૪)

ફિકર સબકો ખા ગઇ, ફિકર સબકા પીર;
ફિકરકી જો ફાકી કરે, ઉસકા નામ ફકીર.

કબીર કહે છે કે ફિકર સર્વને ખાઇ જાય છે, તેથી ફિકર સર્વનો પીર ગણાય છે, અને સર્વની માથેની છે, પણ જે કોઇ ફિકરને ખાઇ જાય, તેજ ખરો ફકીર કહેવાય. અર્થાત—જે કોઇ પોતાના મનમાંથી ફીકરને દુર કરે, તેજ ખરો ફકીર અથવા સાધુ કહેવાય અને જેને પરમાત્મા તરફ પુર્ણ વિશ્વાસ છે તે પોતા માટે કદી ફિકર કરતો નથી અને તેજ ખરો ફકીર છે.

(૬૨૫)

પેટ સમાતા અન્ન લે, તનહિ સમાતા ચીર;
અધિકહિ સંગ્રહ ના કરે, તિસકા નામ ફકિર.

જે કોઇ પેટ પુરાય એટલુંજ અન્ન માંગી લીયે છે અને અંગ ઢંકાય તેટલાં વસ્ત્રનીજ કાળજી રાખે છે, અને એથી વધુ મેળવવાનું જે કોઇ આશા કરતો નથી, તેજ ખરો ફકીર છે.

ફકિર શબ્દ ફારસીનો ચાર અક્ષરનો બનેલો હોય છે, જેના દરેક અક્ષરનો ગુહ્ય અર્થ થાય છે.

"ફે" એટલે "ફાકો" અને ગમ ખાઇ જવું, દરગુજર કરવી, અથવા સહનશિળતા રાખવી.

"કાફ" એટલે "કનાઅત" યાને સંતોષ રાખવો.

"ય" એટલે 'યાદે ઇલાહિ' યાને પરમાત્માનું નામ-સ્મરણ હંમેશાં ચાલુ રહેવું.

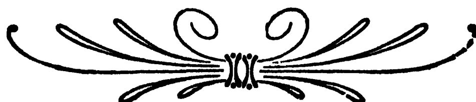
"રે" એટલે "રીયાઝત" યાને અષોઇ, પરહેજગારી, એટલે તનની, મનની અને કાર્યની પવિત્રાઇ.

એ ચાર ઉત્તમ ગુણો જેનામાં હોય તેજ ખરો સાધુ યા ફકીર કહેવાય.

(૬૨૬)

ચાહ ગઇ ચિંતા ગઇ, મનવા બે પરવાહ;
જીનકો કછુ ન ચાહિયે, સો શાહનપતિ શાહ.

ઇંદ્રિઓના ભોગ ભોગવવાની ઇચ્છા જેની જતી રહી, તેના મનની ચિંતા પણ દુર થાય છે, અને મનમાં ચિંતા નહિ એટલે મન શાંત થઇ જાય છે, અને જેને કાંઇ જોઇતું નથી, અને જેને કેશાંની ગરજ છેજ નહિ, તે માણસ રાજાઓથી પણ મોટો છે.

સંતોષ વિષે.

(૬૨૭)

ગઉધન ગજધન ગોપીધન, ઓર રતનધન ખાન;
પર જહાં આવે સંતોષધન, તો સબ ધન ધુલ સમાન.

ઘણાં ગાય ઢોરોનો ધણી હોય, ઘણા હાથીઓ રાખનાર (રાજા) હોય, ઘણી સ્ત્રીઓનો ધણી હોય, અને જવાહેરોની ખાનનો માલેક હોય, પણ જેની પાસે **સંતોષ ધન** છે તેને ઉપલું સર્વ કાંઇ ધુળ સમાન છે, યાને જે કોઇ સંતોષી છે અને ગમે તેવી હાલતમાં સંતોષ રાખી જાણે છે, તે માણસ જેવો સુખી બીજો કોઇ નથી.

(૬૨૮)

મારીચે આશા આપની, જીને ડસ્યા સંસાર,
તાકા ઓખડ (સં)તોષ હય, કહે કબીર બિચાર.

જેને આ સંસારની જંજાળો લાગેલી છે, અને તેઓને જે મારવા ચહાતો હોય, તો તેનો ઇલાજ માત્ર **સંતોષ** છે—અર્થાત-દુનિયાની ચીજો નહિ મળવાથી જે દુઃખ થાય છે તે દુઃખ દુર કરવા, જે માણુસ તત્પર હોય તેને સતોષી થવું.

(૬૨૯)

કબૂક મંદિર માલિયાં, કબૂક જંગલ બાસ,
સબી ઠોર સોહામણાં, જો હરિ હોય પાસ.

જેની પાસે પરમાત્મા છે યાને જેનું મન ઇશ્વર તરફ લાગેલું હોય છે, તે ગમે તો રાજમેહેલમાં વસે યા જંગલમાં વસે, પણ તેનું મન સંતોષી હોવાથી અને પરમાત્મા પર લાગેલું હોવાથી, હરેક જગ્યા તેને સરખી લાગે છે યાને પરમાત્માથી ભરપુર અને શોભાયમાન છે એવુ તેને દેખાય છે.

(૬૩૦)

સાહેબ મેરે મુહકો, લુખી રોટી દે;
ભાજી માંગત મેં ડરૂં, કે લુખી છિન ન લે.

કબીર કહે છે કે, ઓ પરમાત્મા, મને લુખી રોટલીજ આપ્યા કર, તે ઉપર ભાજી મને જોઇતી નથી, અને તે માંગતાં બીહું છું કે રખેને સુકી રોટલી પણ જતી રહે, અર્થાત–માણસે સાદી સુખવાસી જીંદગી માટેજ કાળજી રાખવી, કારણ કે વધુ માંગતા, આપણને વધારે જંજાળો ભોગવવી પડે છે.

(૬૩૧)

સાત ગાંઠ ગોપિનકી, મનમાં ન રાખે શંક;
નામ અમલ માતા રહે, ગણે ઇંદ્રકો રંક.

જે કોઇ ખરો સંતોષી છે અને જેનું મન ઇશ્વર સિવાય બીજાં કશાંને માંગતું નથી, તે માણુસ માટે કબીર કહે છે, કે તેનાં આંગ ઉપર માત્ર લંગોટી હોય અને તેને પણ સાત ઠિગરાં મારેલાં હોય છતાં, તે પોતાનાં મનમાં એટલો સંતોષી હોય છે કે ઇંદ્ર જેવા રાજાને તો પોતાથી ગરીબ સમજે છે, એટલે કે ઇંદ્રનાં રાજપાતથી પણ તે લલચાતો નથી.

ધીરજ વિષે.

(૬૩૨)

કબીર! ધીરજ કે ધરે, હસ્તી સવા મન ખાય;
એક ટુકકે કારણે, સ્વાંન ઘરોઘર જાય.

એ કબીર! હાથી છે તે ધીરજ રાખવાથી સવા મણ જેટલું ખાઇ શકે છે, જ્યારે કુતરો અધીરો હોવાથી એક ટુકડાને ખાતર ઘરે ઘર ફરતો ફરે છે યાને હાડમાર થાય છે.

(૬૩૩)

ધીરે ધીરે રે મના, ધીરે સબ કછુ હોય;
માલી સિંચે કેવરા, પર રૂત આવે ફળ જોય.

માટે એ માણુસ, તું ધીરજ રાખ, ધીરજથી બધુંએ થઇ શકે છે; કેવરો રોપી, માલી ધીરજ ધરી બેસે છે, ત્યારે રૂત આવ્યા પછી તેનું ફળ પામે છે, તેમ માણુસે મેહેનત કરી તેનાં ફળ માટે અધિરા નહિ થતાં ધીરજ હર હંમેશ રાખવી.

(૬૩૪)

બહોત ગઇ થોરી રહી, બ્યાકુલ મન મત હોય,
ધીરજ સબકો મિત્ર હય, કરી કમાઇ મત ખોય.

તેં એટલી બધી મેહનત કીધી, હવે થોડીકજ બાકી રહી, ત્યારે તું કાં અધીરો થાય છે? ધીરજ સર્વ કોઇનો મિત્ર છે, માટે ધીરજને પકડશે ને અધીરાઇ છોડશે તો બધીએ મેહેનત ફોકટ જતી બચશે, યાને સફળ થશે.

(૬૩૫)

ધીરજ બોધ તબ જાનીયે, સમજે સબકી રીત;
ઉનકા અવગુણ આપમે, કબ ન લાવે મીત.

ખરો ધીરજવંત અક્કલનો માણસ તે છે કે જે સર્વ કોઇની રીત સમજે, યાને સર્વનો સ્વભાવ સંભાળી લે, પણ પોતે કદી પણ અધીરો બનતો નથી, અને સામાનો અવગુણ પોતામાં લાવતો નથી. અર્થાત–સામા ધણીની સ્થિતિ જોઇને તે વર્તનારો છે, યાને સામો ધણી ગુસ્સો કરે, પણ તે કદીએ ગુસ્સે થતો નથી–પણ પોતાનાં મનની શાંતી જાળવી રાખે છે.

(૬૩૬)

સાહેબકી ગત અગમ હય, તું ચલ અપને અનુમાન;
ધીરે ધીરે પાઉં ધર, પહોંચેગા પ્રમાન.

આપણને સમજ પડતું નથી કે જગતને પરમાત્મા કેમ ચલાવે છે, માટે તું તારી શક્તિ મુજબ ચાલ્યા કર, ને ધીરે ધીરે પણ મક્કમપણે પરમાત્માપર વિશ્વાસ રાખીને ચાલશે, તો જરૂર તે સુખી ધામે તું પુગી જશે.

ચિંતા વિષે.

(૬૩૭)

ચિંતા મત કર નચિંત્ત રહે, પુરનહાર સમર્થ;
જલ ઠલમે જો જીવ હય, ઉનકી ગાંઠ કયા ગર્થ?

તું ચિંતા ના કર, નચિંત રહે! કારણ પરમાત્મા તારૂં પુરૂં કરવાવાળો છે, ને તે મહા બળવાન છે; પાણીમાં ને જમીનમાં જે જીવો છે તેઓની પાસે કાંઇ પૈસા નથી, તોપણ તેઓનું પોષણ થાય છે, તેમ તારૂં પણ થશે.

(૬૩૮)

ચિંતા ઐસી ડાકની, કાટ કલેજા ખાય;
વૈદ બિચારા કયા કરે, કહાં તક દવા લગાય?

ચિંતા એવી ડાકણી છે કે તે માણસનું કલેજુ કોતરી ખાય છે; જેનાં મનમાં ચિંતાએ ઘર કીધું હોય તેને વૈદ બિચારો શું કરી શકે? ક્યાં સુધી તેને દવા આપ્યા કરે? અર્થાત-જ્યાં સુધી મનમાંથી ચિંતા જાય નહિ ત્યાંસુધી શરીરનું દુઃખ ઓછું થતું નથી.

(૬૩૯)

સરજનહારે સરજીયા, આતા પાની લોન;
દેનેહારા દેત હય, મિટનહારા કોન?

તે પેદા કરનાર સાહેબે, આટો પાણી મીઠું વગેરે સરજ્યું છે, અને તે આપવાવાળો છે તો પછી છીનવી લેનાર કોણ છે?

(૬૪૦)

કાહેકો તલપત ફિરે, કાહે પાવે દુઃખ?
પહેલે રજક બનાયકે, પિછે દિનો મુખ.

શા માટે તું તલપતો ફરે છે, અને શા માટે દુઃખ પામે છે? પહેલ્લાં તારે માટે ખોરાક તૈયાર કરીને પછી તને ખાવાને મોહોડું આપ્યું છે.

(૬૪૧)

અબ તું કાહેકો ડરે, સિરપર હરિકા હાથ;
હસ્તી ચઢ કર ડોલિયે, કુંકર ભસેં જો લાખ.

જ્યારે તારાં માથાં ઉપર તે સાહેબનો હાથ છે ત્યારે તું હવે શા માટે બીહે છે? હાથી ઉપર ચઢીને બેઠા હોઇયે ને લાખ કુતરા ભસતા (કરડવાને) આવે તો પણ આપણે તો નચિંતાઇથી ડોલા ખાયા કરીએ તેમ, જ્યાં ખુદાજ આપણાં માથાં ઉપર હોય ત્યાં પછી ચિંતા શાની રાખવી?

(૬૪૨)

રચનહારકો ચિન કર, કયા ખાવેકુ રોય;
દિલ મંદીરમેં પેંઠ કર, તાંન પિછોડી સોય.

ખાવા પિવાનાંને શું રડવા બેઠો છે? બાહેરની બધી ચીજો ઉપર પીછોડી ઢાંકીને, તેઓને તું ભુલી જા, અને જગતકર્તાને તારાં હૈયાંરૂપી મંદીરમાં દાખલ થઇને જો.

(૬૪૩)

સાહેબસે સબ કછુ બને, બંદેસે કછુ નાય;
રાઇકો પરવત કરે, ઔર પરવત રાઈ માય.

તે સાહેબથીજ બધું બને છે, આપણાથી કાંઇ થઇ શકે નહિં; તે સાહેબ ચાહે તો રાઇનો પહાડ કરે, અને પહાડને રાઇ જેવો બારીક કરી નાખ.

અર્થાત—જે કાંઇ થાય છે તે પરમાત્માની આજ્ઞાથી બને છે, આપણું માણુસની મરજીથી કશું થતું નથી.

(૬૪૪)

ચિંતા તો હરિ નામકી, ઓર ન ચિતવે દાસ;
જો કોઈ ચિતવે નામબિન, સોહિ કાલકી પાસ.

પરમાત્માનું નામ જપવાનીજ ચિંતા કર, કારણ કે તે શિવાય બીજી ચીજ વિષે તું ચિંતા યાને વિચાર કર્યા કરશે તો તે જમને હસ્તકજ છે, યાને પરમાત્મા શિવાય બીજી બધી ચીજો નાશવંત છે, માટે તે વિષે કીધેલી ચિંતા ફોકટની છે.

(૬૪૫)

કબીર મેં કયા ચિતવું, હમ ચિતવે કયા હોય?
હરિ આપહિ ચિંતા કરે, જો મોહે ચિંતા ન હોય.

કબીરજી કહે છે, કે હું શા માટે ચિંતા કરૂં! મારા ચિંતનથી શું થવાનું છે? જો હું ચિંતા નહિ કરૂં તો પરમાત્મા મારે માટે પોતેજ ચિંતા રાખશે.

(૬૪૬)

મેરા ચેત્યા હર ના કરે, કયા કરૂં મેં ચિત;
હરકા ચિત્યા હર કરે, તા પર રહું નચિંત.

મારૂં ધારેલું પરમાત્મા કરતો નથી, ત્યારે હું શા માટે વગર ફોકટની ચિંતા કરૂં! પરમાત્માનું ધારેલું તેજ પરમાત્મા કરે છે, ત્યારે તેની ઉપર વિશ્વાસ રાખી, હું નચિંતે બેસુંની?

(૬૪૭)

રામહિ કિયા સો હુવા, રામ કરે સો હોય;
રામ કરે સો હોયગા, કાહે કલ્પો કોય?

પરમાત્માએ કીધું તે થયું યાને ભુતકાળ પણ પરમાત્માનોજ

ધારેલો થયો; હાલના વરત્માન કાળમાં પરમાત્મા કરે છે તેજ થાય છે અને ભવિષ્યમાં પણ પરમાત્માનુંજ ધારેલું થશે, ત્યારે આપણે શા માટે ચિંતા કરવી?

(૬૪૮)

મુખસે રહે સો માનવી, મનમે રહે સો દેવ;
સુરતે રહે સો સંત, ઇસ બિધ જાનો ભેવ.

જે કોઇ ખાલી મોહડાંથી બોલીને માત્ર રહેતો હોય, તે સાધારણ માનવી છે, જે કોઇ હંમેશાં પોતાનાં મનમાં રહેતો હોય યાને ઉંચ પ્રકારના વિચાર કર્યા કરતો રહે તે દેવતા જેવો છે, પણ જેનાં ધ્યાનમાં હરપળે ઇશ્વરનોજ ખ્યાલ રહેતો હોય, તે માણસ સાધુ-સંત છે, એ રીતે માણસ પારખવાનો ભેદ છે.

(૬૪૯)

કબીર કબીર કયા કરો, ખોજો આપ શરીર;
જો યે પાંચો વશ કરો, તો આપે દાસ કબીર.

કબીર, કબીર, શું કર્યા કરો છો? જો તમે તમારૂં શરીર તપાસો, અને આ પાંચ ઇંદ્રિઓને તાબામાં રાખો, તો તમો પોતેજ કબીરદાસ બની જશો. યાને જેમ કબીરજીએ મનને કાબુમાં લઇ, ઇંદ્રિયો ઉપર જીત મેળવી છે, તેમ દરેક માણસ કરે તો તે પણ પરમાત્માનો બંદો થઇ શકે.

વિશ્વાસ.

(૬૫૦)

ઐસા કોન અભાગ્યા, જો વિશ્વાસે ઓર;
રામ બિના પગ ધરનકુ, કહો કહાં હય ઠોર?

પરમાત્મા વિનાની એક પણ જગ્યા એવી બાકી છે કે જ્યાં પગ મુકી શકાય? ત્યારે એવો કોણ અભાગ્યો હોય કે પરમાત્મા શિવાય બીજા કોઇનો ભરોસો રાખે?

(૬૫૧)

કિયા બિના માગે બિના, જાન બિના સબ આય;
કાહો કો મન કલ્પીયે, સેહેજ રહે સમાય?

જ્યારે આપણાં વગર કીધે, વગર માંગવે અને વગર જાણવે સર્વ કાંઇ થાય છે અને આવે છે, અને જ્યારે એવું સેહેલાઇથી બની શકે છે ત્યારે આપણે માણસે શા માટે કલ્પનાં અને ચિંતવન કરવું?

(૬૫૨)

દાતા નદી એક સમ, સબ કોઇકો દેત;
હાથ કુંભ જીસકા જૈસા, તૈસાહી ભર લેત;

પરમાત્મા એક નદી સમાન છે, જે સર્વ કોઇને આપે છે; જેવું જેનું (નાનું યા મોટું) વાસણ હોય તેવું અને તેટલું પાણી તે નદીમાંથી ભરી લે છે તેમજ પરમાત્મા પણ દરેકને તેની લાયકાત મુજબ આપ્યો જાય છે.

(૬૫૩)

મુરદેકોભી દેતા હય, કપડા લત્તા આગ;
જીવત નર ચીંતા કરે, વાકો બડો અભાગ.

મુરદાંને યાને મરણ પછી પણ શરીરને કફન, આગ, પાણી

વગેરે તે (પરમાત્મા) પોહોંચાડે છે, તો પછી જીવતાં જીવત જે માણસ પોતા માટે ચિંતા કરે તેને ખરેજ અભાગ્યાપણું લાગેલું હોવું જોઇયે!

(૬૫૪)

આશા તો એક રામકી, દુજી આશ નીરાશ;
નદી કીનારે ઘર કરે, કબુ ન મારે પ્યાસ.

પરમાત્મા શિવાય બીજી બધી ચીજોની આશા ફીધેલી ફોકટ છે; નદીની પાસે રહેતા હોય તેઓ કદી પણ તરસે મરતા નથી, તેમ, જે પરમાત્મા ઉપર વિશ્વાસ રાખે છે, તે કદી પણ નિરાશ થતો નથી.

(૬૫૫)

પિછે આહે ચાકરી, પહેલે મહીના દેય;
તા સાહેબકો સીર સોંપતે, કયું કસકતા હય દેહ?

જે ધણી પેહલ્લાં પગાર આપે, ને તે પછી આપણી પાસે ચાકરી કરાવે, એવા મોટા સાહેબને તારૂં માથું આપવાને કાં તું બિહે છે? તેની ઉપર ભરોસો રાખ.

(૬૫૬)

ચિડીયા પ્યાસી સમૂદ્ર ગઇ, નિર ન ઘટયા જાય;
ઐસા બાસન ન બના, જામે સમુદ્ર સમાય.

ચલ્લિ તરસી થઇને સમુદ્રનું પાણી પીવા ગઈ, તેથી કાંઇ સમુદ્રનાં પાણી ઘટી જતાં નથી, કારણ કે એવું કોઇ મોટું વાસણ નથી કે જેમાં સઘળું પાણી સમાઇ જાય; તેમ પરમાત્મા એવો મોટો દાતાર છે કે તે સર્વે કોઇને આપ્યા કરે છે છતાંએ તેનું કાંઇ ઘટી જતું નથી.

(૬૫૭)

અજગર કરે ન ચાકરી, પંખી કરે ન કામ;
દાસ કબીરા યું કહે, સબકા દાતા રામ.

સર્પ કાંઇ નોકરી કરતો નથી, ને પંખી પણ કાંઇ કામ કરતું નથી, પણ, હું કબીર કહું છું કે એ સર્વનો આપનાર પરમાત્મા બેઠો છે.

(૬૫૮)

રામ નામસે દિલ મિલા, જમ હમપર બરાય;
મોહે ભરોસા ઈષ્ટકા, બંદા નર્ક ન જાય.

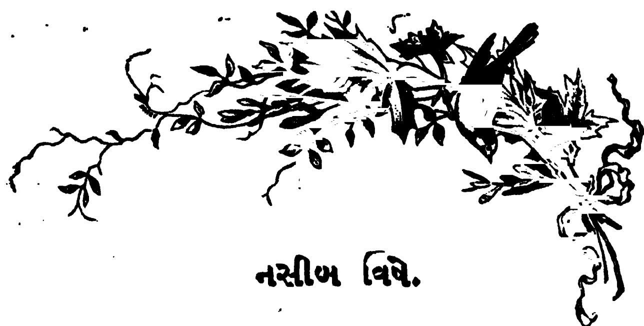
કબીર કહે છે જેનું દીલ પરમાત્મા સાથે મળી ગયું હોય, અને તે માણસપર જમ આવી લાગે, પણ જો તેને પરમાત્માપર પાકો ભરોસો હોય, તો તે માણસ કદી નર્કમાં જવાનો નથી.

(૬૫૯)

ભજન ભરોસે આપકે, મગહર તજા શરીર;
તેજ પુંજ પ્રકાશમેં, પહોંચે દાસ કબીર.

કબીર કહે છે કે મેં પરમાત્માપર પુર વિશ્વાસ રાખ્યો, ને તેનું નામ લેતાં લેતાંજ, મેં મગહર ગામમાં મારૂં શરીર છોડયું, અને જેવો દેહ છોડયો કે હું (કબીર) તુરતજ તે પ્રકાશનાં જથ્થામાં જઇ પુગ્યો યાને પરમાત્મામાં મળી ગયો—અર્થાત-કબીરજીનું મરણ મગહર ગામમાં થયું હતું અને તેઓ માટે કહે છે કે દેહ છોડતી વખતે પણ ઇશ્વરનાંજ ધ્યાનમાં ચકચુર હતા, તેથી જેવું આ ખાકી શરીર પડયું કે ઇશ્વરનાં સાક્ષાત દર્શન તેને થયાં.

નસીબ વિષે.

(૬૬૦)

પુરબકા રવિ પશ્ચિમે, ગર જો ઉગે પ્રભાત;
લિખા મિટે નહિ નસીબકા, લિખા જો હરિકે હાથ.

કદી સૂર્યની ચાલ ફેરવાય, ને પુર્વમાં ઉગતો રવી કોઇ સહવારે પશ્ચિમે પણ ઉગે, પણ કર્મના લેખ જરાપણ ફેરવાય નહિ, કે જે લેખ પરમાત્માએ પોતાને હાથે લખ્યા છે.

(૬૬૧)

બુંદ પડી જા પલમે, વોહ દિન લિખા લેખ;
માસા ઘટે ન તલ બઢે, જો સિર કુટો અનેક.

જે ઘડીએ માતાના પેટમાં જીવ પડયો, તે ઘડીએ (કર્મનાં) લેખ લખાઇ ચુકયા; અને તેમાંથી એક અરધો તોલો ઓછો, યા રતીભાર વધુ ગમે એવું માથું કુટે તોપણ, ફેરફાર થવાનો નથી.

(૬૬૨)

જ્યાં એ જીવરા પગ ધરે, બખ્ત બરાબર સાથ;
જો યેહ લિખા નસિબમે, તો ચલે ન અવિચળ બાત.

જ્યાંપણ તે જીવ (માણુસ) જશે, ત્યાં તેની સાથે એ નસીબ ચાલ્યા કરવાનું, અને જે કાંઇ નસીબમાં લખ્યું હશે તેજ બનવાનું, તેથી તેની સામે થવામાં કશો ફાયદો થતો નથી.

(૬૬૩)

જાકો જીતના નિર્માન કિયા, તાકો તિતના હોય;
માસા ઘટે ન તલ બઢે, જો સિર કુટો કોય.

જેટલું જેને નિર્માણ થયું હોય, તેટલુંજ તેની જીંદગીમાં બનવાનું, તેમાંથી રતીભાર ઓછું કે વધતું થવાનું નથી, પછી માણુસ ગમે એટલું માથું કુટે તો શું થયું ?

(૬૬૪)

પ્રારબ્ધ પહેલ્લે બના, પિછે બના શરીર;
કબીર, અચંબા યે હય, મન નહિ બાંધે ધીર.

પહેલ્લાં માણસનું નસીબ બંધાય છે, ને તે પછી તેને જન્મ મળે છે યાને તેનું શરીર બને છે અને એવું કુદરતમાં બનતું હોવાથી કબીર કહે છે કે, મને એ અજાયબી લાગે છે, કે માણસનું મન કેમ ધીરજ રાખતું નથી !

(૬૬૫)

કબીર ! રેખા કરમકી, કબૂ ન મિટે રામ;
મેટનહાર સમર્થ હય, પર સમજ કિયા હય કામ.

ઓ કબીર ! પરમાત્માએ જે કર્મનો કાયદો બનાવ્યો છે, અને તે કર્મના આધારે જે નસીબ બંધાય છે તે, પરમાત્મા સિવાય બીજા કોઇનાં હાથે ફેરવાતું નથી; તેને ફેરવનાર, પરમાત્મા પુરતો સામર્થવાંન છે, પણ એ કર્મનો કાયદો, તેણે ડહાપણ વાપરીનેજ બનાવ્યો છે, યાને માણસનાં ભલાં અર્થેજ કીધો છે.

(૬૬૬)

બખ્ત કહો ભાયગ કહો, નસીબ કહો નિરધાર;
હજાર નામ મનકે ધરો, મનહિ સરજનહાર.

એને (કર્મને) બખ્ત કહો, ભાયગ કહો અથવા કાંઇ પણ

આધાર વગરનું નસીબ છે એમ હજારો નામો, એ વિષે મનમાં કલ્પો, પણ એ **નસીબનો બનાવનાર માણસ પોતેજ** છે.

(૬૬૭)

બાહેર સુખ દુઃખ હેતકો, હુકમ કરે મન માંય;
જબ ઉઠે મન બખ્તકો, બાહેર રૂપ ધરી આય.

પોતાની બાહેર અમુક સુખ યા દુઃખ આવે તે માટે પેહેલાં માણસનાં મનમાં હોકમ (વિચાર) થાય છે, ને જ્યારે મન-નસીબ પાક્ત થયું, ત્યારે તેનો આકાર બાહેર પડે છે.

અર્થાત-સર્વથી પેહેલ્લાં માણસના મનમાં ઇચ્છા કે વિચાર ઉત્પન્ન થાય છે, કે મારી આસપાસ અમુક જાતનાં સંજોગો બને; એવી રીતે વિચાર કરતાં કરતાં, જ્યારે તે વિચારો પૂરા મજબુત યાને પાકટ થયા કે તેઓ અમુક આકાર લઇને ખાકી ભુવન ઉપર જાહેર થાય છે, યાને તેનું અમુક જાતનું નસીબ (હાલત) બંધાય છે. ટુંકમાં જે કાંઇ માણસની હાલત બની હોય છે યા બનવાની હોય છે, તેનો બનાવનાર તેનું મન યાને તે પોતેજ છે.

Mind is the master power that moulds and makes,
And **man** is **mind**, and evermore he takes
The tool of thought, and **shaping** what he **wills**,
Brings forth a thousand **joys**, a thousand **ills**.
He thinks in secret, **and it comes to pass.**
Environment is but his looking glass.- (James Allen)

અર્થ—માણસનું મન એ મહા બળવાન શક્તિ છે કે જે આકાર ઘડે છે ને બનાવે છે; માણસ તે મનજ છે, જેમ જેમ તે વિચારનું હથિયાર વાપડે છે, અને ઇચ્છા કરે છે તેવો આકાર મન બનાવે છે, અને તેમાંથી પછી હજાર જાતનાં સુખો કે હજાર જાતનાં દુઃખો તે ઉપજાવે

છે; તે (માણુસ) છુપી રીતે (મનની અંદર) વિચાર કરે છે, પણ તે બાહેર જાહેર થાય છે, અને તેનાં સંજોગો તે માત્ર તેની આરસી છે, યાને બાહેરના સંજોગો તે તેના પોતાનાજ કીધેલા (વિચારો)નું પરીણામ છે.

(૯૬૮)

બખ્ત બલે ભવજલ તરે, નિર્મળ ભયા બિકાર;
યે સબ કિયા નસીબકા, રહે નિશ્ચય નિરધાર.

ભાગ્યનાંજ જોરે માણુસ આ ભવસાગરમાંથી તરી જાય છે, ને તેનાં વિકારો નબળા પડે છે, યાને તેના દુર્ગુણો મટે છે તેપણ ઉપર કહ્યા પ્રમાણે તેનાં નસીબનાંજ જોરે યાને તેનીજ મહેનતથી થાય છે, એવી રીતે સર્વ કાંઇ માણસના હુકમાં બને છે તે બધું, તેનું પોતાનુંજ બનાવેલું (નસીબ) છે, અને બીજા કોઇથી તે બનતું નથી, એ તું નક્કી માંનજે.

(૯૬૯)

કરમ અપના પરખ લે, મન નહિ કિજે રીસ;
હરિ લિખા સો પાઇયે, પથ્થર ફોડે સિસ.

(માટે) તારૂં કીધેલું તેજ, (તારૂં નસીબ) બન્યું છે એમ જાણીને તું તારા મનમાંનો બળાપો કાઢી નાંખ. કારણ કે પરમાત્માએ કર્મનો કાયદો એવો કીધો છે કે સર્વ પોતાની કરણીનુંજ પરિણામ (સુખ યા દુઃખ) મેળવે છે, અને તેમાંથી કદીપણ છુટી શકતો નથી, પછી ગમે તો પથ્થર લઇને તે માથું કાં ન ફોડે.

(૯૭૦)

કિને બિના ઉપાય કછુ, દેવ કબ નહિ દેત;
ખેત બિજ વાવે નહિ, તો કયું જામે ખેત?

તારા પોતાના કર્યા સિવાય બીજું કાંઇ પરમાત્મા તને આપતો નથી; કારણ કે ખેતરમાં બીજ વાવે નહિ, તો ત્યાં પાક કેમ પેદા થાય?

(૬૭૧)

દુઃખ લેને જાવે નહિ, આવે આચા બુચ;
સુખકા પેહરા હોયગા, તબ દુઃખ કરેગા કુચ.

દુઃખ (ઉછીકું) લેવા કોઇ જતો નથી, પણ તે અચાનક (આગળી કરણીનાં ફળ તરીકે) આવી ઉભું રહે છે; તેમજ જ્યારે સુખનો વખત આવી લાગશે, યાને નઠારાં કર્મો પુરાં થશે, ત્યારે દુઃખ પોતાની મેળે ચાલ્યું જશે.

(૬૭૨)

હોને પદાર્થ હોત હય, બિસર જાત સબ શુધ;
જૈસી લિખી નસીબમે, તૈસી ઉકલત બુધ.

જે કાંઇ ભાગ્યમાં લખ્યું હોય, તેજ બનવાનું, અને તે બનવાનું એટલે માણસની બધી અક્કલ હુશિયારી જતી રહે છે, અને જેવું ભાગ્યમાં બનવાનું હોય તે પ્રકારની અક્કલ તેને સુઝ પડે છે, યાને બનાવને અનુસરતુંજ કાર્ય તે કરે છે.

(૬૭૩)

અનહોની હોય નહિ, હોની હોય સો હોય;
રામચંદ્રજી બનકુ ગયે, સુખ અછત દુઃખ હોય.

જે કાંઇ ભાગ્યમાં લખ્યું ન હોય, તે કદીપણ બનવાનું નથી, પણ જે કાંઇ બનવા કાળ હોય તેજ બને છે ને બનવાનું. રામચંદ્ર જેવા મોટા રાજાનાં કર્મમાં વનવાસ લેવાનો હતો, ત્યારે પોતે રાજપાટ ને સુખ છોડીને વનવાસે ગયા.

અર્થાત—જે કાંઇ કારણો આપણે ઉપજાવ્યા હોય, તેનાંજ પરિણામ આપણને આવી મળે છે.

(૬૭૪)

એ મન ભાયગ ભુલ મત, જો આયા મન ભાગ;
સો તેરા ટળતા નહિ, નિશ્ચય સંશય ત્યાગ.

માટે એ માનવી, તું તારાં ભાગ્યને ભુલી જતો ના, કારણકે જે કાંઇ તારાં ભાગ્યનું હશે તેટલુંજ તને મળવાનું અને તે કદીપણ મટવાનું નથી, માટે તારા દિલમાંના વેહમને દુર કર, અને પરમાત્માપર ભરોસો રાખી બેસ.

(૬૭૫)

મનકી શંકા મેટ કર, નિશંક રહે નિરધાર;
નિશ્ચય હોય સો હોયગા, જો કરસી કિરતાર.

તારા મનમાંના વેહમોને દુર કર, અને બીજી ચીજોપર ભરોસો રાખવાનું મુકી દે, પણ પરમાત્માપર વિશ્વાસ રાખી તે જે કરે તેજ બરૂં છે, એવું ખાતરીથી માનતો રહે.

(૬૭૬)

તેરા વેરી કોઇ નહિ, તેરા વેરી કુચેલ;
અપના કુચેલ મિટા લે, ફિર ગલી ગલી કર સહેલ.

તારા કોઇ શત્રુઓ નથી, પણ તારા દુઃખનું કારણ તે તારા પોતાના દુર્ગુણો છે, તેઓને તું મારી હટાડ, તો પછી તું જ્યાં જશે ત્યાં તને સુખ મળ્યા કરશે.

(૬૭૭)

દુનિયા કહે મેં દોરંગી, પલમે પલટી જાઉં;
સુખમે જો સો રહે, વાકો દુઃખી બનાઉં.

આ દુનિયાં બે તરેહની છે, જે પળવારમાં ફેરવાઇ જાય છે, અને તે એમ કહે છે કે જે સુખમાં નભરવસ થઇને પડી રહે છે,

યાને પરમાત્માને યાદ કરતો નથી, પણ પોતાની મોજમાં ચકચુર રહે છે, તેને હું દુઃખી બનાવું છું.

(૬૭૮)

કબીર! ઘટમે રામ હય, રજક મોત જીવ સાથ;
કહાં ચારા મનુષ્યકા, કલમ ધનીકે હાથ?

એ કબીર? પરમાત્મા આ શરીરમાં રહેલા છે, ને તેની સાથેજ આપણું રજક, મરણ ને જીવન રહેલું છે, અને જ્યારે તે સાહેબના હાથમાં આપણું નસીબ (લખવાનું) રહેલું છે, તો પછી આપણુ માનવીનો શું ઇલાજ?

(૬૭૯)

આતાલ જા પાતાલ જા, કે ફોડ જા બ્રહ્મંદ;
કહે કબીર ના મિટે, દેહ ધરેકા દંડ.

ગમે તો આતાલ યા પાતાલમાં ભરાઇ જાવો, યા આખું બ્રહ્માંદ ફોડીને બાહેર નિકળો, તોપણ કબીર કહે છે કે, આ દેહ ધારણ કરવાનો જે દંડ છે તે આપ્યા વિના ઇન્સાન માત્રનો કશો ચારો નથી, અર્થાત-કર્મના કાયદાની ચુંગાળમાંથી કોઇ બચી શકતું નથી, પણ જેવું જે કરે, તેવું તેને ભરપાઇ કરવું પડે છે.

(૬૮૦)

લખા મિટે નહિ નસીબકા, ગુરૂ કર ભજ હરિનામ!
સિધે મારગ નિત ચલ, દયા ધરમ વિશ્રામ.

છેવટે કબીર કહે છે કે, નસીબમાં લખેલું જ્યારે મટતું નથી, ત્યારે તેને ફેરવવાની કોશેશ કરવાને બદલે તું ગુરૂ કર, ને પરમાત્માનું નામ જપવાનું તેની પાસે શિખ; અને નેકીને રસ્તે ચાલી હંમેશાં દયાનાં અને ધર્મનાં કામો કર, જેથી તને ખરૂં સુખ પ્રાપ્ત થાય.

શ્રમ વિષે.

(૯૮૧)

શ્રમ હિતે સબ કછુ બને, બિન શ્રમ મિલે ન કાંઇ;
સિધી અંગુલી ઘી જમ્યો, કબહુ નિકળે નાહિ.

મેહેનત કર્યા શિવાય કાંઇ બનતું નથી, મેહેનત વગર કોઇ વસ્તુ પ્રાપ્ત થતી નથી; વાસણમાં ઘી જમી ગયું હોય તે પણ વાંકી આંગળી કીધા વિના યાને મેહેનત વગર નિકળી શકતું નથી.

(૯૮૨)

કૈસા પર સમર્થ હો, બિન ઉદ્યમ દુઃખ પાય,
નિકટ અસન બિન કર ચલે, કૈસે મુખમે જાય?

ગમે એવો બળવંત માણસ હોય, પણ ઉદ્યમ નહિ કરે તો દુઃખ પામે છે; પાંચ આંગળાંએ લિધા વિના ખોરાક મોહોડાંમાં જઈ શકતો નથી. તેમ, મેહનત કર્યા વગર કશું બની શકતું નથી.

(૯૮૩)

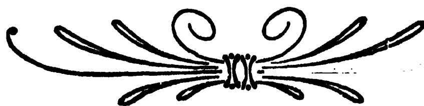
શ્રમ હિતે સબ હોત હય, જો મન રાખે ધીર,
શ્રમતે ખોદત કુંપ જયું, ઠલમે પ્રગટે નીર.

જો મન ધીરજ રાખે અને મેહનત કરે તો સર્વ કાંઇ બની શકે છે; મેહેનત કરી ખોદકામ કરે છે ત્યારેજ જમીનમાંથી પાણી નિકળી તેનો કુવો બંધાય છે તેમ, મેહેનત કર્યાથીજ ફળ પ્રાપ્ત થાય છે.

(૬૮૪)

કિયે બિના કરે બિના, દેવ કછુ નવ દેત;
ખેત બિજ વાવે નહિ, તો ક્યું જામે ખેત?

મેહેનત કર્યા વિના પરમાત્મા કાંઇ પણ (અમસ્થું) આપતો નથી; ખેતરમાં બીયાં વાવે નહિં તો પાક ક્યાંથી થાય?

હિંસા ન કરવા વિષે.

(૬૮૫)

જીવ જન કણુ મત મારો,
ભકિત કરો દયા ઉર ધારો;
સાધુ દેવ ભક્ષ અંકુર આય,
મિન મદ માંસ રાક્ષસ ખાય.

પશુ પક્ષી (જેઓને આપણી માણુસની પેઠે જીવવા ગમે છે) તેને ના મારો, અને જીવ હત્યા ના લેવો, પણ પરમાત્માને યાદ કરી સર્વ (જીવો) ઉપર દિલમાં દયા રાખો. સાધુ પુરૂષો અને દેવતા લોકોનો ખોરાક વનસ્પતિ, ફુળ, ફળાદીનોજ છે, માત્ર રાક્ષસ લોકોજ માછલી, દારૂ અને માંસ ખાય છે.

(૬૮૬)

માંસ કુંકરકે ખાને હય, મનુષ્ય દેહ કયું ખાય;
રતી એક ઘટમે સંચરે, સેહેજ નર્ક લે જાય.

માંસ, કુતરા અને જંગલી જનાવરોના ખાવાને માટે છે, માણુસનાં શરીરને તે બિન અનુકુલ છે, માટે માણુસે તે શા માટે ખાવું? કારણુ એક રતીભાર પણુ માંસ શરીરમાં જાય તો માણુસ અવશ્ય નર્કમાંજ જાય.

(૬૮૭)

માંસ અહારી માનવિ, પ્રત્યક્ષ રાક્ષસ જાન,
તાકી સંગત મત કરો, હોય ભજનમે હાન.

જે માનવિ માંસ આહાર કરે તેને, રાક્ષસજ જાણુવો, અને તેવા

માણુસની સંગત કરવી નહિ, કારણુકે તેથી પરમાત્માનું ભજન કરવાનાં હરકત થાય છે.

(૯૮૮)

રાઇકા બારવા હિસ્સા, માંસ મુવાકાં ખાય;
કોટ જનમ સ્વાન અવતરે, પડે ચોરાસી માંય.

રાઇના બારમા ભાગ જેટલું પણ થોડું, મુવેલાં જનાવરનું માંસ જે કોઇ ખાઇ, તે કરોડો જનમ કુતરા તરીકે અવતરે અને ચોરાસી ફેરામાં તે પડે.

(૯૮૯)

બડા પાપ હય હિંસા, તેહિ સમાન ન કોય;
ધર્મરાય જબ લેખા માંગે, તબ સબ નાૈબત હોય.

જીવ લેવો, તેનાં જેવું મોટું પાપ એકે નથી; જ્યારે મરણુ પછી જીવનો ઇનસાફ થાય છે અને ધર્મરાજા (રસ્ને રાસ્ત) તેની કરણીનો હિસાબ માંગે છે ત્યારે (જીવહંત્યા) પાપની શિક્ષાનાં દુઃખની વાત તેને ખબર પડે છે.

(૯૯૦)

જીવ મત મારો બાપુરા, સબકા એકહિ પ્રાન,
જીવ હત્યા નહિ છુટતી, કરોડ ગઉ દે દાન.

માટે કબીર કહે છે કે તું ગરીબ પ્રાણીઓને કાપી કપાવીને જીવ ના લે, બધાના જીવ એકસરખા છે; જીવ હંત્યા કરવાનું પાપ એટલું તો ખરાબ છે કે કરોડો ગાયોનું દાંન આપવાથી, યાને ગમે એવું મોટું દાંન યા ધર્મનાં કામો કરવાથી, તે પાપ ધોવાઇ શકાતું નથી.

(૬૯૧)

દયા દિલમે રખિયે, તું કયું નિર્દય હોય;
સબહિ જીવ હય સાંઇકા, કિડી કુંજર સોય.

તું બધાંપર દયા રાખ, ને ઘાટકી ના થા, કારણ બધા જીવો પરમાત્માનાજ પેદા કીધેલા છે, અને સર્વમાં પરમાત્માનોજ જીવ રહેલો છે, અને સર્વને તારી માફક જીવવા ગમે છે.

(૬૯૨)

જીવ જીવ સબ એક હય, જીવકા કરો બિચાર;
બિન સાંસાકા જીવ હય, તાકા કરો અહાર.

જીવ માટે તું વિચાર કર, નાના મોટા બધા જીવો એકુજ છે, યાને (એક) ઇશ્વરનાજ તે ભાગો છે; જે જીવમાં યાને (વનસ્પતિ ફળફળાદી) માં શ્વાસોશ્વાસ (breathing process) યાને દમ લેવાનું કામ ચાલતું નથી, તેઓનો અહાર કર અને તે ચીજો તું ખાવામાં લે.

(૬૯૩)

દયા દયા સબ કોઇ કહે, મર્મ ન જાને કોય;
જાત જીવકી જાને નહિ, દયા કહાંસે હોય?

દયા દયા કરીને સર્વ કોઇ બોલે છે ખરા, પણ તેનો મર્મ શું? યાને દયા શા માટે કરવી, દયા શું છે તે કોઇ સમજતા નથી, તેમજ જીવ શું છે તેની જાત, તે ક્યાંથી આવ્યો વગેરે જ્યાંસુધી માણસ સમજે નહિ તો પછી તેને દયા ક્યાંથી આવે?

(૬૯૪)

મુરઘી મુલ્લાંસે કહે, તું જબેહ કરતા હય મોહે;
સાહેબ જબ લેખા માંગે, તબ સંકટ પડસી તોહે.

મરઘીને જ્યારે જબેહ કરે છે ત્યારે તે મુલ્લાંને કહે છે કે તું શા માટે મને મારે છે? જ્યારે પરમાત્મા તારો હિસાબ માંગશે ત્યારે તારી પર જે સંકટ આવશે, તેનો કાંઇ વિચાર કરે છે કે નહિં.

(૬૯૫)

ગલા કાટ કલમા પઢે, મુખસે કહે હલાલ;
સાહેબ કે દરબારમે, હોગા કોન હલાલ?

એક ગમ તું મારૂં ગળું કાપતો જાય, ને બીજી ગમ પરમાત્માના નામનો કલમો પઢે યાને પરમાત્માનું નામ દઇને ખુન કરે, તો એવાં જુઠાંપણાં માટે, સાહેબની દરબારમાં તું જશે, ત્યાં તારી કેવી વળે થશે ?

(૬૯૬)

સાહેબકે દરબારમે, કયું કર પાવે દાદ;
પહેલે કામ બુરા કરે, બાદ કરે ફરીયાદ.

હમણાં તું ગળું કાપીને બીજાને દુઃખ દે, ને પછી જ્યારે તને તેનો બદલો દુઃખમાં આવે, ત્યારે તું પરમાત્મા પાસે ફરયાદ કરે કે ઓ પરમાત્મા મને બચાવ! તો તારી દાદ કોણ સાંભળશે ?

(૬૯૭)

ગલા ગુસ્સેકા કાટ, મિયાં કેહેરકુ માર;
પાંચો બકરી જુબા કરો, તબ પાવે દિદાર.

તારા ગુસ્સાનું ગળું કાપ, તારા દીલમાંનો કીનો કપટ મારી નાખ, ને તારી પાંચો બકરીઓ યાને પાંચ ઇંદ્રિઓ જે પાપ કરે છે ને કરાવે છે તેઓને કતલ કર. અને ત્યારે તું પરમાત્માનું નામ લેશે તો પરમાત્મા તને મળશે.

(૬૯૮)

જો જાકો કાટે, સો ફિર તાહે બાટે;
કહે કબીર ના છુટે, સામા સામી સાટે.

જે કોઇ બીજાને કાપે, અને તેની વેહેંચણી કરે, તે સામા

સાથે "આપ-લે" નું સાટું કરે છે, અને હમણાં તેનો લેવાનો દાવ છે, તો હવે પછી તેની આપવાની વારી આવશે.

(૬૯૯)

જીભ્યા જીને વશ કરી, તિને વશ કિયા જહાંન;
નહિ તો અવગુણ ઉપજે, કહે સબ સંત સુજાન.

જેણે પોતાની જીભને વશ કીધી, તે આખી જેહાંનને વશ કરી શકે, પણ જે જીભને વશ નહીં કરે, અને ગમે તેવું ખાયા કરે યાને જીભના "સ્વાદીયાં"ને પોખ્યા કરે, તે માણસનાં શરીરને વ્યાધીઓ થાય, એવું સાધુપુરૂષોનું કેહેવું છે.

(૭૦૦)

મખ્ખી ગુડમે ગડ ગઇ, પાંખ રહિ લપટાય;
સીસ પટક કર ઘસે, સ્વાદે દેહિ ગુમાય.

માખીને ગોળ ગમે છે તેથી તે ગોળના રસપર બેસે છે ત્યારે તેની પાંખો તેમાં લપટાઇ જાય છે ને તેમાંથી બાહેર નિકળવાને માથું પટકી મરી જાય છે તોએ છુટી શકતી નથી; અને જીભના સ્વાદને લિધે પોતાનો જાંન ગુમાવે છે તેમ માણસ પણ જીભના સ્વાદને લીધેજ પાપો કરે છે અને પોતાની દેહને નુકસાન કરે છે.

(૭૦૧)

આધી ઓર સુકી ભલી, સારી સુખ સંતાપ;
જો ચાહેગા ચોપરી, તો બહોત સહેગા બાપ.

અરધી અને સુકી (સાદું જમણ) રોટલીજ આપણે માટે ઠીક છે, કારણ કે આખું ખાવા જતાં દુઃખ આવે છે, માટે તું જો સ્વાદનાં પકવાન માગ્યા કરશે તો પછી "ઓ બાપરે" "ઓ બાપરે" એવું કર્યા કરવું પડશે.

અર્થાત—સાદો સુતરો ખોરાક લેવામાંજ શરીરની તનદરોસ્તી જળવાય છે, પણ જેઓ માત્ર જીભના શોખને ખાતર તરેહવાર ચીજો ખાય છે તેઓને શરીરનાં દુઃખો ઉત્પન્ન થાય છે, અને ત્યારે તેઓને પસ્તાવો થાય છે.

(૭૦૨)

ખાટાં મિઠાં દેખકર, જીહ્યા ધર લે નીર;
તબલગ મન પાકા નહિ, કાચા નિપટ કઠીર.

ખાટું મિઠું જોઇને, મોહડામાં પાણી છુટે ત્યારે જાણવું કે, મન હજી પાકટ થયું નથી, પણ કાચું યાને અજ્ઞાન છે, યાને આપણને તનદરોસ્તીના કાયદાની ખબર નથી.

(૭૦૩)

ખાટા મીઠા ખાય કર, કરે ઇંદ્રિયોકા ભોગ;
સો કૈસે જા પહોંચે, સાહેબજી કે લોગ?

ખાટું મિઠું ખાયા કરી, ઇંદ્રિઓનાં વિષયોનાં ભોગ ભોગવ્યા કરે, તો પછી તે માણસ પરમાત્માને કેમ જઇ પુગે? કારણ કે માણસનું મન ઇંદ્રિઓના સ્વાદથી ચકભમ થઇ જાય છે, તેથી તેને ખાવું પીવું એ સિવાય બીજું કશું જીંદગીમાં કરવાનું છે એવું ભાન થતુંજ નથી.

(૭૦૪)

દેખ પરાઇ ચોપરી, મત લલચાઓ જી;
લુખ્ખા સુકા ટુકડા, ઔર ઠંડા પાની પી.

બાહેરની સ્વાદદાર ચીજને જોઇને, તું લલચાઇ ના જા, પણ જો તું એવું માગતો હોય કે તારૂં શરીર નિરોગી રહે ને તને સુખ મળે તો લુખું સુકું યાને સાદું સુતરૂં ખા, ને પીવામાં માત્ર નિર્મળ પાણી વાપર.

(૭૦૫)

દયા ધર્મકો મુળ હયે, પાપ મુળ અભિમાન;
કબીર, દયા ન છોડીયે, જબ લગ ઘટમે પ્રાન.

દયા એજ ધર્મનો મૂળ પાયો છે. જે ધર્મમાં દયા નથી, તે ધર્મ છેજ નહિં, અને જે માણસમાં દયા ન હોય તે માણસ ધર્મિ કહેવાયજ નહિં; પાપનું મૂળ અભિમાન છે, જે એમ કહે કે હું મોટો છું અથવા જનાવરને મારીને ખાવાનો મને હક છે, તે માણસ અભિમાની છે, અને તેથીજ તે પાપો કરે છે; માટે કબીરજી કહે છે કે જો તું ખરો સુખી થવા માગતો હોય, તો જ્યાં સુધી તારાં શરીરમાં પ્રાણ છે ત્યાં સુધી કદી પણ તું દયા છોડતો ના, યાને હંમેશા બધાપર દયા રાખ, કે જેથી પરમેશ્વરની દયા તારા પર ઉતરે.

(૭૦૬)

દયા સબહિ પર કિજીયે, તું કયું નિર્દય હોય;
જાકી બુદ્ધિ બ્રહ્મમે, સો કયું ખુની હોય?

તું બધાંપર દયા રાખ, શા માટે નિર્દય થાય છે? જેની બુદ્ધિ પરમાત્મામાં છે યાને પરમાત્માને જે કોઇ ગણતો હોય તે કદી પણ ખુની થતો નથી.

(૭૦૭)

પુન બરા ઉપકાર હય, સબકે ઉપર ભાખ;
જીવ દયા ચિત્ત રાખીયે, બેદ પુરાણ શાખ.

કોઇ પણ જાતનો ઉપકાર કરવો એ સારી વાત છે, પણ બધી તરેહના ઉપકાર કરતાં, જીવ દયાનો ઉપકાર સર્વથી ઉત્તમ છે, યાને મરતાંને બચાવવવું અને કોઇ પણ પ્રાણીને દુ:ખ દેવું દેવાડવું નહિ એનાં જેવું એકે પુન્ય બીજું નથી જે માટે, વેદ પુરાણ (બધાં ધર્મશાસ્ત્રો) સાહેદી પુરે છે, યાને બધા ધર્મો શિખવે છે કે જીવો પર દયા રાખવી.

અહંકાર વિષે.

(૭૦૮)

ક્રિયા કરાયા સબ ગયા, જબ આયા અહંકાર;
કોટ કરમ લાગે રહેં, એક અહંકારકી લાર.

જ્યારે માણુસને અહંકાર આવે છે, યાને પોતે ઘણો મોટો છે એવો "હુંપણાનો" ભાસ વધી જાય છે, ત્યારે તેનું કીધેલું કારવેલું બધું ધુલ મળી જાય છે, કારણ અહંકાર એવો બુરો છે, કે તેનાથી માણુસ કરોડો પાપો કરે છે, અને પાપથી તેનો નાશ થાય છે.

(૭૦૯)

અહન્તા ન આનિયે, જો હરિ સિંહાસન દે;
જો દિલ રાખે દિનતા, સાંઇ અપના કર લે;

તેથી કબીર કહે છે કે, અગર પરમાત્મા રાજગાદી આપી તને રાજા બનાવે તોપણ તું કદી મનમાં મગરૂર થતો ના, પણ જો તું નમનતાઈ રાખશે તો પરમાત્મા પણ તારો થઇ જશે, યાને પરમાત્મા તને પોતાનો કરી લેશે.

(૭૧૦)

લઘુતાઇમે પ્રભુતાઈ હય, પ્રભુતાઇસે પ્રભુ દૂર;
કિડી હો મિસરી ચુગે, હાથી સિર ડારે ધૂર.

નમનતાઇમાંજ મોટાઇ સમાયલી છે, જ્યારે મોટાઇ દેખાડયાથી યાને "હું મોટો છુ" એવો ગર્વ રાખ્યાથી, માણુસ પરમાત્માથી દુર થતો જાય છે. દાખલા તરીકે, કિડી જમીનપર હોવાથી તે ખાંડને

ઉંચકી શકે છે, જ્યારે હાથી ઉંચો હોવાથી પોતાને માથે, ખાંડને બદલે, ધુળજ નાંખ્યા કરે છે.

(૭૧૧)

બડિ બિપત બડાઇ હય, નાના કરમસે દૂર;
તારે સબ ન્યારે રહે, ગ્રહે ચંદ્ર ઔર સૂર.

વડાઇ ક્યાંથી, માણસને ઘણું વેઠવું પડે છે, પણ નાના માણસને યાને જે પોતા માટે વડાઇ રાખતો કે માંગતો નથી, તે ઘણી જાતનાં પાપો કરવામાંથી બચી જાય છે, તેથી તેને ઘણું ઓછું દુઃખ હોય છે. જેમ ગ્રહણ સુર્ય અને ચંદ્રમા જે મોટા છે તેઓ ઉપરજ આવે છે, પણ તારા જે નાના છે તેઓને ગ્રહણની કશી અસર થતી નથી, તેમ મોટા થવામાં ઘણાં દુઃખ સમાયલાં હોય છે.

(૭૧૨)

કબીર! ગર્વ ન કિજીયે, રંક ન હસિયે કોય;
અજહુ નાવ સાગરમે હય, ના જાનુ કયા હોય.

ઓ કબીર! તું અહંકાર જરાએ કરતો ના, અને તારાથી જે ગરીબ દેખાય તેને હસી કાઢતો ના, કારણકે તારી હોડી પણ હજી સમુદ્રમાંજ છે, અને કિનારે ગઇ નથી; ત્યાં તું સહિસલામત પહોંચશે કે નહિ તે તું જાણતો નથી. અર્થાત આજે તું મોટો દેખાય છે, પણ કાલે તું કેવો રહેશે તે કાંઇ તને ખબર છે?

(૭૧૩)

ઉંચા પાની ના ટિંકે, નિચેહિ ઠહેરાય;
નિચા હોય સો ભર પિયે, ઉંચા પ્યાસા જાય.

ઉંચી જગ્યા પર પાણી રહી શકતું નથી, નિચે આવે છે ત્યારેજ તે ઠરીને રહી શકે છે; અને માણસ વાંકો વળે ત્યારેજ તે પાણી પી શકે છે, ઉભો રહેનાર તે પી શકતો નથી, પણ તરસો રહે છે

તેમ, જે કોઇ ગર્વ કરે છે તે નિચોજ પડે છે, અને નમનતાઇ રાખે છે, તે સુખી થાય છે.

(૭૧૪)

ઉંચ્ચ કુલ જનમે કહાં, દેહિ ધરે અસ્થૂલ;
પાર બ્રહ્મકો ના ચઢે, બાંસ બિહોના ફૂલ.

તારૂં શરીર હંમેશ ટકનારૂં નથી, ત્યારે તું શા માટે વડાઇ લે છે કે "હું ઉંચા કુળમાં જન્મ્યો છું" એમ તો વાંસ પણ ઉંચો તાર જેવો વધી જાય છે, પણ તેને વાંસને કાંઇ ફુલ હોતાં નથી, કે તેને પરમાત્માના પગ આગળ ચઢાવવામાં આવે, તેમ પોતાનાં કુળની અમસ્થી વડાઇ લેવાથી કાંઇ ઉંચું થવાતું નથી.

(૭૧૫)

ઉંચા કુલ કડા કિજીયે, જો કરણી ઉંચ ન હોય?
કનક કલેશમે મન ભરા, સંતો નિંદિયા સોય.

જો તારી કરણી ઉંચી (નેક) ન હોય તો તારા એવાં (અમસ્થાં) ઉંચાં કુળને શું કરે? તું ગમે એવા ઉંચાં ખાનદાનનો છોકરો હોય, પણ જો તારૂં મન પૈસા મેળવવાના કાવાદાવા કરવામાં રોકાયા કરે અને તેમ કરતાં, તું બીજા નેક માણસોનું દિલ દુઃખવે તો તારૂં એવું ઉંચું કુળ શા ખપનું?

(૭૧૬)

ઉંચા દેખ ન રાચિયેં, ઉંચા પેંડ ખજુર;
પંખી ન બેઠે છાંયડે, ફલ લાગે પન દુર.

એવાં માત્ર નામનાં ઉંચાં કુળ જોઇને રાજી થવું હોય તો, ખજુરનું ઝાડ પણ ઉંચું છે, પણ તેની ઉપર કોઇ પંખી બેસી શકતું નથી, અને તેનું ફળ ઘણું દુર હોવાથી તે કોઇના હાથમાં આવતું નથી, તેથી કબીર કહે છે કે એવી બાહેરથી ઉંચ દેખાતી હાલત માટે મનમાં મથન ના થયા કર.

(૭૧૭)

ઉંચે કુલકે કારને, બાંશ બડયો અહંકાર;
રામ ભજન હિરદે નહિ, જાલ્યો સબ પરિવાર.

"હું ઉંચા કુળનો છું" એમ વાંસને પણ ઘણો અહંકાર થાય છે; પણ એ વાંસને માટે કહે છે કે તેમાં અગ્નિ તત્વ વધારે છે, તેથી ઘણીક વખતે વાંસે વાંસ ઘસાવાથી અગ્નિ પ્રગટ થઇ આખા જંગલના જંગલ બાળી નાંખે છે, અને પોતે પણ સાથે બળી મરે છે જેથી "પોતાનાં કુટુંબ પરિવાર બાળ્યાં" એવું તેને માટે કહેવાય છે, એવીજ રીતે જે માણુસ પોતાનાં ઉંચા કુળ માટે અભિમાન દેખાડયા કરે પણ કરણી ઉંચી ન કરે તે પોતે દુખી થઇને આખાં કુટુંબને પાયમાલ કરે છે.

(૭૧૮)

કબીર! તહાં ન જાઇયે, જહાં કુલકો હેત;
સાધુપનો જાને નહિ, નામ બાપકો લેત.

એ કબીર! જે માણુસ પોતાનાં કુળ માટે ખાલી વડાઇ માર્યાં કરે અને વારંવાર પોતાના બાપનું નામ લઇને પોતાની મોટાઇ દેખાડયા કરે કે "હું ફલાણા ખાનદાનનો છોકરો છું," પણ જે પોતાની કરણી નેક કરતો નથી, તે માણુસ પાસે તું જતો ના.

(૭૧૯)

બડે બડાઇ ન કરે, બડા ન બોલે બોલ;
હિરા મુખસે ના કહે, લાખ હમારા મોલ.

હિરો અમૂલ્ય હોવા છતાં, પોતાની કીંમત લાખ રૂપિયા છે એવું મોહોડેથી કહેતો નથી તેમ, જેઓ (જ્ઞાની) પુરૂષો છે તેઓ પોતાની મોટાઇની ડીંગ મોહડેથી કદી મારતા નથી અને પોતા માટે જરાએ અભિમાન ધરાવતા નથી.

(૭૨૦)

ના મુંજ છાઇ ન છાપરી, ના મુજ ઘર ન ગામ;
જો કોઇ પુછે કોન હય? ના મુજ જાત ન ઠામ.

કબીર કહે છે કેઃ—મારી તો નાની ઝુપડી પણ નથી અને ઘરે નથી અને નથી મારૂં પોતાનું ગામ; મને કોઇ પુછે કે "તું કોણ છે?" તો મારો જવાબ એ કે, **મારી તો જાત પણ નથી ને મારૂં કંઇ ઘરબાર પણ નથી, પણ હું તો પરમાત્માનો બંદો છું.** સારાંશ કે દુન્યામાં કોઇ પણ ચીજ આપણી છેજ નહિ, ત્યારે અમસ્થી વડાઇ શા માટે કરવી?

(૭૨૧)

મેરા મુજમે કછુ નહિ, જો કછુ હોય સો તેરા;
તેરા તુજકો સોંપતે, કયા લગેગા મેરા?

મારૂં (જેવું) તો કાંઇ છેજ નહિ, જે પણ છે તે તારૂં (પરમાત્માનું) છે, અને તે બધું તેને હવાલે કરવાનું, એટલે બાકી રહ્યું શું કે તે આપણું કહેવાય?

(૭૨૨)

છોડે જબ અભિમાનકો, સુખી ભયા સબ જીવ;
ભાવે કોઇ કછુ કહેં, મેરે હૃદય નિજ પિવ.

પેલું તો મારૂં છે, આ ચીજનો ધણી હું છું એવું એવું (હર તરેહનું) અભિમાન જ્યારે છોડે, ત્યારેજ તે જીવ ખરો સુખી થાય છે, અને એવી રીતે જે કોઇ નમ્ર થાય છે, તેના હૈયામાં પરમાત્મા વાસો કરે છે, પણ નમ્ર થવાથી, કબીર કહે છે કે જો કોઇ તારી મશકેરી કરે તો તારે તેની ચિંતા કરવી નહિ, કારણ આપણાં હૈયામાં ઇશ્વર હોય તો પછી આપણે બીજા કોઇની શી પરવાહ છે?

(૭૨૩)

તિમ્મર ગયા રવિ દેખતે, કુબુદ્ધિ ગઇ ગુરૂ જ્ઞાન;
સુબુદ્ધિ ગઈ કછુ લોભસે, ભક્તિ ગઇ અભિમાન.

સુર્ય ઉગવાથી જેમ અંધારૂં જતું રહે છે તેમ ગુરૂનાં આપેલાં જ્ઞાનથી માણુસની દુષ્ટ મતિ દુર થાય છે; લોભથી જેમ માણુસની સદ્ બુદ્ધિ નાશ પામે છે તેમ અભિમાન કરવાથી પરમાત્મા તરફની ભક્તિ જતી રહે છે, યાને જ્યાં પોતાનોજ વિચાર રહે એટલે કે "મને સુખ મળે, મને સારૂં થાય, હું મોટો થાઉં," એ પ્રકારના હુંપણાના ખ્યાલો મનમાં રહે ત્યાં પરમાત્માનો વિચાર કેમ સમાય?

(૭૨૪)

આપે સબહિ જાય, કિયા કરાયા સોય;
આપા તજે હરિકો ભજે, લાખનમે બિરલા કોય.

"હું હું" કર્યાથી યાને અભિમાન દેખાડયા કીધાથી માણુસનાં કીધેલાં કારવેલાં (સારાં કામો) બધાં ફોકટમાં જાય છે, પણુ કબીર કહે છે કે એવો પોતાનો વિચાર છોડવાવાળો, અને માત્ર પરમાત્માનેજ ભજવાવાળો માણુસ, તો લાખમાં એકાદજ કોઇ વિરલો હોય છે.

(૭૨૫)

ભરમ ગયા તબ જાનિયે, અચરજ લાગે ન કોય;
એ લિલા હય રામકી, નિરખો આપા ખોય.

માણુસના વેહમો અને (ખોટા) ભ્રમો ત્યારેજ ગયલા કહેવાય કે જ્યારે તેને કોઇપણુ વાતની અજાયબી લાગે નહિ, પણુ એ ત્યારે થઇ શકે કે જ્યારે માણુસ પોતાનું હુંપણું છોડે, અને ત્યારેજ તે જોઇ શકે, કે આ બધું (જગત) જે છે તે પરમાત્માનીજ લીલા છે, યાને બધાંમાં પરમાત્માજ સમાયલા છે.

વાદવિવાદ વિષે.

(૭૨૬)

વાદવિવાદ નહિ કર, કર નિત એક બિચાર;
રામ સમર ચિત લાયકે, સબ કરનિમેં સાર.

વાદવિવાદ યાને તકરાર કરવાનું તું મુકી દે, ને હર વખતે એવો વિચાર કર્યા કર, કે ઓ પરમાત્મા, મારૂં ધ્યાન તારી ઉપરજ રાખું, તારી સેવા કરતો રહું અને સત્યના માર્ગે ચાલ્યા કરૂં, કારણ કે નેક કરણીમાંજ બધો સાર છે.

(૭૨૭)

બોલત હિ બિષ વાદ હુય, પુછત હિ હુય વાદ;
ઐસે મનમેં સમજ કર, ચુપ રહે સો સાધ.

અમસ્થું બોલવાથી ઝેહેરી તકરાર થઇ પડે છે, ને પુછતાં પુછતાંપણ તકરાર ઉભી થાય છે એ વાત, જેઓ મનમાં સમજે છે તેઓ મુગાંજ બેસી રહે છે, અને કદીપણ તકરાર કરતા નથી, અને તેઓજ સાધુપુરૂષો કહેવાય છે.

(૭૨૮)

વાદ કરે સો જાનિયે, નિવરેકા વોહ કામ;
સંત ફુરસદ કહાં પાવે, સુમરન કરતાં રામ?

ફોકટની તકરારો કરવી, એ કામ નવરા માણસનું છે; સાધુપુરૂષોને પરમાત્માનું સ્મરણ કરતાં, વખતજ કયાં મળે છે કે તેઓ તકરાર કરવા બેસે?

(૭૨૯)

કહેતે કો કહે જાને દે, ગુરૂકી શિખ તું લેય;
સાકુંથ એક સ્વાંનકો, ફેર જવાબ ન દેય.

ગુરૂની શિખામણ એવી છે કે, તારી સાથે કોઇ તકરાર કરવા બેસે, અથવા તને ગાળ પણ દિયે, તેને તેમ કરવા દે, પણ કોઇક અજ્ઞાની કુતરાની મિસાલ આંગપર તકરાર કરવા આવે તેની સાથે તું સામાસામી તકરાર કરવા બેસતો નહિ.

(૭૩૦)

આવત ગારી એક હય, ઉલટ હોય અનેક;
કહે કબીર ના ઉલટીયેં, વાહિ એકકી એક.

તને તે એક ગાળ આપે, અને તું પાછી વળતી ગાળ તેને દિયે, તો તેમાં વાત વધી જાય, માટે તું પાછો ઉત્તર આપતોજ ના, જેથી ગાળ તેનેજ લાગશે.

(૭૩૧)

ગારીહિંસે ઉપજે, કલેશ કષ્ટ ઔર મિચ;
હારી ચલે સો સાધવાં, લાગિ મરેં સો નિચ.

ગાળાગાળી કરવાથી કજીયો કંકાશ વધે છે અને માણુસને દુઃખ અને દલગીરી ઉપજે છે, માટે જે કોઇ ગાળાગાળી કરવાથી હારી જાય યાને નહિં કરે તે માણુસ સાધુપુરૂષ કહેવાય, અને તેને દુઃખ આવતું નથી, પણ જે કોઇ જરા જરામાં ઉતરી પડે, તે માણુસ હલકો કહેવાય અને તેને દુઃખ આવ્યા કરવાનું.

(૭૩૨)

ગારી મોટા જ્ઞાન હય, જો રંચક ઉરમેં જરેં;
કોટી સવારે કામ, બેરી ઉલટા પાંય પરેં.

ગાળ ગળોચ યાને ખોટી તકરારો કરવી એમાં કેટલો ગેરલાભ

છે એ વિષે જેને જ્ઞાન થયું છે, તે માણુસ એવી રીતે કામ ચલાવે છે કે તેનાં (કરોડો) કામો સફળ થાય છે, અને તેનો વેરી સામો તેને પગે પડતો આવે છે.

(૭૩૩)

બહેતેકો બહે જાને દે, મત પકડાવો ઠોર;
સમજાયા સમજે નહિ, દે ધક્કા દો ઓર.

જે માણુસ હઠીલો હોય અને અમુક (ખોટે) રસ્તે જયા કરતો હોય, તેને ફેરવવાની કોશેશ કરતો ના, કારણકે જેમ તેને સમજાવ સમજાવ કરીશું તેમ તેમ તે ઉલટો વધુ આડો ફાટશે, માટે તેને તેના રસ્તે જવા દે.

(૭૩૪)

બહેતેકો મત બહેન દે, ગ્રહી પકડવો ઠોર;
કહ્યો સુનિયો માને નહિ, શબ્દ કહો દો ઓર.

જે કોઇ આડે માર્ગે જતો હોય તેને ફેરવવાની કોશેશ કરજે અને એકવારનું આપણું કહેલું નહિ માન્યું તો બીજીવાર તેને (બીજી રીતે) સમજાવવાની કોશેશ કરવી.

(૭૩૫)

અતી હઠ મત કર, હઠે બાત ન હોય;
જયું જયું ભીંજે કામરી, ત્યું ત્યું ભારી હોય.

કોઇ સાથે પણ ઘણી હઠ કરવી નહિ, કારણકે તકરાર કરવામાં કાંઇ ફાયદો થતો નથી; ધાબળી (ગરમ કપડાં) જેમ જેમ પાણીમાં ભીંજાય તેમ તેમ, તે વધુ ભારી થતી જાય છે તેમ, હઠિલા માણુસ જોડે તકરાર કરવાથી તેની હઠ વધતી જાય છે, અને તે વધુ તકરાર કરે છે.

(૭૩૬)

સબસે હિલીયે, સબસે મિલ્યે, સબકા લિજીયે નામ;
હાજી! હાજી! સબસે કહિયે, બસીયે અપને ઠામ.

બધા સાથે હળી મળીને રહેવું, બધાનું નામ માન સાથે લેવું અને બધાંને "હાજી હાજી" કહેવું, પણ આપણને જેમ ઠીક લાગે તેમ ચાલવું—અર્થાત, કોઇ સાથે પણ તરછોડ કે તકરાર કરવી નહીં, પણ સર્વની સાથે મિઠાસથી અને નરમાશથી વર્તવું, તેઓનું બોલેલું આપણને પસંદ ન પડે તોપણ તેમને સામા સખુનો કહેવા નહિ, પણ "તમારૂં મત તમોને મુબારક" એમ કહી મિઠાશથી જવાબ આપવો, અને આપણને જે વાજબી લાગે તેમ કરવું, પણ તેને ખોટા પાડવાનો યત્ન ન કરવો.

(૭૩૭)

અતિ ભલા નહિ બોલનાં, અતિ ભલા નહિ ચૂપ;
અતિ ભલા નહિ બરસનાં, અતિ ભલા નહિ ધૂપ.

જેમ, ઘણો વરસાદ પડે તે સારૂં નથી, અને ઘણો તડકો પડે તે પણ સારૂં નથી તેમ, ઘણું ઘણું, બોલવું યાને મોહોડાંનો પટપટારો કર્યા કરવો તેપણ સારો નથી, તેમજ વળી તદન ચુપકીદી રાખવી યાને જ્યાં બોલવા ઘટતું હોય ત્યાં નહિ બોલવું એપણ સારૂં નથી.

(૭૩૮)

વાદવિવાદ મત કર, કર નિત અપના કામ;
ગુરૂ ચરણે ચિત લાયકે, ભજ લે કેવળ રામ.

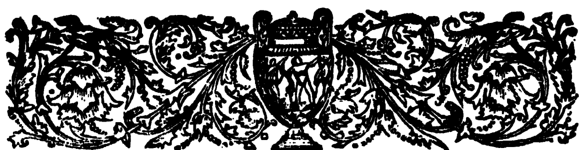
કબીર કહે છે કે તકરાર કરવાનું છોડી દઇ તારૂં પોતાનું ખરૂં કામ જે છે નિત્ય કરતો રહે અને તારૂં ધ્યાન ગુરૂનાં ચરણ આગળ ધરી, પરમાત્માને યાદ કર્યા કર, યાને તેની ભક્તિમાં રોકાયલો રહે.

(૭૩૯)

ઝગરા નિત્ય બરાઇયે, ઝગરા બૂરી બલાય;
દુઃખ ઉપજે ચિંતા દહે, ઝગરામે ઘર જાય.

તું હંમેશાં કજીયો દુર કરજે, કારણકે ઝગરો એ મોટી બળા છે, તેથી માણુસને દુઃખ ઉપજી ચિંતા વધે છે, અને છેવટે તેનું ઘર પણુ નાશ પામે છે, યાને તેની માલ મીલકત વગેરે નાશ થાય છે, એટલુંજ નહિ પણુ પોતે પણુ જીવથી જાય છે.

નિંદા-કપટ વિષે.

(૭૪૦)

કપટી મિત્ર ન કીજીયે, પેટ પેંઠ બુધ લેત;
આગે રહા દીખાયકે, પિછે ધક્કા દેત.

કપટી માણસ હોય તેની દોસ્તી કરતો ના, કારણકે તે તારાં પેટમાં ભરાઈને તારો બધો ભરમ લેશે, અને તારાં મોહોડાં ઉપર મિઠો થઇ તારી પીઠ પછવાડે નિંદા કરી તને નુકસાન કરશે.

(૭૪૧)

કપટીકે મન કપટ બસે, સાધુકે મન રામ;
ગંડુ લોક તો ભગ ચલે, સુરાકે સંગ્રામ.

કપટી પુરૂષોનાં મનમાં હંમેશાં વેર ભાવજ હોય છે, જ્યારે સાધુ યાને નેક પુરૂષનાં મનમાં પરમાત્માનીજ વાતો ચાલ્યા કરે છે; એવા નેક પુરૂષની સામે હિચકારા કપટી માણસો ઉભાં રહી શકતાં નથી, પણ ત્યાંથી તેઓ નાસતા ફરે છે.

(૭૪૨)

નિંદા હમારી જો કરે, મિત્ર હમારા સોય;
બિન સાબુ બિન પાનીસેં, મેલ હમારા ધોય;

કબીર કહે છે કે જે મારી નિંદા કરે તેને હું મારો મિત્રજ લેખું છું, કારણકે તે વગર સાબુ અને વગર પાણીએ મારો મેલ ધુવે છે યાને મારાં પાપોનો ધોનારો છે.

(૭૪૩)

કામી તિરે ક્રોધી તિરે, લોભીકી ગત હોય;
સલીલ ભગત સંસારમે, તિરા શકે ન કોય.

કામી યાને સ્ત્રિનાં છંદમાં પડેલો પુરૂષ, ક્રોધી યાને ગુસ્સાવાળો અને લોભી માણસ, એ અવગુણો ધરાવનાર પુરૂષો કોઇક વાર તરી જશે. પણ જે કોઇ નિંદાખોર પુરૂષ હોય તે આ સંસારમાંથી તરી શકતો નથી યાને કદી પણ સુખ પામતો નથી. કબીરનું કહેવું એમ છે કે નિંદા સર્વથી જબુન પાપ છે.

(૭૪૪)

કાહુકો ન નિંદીયે, સબકો કહિયે સંત;
કરની અપનીસોં તિરે, મિલ ભજીએ ભગવંત.

કોઇની પણ નિંદા કરવી નહિં. સર્વની ખુબી પિછાણી તેઓ સારા છે એમ કહેતો રહે, કારણ સર્વ પોતાની કરણીથીજ તરશે, માટે તું સર્વની સાથે હળી મળીને રહે અને પરમાત્માનું ભજન કર્યા કર.

(૭૪૫)

આપનકો ન સહરાઇએ, ઓર ન નિંદીયે કોય;
અજહુ લાંબા કાલ હુયે, ના જાનું કયા હોય.

તું તારી પોતાની સહરાઇ કરવાનું છોડી દે, અને બીજાઓની નિંદા ના કર; કારણકે હજી તો ઘણો લાંબો વખત લેવો છે, અને કાલે શું થશે તે આપણે જાણતા નથી.

અર્થાતઃ—'અમુક તો આવે છે, પેલો તો આમ કહે છે,' એમ બીજાઓની નિંદા કરી, પોતે કેવોક સારો હોય તેમ પોતાની સહરાઇ કરવી, યા બીજાની ખોડ ખાંપણ કાઢયા કરી, પોતાના અવગુણો ભુલી જવા એ પણ નિંદાજ છે. એથી કબીર કહે છે કે તું કોઇપણ વિષે બુરૂં બોલવાનું મુકી દે.

(૭૪૬)

કંચનકો તજવો સેહેલ, સેહેલ હય ત્રીયાકો નેહ;
નિંદા બોલ ત્યાગવો, બરો કઠીણ હય યેહ.

સોનાનો લોભ લાગો હોય તે છોડવાનું કામ સેહેલું છે, સ્રીનો નાદ લાગો હોય તે પણ છોડવું સહેલ છે, પણ નિંદા કરવાની ટેવ પડી હોય તે છોડવી બહુ મુશ્કેલ છે, યાને એ નિંદા ચીજ સર્વથી બુરી છે.

(૭૪૭)

અંતર કતરની જીભ્યા રસ, નૈનાં ઉપના નેહ;
તાકી સંગત રામજી, સ્વપનેહિ મત દેય.

બાહેરથી મોહોડાંનો મિઠાશ અને આંખોના ખોટા ચમકારા કરી, હું મિત્ર છું એવું દેખાડે, પણ જેનાં ભિત્તરમાં (કપટની) કાતર રહેલી હોય, તેવા પુરૂષની સંગત, ઓ પરમાત્મા, તું મને સ્વપ્નામાં પણ ના આપતો.

(૭૪૮)

હિરદે કતરની જીભ્યા રસ, મુખ બોલનકા રંગ;
આગે ભલા પિછે બુરા, તાકો તજીયે સંગ.

જેનાં હૈયામાં (કપટની) કાતર હોય, પણ બાહેરથી યાને મોહોડાંએ મિઠું મિઠું બોલે, યાને જે મોહડાં પર આપણી તારીફ કરી પીઠ પછવાડે બુરૂં બોલે, તેવા માણસની સંગત છોડી દેવી અને તેની દોસ્તી કરવી નહિ.

(૭૪૯)

જાન બુજી સાચકુ, કરે જુઠો કોઇ નેહ;
ઉસકી સંગત રામજી, મોહે કબુ ન દેય.

જાણી જોઇને, સારાં માણુસની સાથે, જે કોઇ જુઠી દોસ્તી કરે, અથવા જાણી બુજીને જે કોઇ સાચાનું જુઠું કરે, તેવા માણુસની દોસ્તી પરમાત્મા કોઇને નહિં દેખડાવે.

(૭૫૦)

જુઠાકો જુઠા મિલે, અધિકા બઢે સ્નેહ;
જુઠેકો સાચા મિલે, તબહિ તુટે નેહ.

ગપીદાસને ગપીદાસ મળે ત્યારેજ તેઓની દોસ્તી વધુ ધારી થતી જાય છે, કપટી, અને નિંદાખોરને તેવા નિંદાબાજ માણસો ગમે છે; પણ જ્યારે એક જુઠો ને બીજો માણસ સાચો હોય છે ત્યારે ત્યાં ફાટફુટ થાય છે, યાને તેઓ મિત્ર તરીકે રહી શકતા નથી.

(૭૫૧)

કપટી કદી ન ઓધરે, સો સાધનકો સંગ;
મુંજ પખાલે ગંગમે, જ્યું ભિજે ત્યું તંગ.

કપટી માણસ, ગમે એવા સારા માણસ સાથે બેસે, પણ તેનામાં કપટ ભરેલું હોવાથી, કદી પણ તે સુધરવાનો નથી, કારણ ગરમ ધાબળીને જેમ જેમ પાણીમાં ભીજવ્યે તેમ તેમ તે ભારી ને ભારી થાય છે તેમ, જે કોઇનાં હૈયાંમાં કપટ હોય છે તે માણસ, બીજાં સારાં માણસોની ભલાઇ જોઇને, વધુ કપટી બને છે.

(૭૫૨)

કબીર! યહાં તો રામ હય, નંદવેકો કછુ નાહિ;
કિસ બીધ ગોવિંદ સેવિયે, રામ બસે સબ માંહિ.

ઓ કબીર! હયાં તો પરમાત્મા છે, અને નિંદા કરવાનું કાંઇ છેજ નહિં; સર્વની અંદર પરમાત્મા રહેલો છે માટે કોઇ પણ રીતે પરમાત્માની ખુબી ગાયા કરો.

નારી વિષે.

(૭૫૩)

નારી દિસા ન દેખીયે, દેખ ન કિજે દોર;
દેખતેહિ બિખ ચઢે, મન બ્યાપે કછૂ ઓર.

મારૂં (કબીરનું) કહેવું એ છે કે, જે તરફ સ્ત્રી હોય તે તરફ તારી નજર ફેરવતો નાં, અને તેને જોઇને (અથવા જોવા માટે) દોડાદોડી કરતો ના, કારણકે, સ્ત્રીને જોવાથી મરદને ઝેર ચઢે છે, અને તેનાં મનમાં કાંઇક તરેહવાર (બુરા) વિચારો આવે છે.

(૭૫૪)

નારી કાલી ઉજલી, નેક વિમાસી જોય;
સબહિ ડારે ફંદમે, નિંચ લિયે સબ કોય.

સ્ત્રી કાળી હોય યા ઉજલી હોય, પણ જો તું સારી રીતે યાને ઉંડાણથી વિચાર કરી જોશે તો, તને માલમ પડશે કે, કાળી યા ગોરી બધી, એકજ સરખી રીતે, મરદને ફાંદામાં ઉતારે છે, ને તેનું સર્વસ્વ નિચવી લે છે.

(૭૫૫)

નારી સેતી નેહ, બુદ્ધિ વિવેક સબ હરે;
કાય ગુમાવે દેહ, કારજ કોઇ ના સરે.

મરદની નજર, બુદ્ધિ અને મર્યાદા સર્વ કોઇ સ્ત્રિ હરી લિયે છે, તેથી કબીર કહે છે કે તું તેનાં (સ્ત્રીનાં) લંપટમાં પડી તારી દેહ કાં ગુમાવે છે, કારણકે તેથી તારૂં કાંઇપણ સફળ થવાનું નથી.

(૭૫૬)

નારી ગુમાવે તિન સુખ, જો નર પાસ હોય;
ભક્તિ મુક્તિ નિજ જ્ઞાનમેં, પેંઠ શકે ન કોય.

મરદની પાસે સ્ત્રી રહેવાથી, મરદનાં ત્રણ (ખરાં) સુખો જતાં રહે છે; જે કોઇ સ્ત્રીની પાસેજ રહ્યા કરે છે તેનાથી પરમાત્માની ભક્તિ થઇ શકતી નથી, અને મુક્તિ મળવાનો જે ખરો જ્ઞાન-માર્ગ છે તેમાં, તેનાથી દાખલ થઇ શકાતું નથી.

(૭૫૭)

બિષય પ્યારી પ્રિતડી, જબ હરિ અંતર નાહિ;
જબ હરિ અંતરમે બસે, તબ બિષયસે પ્રીત નાંહિ.

જ્યારે માણસનાં દિલમાં પરમાત્મા હોતો નથી ત્યારે તેનું મન ઇંદ્રિઓનાં ભોગ ભોગવવા પર થયા કરે છે, પણ જ્યારે દિલમાં પરમાત્મા વસ્તો થયો, કે તે માણસનું મન પછી (ઇંદ્રિઓના) વિષયો ઉપર લાગતું નથી.

(૭૫૮)

કબીર! પર નારી ઝેરી છુરી, મત કોઇ લાવો અંગ;
રાવનકે દસ શીર ગયે, પર નારીકે સંગ.

ઓ કબીર! પારકી સ્ત્રી તે એક છરીજ છે, માટે તેને તું તારાં આંગ સાથે લગાડતો ના, કારણકે રાવન જેવાનાં દશે માથાં પારકી સ્ત્રીને માટે કપાઇ ગયાં તો તારી શી બિશાદ કે તું બચી જાય?

(૭૫૯)

પરનારી પ્રત્યક્ષ છુરી, જાણે બિરલા કોય;
નાહિન પેટમેં મારીયે, ગર સોનેકી હોય.

પારકી સ્ત્રી એક દેખાઇતી છરીજ છે, એવું જે કોઇ વીરલો

પુરૂષ છે તે સમજે છે, તે છરી સોનાની હોય તોપણ કદી તે પોતાનાં પેટમાં મારતો નથી, કારણ કે છરી મારી તો પેટ કપાઇજ જાય.

(૭૯૦)

પરનારી રાતા ફિરેં, ચોરી બંદ તો ખાય;
દિવસ ચાર સરસો ફિરેં, અંત સમૂલો જાય.

જે કોઇ પરસ્ત્રીના નાદમાં પડે છે, તેને ચોરી છુપઇથી રહેવું પડે છે, અને કદાચ ચાર દિવસ તે અઘટિત મજાહ ભોગવે છે, પણ અંતે તેનો સમૂળો નાશ થાય છે.

(૭૯૧)

પર નારીકો રાચનો, જૈસી લસનકી ખાન;
ખુને પેંઠી ખાઇયે, પ્રગટ હોય નિદાંન.

પર સ્ત્રીનાં નાદમાં પડવું ને લસન ખાવી બરાબર છે, કારણ ગમે તે ખુણામાં બેસીને ખાવા છતાં લસનનો વાસ છુપો રહેતો નથી, પણ પ્રગટજ થઇ આવે છે તેમ, પરસ્ત્રીનાં વિષયમાં જે પુરૂષ પડયો હોય તે ગમે એવો છુપઇને રહે તે છતાં પરખાઇ આવે છે.

(૭૯૨)

એક કનક અરૂ કામીની, બિખ્યા ફળકો પાય;
દેખતહિ બિખ ચઢે, ખાયે સો મર જાય.

પૈસો અને સ્ત્રી, એ બે વિષયોની પુઠે જે જાય છે તે, ઝેહરી ફળજ મેળવે છે, કારણ કે તે ફળોને જોતાંજ માણસને ઝેહેર ચઢે છે અને તે ખાધાથી માણસ મરણ પામે છે યાને તેનો નાશ થાય છે.

(૭૯૩)

નારી મદન તલાવડી, ભવસાગરકી પાલ;
નરે મછા કે કારને, જીવત માંડી જાલ.

નારી (જાતી) તે પ્યારની તલાવડી છે કે જે આ ભવસાગરની પાળ કહેવાય છે, અને તે ઉપર ઉભી રહીને, નર માછલાં માટે જાળ નાખી તેઓને જીવતાં પકડી લે છે.

અર્થાત—સ્ત્રી તરફ જે ખેંચાયા કરે છે તે માણસ આ દુનિયાની માયામાં ફસી પડે છે, જેમાંથી બાહેર નિકળવું બહુ મુશ્કેલ થઇ પડે છે.

(૭૯૪.)

કામી અમૃત ન ભાવહિ, બિખ્યા લિની શોધ,
જનમ ગમાયો ખાધમે, ભાવે ત્યું પરમોધ.

જેને ઇંદ્રિઓના વિષયો ઉપરજ મન થયા કરે છે તેને ખરૂં અમૃત ગમતું નથી, પણ તે તો તરેહુવાર વિષયોનેજ શોધતો ફરે છે, અને ગમે તેમ કરી, તેઓને ભોગવ ભોગવ કરવાજ માંગે છે, અને એમ કરી પોતાનો જન્મ તેમાંજ બરબાદ કરે છે.

(૭૯૫)

કામી લજયા ન કરે, મન માને ચું લાડ;
નિંદ ન માગે સાઠરો, ભુખ ન માગે સ્વાદ.

જેને ઉંઘ આવતી હોય તેને, તકીયાની ગરજ હોતી નથી, અને જેને ભુખ લાગી હોય તે ભોજણનો સ્વાદ જોતો નથી તેમ, જે કોઇ સ્ત્રીના છંડમાં પડયો હોય તે પુરૂષ, મર્યાદાની કાંઇ દરકાર કરતો નથી, પણ મન ભાવે તેમ લાડ કર્યો જાય છે યાને ગમે તેમ લાજ વિનાનો રહે છે.

(૭૯૬)

કામ જહાં તહાં રામ નહિ, રામ તહાં નહિ કામ;
દોનો એક જા કયું રહે, કામ રામ એક ઠામ.

જેનાં મનમાં સ્ત્રીનો (ઇંદ્રિઓનાં ભોગ ભોગવવાનો) જ ખ્યાલ રહેતો હોય, ત્યાં પરમાત્માનો વાસો હોતો નથી, કારણકે જેમ એક જગ્યામાં બે ચીજ એકી વેળા રહી શકતી નથી તેમ કામ અને રામ (વિષયવાસના અને પરમાત્મા) સાથે રહી શકે નહિ. કારણકે બન્ને પરસપર વિરૂદ્ધ છે, જ્યારે, એક (કામ) જાય, ત્યારે બીજું (પરમાત્મા) ત્યાં આવી શકે.

(૭૯૭)

ભકિત બિગાડી કામિયાં, ઇંદ્રિ કેરે સ્વાદ;
જનમ ગમાયા ખાધમે, હિરા ખોયા હાથ.

ઇંદ્રિઓની મોજ મજાહમાં પડવાથી, પરમાત્મા તરફની માણસની ભક્તિ જતી રહે છે, તેથી તે પોતાનો જન્મ તેમાંજ ગુમાવે છે, અને ખરો હિરો (પરમાત્મા)ને હાથમાંથી ખોહી બેસે છે.

(૭૯૮)

કબીર! મન મરતક ભયા, ઇંદ્રિ અપને હાથ;
તોય કબૂ ન કિજીયે, કનક કામીની સાથ.

માટે એ કબીર! તારૂં મન મરી ગયું હોય, અને તારી ઇંદ્રિઓ તારા હાથમાં રહેલી હોય, યાને મન અને ઇંદ્રિઓ તું કબજામાં રાખી શકતો હોય, તોપણ તું સ્ત્રી અને પૈસા સાથે તારૂં દિલ લગાડતો નાં કારણકે એ મહા માયારૂપી ચીજો છે, જેથી માણસનું મન અને ઇંદ્રિઓ તુરત ફરી જાય છે, અને તેમાં તેઓ વીંટળાઇ જાય છે.

(૭૬૯)

જહાં જલાઇ સુંદરી, તું મત જાય કબીર;
ભસ્મી હો કર લાગસી, સોના સમા શરીર.

માટે એ કબીર! જ્યાં સુંદરી (સ્રી) હોય ત્યાં તું કદી જતો ના યાને સ્રીના છંદમાં તું પડતો ના, કારણ કે તેનું શરીર સોનાં જેવું તને દેખાય તોપણ તે અગ્નીની માફક (બાળીને) રાખ કરી નાંખશે.

(૭૭૦)

નારી તો હમહિ કરી, જાના નહિ બિચાર;
જબ જાની તબ પર હરી, નારી બડો બિકાર.

કબીર કહે છે કે સ્રી તો મેં પણ કીધી, અને તે વેળાએ મેં વિચાર કર્યો હતો નહિ, પણ જ્યારે મેં વિચારીને જોયું ત્યારે જાણ્યું કે, નારી તે પારકું ધન છે આપણું નથી, અને તે (નારી) ની પાસે રહેવાથી મરદને ઘણા વિકારો (જુસ્સાઓ) ઉપજે છે.

(૭૭૧)

જૈસા પ્રેમ પર નારીસોં, ઐસા હરસે હોય;
સાંઇયાં કે દરબારમે, પલ્લા ન પકડે કોય.

જેવો પ્રેમ એક મરદ, પારકી સ્રીને માટે રાખે છે, તેવો પ્રેમ જો તે પરમાત્મા માટે રાખે, તો તે પરમાત્માની દરબારમાં એવો સડસડાટ પહોંચી જાય, કે તેને કોઇપણ અટકાવી શકે નહિ.

(૭૭૨)

કામકા ગુરૂ કામીની, લોભિકા ગુરૂ દામ;
કબીરકા ગુરૂ સંત હય, સંતનકા ગુરૂ રામ.

સ્રીનાં છંદમાં પડેલા પુરૂષનો ગુરૂ તે સ્રી છે, લોભી માણસનો ગુરૂ તે પૈસા છે, પણ કબીર કહે છે કે મારો ગુરૂ તો સંત પુરૂષ

છે અને સંત પુરૂષોનો ગુરૂ તે પરમાત્મા છે. અર્થાત, જેનું જે ચીજ પર દિલ લાગે છે તે ચીજ તેનો ગુરૂ થઇ લાગે છે, માટે જે કોઇ પરમાત્માપર દિલ લગાડે તો પરમાત્મા તેનો ગુરૂ થાય અને તે આ ભવસાગરની પેલી મેર પુગી જાય.

(૭૭૩)

નારી નરક ન જાનહિ, સબ સંતનકી ખાન;
જામે હરિજન ઉપજે, સોહિ રતનાગરકી ખાન.

સ્ત્રી (જાત) નરક સમાન છે એવું તું સમજતો ના, પણ તે (સ્ત્રી) તો બધા સંત પુરૂષોથી ભરેલી એક ખાંન છે, કે જેમાંથી હરીજનો જેવા નર પેદા થાય છે તે રતનાગરની (ઘણીજ અમૂલ્ય) ખાંન છે.

(૭૭૪)

નારી પુરૂષ કોઇ નહિ, સુન ગત ગુરૂકી શિખ.
બિષય ફુલ બહોત અનોપ હય, મત કોઇ દેખો ચિખ.

ગુરૂ પાસે તું શિખે અને તે જ્ઞાનની નજરે તું જોય તો માલમ પડે કે નારી યા પુરૂષ જેવું (ખરેખરૂં) કાંઇપણ નથી, માત્ર તેમાં રહેલો વિષયજ છે, કે જેનાં ફૂળ અતી બેસ્વાદ યાને ખોટાં છે, માટે મારૂં કબીરનું કહેવું એ છે કે તેમાં તારૂં દિલ ના લગાડી રાખ.

(૭૭૫)

માંસ માંસ સબ એક હય, કયા હરની કયા ગાય;
નાર નાર સબ એક હય, કયા મેહેરી કયા માય.

જેમ હરણી કે ગાય એ સર્વનું માંસ એક સરખુંજ છે તેમ દરેક નાર પછી તે માતા હોય કે સ્ત્રી હોય તે બધાં સરખાંજ છે. માત્ર બાહેરના દેખાવથી માણસ ભુલાય છે, અને કહે છે કે ફલાણી નાર ખુબસુરત છે અને ફલાણી બદસુરત છે. પણ અંતરમાં તો સર્વ એકજ છે.

(૭૭૬)

જો મન સમજે જ્ઞાનમે, તો જ્ઞાન હોય સહાય;
તો ફિર તોકું ના રૂચે, જાકુ તું કહે માય.

જો તારૂં મન જ્ઞાનમાં સમજીને બેસી જાય તો તે જ્ઞાન તારી મદદે આવે અને ત્યારે

*   *   *   *   *   *

(૭૭૭)

પહેલ્લે માંકા ખસમ ભયા, પિછે ભયા હુય પૂત;
અંતર ગત સમજકે, છોડ ચલે સબ ધુત.

પેહેલ્લાં મા નો ધણી થયો,* તે પછી તેનો દીકરો* થયો, પણ એ બધા બાહેરના દેખાવની અંદર ખરૂં તત્વ શું છે, તે જે કોઇ સમજે છે, તે એ બધા બાહેરનાં ફેરફારો ઉપર લક્ષ આપતો નથી, પણ તેમાં રહેલા વિષયોને છોડી ચાલતો થાય છે.

(૭૭૮)

ખસમ ઉલટ બેટા ભયા, માતા મેહેરી હોય;
મુરખ મન સમજે નહિ, બડા અચંબા મોય.

ધણી હતો તે ફેરવાઇને દિકરો* થયો, અને માતા હતી તે સ્રી* થાય છે, એવા જે બાહેરના માત્ર માયા રૂપી દેખાવો (પૂનર્જન્મના કાયદાની રૂએ) થઇ રહ્યા છે, તે માણુસનું મૂર્ખ મન સમજતું નથી, તેથી કબીર કહે છે કે મને ઘણી અજાયબી લાગે છે.

---

* ઉપલું પદ બહુ ગુહ્ય અર્થ ધરાવે છે જે સાધારણ રીતે સમજાવી શકાતું નથી.

(૭૭૯)

સમજનકા ઘર ઓર હય, ઔરોંકા ઘર ઓર;
સમજયા પિછે જાનિયે, રામ બસેં સબ ઠોર.

જેઓને જ્ઞાન મળ્યું છે, તેઓની દુનિયાંને સમજવાની રીત ઓરજ છે, યાને જુદીજ છે, જ્યારે અણુસમજુ લોકોની વાત બીજીજ છે, કારણ કે જ્યારે માણુસને જ્ઞાન થાય ત્યારે તે સમજે છે કે પરમાત્માંજ સર્વમાં સર્વત્ર થઇને રહેલા છે, યાને દરેક ચીજ, આકાર, કે માણુસમાં ખરૂં તત્વ તે પરમાત્માજ છે.

(૭૮૦)

સાહેબ તેરી સાહેબી, સબ ઘટ રહી સમાય;
જ્યું મેહેંદીકે પાતમે, લાલી લખી ન જાય.

જ્ઞાની પુરૂષ સમજે છે અને તેથી તે કહે છે કે એ પરમાત્મા, તારી ખુદાઇ યાને તારી હાજરી બધે છે, સર્વ આકાર કે ચીજોમાં તું રહેલો છે, પણુ જેમ મેંદીનાં પાતરાંમાં રહેલો રતાશ આપણી આંખે દેખાતો નથી, તેમ બાહેરથી પરમાત્મા આ ખાકી નજરથી દેખાતો નથી. પણુ જેને આત્મજ્ઞાન મેળવ્યું છે તે તેને જોઇ કે જાણી શકે છે અને ત્યારે તે સમજે છે કે દુનિયામાં નારી પુરૂષ જેવું ખરેખરૂં કાંઇ નથી. પણ જે છે તે પરમાત્માજ છે.

પ્રીત વિષે.

(૭૮૧)

તુમ મત જાનો બિછુરયો, સજ્જન પ્રીત ઘટાય;
બેપારીકો બ્યાજ જ્યું, દિન દિન દુંન બઢાય.

તું એમ ના સમજતો કે એક નેક પુરૂષની પ્રીત કદી ઓછી થશે, અને તે તારાથી છુટો થશે, પણ જેમ વેપારીનું વ્યાજ તેનાં (ચક્રવર્ધી) વ્યાજ સહિત દિન પર દિન વધતું જાય છે તેમ, સદ્‌ગુણીની દોસ્તી દિવસે દિવસ વધતીજ જાય છે, અને કદી પણ ઓછી થતી નથી.

(૭૮૨)

ઘેહેરી પ્રીત સુજાનકી, બઢત બઢત બઢ જાય;
ઓછી પ્રીત અજાનકી, ઘટત ઘટત ઘટ જાય.

ભલાં માણુસની પ્રીત એવી તો ઘારી (સાચી) હોય છે, કે તે હુંમેશ વધતીજ રહે છે, જ્યારે અજ્ઞાનીની દોસ્તી કાચી હોવાથી તે દિવસે દિવસ ઘટતી જાય છે.

(૭૮૩)

કબીર સુરત મિત્રકી, દિન દિન ચઢ રહે ચિત્ત;
તન ના મિલે તો કયા ભયા, મન તો મિલતા નિત?

ઓ કબીર! નેક પુરૂષનાં મનમાં રોજ રોજ તેના મિત્રની સુરત આવ્યા કરે છે, અને તેનાથી (જાતે) દોસ્તને મળાયું ન હોય તો શું થયું તેનું મન તો રોજ તેને મળ્યા કરતું હોય છે! અર્થાત— મિત્રને મળ્યાથીજ કાંઇ ખરૂં હેત છે, એવું થરતું નથી, પણ મનમાં

યાદ રાખવાથી યાને તેનાં માટે હંમેશાં ભલું ઇચ્છવાથીજ ખરો દોસ્ત કહેવાય છે, તેથી કબીર કહે છે કે, દોસ્ત દોસ્તને (શરીરથી) મળી શકતો ન હોય, પણ તેની યાદ તેનાં મનમાં રહ્યા કરતી હોય તો બસ છે.

(૭૮૪)

જો મિલે સો પ્રીતમે, ધાય મિલે સબ કોય;
મનહિ મન મિલા બિના, દેહ મિલે કયા હોય.

કબીર કહે છે કે જ્યારે દોસ્તો એક બીજાને મળે છે ત્યારે દોડતા કે જઇને ભેટે છે, યાને બગલગીરી કરે છે, પણ જો એકમેકનાં મનમાં પ્રેમની લાગણી ન હોય તો એવું માત્ર બાહેરનું શરીરથી મળવું અથવા હાથો મેળવવા તે શા ખપનું?

(૭૮૫)

સો કોષ સજ્જન બસેં, જાનું હિરદા મજાર;
કુસ્નેહિ ઘર આંગને, જાનું દરિયા પાર.

ખરા પ્રેમભાવવાળો મિત્ર હોય, અને તે આપણાથી સો કોશ દુર હોય, તોપણ તે આપણાં હૈયામાંજ બેઠો છે એમ સમજવું જ્યારે એક કપટી (મોહોડાંનો) મિત્ર, આપણાં ઘર આગળ (પાસે) છતાં તે આપણાથી પેલી પાર રહેલો છે યાને દુરજ છે એમ જાણવું.

(૭૮૬)

જળમેં બસેં કમોદની, ચંદા બસેં આકાશ;
જો જાકે હિરદે બસેં, સો તાહિકે પાસ.

કમોદણી નામે એક પ્રાણી જે હંમેશાં ચંદ્ર આકાશ પર હોય છે ત્યારે પાણી ઉપર આવી ચંદ્રને નિહાળ્યા કરે છે, એ બન્નેની દોસ્તી માટે કબીર કહે છે કે, કમોદણી જોકે પાણીમાં (નિચે) રહે છે, અને ચંદ્ર આકાશ પર હોવા છતાં તે બન્નેમાં એક

એક માટે જે ખેંચાણુ રહેલું હોય છે. તેમજ જેનાં હૈયામાં બીજા માટે ખરી લાગણી હોય તો તે માણુસ તેની પાસેજ (રહેલો) છે એમ તેને જણાય છે.—

(૭૮૭)

સ્વાર્થકા સબ કોઇ સગા, જીુગ સારાહિ જાન;
બિન સ્વાર્થ સગપન કરે, સો હરિ પ્રીત પિછાન.

આ દુનિયાંજ આખી સ્વાર્થી છે, ને સર્વ પોતાના સ્વાર્થ માટે સગાં વહાલાં થાય છે, અથવા દોસ્તી કરે છે; પણુ જે પોતાનો સ્વાર્થ રાખ્યા વિના મિત્ર રહી બીજાને મદદ કરતો હોય તેનો પ્રેમ તે ખરો ઇશ્વરી પ્રેમ છે.

(૭૮૮)

જો કોઇ કરે સો સ્વાર્થી, અરસપરસ ગુન લેત;
બિન કિયા કરે સો સુરવા, પરમારથકે હેત.

જે પણુ કોઇ કરે છે તે પોતાનો સ્વાર્થ પેહલ્લાં રાખીનેજ કરે છે, અને એમ અરસપરસ ચાલ્યા કરે છે, પણુ જે કોઇ સામી તરફની કાંઇ પણુ આશા વગર, માત્ર ખરી લાગણીથી યાને બીજાને મદદ કરવાનાજ હેતુથી, કામ કરતો હોય તેજ ખરો પરમાર્થી માણુસ કહેવાય, અને તેનોજ પ્યાર બિનસ્વાર્થી છે, યાને ઇશ્વરી પ્રેમ છે એવું કહેવાય.

(૭૮૯)

સુખકે સંગ હય સ્વાર્થી, દુ:ખમે રહે જો દૂર;
કહે કબીર પરમારથી, દુ:ખ સુખ સદા હજૂર.

સ્વાર્થી લોકો આપણાં સુખની વખતે આવી પાસે રહે છે, ને દુ:ખની વખતે આપણાથી દુર નાસે છે, પણુ જે પરમાર્થી માણુસ છે, તે તો આપણાં સુખ યા દુ:ખ બન્ને વેળાએ આપણી પાસે રહી મદદ કરે છે, બલકે દુ:ખમાં વધુ ભાગ લે છે.

(૭૯૦)

પ્રીત તાસે કિજીયે, જાકી જાત મજીઠ;
પ્રીત કુસંબ ન કિજીયે, ભિડ પડે દે પીઠ.

કબીર કહે છે કે જેની જાત પાક્કી હોય યાને જે જાતવંત હોય તેની દોસ્તી કરજે, પણ જે કોઇ કોસંબ જેવો કાચો હોય, ને અડિભિડીએ આપણાથી પીઠ ફેરવીને નાસે, તેવા માણસની દોસ્તી કરતો ના, અર્થાત, કાચા રંગનો લાલ કોસંબો ગરમ પાણીમાં નાખ્યાથી કાચો પડી પોતાનો રંગ ખોહી દે છે, તેમ જે ખોટો મિત્ર હોય છે, તેની કસોટી આપણાં દુઃખની વેળાએ થાય છે, યાને તે ખરો છે યા ખોટો તેની કસોટી તે વેળાએ જણાઇ આવે છે.

(૭૯૧)

સજ્જન ઐસા ચાહિયે, દુભ્યા દે નહિ દોષ;
ખોદિયા ભેદયા દુઃખ દિયા, મધુરા બોલે બોલ.

મિત્ર તો એવો જોઇએ કે જે આપણને કદીપણ ઠપકો કે તાણો મારે નહિ, પણ ગમે એવું આપણા તરફથી કંટાળો યા દુઃખ મળ્યું હોય છતાં, મિઠા બોલો બોલી આપણને રીઝવે.

(૭૯૨)

સજ્જન સ્નેહિ બહોત હય, સુખમે મિલે અનેક;
બિપત પડે દુઃખ બાતિયે, સો લાખનમે એક.

આપણા સારા વખતમાં યાને સુખમાં તો ઘણાંએ દોસ્તો મળે છે અને થાય છે, પણ જ્યારે દુઃખ આવે ત્યારે આપણી પાસે ઉભો રહે તેવો મિત્ર તો લાખ માણસમાંથી કોઇ એકાદજ નિકળી આવે છે

(૭૯૩)

બલિહારી ઉસ ફુલકી, જામે દુની બાસ;
અપના તનમન સોંપકે, હો ગયા પુરાના ઘાસ.

ખરી મોટાઇ તો તે ફુલની છે કે જે બીજાને સુગંધ આપવાને માટે પોતાનું તન મન આપી દીયે છે, અને પોતે સુકઇને ઘાસ જેવું થઇ જાય છે.

(૭૯૪)

નેહ નિભાવન કઠન હય, સબસે નિભત નાહિં;
ચઢવો મોમ તુરંગપે, ચલવો પાવક માહિં.

દોસ્તી નિભાવવી એ બહુ કઠણ વાત છે. બધાથી તે નિભાવી શકાતી નથી, કારણ કે દોસ્તી કરવી તે મીણના ઘોડાપર બેસી, અગ્નિમાંથી પસાર થવા બરોબર છે.

(૭૯૫)

પ્રેમ પ્રીતસે જો મિલે, તાકો મિલીયે ધાય;
કપટ રાખકે જો મિલે, તાસે મિલે બલાય.

કબીર કહે છે કે, જે કોઇ આપણને ખરા પ્રેમ ભાવથી મળે તેને આપણે દોડતા કે મળવું જોઇએ; પણ જે કોઇ પેટમાં કપટ રાખી, માત્ર મોહોડાંથી મિઠો થઇ મળવા આવે, તેને તો મારી બળાબી નહિ મળે, યાને તેવા માણસને જરાએ મળવું નહિ, એટલે કે તેની દોસ્તી કરવી નહીં.

(૭૯૬)

દિલપર દિલસેં જો મિલે, જા દિલ દગા ન હોય;
સો દિલ કબૂ ન બિસરે, કોટીક કરો જો કોય.

જેનાં દિલમાં દગો નથી, પણ જે ખરાં દિલથી મળતો હોય

તે માણુસ ગમે તેવું થાય યા ગમે તે કોઇ કહે તોપણ કદી પણ આપણાથી છુટો થતો નથી, યાને તે માણુસ પોતાના દોસ્તને હમેશાં ચહાતો રહે છે.

(૭૯૭)

પ્રીતમ પ્રીત બઢાયકે, દુર દેશ મત જાય;
હમતુમ એક નગર બસેં, જો ભિખ માગ નિત પાય.

તેવો ખરો દોસ્ત તો પોતાના મિત્રને કહે છે કે, ઓ મારા ભાઇ, તું મારેથી જુદો પડી બીજે કેઠે જઇશ નહિ, તું મારી પાસે રહે, અને જે મને મળશે યા તારે માટે ભીખ માંગવી પડશે તોય તે કરીશ, અને તેમાંથી તારો ભાગ કરીશ.

(૭૯૮)

એક દ્રષ્ટ દો નૈન હય, એક શબ્દ દો કાન;
હમ તુમ એક પટંતરા, દો ઘટમે એક પ્રાન.

જો કે આપણી બે આંખો છે, તોય આપણી નજર એકજ છે, આપણાં બે કાન છતાં આપણે એકજ શબ્દ સાંભળ્યે છીએ, અને આપણાં શરીર બે જુદાં છે છતાં આપણો પ્રાણ એકજ છે-ખરા મિત્રોની એ સ્થિતિ છે.

ઇશ્વરી પ્રેમ વિષે.

(૭૯૯)

કઠન ગલી હય પ્રેમકી, હિરદે આવે રામ;
રવિ સનક આદિ મઘન ભયે, ઐસા હય હરિનામ.

જે પ્રેમથી પરમાત્મા આપણાં હૈયામાં આવી જાય એવી જે પ્રેમની ગલી છે તેમાં પેસવું એ કામ બહુ કઠણ છે; પરંતુ કબીર કહે છે કે એ પરમાત્માનું નામ એવું છે, કે તે નામ જપવાથીજ રવી, સનક વગેરે મોટા થઇ ગયલા પુરૂષો, ઇશ્વરી આનંદ મેળવી ગયા છે.

(૮૦૦)

પ્રેમી ઢુંડત મેં ફિરૂં, પ્રેમી મિલે ન કોય;
પ્રેમીકો પ્રેમી મિલે, તબ ભકિત દ્રઢ હોય.

એવા પ્રેમભાવવાળા માણુસને, હુ (કબીર) શોધતો ફરૂં છું, પણ મને તેવો પ્રેમવાળો માણુસ મળતો નથી; જ્યારે એવા પ્રેમવાળાને બીજો સામો પણ પ્રેમથી ભરપૂર થયલો માણુસ મળે છે ત્યારે, તેઓની પરમાત્મા તરફની ભક્તિ વધુ મજબુત થાય છે.

(૮૦૧)

જાકે હિરદે પ્રેમ બસે, તાકો સબ જૂગ દાસ;
પ્રેમ બિના ભકિત કરે, માંનો કાંટા ઘાસ.

જેનાં હૈયામાં (ઇશ્વરી) પ્રેમ હોય છે તેના, સર્વ દાસ બની જાય છે, પણ જે કોઇ પ્રેમ વિના ભકિત કરે છે, તે માત્ર કાંટાવાળા ઘાસ જેવો છે.

અર્થાત પ્રેમથી ધ્યાન અને ધ્યાનથી જ્ઞાન આવે છે. જેનાં હૈયામાં પરમાત્માની ઉપર હેત હોય તેનું ધ્યાન વગર મેહનતે નિરંતર પરમાત્માપર લાગેલું રહે છે, યાને ધ્યાન સંપૂર્ણ લાગેલું રહે ત્યારે પરમાત્મા દેખાયા કરે; પણ જેનાં હૈયામાં પરમાત્માની ઉપર હેત નથી, તેનું ધ્યાંન પરમાત્માપર લાગતું નથી; ઘાસ અને કાંટાવાળી જમીન ઉપર ચાલવા જઈએ અને પગ સરી સરી જાય, તેમ હૈયાંનાં હેત વગર જે ધ્યાન કરવા જાય તેનું ધ્યાન થાયજ નહિ.

(૮૦૨)

પ્રેમ છુપાયા ન છુપે, જા ઘટ ઉમગ્યાં હોય;
જદિપ મૂખ બોલે નહિ, નૈન દેત હુય રોય.

જેનાં હૈયામાં ખરો ઇશ્વરી પ્રેમ હોય તે કદી પણ છુપો રહેતો નથી; કદાચીત તે મોહોડેથી બોલીને દેખાડતો ન હોય, છતાં તેની આંખો, તે પ્રેમને પ્રદર્શિત કરી આપતી રહે છે.

(૮૦૩).

ઘડિ ચઢ ઘડિ ઉતરે, વોહ તો પ્રેમ ન હોય;
અઘટ પ્રેમ હિરદે બસે, પ્રેમ કહિયે સોય.

ઘડિમાં ચઢે, અને ઘડિમાં ઉતરી જાય, તેવી લાગણી કાંઈ ખરો પ્રેમ નથી, પણ જે કદીપણ હૈયામાંથી ખસે નહિ, અને નિરંતર ચાલુ રહે તે ખરો પ્રેમ કહેવાય.

(૮૦૪)

જા ઘટ પ્રેમ ન સંચરે, સો ઘટ જાનું મસાન;
જૈસે ખાલ લુહારકી, શ્વાસ લેત બિન પ્રાંન.

જેનાં હૈયાંમાં (પરમાત્મા તરફ) પ્રેમ હોતો નથી, તે માણસનું શરીર, (જીવતાં જીવત) એક શ્મસાન જેવુંજ છે, અને જેમ લોહારની (ચામડાંની) ધમ્મણ (માત્ર હવાથી) ઉપર નીચે (દમ લેતી

હોય તેમ) થયા કરે છે, પણ તેમાં કંઇ ખરો શ્વાસ કે દમ હોતો નથી તેમ, પરમાત્માના પ્રેમ વગરના માણસનું શરીર જીવતું (દમ લેવા) છતાં, મુવેલુંજ છે.

(૮૦૫)

પિયા ચાહે પ્રેમ રસ, રાખા ચાહે માન;
દો ખંડ એક મેંનમે, દેખા સુના ન કાન.

ઇશ્વરી પ્રેમ પિવા માંગતો હોય ને પોતાનું માન પણ રાખવા માગે તે કેમ બને? એક મ્યાનમાં બે તરવાર રહી હોય એવું તો મેં જોયું યા કાને સાંભળ્યું નથી.

(૮૦૬)

પ્રેમ પિયાલા સો પિવે, શિશ દક્ષિના દેય;
લોભિ શિશ ન દે શકે, નામ પ્રેમકા લેય.

જે કોઇ પોતાનું માથું આપે તેનાથીજ પ્રેમનું પ્યાલું પિવાઇ શકાય; જે કોઇ લોભી હોય યાને જ્યાં પોતાનાં સ્વાર્થનો ખ્યાલ રહેલો હોય, અને જે પોતાનું સર્વસ્વ આપવાને રાજી નથી, તેનો કાંઇ ખરો પ્રેમ હોતો નથી, તે તો માત્ર મોહડાંથી ખાલી પ્રેમનું નામ લે છે, પણ તેનાં અંતઃકરણમાં કાંઇ પ્રેમ હોતો નથી.

(૮૦૭)

પ્રેમ બિના ધિરજ નહિ, બિરહે બિના બૈરાગ;
સદ્‌ગુરૂ બિના મિટે નહિ, મન મનસાકા દાઘ.

જ્યાં સુધી માણુસનાં હૈયાંમાં ખરો (બિનસ્વાર્થી) પ્રેમ આવતો નથી ત્યાં સુધી તેને ધીરજ હોતી નથી; અને જ્યાં સુધી તેને પરમાત્મા તરફનો પ્રેમ લાગતો નથી, ત્યાં સુધી તેને વૈરાગ્ય આવતો નથી, યાને દુનિયાની ચીજો ઉપરથી તેનું મન ખસતું નથી; તેજ

પ્રમાણે જ્યાં સુધી માણસને સદ્‌ગુરૂ મળતા નથી, ત્યાં સુધી તેના મનના વિકારો ને જુસ્સાઓ મટતા નથી.

(૮૦૮)

જહાં પ્રેમ તહાં નેમ નહિ, તહાં ન બુદ્ધિ વેહવાર;
પ્રેમ મગન જબ મન ભયા, કોન પુછે તિથી વાર?

જ્યાં બિનસ્વાર્થિ પ્રેમ હોય ત્યાં પોતાને માટે કાંઇ પણ નેમ હોતી નથી, અને ત્યાં બુદ્ધિ વેહેવાર હોતો નથી યાને "આપ લેના" સોદા જેવી વાતો થતી નથી; કારણ કે જેનું મન ઇશ્વરી પ્રેમથી સંતોષ થયલું હોય તે તિથી ને વાર શું થયો છે તે પુછતો નથી.

(૮૦૯)

પ્રેમ બિના નહિ ભેષ કછુ, નાહક કરે સો બાદ;
પ્રેમ ભાવ જબલગ નહિ, તબલગ ભેષ સબ બાદ.

જ્યાં સુધી હૈયાંમાં ખરો પ્રેમ આવે નહિં ત્યાં સુધી બાહેરના સ્વાંગો પહેરી, દેખાવો કરવા, તે બધા ફોકટના છે, કારણ કે જ્યાં સુધી ખરો પ્રેમ આવતો નથી, ત્યાં સુધી બાહેરના દેખાવો કર્યાથી કાંઇ કામ આવતું નથી.

(૮૧૦)

પ્રેમ જગાયા વિરહકો, વિરહ જગાયે પિવ;
પિવ જગાયે જીવકો, હોય પિવ હોઇ જીવ.

પ્રેમજ, માણસના વિરહ યાને પરમાત્મા તરફની લાગણીઓને જગાડે છે, અને વિરહ તેનાં પીયુને જગાડે છે, અને પીયુ જ્યારે તે જીવને દુનિયાની માયામાંથી જગાડે છે, ત્યારે તે જીવ ને પીવ બન્ને એક થઇ જાય છે. અર્થાત, જ્યારે માણસનાં હૈયામાં (પરમાત્મા તરફ) પ્રેમ થાય છે ત્યારે તેની લાગણીઓ તે તરફ દોડે છે, અને

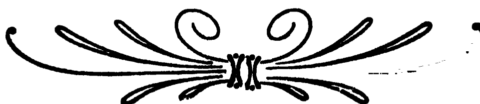
તેનું નિચલું મન તેના આત્મા તરફ જાય છે, ને છેવટ તે અને તેનો આત્મા એક થઇ જાય છે.

(૮૧૧)

જબલગ નાતા જાતકા, તબલગ ભગત ન હોય;
નાતા તોરે હરિ ભજે, ભગત કહાવે સોય.

જ્યાં સુધી માણુસનાં મનમાં નાતજાતના તફાવતનો વિચાર રહેલો હોય ત્યાં સુધી તેનાથી ભગત થઇ શકાતું નથી, પણ જ્યારે તેનો એ ખ્યાલ જતો રહે યાને સર્વ માણુસોને, જનાવરોને અને ચીજોને એકસરખી નજરથી જુવે, ત્યારેજ તે ખરો (પરમાત્માનો પ્રેમી) ભગત થયો છે એમ કહેવાય.

અર્થાત, જ્યાં સુધી માણસને પોતા વિષે અથવા પોતાની જાત વિષે વધુ હેત આવ્યા કરે, યાને તેની જાત ઉંચી ને બીજી જાત હલકી એવો ખ્યાલ રહેલો હોય તે માણુસથી પરમાત્માનો ભગત થઇ શકાતું નથી. પણ જ્યારે કુલ સૃષ્ટિની પેદાયશને તે એક-સરખો ચહાતો થાય, અને સર્વમાં પરમાત્માજ રહેલો છે એવું તેને ભાન થાય, દરેક જાનદાર અથવા કહેવાતી બિનજાનદાર પેદા-યશને એકસરખો અથવા કહો કે પોતા સમાન ચહાતો થાય, ત્યારેજ તે માણુસ પરમાત્માનો ખરો ભગત થયો છે અને પરમાત્મા સાથે એકતાઇ મેળવી છે એવું કહેવાય.

આપ-ભોગ વિષે.

(૮૧૨)

સુરે ચઢે સંગ્રામકો, બાનાં પેહેન અનેક;
સાંઇયાં કે મુખ સામને, મુવાજ કોઇ એક.

એવા કહેવાતા, શુરવિર પુરૂષો ઘણાં ઘણાં હથિયારો સજીને લડાઇ કરવા ચઢી જાય છે ખરા, પણ ધણીની સામો (લડતાં લડતાં) મુવો હોય એવો (ખરો શુરવિર) તો કોઇકજ હોય છે.

અર્થાત—જેમ સિપાહ બચ્ચાઓ લડાઇ કરવા જાય છે, પણ જ્યારે ત્યાં જીવ જવાની વાત આવે છે સર્વ પોતાને બચાવવાની કોશેશ કરે છે, અને કોઇકજ એવો માનો પૂત હોય છે કે જે પોતાના માલેકને ખાતર જીવ આપી દે છે તેમ, જેઓ પરમાત્માના માર્ગમાં દાખલ થવા માંગે છે યાને દુનિયાની લોભ લાલચ ઉપર ફત્તેહ મેળવી મિનોઇ માર્ગમાં જાય છે તેઓમાંથી કોઇકજ એવો બહાદુર નર હોય છે કે જે પોતાના જીવની પણ દરકાર કર્યા વિના છેલ્લી ઘડી સુધી ટકી રહે છે યાને નેકી માટે આપભોગ આપવાને, એટલે કે પોતા ઉપર ગમે એવું દુઃખ આવે તે સેહુવવાને યા મરણ નિપજે તે પણ ખુશીથી સહુન કરવા તૈયાર હોય.

(૮૧૩)

સુરા સોહિ જાનીયે, લડે ધનીકે હેત;
પુરજા પુરજા હો રહે, તોઉ ન છાંડે ખેત.

ખરો શુરો તો તેને જાણવો કે જે પોતાનાં માલેકના (પર-

આત્માના) ચાહને ખાતરજ લડતો હોય અને નહિ કે પોતાના સ્વાર્થ માટે, અને જે કોઇ તેમ (પરમાત્માને ખાતર) લડતો હોય તે પોતાનાં શરીરના કકડે કકડા થઇ જાય તો પણ લડાઇનું મેદાન કદી છોડતો નથી.

(૮૧૪)

ખેત ન છાંડે સુરવા, ઝુંજે દોઉ દલ માંહિ;
આશા જીવન મરનકી, મનમે આને નહિ.

ખરો શુરવિર પુરૂષ કદી પણ લડાઇનું મેદાન છોડતો નથી પણ બન્ને લશ્કરમાંથી લડતો આગળ વધે છે, કારણ કે તેનાં મનમાં જીવવાની આશા કે મરવાની બ્હીક જરાએ રહેતી નથી, પણ તેના વિચાર માટે પોતાના માલેક માટે લડવાના ધર્મ (ફરજ) ઉપરજ રહેલા હોય છે.

સારાંશ કે–જે પરમાત્માની રાહપર ચાલે છે તે કદી પણ પોતા વિષે કાંઇ પણ વિચાર રાખતો નથી.

(૮૧૫)

ભાગે ભલા ન હોયગી, ભોં ભારી ઘર દૂર;
શિર સાહેબકો સોંપતે, સોંચ કાહેકો સૂર.

(તે) શુરવિર પુરૂષ જાણે છે કે મેદાનમાંથી નહાસવાથી તેનું ભલું થવાનું નથી, તેમજ તેને ભય હોય છે કે મારૂં (પરમાત્માને પુગવાનું) ઘર ઘણું દુર છે, અને પોતાનું માથું તો પરમાત્માને સોંપવાનું છેજ, ત્યારે તે શુરો શા માટે બીજો વિચાર કરે?

(૮૧૬)

જો શિર સોંપા સાંઇકો, વોહ શિર ભયા સનાથ;
કબીર દ ઉબરન ભયેં, જાકા તાકે હાથ.

જેણે માથું પરમાત્માને સોંપ્યું તેણે, પોતાનાં માથાંને બળવંત ધણીનાં હાથમાં આપેલું કહેવાય; કારણ કે માથું તો માલેકનુંજ

(આપેલું) છે ત્યારે તેને હવાલે કરી, મેં (કબીરે) તો મારૂં કલ્યાણ કરી લીધું છે.

(૮૧૭)

જો મુવા હરી હેતમે, કોઇ ન બુજે સાર;
હરિજન હરિસા હો રહ્યા, માયા રહી શિર માર.

જે પરમાત્માના પ્રેમ અર્થે મરે છે, તેની કદર કોઇ પણ દુનિયવી માણસ બુજતો નથી, કારણકે દુનિયવી લોકો સમજતાં નથી કે પરમાત્માનો બંદો દુનિયામાંથી મુવો તે પરમાત્મા પાસે પુગી ગયો અને માયાના બંધણમાંથી તે છુટો થયો, તેથી માયા પોતાનું માથું કુટવા બેઠી છે.

(૮૧૮)

કબીર! યા ઘર પ્રેમકા, ખાલાકા ઘર નાંહિ;
શિશ ઉતારે હાથસું, સો ઘર પેંઠે ઘર માંહિ.

એ કબીર, એ પ્રેમનું ઘર છે તે કાંઇ તારી માસી (માયની બેન) નું ઘર નથી કે ત્યાં તું લાડ કરતો સેહેલાઇથી જઇ શકે; એ પ્રેમ (મેળવવા) ના ઘરમાં તો ત્યારેજ પેસી શકાય કે જ્યારે તું તારૂં માથું પોતાના હાથે ઉતારી નિચે મુકે.

(૮૧૯)

સુરા સોહિ જાનિયે, પાંવ ન પિછે પેંખ,
આગે ચલા પિછા ફિરે, તાકા મુખ ન દેખ.

ખરો શુરો માણસ તેને જાણવો કે જે પોતાના પગ પાછળ હઠાડેજ નહિ; પણ જે કોઇ આગળ ચાલી પાછો હઠે, તે માણસ કાંઇ ખરો શુરો નથી અને તેનું મોંહ જોવું નહિ.

(૮૨૦)

ઘાયલકી ગત ઓર હય, ઓરનકી ગત ઓર;
બાંનજ લાગા પ્રેમકા, રહા કબીરા ઠોર.

જે કોઇ ઘાયલ થયલો છે તેની વાત જુદીજ છે. જ્યારે બીજા બધા માણુસોની વાત કાંઇ ઓરજ છે. મને કબીરને તે પ્રેમનો બાંન લાગો તેથી હું ઇશ્વરી માર્ગમાં દ્રઢ થયો છું.

(૮૨૧)

સુરાકા તો દલ નહિ, ચંદનકા બન નાંહિ;
સબ સમૂદ્ર મોતી નહિ, યું હરિજન જગ માંહિ.

જેમ બધાજ શુરા પુરૂષોનું કાંઇ લશકર (બનેલું) હોતું નથી, જેમ ચંદન (સુખડ) ના ઝાડથી બધું બનેલું વન હોતું નથી, અને જેમ બધાજ દરયાવમાંથી મોતી નિકળતાં નથી, તેમ જગતમાં હરિજનો (થોડાકજ) હોય છે.

(૮૨૨)

સારા શુરા બહુ મિલે, ઘાયલ મિલે ન કોય;
ઘાયલકુ ઘાયલ મિલે, તબ (રામ) ભકિત દ્રઢ હોય.

લડાઇનાં ઘા ખમ્યા વગરના કહેવાતા શુરવિરો તો ઘણાએ દિસે છે, પણ કોઇ ખરો ઘાયલ (શુરવિર) મળતો નથી; જ્યારે ઘાયલને ખરો ઘાયલ પુરૂષ મળે, ત્યારેજ તેઓની પરમાત્મા તરફની જાનફેશાની મજબુત થાય.

(૮૨૩)

કરદી ધારા રામકી, કાચા ટિકે ન કોય;
શિર સોંપે સિધા લરે, શુરા કહિયે સોય.

પરમાત્માને મળવાનો માર્ગ બહુ કઠણ છે, જેમાં કાચા પુરૂષો

ટકી શકતા નથી; પણ જે પોતાનું માથું આપી સિધો ઉભો રહી લડી શકે તેજ માણુસ આગળ વધી શકે છે, અને તેનેજ ખરો શુરવીર કહેવો.

(૮૨૪)

પહેલે દાતા મેં ભયા, હરિકો સોંપા શિશ;
પિછે દાતા હરિ ભયા, કાહ કરૂં બક્ષિશ?

કબીર કહે છે કે, પહેલ્લાં હું આપનાર થયો અને મેં મારૂં માથું પરમાત્માને સોંપ્યું. તે પછી, પરમાત્મા દાતા યાને આપનાર થયો ત્યારે હવે હું તેને શું આપી શકું?

અર્થાત—તન, મન, સર્વસ્વ પરમાત્માને મેં અર્પણ કરી દીધું એટલે હવે બાકી રહ્યું શું કે તે હું આપું?

(૮૨૫)

દેખા દેખીસું ચઢે, મર્મ ન જાને કોય;
સાંકયાં કારણ શિશ દે, શુરા જાણું સોય.

એક બીજાને જોઇને જે કોઇ કરવા જાય તે, ખરો ભેદ પામી શકતો નથી, પણ જે કોઇ પરમાત્માને માટે પોતાનું માથું અર્પણ કરે તે માણુસજ ખરો પરમાર્થી પુરૂષ છે.

(૮૨૬)

શિર સટ્ટેકા ખેલ હય, સો શુરનકા કામ;
પહેલ્લે મરનાજ આગમે, પિછે કહેના રામ.

માથાંનો સટ્ટો રમવો તે તો ખરા શુરવિર પુરૂષનુંજ કામ છે; કારણ કે ત્યાં પેહેલાં આગમાં જવા પછી પરમાત્માનું નામ લેવાઇ શકાય છે.

અર્થાત, પરમાત્માને મળવું એ કાંઇ જેવું તેવું કામ નથી. જ્યારે માણસ પોતાનો સ્વાર્થ છોડી દે ત્યારેજ તેનાંથી એ માર્ગમાં દાખલ થઇ શકાય છે.

(૮૨૭)

સાંઇયાં શીત ન પાઇયે, બાતાં મિલે ન કોય;
કબીર સૌદા રામસું, શિર બિન કબૂ ન હોય.

એમ કાંઇ ખાલી મોહોડાંની વાતોથી પરમાત્માને મળી શકાતું પણ પરમાત્માની સાથે સાટું કરવું હોય યાને પરમાત્માને મળવું હોય તો જ્યાં સુધી માણસ પોતાનું માથું તેને હવાલે કરતો નથી ત્યાં સુધી તેનાથી તેને (પરમાત્માને) પુગાતું નથી.

(૮૨૮)

હરિકા ગુન કઠન હય, ઊંચા બહુ અકથ;
શિર કોટી પગ તલ ધરે, તબ જા પહોંચે હથ.

ઇશ્વરી ગુણ મેળવવો એ બહુ મુશકેલ છે, અને તે એટલો ભારે પ્રયોગ છે કે તેનો વિચાર મોહોડેથી બોલી શકતોજ નથી, પણ ત્યાં પોહોંચવાને માટે જ્યારે માણસ પોતાનાં કરોડો માથાંઓ પગ નીચે મુકે, યાને પોતાની ખુદીને કચડી નાંખે ત્યારેજ ત્યાં પુગી શકાય છે.

(૮૨૯)

ઉંચા તરવર ગગન ફળ, પંખી મુવા સબ જૂર;
બહોત શિયાંને પચ ગયે, ફળ લાગો પર દૂર.

એ ઝાડ ઘણું ઉંચું છે અને તેનાં ફળો છેક આસમાને લાગેલાં હોય છે, જેથી તે મેળવવા જતાં પંખીઓ બધાં ઝુરી મરે છે, ઘણાક કહેવાતા પંડીત પુરૂષો તે લેવા ગયા, પણ તે ફળ તેઓથી દૂર અને દૂરજ રહ્યું.

(૮૩૦)

દૂર ભયાં તો કયા ભયા, શિર દે નેડા હોય;
જબલગ શિર સોંપે નહિ, ચખ શકે ન કોય.

કબીર કહે છે કે;–તે ફળ ઘણું દુર છે તો શું થયું? તું જો માથું આપે તો તે તારી આગળ આવે કારણ કે જ્યાં સુધી તું માથું આપે નહિ ત્યાં સુધી તે ચાખી શકાતું નથી.

(૮૩૧)

એ રન માંહિ પેંઠ કર, પિછે રહે ન શુર;
સાહેબકે સનમૂખ રહે, ધર દે શિશ હજૂર.

જે શુરો પુરૂષ પરમાત્માના માર્ગમાં એકવાર દાખલ થયો કે, પછી તે કદીપણ પાછળ હઠતો નથી, પણ પરમાત્માની સમક્ષ ઉભો રહે છે, અને પોતાનું માથું તેનાં પગ આગળ હાજર કરે છે.

(૮૩૨)

લાગી લાગી કહા કરો, લાગી નહિ લગાર;
લાગી તબહિ જાનીયે, નિકસ જાય દો સાર.

"મને પ્રેમ લાગ્યો છે, મને પ્રેમ લાગ્યો છે," એવું માત્ર મોહોડેથી અમસ્થું શું બોલવું? હું (કબીર) કહું છું કે જે કોઇ મોહોડેથી એમ બોલે તેને પ્રેમ લાગ્યોજ નથી, પણ જ્યારે દિલ ખરૂં પરમાત્માપર લાગે ત્યારે તો માણુસથી બે સાર નિકળી જાય છે યાને તે વેળા તે માણુસની હાલત તદન બદલાઇ જાય છે.

(૮૩૩)

કાયા મોડ કમાન કર, પાંચ તત કર તાંન;
મારો તો મન મરઘલા, નહિ તો મીથ્યા જાન.

એમ દાંઇ પ્રેમ લાગતો નથી, પણ જ્યારે તું તારી કાયાને

કમાંન પેરે વાળે, તારી પાંચે ઇંદ્રિઓની તાંન બનાવે, અને તારાં ભટકતાં મનને મારી મારીને શાંત કરે, ત્યારેજ તે રસ્તો હાથ આવે નહિ તો બધું ફોકટ છે.

(૮૩૪)

શિશ ઉતારી ભું ધરે, ઉપર ધર દે પાય;
દાસ કબીરા યું કહે, એસા હો તબ આય.

માથું ઉતારી જમીનપર મુકે, અને તેની ઉપર પગ મુકે ત્યારેજ, હું દાસ કબીર કહુ છું કે તે માણસ પરમાત્માને પુગી શકે, નહિ તો કદી પણ નહિ.

(૮૩૫)

જબ લગ ધડપર શિશ હય, શુરા કહિયે નાહિ;
માથાં તુટી ધડ લડે, શુરા કહીયે તાહિ.

જ્યાં સુધી ધડ ઉપર માથું રહેલું હોય, ત્યાં સુધી તે માણસ શુરો કેહેવાય નહિં, પણ માથું નિચે તુટી પડે ને શરીર લડયા કરતું રહે, ત્યારે તે ખરો શુરવિર છે એમ કહેવાય.

(૮૩૬)

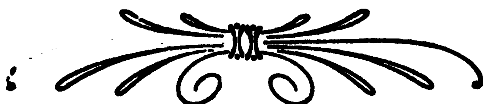
કબીર સાચા સુરવા, કબ ન પેહેરે લોહ;
જુજનકે બંધ ખોલકે, છાંડે તનકા મોહ.

એ કબીર! જે ખરો શુરવિર પુરૂષ છે તે કદી પણ લોઢાંનું બખ્તર પેહેરતો નથી; તે તો પોતાનો અંગરખો પણ ખોળી નાંખીને લડે છે, અને પોતાનાં શરીર માટે કાંઇ પણ દરકાર કરતો નથી.

(૮૩૭)

કઠનાઇ કછૂ નહિ, જો શિર બદલે લેહ;
રામ નામ નહિ છાંડીયે, જો શિર કરવત દેય.

મુશ્કેલી કોઇ પણ નથી, માત્ર મનનો રોહ બદલવાનો છે, તે એ કે, ગમે તે થાય તો પણ રામ (પરમાત્મા) નું નામ છોડવું નહિ, માથાંપર કરવત આવી કાં ન ફરતી હોય તોપણ પરમાત્મા ઉપર જેનું દિલ લાગું છે તે કદી પણ ફરતો નથી, એવી રીતે જેનાં મનની લેહ બદલાઇ યાને મન પરમાત્મા તરફ રહેતું થયું તો પછી પરમાત્માના માર્ગમાં આગળ વધવાને કાંઇજ મુશ્કેલી નથી—માટે કબીર કહે છે કે તું તે (પરમાત્માનું) નામ છોડતો ના.

બિરહા વિષે.

(૮૩૮)

બિરહા બુરા હય જન કહે, બિરહા હય સુલતાન;
જા ઘટ હરિ બિરહા નહિ, સો ઘટ સદા મસાન.

બિરહા યાને માણુસનાં અંતઃકરણમાં (કોઇપણ ચીજ માટે) થતી જતી મજબુત ઇચ્છા અથવા સાધારણ ભાષામાં કહીયે તો ખેંચાણ થતી એ લાગણી માટે લોકો કહે કે તે ખરાબ છે, પણ કબીર કહે છે કે એ (પ્રેમની) લાગણી ઉત્તમ છે; પરંતુ જેના દીલમાં એ ખેંચાણ પરમાત્મા તરફ થતું નથી, પણ જેનું દીલ બીજી દુનિયવી ચીજો ઉપર લાગેલું હોય તે માણુસનું શરીર સદાનું મસાનજ છે.

અર્થાત–માણુસનો જીવ અને પરમાત્મા વચ્ચે જે જુદાઇ થઇ છે તેનું પાછું જોડાણ અથવા એકત્ર થવું, અને એ માટે જીવનું તલપવું, તે બિરહા છે, તેથી કબીર કહે છે કે જેનાં દીલમાં એ લાગણી થતી નથી તે માણુસનું શરીર જીવતું હોવા છતાં મસાન કહેવાય.

(૮૩૯)

બિરહા આયા દુવસા, કડવા લાગા કામ;
કાયા લાગી કાળસિ, મિઠો લાગો રામ.

જે માણુસનાં દીલમાં એ લાગણી એકવાર ખરેખરી પેદા થઈ તેને ઇંદ્રિઓની મોજ ભોગવવાનું દાઢું ઝેહેર જેવું લાગે છે, અને

શરીર કે જે તેને પરમાત્મા સાથે મેલાપ કરતાં વચ્ચે અડચણ કર્યા કરે છે તે અકારૂં થઇ પડે છે, અને તેને પરમાત્માનીજ વાતો પસંદ પડે છે, અને બીજી બીજો ભાવતી નથી.

(૮૪૦)

જા તનમે બિરહા બસે, તા તન લોહુ ન માંસ;
ઈતના બહોત હિ ઉબરા, હાડ ચામ ઓર શ્વાસ.

જેના દીલમાં પરમાત્મા તરફ પ્રેમ પ્રકાશતો થયો તે માણુસનાં શરીરમાં લોહી અને માંસ ઘણું નહીં હોય, તેની કશી ચિન્તા નથી; તેનું ચામડું, હાડકાં અને શ્વાસ (પ્રાણ) ચાલતો હોય એટલુંજ બસ છે.

અર્થાત-પરમાત્માની રાહપર ચાલતાં માણુસને દુઃખ આવે અથવા તેનું શરીર નબળું પડી જાય, તેની કાંઇ ચિન્તા કરવી નહિ; કારણ કે આ શરીર તો એકવાર પડવા (મરવા)નુંજ, અને જ્યારે દુનિયવી લોભ લાલચ માટે, માણુસ આટલી બધી જંજાળો ઉઠાવે છે યાને પોતાનાં શરીરને કષ્ટી આપે છે, ત્યારે પરમાત્માની રાહમાં ચાલવાને યાને પરમાત્માને મેળવવા માટે આપણાં શરીરને કષ્ટ આપવું તેમાં શું ખોટું છે? કારણ કે પૈસો ટકો માણુસને ખરૂં સુખ આપી શકતો નથી, જ્યારે પરમાત્માના મેલાપથી તો ખરૂં (હંમેશનું) સુખ આપણુને પ્રાપ્ત થાય છે.

(૮૪૧)

બિરહા કુંડી ભુંડ પડે, દરશન કારન રામ;
જીવત દરશન ના દિયો, મુવેકા નહિ કામ.

કબીર કહે છે કે પરમાત્માનાં દર્શન કરવા માટે મારાં શરીર ઉપર સેંકડો દુઃખો આવી પડે તોપણુ તેની મને પરવાહ નથી. પણુ હું એટલું માગું છું કે ઓ પરમાત્મા! મને જીવતાં જીવત તારી સાથે મેલાપ થાય; મુવા પછી મને તારાં દર્શણુ થાય એવું હું માગતો નથી.

(૮૪૨)

મુવે પિછે મત મિલો, કહે કબીરા રામ;
લોહા માટી મિલ ગયા, તબ પારસકા કયા કામ?

એ પરમાત્મા! મરણ બાદ હું તને જોવા માંગતો નથી કારણ કે લોઢું કીટાઇને માટી થઇ ગયું પછી પારસમણીનું શું કામ રહ્યું? અર્થાત માણુસને આ (ખાકી) દુનિયામાંજ પરમાત્મા સાથે એકતાઇ મેળવવાની છે, અને આ શરીરમાંજ જો પરમાત્માને નહિ મેળવી શકે તો મુવા બાદ તેનાથી કાંઇ થઇ શકવાનું નથી.

(૮૪૩)

ગલું તુમારે નામમે, જયું પાનીમે લોન;
ઐસી બિરહા પઠાયકે, નિત દુખાવે કોન?

પાણીમાં મીઠું નાખવાથી જેમ તે અંદર ગળી જાય છે, તેવી રીતે પરમાત્માનાં નામમાં હું (કબીર) બધો ગળી ગયો છું, અને એવી રીતે (ગળી જઇને) પરમાત્માને ખાતર પોતાનાં શરીરને હંમેશાં કષ્ટ આપવાને કોણુ તૈયાર છે?

(૮૪૪)

દેખતહિ સબ દિન ગયા, નિશબી નિરખત જાય;
બિરહન પિયુ પાવે નહિ, જીવડા તલખે જાય.

પરમાત્માને જોતાં જોતાં (યાને જોવાની આશામાં) મારા દિવસ ને રાત બન્ને નિકળી ગયાં, એમ જ્યાં સુધી તે મારો વહાલો માલેક મળ્યો નહિં ત્યાં સુધી, મારો જીવ તલપ્યા કરતો હતો.

(૮૪૫)

નેના હમારે જલ ગયે, છિન છિન લોટે તુંજ;
ન તું મિલે મેં સુખી, ઐસી બેદના મુજ.

દરેક પળે તને નિરખવાની આશામાં મારા ડોળા બળી ગયા, ને જ્યાં

સુધી મને તું મળે નહિં ત્યાં સુધી સુખ થાય નહિ, એ પ્રકારનું દુઃખ મને થઇ લાગ્યું છે.

(૮૪૬)

ઇસ તનકા દીવલા કરૂં, બાતી ડાલું જીવ;
લોહિ સીંચું તેલ જ્યું, કબ મુખ પાવું પીવ.

આ મારા તનની બત્તી કરૂં ને તેમાં આ (મારા) જીવનો કાકડો બનાવી મેળું, ને તેલને જગ્યે મારૂં લોહી અંદર સીચું કે ક્યારે મારા પીયુનું (પરમાત્માનું) દર્શન થાય. અર્થાત, ઈંદ્રિઓ અને મન સર્વ કાંઇ પરમાત્માનાજ વિચાર ને વમાસણમાં કબીર રાખતો હતો.

(૮૪૭)

માંસ ગયા પિંજર રહા, તાકો ન લાગે કાગ;
સાંઇ અજહુ ન સંભાર્યા, મંદ હમારા ભાગ.

(એમ કરતાં કરતાં) મારાં શરીરનું માંસ ગળી ગયું, ને હાડપીંજર જેવું થઇ ગયું કે તે ઉપર કાગડા પણ આવીને બેસે નહિં, એટલું છતાં હજી પરમાત્મા મને મળ્યા નહિં એટલે મારૂં નસીબજ અભાગ્યું.

(૮૪૮)

કબીર! હસના દુર કર, રોવન પર ધર ચિત;
બિન રોવે કયું પાઇયે, પિયુ પુરબલા મિત.

ઓ કબીર! પરમાત્માને મળવું તે કાંઇ હસવા સરીખું કામ નથી, માટે તું હસવાનું મુકી દે, અને રડવા પરજ ધ્યાન લગાડ, કારણકે વગર રડવે, યાને પોતાના જીવપર જુલમ કર્યા વિના પરમાત્મા મળી શકતો નથી.

(૮૪૯)

હસું તો દુઃખ ન બિસરે, રોવું તો બળ ઘટ જાય;
મનકા મનમે બિસરના, જ્યું ધુન કાષ્ટકુ ખાય.

કબીર કહે છે કે હસું તેથી કાંઇ દુઃખ ભુલાતું નથી, અને જો રડયા કરૂં છું તો મારૂં બળ ઘટતું જાય છે. (ત્યારે કરવું શું ? તેનો પાછો જવાબ આપે છે કે) તું મનમાં અને મનમાંજ બધું વીસરવાની કોશેશ કર, જેમ ચુલામાં બળતું થયા વગર માત્ર ધુમાડાથીજ લાકડું ખવાઇ જાય છે તેમ, તારાં દુઃખનો દેખાવ બહારથી કર્યા વગર, મનની અંદરજ તે ભુલી જા.

(૮૫૦)

પહેલે અગન બીરહેકા, પિછે પ્રેમ પ્યાસ;
કહે કબીર તબ જાનીયે, રામ મિલનકી આસ.

પરમાત્મા તરફ પ્યાર થવા આગમચ પહેલાં દુઃખ આવે અને તે પછી પરમાત્માના પ્યારની તરસ લાગે, ત્યારે (કબીર કહે છે કે) પરમાત્મા મળવાની આશા છે, એમ જાણવું. અર્થાત, જ્યારે માણસને દુઃખ આવી પડે છે ત્યારે તે દુઃખથી પરમાત્મા તરફ ખેંચાય છે, અને ત્યારેજ પરમાત્મા તરફ તેને પ્રેમ ભાવ થાય છે, અને એવું જ્યારે માણસને થાય ત્યારે, કબીર કહે છે કે એમ જાણવું કે તે માણસને પરમાત્મા મળવાની આશા રહે છે.

(૮૫૧)

જીતના ગુનાહ મેં કીયા, તિતના કરે ન કોય;
કાલા હુવા મુખડા, ધો ન શકું રોય.

પરમાત્માને મળવા માટે જેટલાં દુઃખો મેં વેઠયાં તેટલાં કોઇ વેઠશે નહિ. દુઃખથી મારૂં મોહડું એવું તો કાળું મારી ગયું કે ગમે તેટલું રડવાથી તે ધોવાતું નથી.

(૮૫૨)

બિરહેની મર જાયગી, આતુર હાલ શરીર;
બેગી દર્શન દિજીયે, તો જીવે દાસ કબીર.

જેમ એક સ્ત્રી, બીજા મરદપર આશક થયલી હોય તેને જોવાને માટે તેનું શરીર આતુર હોય છે, તેમ કબીર કહે છે કે ઓ પરમાત્મા હું તને જોવાને આતુરતાથી રાહ જોઉં છું માટે મને તારાં દર્શન જલદીથી આપી દે, તો હું જીવતો રહું.

(૮૫૩)

બિરહેની દેત સંદેશો, સુનો હમારે સુજાન;
બેગી તુમ આ મીલો, નહિ તો તજયા પ્રાન.

જેમ એક સ્ત્રી, પોતાના વહાલા ઉપર પોતાને મળી જવા માટે સંદેશો મોકલે છે તેમ, કબીર કહે છે કે જે પરમાત્માનો આશક બને છે, તે પરમાત્મા તરફ પોતાનો અંતઃકરણનો અવાજ મોકલે છે અને કહે છે, કે ઓ પરમાત્મા, તું મને જલદીથી આવી મળ, નહીં તો આ પ્રાણ છોડી દઇશ.

(૮૫૪)

સાંધયા તુમ મત જાનિયો, કે પ્રીત ઘટે કવચિત;
મરૂં તો તુમ સુમરન મરૂં, જીયું તો સુમરૂં નિત.

ઓ મારા માલેક! તું એમ ના સમજતો કે તારી તરફનું મારૂં વહાલ કદી પણ ઘટશે, નહીં કદી નહીં, કારણ કે મારાં મનમાં હમેશાં તું રહેલો છે તેથી, હું મરણ પામું ત્યારે (મરતાં મરતાં) પણ તારીજ યાદમાં મરીશ, ને જીવતો રહીશ તો હંમેશાં તારૂં સ્મરણ કર્યા કરીશ.

(૮૫૫)

મેં દિવાની રામકી, દિવાની કહે સબ કોય;
મોહે દિવાના આ મિલે, તબ બંદી ચંગી હોય.

હું તો રામ (પરમાત્મા) ની દિવાની છું, અને ભલે મને બધા (દુનિયાંનાં) લોકો દિવાની કહે, તેની હું દરકાર કરતી નથી, પણ મને મારો દિવાનો (આશક યાને પરમાત્મા) ક્યારે આવી મળે તેની હું રાહ જોઉં છું, અને તે. જ્યારે મને આવી મળશે ત્યારેજ મારૂં દિવાનાપણું જતું રહેશે ને હું સારી થઇ જઇશ.

(૮૫૬)

પપૈયા પિયુ પિયુ કરે, નિશદીન પ્રેમકી આશ;
પંખી વીરહ ના છાંડહિ, તો કયું છાંડે નિજ દાસ.

બુલબુલ જેવું પક્ષી તે માલેકના પ્રેમની આશામાં "પીયુ પીયુ" કરતું રાત ને દિવસ બોલ્યા કરે છે અને જ્યારે પંખેરા જેવું નાનું પ્રાણી તેની (પરમાત્માની) જીક્કર મુકતું નથી તો હું કે જે પરમાત્માનો બંદો (માણુસ જાત) છું તે કેમ કરી તે માલેક (પરમાત્મા)ની યાદ ભુલી જાઉં યાને તેની જીક્કર કરવાનું મોકુફ રાખું?

(૮૫૭)

આઠ પોહોર ચોસઠ ઘડી, લાગા રહે અનુરાગ;
હિરદે પલક ના બિસરે, તબ સાચા બૈરાગ.

કબીર કહે છે કે દિવસનાં આઠે પહોર અને દરેક પોહોરની ચોંસઠ ઘડી છે તે દરેક ઘડિએ માણુસનું ચિત્ત જ્યારે પરમાત્મામાં લાગેલું રહે, ને તેનો (પરમાત્માનો) ખ્યાલ હૈયામાંથી વિસરાયજ નહિ, ત્યારે જાણુવું કે તે માણુસને ખરો વૈરાગ ઉપજયો છે, યાને તેનું મન દુનિયવી માયા પરથી ઉઠી પરમાત્માપર લાગ્યું છે.

(૮૫૮)

જયું મેરા મન તુજમેં, યું તેરા મુજમે હોય;
તાતા લોહા યું મિલે, સાંધ ન લખે કોય.

કબીર કહે છે કે ઓ પરમાત્મા! જેમ મારૂં મન તારામાં ભરાઇ રહ્યું છે તેમ તારૂં મારામાં ભરાય, એવું હું માગું છું કે જેમ ગરમ કીધેલા લોખંડનાં કકડાને સાંધ કરે છે ત્યારે તેઓ એકમેક સાથે મળી જાય છે, ને તેની સાંધ કોઇ પારખી શકતું નથી તેમ, આપણે બન્ને સાથે મળી એક થઇ જઇએ.

(૮૫૯)

કરૂ કાયા ચિત ચકમકા, ઝાલિ વારંવાર;
તિન વાર ધુંવા ઉઠે, ચોઠ પરે અંગાર.

જ્યારે આ મેલાં (ખાકી) શરીરને તેમજ મારાં મનને વારંવાર ઝાળ્યું યાને મારી રહેણી-કરણી સુધારી મારાં મનને શુદ્ધ વિચારોમાંજ રોકયા કીધું (તોયે) ત્રણ વાર તેમાં ધુંવાડો થયો, અને ચોથી વારે તેમાં અગ્નિ પ્રગટ થયો.

(૮૬૦)

પાનીકી મછલી, ચઢી પરબતે ગઇ;
અગ્નિ પિયા પુષ્ટ ભઇ, જલ પિયા મર ગઇ.

(એમ કરતાં કરતાં) તે પાણીમાં રહેલી માછલી (જીવ) છેક પહાડને મથાળે પુગી અને ત્યાં તેણીએ અગ્નિ પીધો, ત્યારે તે મજબુત થઇ, (એથી ઉલટું) જ્યારે તે પાણીમાં રમતી હતી ત્યારે મરણ પામતી હતી.

અર્થાત—માછલી તે માણુસનો જીવ યાને માણુસ, તે જ્યાંસુધી આ નિચલી (ખાકી) દુનિયાંમાંજ રમ્યા કરતો હતો યાને ઇંદ્રિઓથી ભોગવાતાં સુખમાંજ મોજ છે એવું માન્યા કરતો હતો ત્યાં સુધી

તેનું મરણ નિપજ્યા કરતું હતું પણ જ્યારે તે આ નિચલા પ્રકારની વસ્તુની ઇચ્છા કાઢી નાખે છે, અને પરમાત્માને મળવાની ઇચ્છા કરે છે, અને જ્યારે ઉંચ ભાનમાં રહેતો થાય છે ત્યારેજ તે મજબુત થતો જાય છે અને મરણમાંથી બચવા પામે છે.

(૮૯૧)

સમુદ્ર લાગી આગ હય, નદી જલ કોયલા ભઇ;
જાગ કબીરા દેખ લે, મછીયાં તરવર ચઠ ગઇ.

સમુદ્રમાં આગ લાગી, અને નદી બળીને કોયલા થઇ ગઇ. હવે એ કબીર! તું જાગૃત થઇ જો, કે પેલી માછલી (પરવતને મથાળેનાં) ઝાડ પર ચઢી ગઇ છે.

અર્થાત, સમુદ્ર, તે માણસનું શરીર, નદી તે માણસનું નિચલું ભાન, શરીરમાં લાગેલી આગ, તે પરમાત્માના પ્રેમની આગ, કે જે પેલી નદી યાને નિચલાં મનને બાળીને કોયલા કરે છે, યાને તેને દુનિયાની માયા પરથી ખેંચી કાઢે છે, એવી રીતે જ્યારે માણસનું મન પવિત્ર થાય છે, યાને દુનિયવી ચીજો પરથી મનની ઇચ્છાઓ નિકળી જાય છે, ત્યારે પેલી માછલી યાને જીવ તે ઝાડ પર યાને ઉંચ ભાનમાં જઇ શકે છે.

(૮૯૨)

સબકો બિરહન દુબલી, તું કયું બિરહન લાલ!
પરચા પાયા પિયુકા, યું હમ ભાઇ નેહાલ.

જેનાં અંતઃકરણમાં પ્રેમની આગ સળગી હોય છે, તે માણુણુ દુબળો થઇ જાય છે, ત્યારે એ પ્રેમની અગ્નિથી બળતી સુંદરી! તું કેમ એવી (લાલ મઘરડા જેવી) તનદરોસ્ત લાગે છે? (જવાબ મળે છે કે) એ ભાઇ, મને મારા પિયુનો પત્તો મળ્યો તેથી હવે હું નેહાલ થઇ ગઇ છું. અર્થાત કબીરનું કહેવું એમ લાગે છે કે

જે ઇશ્વરી માર્ગમાં ચાલવા માંડે છે તેને પહેલાં ઘણી કષ્ટી ભોગવવી પડતી હોવાથી, યાને પોતાના દુર્ગુણોને મારી હઠાવવા, ઇંદ્રિઓની મોજ મજાહો છોડવી વગેરે કોશેશ કરતાં તેનાં શરીરને પહેલાં દુઃખ થાય છે, અને તે નબળું પડી ગયું હોય એમ દેખાય છે, પણ તેની દરકાર ન કરતાં, મક્કમપણે અને હિંમતથી, પવિત્રાઇમાં આગળ વધતો જાય છે, અને એકવાર તેણે પોતાની ઇંદ્રિઓ અને મન ઉપર પૂર્ણ કાબુ મેળવ્યો ત્યાર પછી તેનું શરીર પાછું આસુદું અને (ખરૂં) તનદરોરત બને છે—

પેગમબર જીસસ ક્રાઇસ્ટ સાહેબ પણ કહે કેઃ—

Seek ye first the Kingdom of Righteousness, and all these things (of the world) shall be added unto ye યાને પહેલાં કષ્ટી ભોગવીને તું પવિત્રાઇ (અશોઇ)નું રાજ્ય મેળવ, કે જેથી પછી તને બધી (દુનિયાની) ચીજો આવી મળશે.

(૮૯૩)

સાચ પાયા સુખ ઉપના, દિલ દરિયા ભરપુર;
સકળ અંધેરા મિત ગયા, જબ સાંઇ મિલા હજુર.

જે સત હતું તે મળ્યું ત્યારે મને ખરૂં સુખ ઉપજ્યું, અને મારૂં દીલ, સુખના સમુદ્ર જેવું ભરપુર થઇ ગયું, અને જ્યારે મારો ધણી (પરમાત્મા) મારી સનમુખ આવી ઉભો, ત્યારે મારૂં સઘળું અંધારૂં જતું રહ્યું, યાને મારૂં અજ્ઞાનપણું દુર થઇ, મારે લગતી અને આખી જહાનને લગતી વાતો મને સમજ પડી ગઇ.

(૮૯૪)

કબીર, ચલ જાય થા, પુછ લિયા એક નામ;
ચલતા ચલતા તહાં ગયા, ગામ નામ નહીં ઠામ.

હું પરમાત્માની રાહમાં ચાલ્યો જતો હતો, ચાલતાં ચાલતાં

મેં એક જણ પાસેથી પરમાત્માનું નામ પુછી લીધું. પછી તે નામ જપતો જપતો આગળ અને આગળ ચાલ્યા કીધો, ત્યારે આખરે હું ત્યાં જઇ પોહોંચ્યો, કે જ્યાં કોઇ ગામ નહિ મળે, કાઇ રેહેવાનું નહિ મળે, અને કોઇનું નામ નિશાન નહિ મળે!

(૮૯૫)

કૌતક દેખા દેહ બિન, રવિ સસિ બિન ઉજાસ;
સાહેબ સેવામે રહે, બેપરવાહિ દાસ.

આ અજાયબ જેવો દેખાવ મેં શરીર વગર જોયો. મારી ઈંદ્રિયો અને મન મળે નહિ થઇ ગયલાં હતાં, તેવી હાલતમાં મેં આ અજાયબ જેવો દેખાવ જોયો. અને એ દેખાવ જોવાને માટે સૂર્ય ચંદ્રનું અજવાળું પણ ત્યાં નહિ હતું, પછી હું નોકર પેરે સાહેબની સેવામાં રહેવા લાગ્યો, અને આ દુનિયાનાં સર્વે કામો અને વાતો વિશેની મારી ફીકર ચિંતા મટી ગઇ.

(૮૯૬)

ધરતિ ગગન પવન નહિ, નહિ તુંમ્બા નહિ તાર;
તબ હરિકે હરિજન થા, કહે કબીર બિચાર.

જ્યારે પૃથ્વિ, પવન, આસમાન કાંઇ નહિ હતું અને તુંબડું કે તેનો તાર કાંઇએ નહિ હતું, ત્યારે માત્ર પરમાત્મા કે પરમાત્માનો ભગત તો હતોજ એવું મારૂં કહેવું છે; જે માટે તું વિચાર કર.

(૮૯૭)

દેખા એક અગમ ધની, મહિમા કહી જાય;
તેજ પુંજ પ્રગટ ધની, મનમે રહા સમાય.

મેં તે સાહેબને જોયો, જેને ઇંદ્રિઓ પહોંચી શકતી નથી અને તેનો મહિમા યાને મોટાઇની વાત મોહોડેથી કેહેવાઇજ શકાતી

નથી, તે પ્રકાશનો જથ્થો હૃદયમાંજ સમાઇ રહ્યો, એટલે કે તે માત્ર અનુભવમાંજ રહેલો છે, યાને જે કોઇ અનુભવે તેજ જાણી શકે છે.

(૮૬૮)

દિપક દેખા જ્ઞાનકા, પેંખા અપરમ દેવ;
ચાર વેદકો ગમ નહિ, તહાં કબીરા સેવ.

જેને જોવાથી સર્વે ચીજો અને વાતો જણાઇ જાય છે, તે દિપકને મેં દીઠો; અને તેને, જેના જેવો બીજો કોઇ નહિ એવા પરમાત્મા તરીકે મેં પિછાન્યો, અને ચારે વેદો જેની વાત સમજાવી શકતાં નથી, એવા તે માલેકની સેવામાં હું ખડો રહ્યો.

(૮૬૯)

બૈકુન્થ ઉપર બસત હય, મેરા સાહેબ સોહે;
જાકે રૂપ ન રેખ હોય, સો અંતર મિલ્યા મોહે.

વૈકુન્થની પેલીમેર, જેને જરથોશ્તીઓમાં ગરોથમાન કહે છે, તેની પેલીમેર, જે રહે છે તે મારો સાહેબ છે, અને જેને આકાર, લીટી કે આકૃતિ કાંઇએ નથી તે પરમાત્મા મને મારામાંજ મળ્યો.

(૮૭૦)

હરિ સંપત શિતળ ભયા, મિટા મોહ તન તાપ;
નિશ બાસુર સુખ ઉપજા, જબ અંતર પ્રગટ આપ.

ઇશ્વરી ખજાનો મળ્યો ત્યારે મારાં મનને શાંતી થઇ, ને દુનિયવી ચીજોપરની મારી (ખોટી) ભાવના દુર થઇ, મારાં શરીરને લગતી તાવો યાને દુર્ગુણો બધા નિકળી ગયા, અને જ્યારે પરમાત્મા મારાં અંતઃકરણ (હૈયાં) માં પ્રગટ થયા, ત્યારે રાત ને દિવસ સુખજ મળ્યું, યાને મને હંમેશાનું સુખ પ્રાપ્ત થયું.

(૮૭૧)

કબીર! દિલ સાબેત ભયા, હરિ બેઠા દરઘે આય;
જીવ બ્રહ્મ મિલા હુવા, અબ જીવ કહાં ન જાય.

એ કબીર! જ્યારે તારૂં દીલ પવિત્ર થયું ને તારૂં યકીન પરમાત્માપર મજબુત થયું યાને પરમાત્મા જેવું સુખ બીજું નથી એવો તને પૂર્ણ વિશ્વાસ આવ્યો ત્યારે તારો જીવ અને પરમાત્મા એક થયા, અને જીવ એકવાર પરમાત્મા સાથે મળ્યો કે પછી તે કેઠે પણ જવાનો નથી, યાને પાછો દુનિયવી ચીજપર ખેંચાવાનો નથી.

(૮૭૨)

મન સરોવર શુભક જલ, હંસા કેલ કરાય;
મુગટા ફળ નિશદિન ચુંગે, અબ ઉડી અંત ન જાય.

જ્યારે સરોવરનાં પાણી સમાન મન શાંત પડે છે ત્યારે તેમાં હંસ પક્ષી રમવા માંડે છે (યાને જીવ ઉંચી હાલતે જઇ પુગે છે) અને ત્યાં તેને રાત ને દિવસ મોતી ફળ ખાવાને મળ્યાથી, તે કદી પણ બાહેર જવા માંગતો નથી, સારાંશ કે પરમાત્મા મળે તેને આખી જહાન મળે ત્યારે બીજી કઇ ચીજ માટે આતુર હોય?

(૮૭૩)

કબીર હમે જબ ગાવતે, તબ હરિ જાનિયા નાહિં;
અબ હમ દિલમે પેંખીયા, તબ ગાવેકો કછુ નાહિં.

હું (કબીર) જ્યારે પરમાત્માની તારીફ યાને ભજન (અમસ્થો) મોહોડેથી ગાયા કરતો હતો, ત્યારે પરમાત્માને પિછાણતો હતો નહિ; હવે જ્યારે મેં તેને (પરમાત્માને) મારાં દીલમાં ઓળખ્યો, યાને મને પરમાત્મા મળ્યા ત્યારે હવે મને (મોહોડેથી) ગાવાનું કાંઇ રહ્યું નથી, યાને બાહેરની ક્રિયાઓ મારે માટે કરવાની રહી નથી.

(૮૭૪)

કુદરત પાયા ખબરસુ, સદ્દગુરૂ દિયા બતાય;
ભમરા વલભા કમલસુ, અબ ઉડી અંત ન જાય.

મારા સદ્દગુરૂએ મને જ્ઞાન આપ્યું, તે જ્ઞાનથી મને કુદરત વિષેની બધી ખબર થઇ ગઇ, અને જેમ ભમરાને કમળ ફુલ મળી જાય છે, ત્યારે તે બીજે કેઠે જતો નથી તેમ, જીવને જ્યારે ઉંચ જ્ઞાન મળે છે, ત્યારે તે પાછો હલકી (દુનિયવી) ચીજ માટે દરકાર કરતો નથી.

(૮૭૫)

હમ વાસી વહાં દેશકે, જહાં અવિનાશીકી આન;
સુખ દુ:ખ તહાં બ્યાપે નહિ, સબ દિન એક સમાન.

હું તે દેશનો રહેવાસી થઇ ગયો, કે જ્યાં અમર્ગી રહેલી છે, યાને નાશ છેજ નહીં, ત્યાં સુખ અને દુ:ખ (જે આ નિચલી જહાનમાં માણસને લાગે છે) જેવું કાંઇએ નથી, પણ બધા દીવસ એકસરખા હોય છે, યાને એકજ (સુખી) હાલતમાં જીવ રહેલો હોય છે.

(૮૭૬)

હમ વાસી વહાં દેશકે, જહાં બારો માસ બિલાસ;
પ્રેમ ઝરે બિકસે કવલ, તેજ પુંજ પ્રકાશ.

હું તે દેશનો રહેવાસી થયો કે જ્યાં બારે માસ યાને નિરંતર સુખજ છે, અને જ્યાં પ્રેમનો ઝરો વહી તેમાંથી મિઠો અમૃત નિકળે છે, અને જ્યાં હંમેશ રહેલી ઝળકતી રોશની (પ્રકાશ) નો જથ્થો માત્ર રહેલો છે.

(૮૭૭)

હમ વાસી વહાં દેશકે, જાત વરણ કુલ નાહિ;
શબ્દ મિલાવા હો રહા, પર દેહ મિલાવા નાહિ.

હું તે દેશનો રહેવાસી થઇ ગયો, કે જ્યાં જાત-વરણ કે કુળ

જેવો કાંઇ (તફાવત) હોતો નથી, પણ જ્યાં (તે ગુપ્ત) શબ્દથીજ મળી શકાય છે, પણ આ શરીરથી ત્યાં મળી શકાતું નથી. અર્થાત—આ દેહથી હું અલગ થઇ ગયો.

(૮૭૮)

હમ વાસી વહાં દેશકે, રૂપ વરન કછુ નાહિ;
સેન મિલાવા હો રહા, શબ્દ મિલાવા નાહિ.

(તે પછી) એવી હાલત થઇ કે જ્યાં આકાર રંગ જેવું પણ કશું રહ્યું નહિ—ત્યાં શબ્દનું પણ કામ રહ્યું નહિ, પણ ત્યાં માત્ર ઇશારાથીજ મળી શકાય છે. એ હાલત એવી છે કે જ્યાં આકાર કે રંગનો ખ્યાલ પણ હોતો નથી.

(૮૭૯)

હમ વાસી વહાં દેશકે, પીંડ બ્રહ્મન કછુ નાહિ;
આપ પર દોઉ બિસરા, સેન મિલાવા નાહિ.

(તે પછી) એવી એક હાલત આવી કે જ્યાં, હું પોતે, અને ઇશ્વર જુદો હોય, એવું પણ જતું રહ્યું. જ્યાં ઇસારો કરવાનું પણ કાંઇ રહ્યું નહિ. પણ તે હાલત એવી છે કે જ્યાં "હુંપણું" યાને "હું છું" એવું ભાન જતું રહે છે, એટલે જ્યાં પરમાત્મા મળે ત્યાં "બે" નો ખ્યાલ હોતો નથી, યાને જોનાર એક, અને જોવાનું બીજું એવું "બેપણું" ત્યાં હોતું નથી.

(૮૮૦)

તેજ પુંજકા દેહરા, ઔર તેજ પુંજકા દેવ;
તેજ પુંજ ઝરમર ઝરે, તહાં કબીરા સેવ.

ત્યાં પુંજવાનું દેહેરૂં હતું તે પણ પ્રકાશજ હતું, અને દેવ તે પણ પ્રકાશજ હતો; જ્યાં સર્વ કાંઇ પ્રકાશ પ્રકાશ અને પ્રકાશજ હતું, ત્યાં કબીર જઇ લાગ્યો.

(૮૮૧)

સુન્ય મંડળમેં ઘર ગયા, બાજા શબ્દ રસાલ;
રોમ રોમ દિપક ઝરે, પ્રગટા આપ દયાલ.

મારૂં રહેવાનું સુન્યમાં થઇ લાગું, કે જ્યાં માત્ર તે (ગુપ્ત) શબ્દનોજ અવાજ થયા કરતો હતો, અને જ્યારે આપ યાને પરમાત્મા મારામાં જાહેર થયા, ત્યારે મારાં રૂવે રૂવે પ્રકાશ પ્રસરી રહ્યો અને ત્યાં પ્રકાશ શિવાય બીજું કાંઇજ રહ્યું નહિ.

(૮૮૨)

અગમ અગોચર ગમ નહિ, જહાં ઝિલમિલે જોત;
તહાં કબીરા રમ રહા, પાપ પુન નહિ છોત.

જ્યાં તે જોત પ્રકાશે છે ત્યાં કાંઇ દિશા કે હદ યા જગ્યા જેવું કાંઇ નથી, જ્યાં કાંઇ (આંખે) જોવાનું છેજ નહિ, અને જેનો વિચાર પણ થઇ શકતો નથી તે હાલતનો હું કબીર થઇ ગયો, કે જ્યાં પાપ કે પૂન્ય કશું રહેલું નથી.

(૮૮૩)

પાર બ્રહ્મ કે તેજકો, કૈસા હય અનુમાન;
કહેવેકી શોભા નહિ, દેખા હિ પ્રમાન.

એ નિરાકાર (આકાર વગરની) હાલત વિષે મનમાં અનુમાન કરવો યાને તર્ક કરવો એ બધું ફોકટ છે; તેની વાત મોહોડેથી કહેવામાં શોભાજ નથી, કારણ કે તે હાલતનો અનુભવ તો માત્ર જોયાથીજ થઇ શકે, યાને જે કોઇ તે હાલત અનુભવે તેનેજ સમજ પડે છે.

(૮૮૪)

મન મધુર પિકર ભયા, કિયા નિરંતર બાસ;
કમલજ ફુલ નિર બના, કોઇ પેંખે નિજ દાસ.

ત્યાંની વાત વિષે જે કાંઇ કહી શકાય તે એજ કે ત્યાંનો

મિઠાસ પીધાથી મન શાંત ને સુખી થઇ જાય છે, અને તે એકજ (સુખી) હાલતમાં મન હંમેશા રહે છેઃ-કમળ ફુલ પાણી થઇ જાય, તેને કોઇ ખરો પરમાત્માનો બંદો હોય, તેજ પારખી શકે.

(૮૮૫)

ખાલા નાલા હિમ જળ, સો ફિર પાની હોય;
જો પાની તે મોતી ભયા, સો ફિર નિર ન હોય.

ઠંડીથી નાળાંનું પાણી, બરફ થઇ ગયું હોય તેનું પાછું પાણી થઇ શકે છે, પણ જે પાણીનું એક વાર મોતી બંધાઇ ગયું તે પાછું પાણી થઇ શકતું નથી. સારાંશ કે, પરમાત્માનાં દર્શન કરવાં તે ઘણીજ ઉંચ હાલત છે, અને જે કોઇ તે હાલતે પુગો તે હાલતને આ નિચલી હાલતમાં લાવી શકતો નથી, યાને તે ઉંચ હાલતનું વર્ણન આ ખાકી શબ્દો મારફતે દર્શાવી શકતો નથી.

(૮૮૬)

કબીર, મારગ અગમ હય, સબ મુનીજન બેઠે ઠાક;
તહાં કબીરા ચલ ગયા, ગ્રહી સદગુરૂકી શાખ.

એ કબીર! તે માર્ગ નહિ જાણી શકાય એવો છે, કે જેને મેળવવાને માટે ઘણા મુની લોકો ઠાકીને બેઠા છે, તે હાલતમાં હું કબીર જઇ લાગ્યો, જ્યાં મારા સદગુરૂની સાક્ષી (હાજરી) રહેલી હતી.

(૮૮૭)

સુર નર ઠાકે મુનીજનાં, તહાં કોઇ ન જાય;
મોટા ભાગ કબીરકા, તહાં રહા લોલાય.

જ્યાં પહોંચવાને માટે ઘણા ઘણા શુરવીરો અને મોટા કહેવાતા મુનીઓએ ફાંફાં માર્યાં છે, અને ત્યાં પુગી શકયા નથી ત્યાં મારૂં નસીબ મોટું કે હું જઇ શકયો.

(૮૮૮)

પાની હિંસે પાતલા, ધુંવા હિંસે જીન;
પવન બિચ ઉતાવળા, સો દોસ્ત કબીરે કીન.

જે પાણી કરતાં પણ પાતળું છે, ધુંવાડા-(ગેસ) કરતાં પણ ઝીણું છે અને પવન કરતાં પણ જેની ઝડપ વધારે છે, તેની દોસ્તી યાને ઓળખ કબીરને થઇ ગઇ.

(૮૮૯)

દેખો કરમ કબીરકા, કછુ પૂરબલા લેખ;
જાકા મેહેલ ન મુની લહે, સો દોસ્ત કિયા અલેખ.

મારૂં (કબીરનું) નસીબ કેવુંક મોટું ભાગ્યવંત હોવું જોઇએ, અને મારા કર્મના લેખ કેવાક જબરા હોવા જોઇએ, કે જે મેહેલને માત્ર જોવા માટે મોટા મોટા મુનીઓ તલપી રહ્યા તોપણ તે મેહેલ જોઇ શકયા નહિ ત્યારે મને તે મેહેલની અંદર રહેનાર ધણી (પરમાત્મા) ની મુલાકાત થઇ ગઇ.

(૮૯૦)

પીંજર પ્રેમ પ્રકાશયા, હિરે લિયા ઉજાસ;
ચંદ્ર સુર્યકો ગમ નહિ, તહાં દરશન પાવે દાસ.

જ્યારે આ શરીરમાં ઇશ્વરી પ્રેમ પ્રકાશતો થયો ત્યારે તે માહેલા હીરા (જીવ) ને ઉજાશ મળ્યો યાને તે ઝળકવા લાગ્યો અને જેને સૂર્ય કે ચંદ્રપણ પુગી શકતા નથી તેને, હું (કબીર) દેખવા લાગ્યો-યાને મને પરમાત્માનાં સાક્ષાત દર્શન થયાં.

(૮૯૧)

મન લાગા ઉન મુનિસું, ગગન પહોંતા જાય;
ચંદ્ર બિહુનાં ચાંદનાં, જહાં અલખ નિરંજન રાય.

જ્યારે (મારૂં) મન તે સાહેબ સાથે મળી ગયું, ત્યારે તે

આકાશમાં પુગી ગયું, કે જ્યાં ચંદ્ર વિના અજવાળું પડયા કરે છે, અને જ્યાં તે નહિ પારખી શકાય તેવો હંમેશગીનો સાહેબ રહેલો છે.

(૮૯૨)

મન લાગા ઉન મુનિસેં, ઉન મૂનિ મનહિ બિલગ;
લોન બિલ ગયો પાનીમે, પાની લોન બિલગ.

જેમ પાણીમાં મીઠું (નિમક) પડવાથી તેઓ બન્ને એક થઇ જાય છે તેમ, મારૂં મન તે સાહેબનાં મન સાથે મળીને એક થઇ ગયું.

(૮૯૩)

પાની કેરા હિમ હુવા, હિમ ગયા બહેલાય;
કબીર જો થા સો ભયા, અબ કછુ કહાં ન જાય.

જેમ પાણીનું બરફ થઇ જાય છે, ને બરફ પિગળી પાણી થઇ જાય છે, તેમ હું કબીર જે (અસલમાં) હતો તેવો પાછો થઇ ગયો, ત્યારે મને બીજી તરફ જવાનું રહ્યું નથી. સારાંશ કે જે અસલ પવિત્ર હાલતમાંથી મન નિકળ્યું હતું તેવું પાછું થઇ ગયું ને મોટાં પવિત્ર મનને મળી ગયું એટલે તે પાછું દુનિયવી ચીજો પર જતું નથી.

(૮૯૪)

પાંચ સગી પિયુ પિયુ કરે, છઠ્ઠા સુમરે મનમન;
આઇ સુરત કબીરકી, પાયા રામ રતન.

મારી પાંચે ઇંદ્રિઓ "પરમાત્મા પરમાત્મા" કરવા લાગી, ને છઠું, મારૂં મન તે પણ પરમાત્મામાંજ ભરાયું ત્યારે મારૂં જે અસલ સ્વરૂપ હતું તેવું (ચોખ્ખું) સ્વરૂપ થઇ ગયું, અને મને ઇશ્વરી ખજાનો મળી ગયો.

(૮૯૫)

થાપન પાઇ મન થીર ભયા, સદ્‌ગુરૂ દિની ધીર;
કબીરે હિરા બનજીયા, માન સરોવર તીર.

જ્યારે મનને એવી થાપણુ મળી ગઇ ત્યારે, તે તદન શાંત થઇ ગયું, ને ત્યારે સદ્‌ગુરૂએ મને ધીરજ આપી, તે પછી મેં (કબીર) તે હીરો (પરમાત્મા) ઝડપ્યો કે જે મને માન સરોવર ઉપર જડયો.

(૮૯૬)

પંખી ઉડા 'ગગનકું, ધડ રહા પરદેશ;
પાની પિવે ચોંચ બિન, ભુલ ગયા વાં દેશ.

તે પક્ષી આસમાન ઉપર ઉડી ગયું, પણુ તેનું ધડ યાને શરીર તો પરદેશમાંજ રહી ગયું, તે પક્ષીની ચાંચ નહિ હુતી છતાં, તેણે ત્યાંનું પાણી પીધું, ને પિધાથી પોતાનો નીચલો દેશ ભુલી ગયું.

સારાંશ કે પરમાત્માને મળવા માટે મેં દેહનું ભાન છોડયું યાને દેહ રહિત (જીવ) થયો, ત્યારે તે પેલી ઉંચી હાલતમાં જઇ પુગ્યો કે જ્યાં આ નિચલી દુનિયાનો કાંઇ પણુ ભાસ રહેતો નથી.

(૮૯૭)

દેખન સરીખી બાત હય, કહેન સરીખી નાહિ;
ઐસા અદભૂત સમજકે, સમજ રહે મન માંહિ.

નિરાકાર પરમાત્માને મળવાને લગતી એ વાત, આપણે પોતે જોઇયે તોજ સમજાય અને બીજો કોઇ મોહોડેથી સમજાવે તો નહિંજ સમજાય, એવી અજાયબ જેવી છે; માટે તું એને અનુભવજે, ને તારો અનુભવ તારાજ મનમાં રાખજે, તે બીજા કોઇને કહેતો ના.

(૮૯૮)

બિન ધરતિકા ગામ હય, બિન પંથકા દેશ;
બિન પિંડકા પુરૂષ હય, કહે કબીર ઉપદેશ.

મારૂં કબીરનું કહેવાનું એ છે કે, આપણી આ જહાંનની ચીજોની સરખામણીઓ વડે પરમાત્માને લગતી વાતો બોલી શકાતી નથી. દાખલા તરીકે, માણસો જ્યાં રહેતા હોય તે જગ્યાને આપણે "ગામ" કહીએ, પણ પરમેશ્વર (જ્યાં) રહે છે તે જગ્યાને માણસનાં રહેઠાણની સરખામણી કરીને "ગામ" કહેવાય નહીં; કારણ જ્યાં પૃથ્વીજ નહિ, ત્યાં "ગામ" કેમ હોય? આપણે એક દેશથી બીજે દેશ જઇયે ત્યારે તો કોઇ રસ્તે થઇને જઇયે છીયે, પણ પરમેશ્વર (જ્યાં) રહે છે, તેને માણસનાં રહેઠાણની સરખામણી કરીને "દેશ" કહીએ, તો તે દેશ જવાનો કાંઇ રસ્તો નથી. કોઇ એક માણસ છે એવું આપણે કહીયે, ત્યારે તરત તેનું શરીર આપણાં લક્ષમાં આવે છે, હવે એવીજ રીતે આપણે બોલવા જઇયે કે "પરમેશ્વર" છે, તો લોકો એમ સમજે કે તેને શરીર હશે, જ્યારે તેને શરીર તો છેજ નહિ.

(૮૯૯)

મેં થા, તબ હરિ નાહિ થા, અબ હરિ હય મેં નાહિ;
સકળ અંધેરા મિટ ગયા, દિપક દેખા માંહિ.

"હું ફલાણો માણસ છું" એવું જ્યાંસુધી મને દેખાતું હતું, ત્યાંસુધી મને પરમાત્મા દેખાતા નહિ હતા. હાલ જ્યારે મને પરમાત્મા દેખાય છે ત્યારે "હું ફલાણો માણસ છું," એવું મને દેખાતું નથી. પરમાત્મા રૂપી દિપક મારાં હૈયામાં પ્રકાશ્યો ત્યારે પોતાને લગતી અને સારી જગતને લગતી કોઇપણ વાત વિષે મને અજાણપણું રહ્યું નથી.

(૯૦૦)

કરતમ કરતા ના હુતા, ના હુતા હાટ ન પાટ.
જા દિન કબીરા રામજન, દેખા ઔઘટ ઘાટ.

જ્યારે હું કબીર પરમાત્માનો સેવક થયો, અને જ્યારે હું અચળ પદને પામ્યો યાને કદી નાશ ન પામે એવાં સ્થાને પુગ્યો, ત્યારે હાટ અને પાટ તથા કર્તા અને કર્મ સઘળું મારામાંથી ચાલી ગયું અર્થાત, જ્યારે કોઇ આત્માની ભેટ કરે છે ત્યારે તેનો બાહેરનો સંસાર તથા કર્તા કર્મ સઘળું મળે નહીં થઇ જાય છે, એટલે કે જોનાર "હું" જુદો, અને જોવાની "ચીજ" બીજી સામે હોય એવું કશુંએ ત્યાં હોતું નથી.

(૯૦૧)

ગુન ઇંદ્રિ સેહેજે ગઇ, સદગુરૂ ભયે સહાય.
ઘટમેં બ્રહ્મ બિરાજ્યા, બક બક મરે બલાય.

પરમાત્માની સાથે ખરેખરો મેલાપ કરાવી શકે એવા ગુરૂએ જ્યારે મને મદદ કીધી ત્યારે, મારા સર્વ તમોગુણો જતા રહ્યા, સર્વ રજોગુણો જતા રહ્યા, અને સર્વ સત્વગુણો પણ (થોડો વાર) મળે નહીં થઇ ગય, તેથી મારી છએ ઇંદ્રિઓ પણ જતી રહી, અને એ સર્વ જે થઇ ગયું, તે મારી કશી કોશેશથી નહીં થયું, પણ પોતાની મેળેજ થઇ ગયું. બધા ગુણો અને બધી ઇંદ્રિઓ જતી રહી, અને હૈયામાં પરમાત્મા બિરાજેલા દેખાયા, તેમની સાથે રૂબરૂમાં મેલાપ થયો, ત્યારે હવે પરમાત્મા આવા છે, અને આવા નથી, એવો બકબકારો હું શા માટે કરૂં ?

(૯૦૨)

હસ કર કોઇ ન પાઇયાં, જીને પાયા સો રોય;
હસનેમેં જો હરિ મિલે, તો કોન દોહાગન હોય ?

કબીર કહે છે કે, હસતાં ખેલતાં યાને સહેલાઇથી કોઇએ પણ

પરમાત્માને મેળવ્યો નથી, પણ જેઓએ તેને (પરમાત્માને) મેળવ્યો છે, તેઓએ રડીનેજ મેળવ્યો છે, કારણ કે એમ જો હસતાં રમતાં પરમાત્મા મળતા હતે તો, કોણ વેરાગી યા જોગન થતે?

(૯૦૩)

હાંસી ખેલે હરિ મિલે, તો કોણ સહે ખુરસાંન?
કામ ક્રોધ તૃષ્ણા તજે, તાહિ મિલે ભગવાન.

એમ જો હસતાં હસતાં પરમાત્મા મળી જતા હતે તો, તે માટે કોણ વેઠ ઉઠાવતે? કબીર કહે છે કે એમ નથી મળાતું, પણ જ્યારે માણસ ઈંદ્રિઓના વિષયો ભોગવવાની ઇચ્છા છોડી દે, પોતાના જુસ્સા અને હવસોને દાબી દે, અને બધી જાતનાં (ઈંદ્રિઓથી ભોગવાતાં) સુખો મેળવવાની તેની તરસ મટી જાય ત્યારેજ તેને પરમાત્મા મળી શકે છે.

(૯૦૪)

કબીર, હદ્દકા ગુરૂ હય, બેહદ્દકા ગુરૂ નાહિ;
બેહદ્દ આપે ઉપજે, અનુભવકે ઘર માંહિ.

કબીર કહે છે કે હદ્દ છોડાવવા માટેજ ગુરૂની જરૂર છે પછી બેહદ્દમાં ગુરૂની જરૂર રહેતી નથી, બેહદ્દ પોતાની મેળેજ પોતાના આત્માનુભવથી પ્રાપ્ત થાય છે.

(૯૦૫)

નિરાધાર સો સાર હય, નિરાકાર નિજ રૂપ;
નિશ્ચલ જાકો નામ હય, ઐસા તત્વ અનુપ.

તે પોતે નિરઆધાર યાને કાંઇપણ આધાર વગરનો હોવા છતાં, સર્વનો તે આધાર છે; પોતે નિર આકાર યાને કાંઇ પણ આકાર કે રૂપ વગરનો છે, છતાં સર્વ આકારો કે રૂપ (જગતમાં જાહેર થયલાં) નો તે આકાર આપવાવાળો છે, જેનું નામ હંમેશનું છે. એવું તે

તત્વ છે કે જેને તત્વની ઉપમા આપી શકાય તેમ નથી, યાને જાહેર થયલી સૃષ્ટિમાંની ચીજોમાં કાંઇ એવું નથી, કે જેની સાથે તેની સરખામણી થઇ શકે.

(૯૦૬)

સુરતમે સુરત બસે, સુરતમે એક તત;
તા તત તત બિચારયા, તત્વ્ તત્વ્ સો તત.

શુદ્ધ ધ્યાન અથવા સમાધિમાંજ પરમાત્માની ખરી મૂર્તિ દેખાય છે. એ મૂર્તિ એવી છે કે તેનું વાણીથી કાંઇ વર્ણન કરી શકાતું નથી. તેથી તેને "તંત" નું નામ આપવામાં આવે છે. તે "તત" નો વિચાર કરતાં અંતે એમ માલમ પડે છે કે આ આખા વિશ્વનું મુળ તે "તત"જ છે અને જે તત્વ દેખાય છે તે માત્ર તેજ "તત"નાં રૂપાંનતર છે.

કબીરજીનાં

ત્રિસ (૩૦) જંત્રો.

ધર્મદાસ કરી એક શ્રીમંત હિંદુ વાણીયા, જે કબીરજીના ચેલા થયા હતા તેમને આ જંત્રો કબીરજીએ કહ્યાં હતાં; જે માટે ધર્મ-દાસ કહે છે કેઃ—

સોઇ રહો નિત મોહ નિશામેં, જાન પરયો નહિં રામ પિયારો;
જનમ અનેક ગયે સ્વપન્નંતર, એકહુ બાર ન જાગ્રૃત ધારો.

અર્થ— જ્યાં સુધી (મારો) જીવ આ સંસારની માયાની કેફમાં પડી રહ્યા હતો ત્યાં સુધી મેં પરમાત્માને પિછાણ્યા હતા નહિ; અને એવા અનેક જન્મો સ્વપના સમાન ચાલી ગયા, પણ (મારો) જીવ એકવાર પણ જાગૃત થયો હતો નહિ—યાને હું કોણ છું? ક્યાંથી આવ્યો? ઇશ્વર ક્યાં છે? તેની સાથ મારા (જીવનો) સંબંધ શું છે, વગેરે વાત મેં જાણી હતી નહિ.

આદ ગુરૂ તબ દેખી દયા કરી, ત્રિસા જંત્ર શબ્દ ઉચ્ચારો;
ચાર બેદ પુરાન અઢાર, શોધી કહ્યો એ તત્વ બિચારો.

(મારા) જીવની એવી હાલત જોઇને, ધર્મદાસ કહે છે કે, ગુરૂએ મારા ઉપર દયા લાવી મને આ ત્રિસ જંત્રો કહી સંભળાવ્યાં કે જે ચાર વેદ અને અઢાર પુરાણો (બધાં શાસ્ત્રો)માં કહેલાં વ્યાખાનોના અર્ક સમાન છે, તે આ ત્રિસ જંત્રોમાં સમાયલાં છે.

જીવ કૃતાર્થ કારને, ભાખા કિન બિચાર;
ત્રિસા જંત્ર બુઝકે, નર ઉતરો ભવજળ પાર.

જે માણુસ પોતાના જીવનું સાર્થક કરવાનો વિચાર રાખતો હોય તે, માણુસ આ ત્રીસ જંત્રોમાં કહેલી વાતો ધ્યાનમાં રાખે, તે ઉપર મનન કરે, અને તેમાં કહ્યા પ્રમાણે જીંદગીનું સાર્થક કરે, તે માણુસ આ ભવસાગરની પેલે પાર ઉતરી જાય, યાને મુક્તિ મેળવી શકે.

વાંચક વર્ગને વિનંતિ

વાંચો!!! વિચારો!!! વર્તો!!!

પુસ્તક એવું વાંચવું જોઇએ કે જે સત્સંગની ગરજ સારે, પણ કોઇ પણ સારૂં પુસ્તક માત્ર વાંચીજ જવું એ પુરતું નથી; પણ તેના વાકયે વાકય ઉપર, બલ્કે શબ્દે શબ્દ ઉપર વિચાર કરવો જોઇએ.

વળી વિચાર કરી અટકવું જોઇએ નહિ પણ તે પ્રમાણે વર્તન કરવા યાને જીંદગીને દોરવવા પ્રબળ પ્રયત્ન કરવો જોઇએ તોજ કોઇ એક સારૂં પુસ્તક ખરેખર ઉપયોગી થઇ શકે.

આપણે એક વર્ષમાં ભલે એકજ સારૂં પુસ્તક વાંચીએ, પછી તે ગમે એવું નાનું પુસ્તક હોય, પણ જો ઉપર કહેલી રીતે વાંચીએ તો તે એકજ પુસ્તકનાં વાંચણથી આપણી જીંદગીમાં ઘણો સુધારો થઇ શકે.

ત્યારે, મહાત્મા કબીરજીનાં આ ત્રીશ જંત્રો, જે તેમના શિક્ષણના અર્ક સમાન છે તે સર્વને વાંચવા જેવા, વિચારવા જેવા તથા તે પ્રમાણે વર્તન કરવા જેવાં છે. જેમ આજના વિજ્ઞાન-શાસ્ત્રીઓ (Scientists) કુદરતના અનેક કાયદાઓ શોધી સમજી તેમના અનુસાર કાર્યો કરી આપણી સનમુખ હેરતભર્યાં પરિણામો મુકયા જાય છે, તેવીજ રીતે મહાત્મા કબીરજીએ આપણી આત્મિક (મિનોઇ) ઉન્નતી માટે શું કરવું? એ બધુંએ આ ત્રીશ જંત્રોમાં દેખાડયું છે, તે પ્રમાણે આપણે વર્તવા પ્રયત્ન કરીશું તો આપણે આપણું જીવન ખરેખર સુધારીશું, થોડે અંશે આપણે પણ નાના જેવા કબીરજી બનીશું અને અન્તરાત્મા (ઇશ્વર)નો સાચો આનંદ પ્રાપ્ત કરીશું.

ત્યારે, આ જંત્રોના વાંચકોને પરમાત્મા તેનાપર શાન્તિથી વિચાર કરવાને તથા તે મુજબ વર્તન કરવા દ્રઢ સંકલ્પ (મજબુત ઇચ્છાશક્તિ) આપે!!! એજ અન્તીમ પ્રાર્થના છે.........

જંત્ર ૧ લું.

જગાઇયે કયા?—તો કહે પ્રેમ.

પ્રેમ જગાયે વિરહકું, વિરહ જગાયે પિવ,
પિવ જગાયે જીવકું, વોહિ પિવ વોહિ જીવ.

જીવનું કલ્યાણ કરવા માટે સર્વથી પહેલાં શું કરવું, તો કહે કે પ્રેમની લાગણી તારામાં જાગૃત કર.

પ્રેમની લાગણી માણુસના વિરહને એટલે તેનામાં છુપાઇ રહેલી અથવા મંદ પડેલી પરમાત્મા તરફની જે લાગણી તેને જાગૃત કરે છે, અને તે (વિરહ) લાગણી તેના પિયુ એટલે માલેક અને અન્તર આત્મા જે તેની અંદર રહેલો છે તેને જગાડે છે, અને પછી જીવ અને પિયુ બન્ને એકજ થઇ જાય છે.

અર્થાત—માણુસનો જીવ આ દુનિયાની ચીજો (માયા)માં એટલો તો લપટાઇ ગયો હોય છે કે ઇંદ્રિઓથી જેટલાં સુખો ભોગવી શકાય છે તેમાંજ પોતાની ખરી જીંદગી સમાયલી છે એવું માનતો હોય છે અને એમ થવાથી તેનામાં છુપાઇ રહેલી ઇશ્વરી શક્તિ મંદ થઇ ગઇ હોય છે; તેથી કબીરનું કહેવું એ છે કે જેમ જેમ તેનામાં બીજાને માટે પ્રેમ જાગતો થાય તેમ તેમ, એ વિરહ અને પરમાત્મા તરફનો ભાવ તેનો વધતો જાય છે, અને પરમાત્મા તરફ તેનું મન જતું થયું કે નિચલું દુનિયવી ભાન ઓછું થયા કરે છે અને એમ કરતાં કરતાં જ્યારે તેનું મન તેના અંતરાત્મા (જરથોસ્તી પ્રમાણે તેની ફ્રવષિ)માં પુરૂં રહેતું થયું કે પછી જીવ અને આત્મા બન્ને એકત્ર થઇ જાય છે—પણ એ સર્વ કબીર કહે છે કે, જ્યારે માણુસનાં હૈયાંમાં (બિનસ્વાર્થિ) પ્રેમ ઉત્પન્ન થાય છે ત્યારેજ બની શકે.

જંત્ર ૨ જું.

કિજીયે કયા ?—તો કહે પુંજા.

પુંજા ગુરૂકી કિજીયે, સબ પુંજા જેહિ માંય;
જબ લગ સિંચે મૂખ તરૂ, સાખા પત્ર અઘાય.

ત્યારે કરવું શું ? તો કહે કે પુંજા કર. તું ગુરૂની પુંજા કર, એટલે તેમાં બધીએ પુંજા આવી જશે; જેમ ઝાડનાં મૂળને પાણી છીપવાથી તેનાં ડાળ, ડાખળાં, પાંદડાં વગેરે પોખાય છે તેમ, પોતાના ગુરૂની પુંજા કરવાથી, બધી પુંજા થઇ જાય છે અને સર્વ તેમાં સમાઇ ગયું હોય છે.

અર્થાત—ગુરૂની પુંજા જે કરે, તે ગુરૂની આજ્ઞા પ્રમાણે ચાલે અને ગુરૂની આજ્ઞા એવી કે કોઇને દુઃખ ન દેવું, પણ સર્વ ઉપર દયા રાખવી. ટુંકમાં પોતાનો સ્વાર્થ ભુલી જઇ પરમાર્થ કરવો; ત્યારે જે ગુરૂની આજ્ઞા પ્રમાણે અમલ કરે તે માણુસ ધર્મની બધીએ ક્રિયા કર્યા વિના રહેજ નહિ અને ધર્મ પ્રમાણેજ પોતાની જીંદગી દોરવે અને જે માણુસ પવિત્ર જીંદગી ગુજારે તેને પરમાત્મા મળે અને પરમાત્મા મળે ત્યારે બધુંએ મળી જાય.

જંત્ર ૩ જું.

પરખિયે કયા ? તો કહે શબ્દ.

પરખો દ્વારા શબ્દકા, જો ગુરૂ કહે બિચાર;
બિના શબ્દ કછુ ના મિલે, દેખો નયન નિહાર.

ગુરૂ, જે શબ્દ વિચારી તને શિખવે તે શબ્દનો રહસ્ય પારખવાની તજવીજ કર; એ શબ્દ વગર કાંઇ પણ હાથ આવવાનું નથી, માટે તેને તારી આંખો ખુલ્લી કરીને જો.

જંત્ર ૪ થું.

કરીયે કયા? —તો કહે સંતસંગ

કરી નિત સત સંગકે, બાધા સકળ મિટાય,
ઐસા અવસર ના મિલે, કે દુર્લભ નર તન પાય.

કરવું શું? તો કહે કે, તું સત પુરૂશોની દોસ્તી કર. હંમેશાં સત પુરૂષોની દોસ્તી તું કરતો રહે. કે તારાં બધાં (માયાનાં) બંધણો તેઓ મટાડે; જેમ માણુસનો અવતાર, અને તેમાં નર જાતીનો અવતાર મળવો ઘણો કઠણુ છે, અને તે ભાગ્યવંત જન્મ કાંઇ વારંવાર મળતો નથી તેમ, સત પુરૂષોની દોસ્તી કાંઇ હંમેશાં મળી શકિત નથી, માટે તને તેવી તક મળી જાય તો તે તકનો લાભ જેટલો લેવાય તેટલો લેવાને તું ચુકતો ના.

અર્થાત—માણુસ જેવી સંગત કરે, તેવો તેનો સ્વભાવ અને આચાર વિચાર બંધાય છે. નેક પુરૂશની સંગતથી માણુસ નેક બને છે, અને બુરા લોકોની સંગતમાં રહેવાથી, તે બુરો થાય છે તેથી કબીરનું કહેવું એ છે કે સર્વેએ નેક પુરૂષોનાં સમાગમમાંજ રહ્યા કરવું.

જંત્ર ૫ મું.

બોલીએ કયા?—તો કહે, મિઠા.

મિઠા સબસે બોલિયે, સુખ ઉપજે કછુ ઓર;
એહિ વશીકરન મંત્ર હય, તજીયે બચન કઠોર;
જે શબ્દે દુઃખ ના લગે, સોહિ શબ્દ ઉચ્ચાર;
તપ્ત મિટી શિતલ ભયા, સોહિ શબ્દ તત્ સાર.

સર્વ સાથે મીઠું મીઠું બોલ, મિઠાં (નેક) વચનોથી કાંઇ અજબ જેવું સુખ ઉપજે છે, કારણુ કે તે એક એવું મંત્ર છે કે તેનાથી બધાંનાં દિલ જીતાય છે, માટે તું કઠણુ શબ્દો બોલવાનું છોડી દે.

જે બોલોથી સામાંનું દિલ ન દુખાય એવા શબ્દો તું બોલતો રહે; જે શબ્દોથી કજીઓ કંકાશ દુર થાય અને બધી શાંતીજ રહે એવા બોલ બોલવામાંજ ખરો સાર છે.

જંત્ર ૬ ઠું.

બરાઇયે કયા?—તો કહે ઝગરા.

ઝગરા નિત્ય બરાઇયે, ઝગરા બુરી બલાય;
દુઃખ ઉપજે ચિંતા દહે, ઝગરામે ઘર જાય.

મટાડવું શું? તો કહે, ઝગરો યાને તકરાર (કજીયો કંકાશ) દુર કરી નાંખ.

હંમેશાં કજીયા કંકાસને બાળી નાંખ, કારણ કે કજીયો કંકાસ એ એક મોટી બળા છે. જેથી માણસને ચિંતા વધી દુઃખ ઉપજે છે, અને છેવટે તેનું ઘર પણ નાશ પામે છે, યાને જીવથી જાય છે.

જંત્ર ૭ મું.

ખાઇયે કયા?—તો કહે ગમ.

ગમ સમાન ભોજન નહિં, જો કોઇ ગમકો ખાય;
અમરીખ ગમ ખાઇયાં, દુરવાસા ચિર લાય.

ખાવું શું?—તો કહે ગમ (ગુસ્સો) ખાઇ જા.

જે કોઇ ગમ ખાઇ જાણતો હોય, તેનાં જેવું ભોજણ એકે નથી; દુરવાસા મુનિએ અંબરીષ રાજા ઉપર ગુસ્સે થઇ તેને મારી નાંખવા માટે પણ વિચાર કર્યો, તેનો અંબરીષ રાજા ગમ ખાઇ ગયો, જેથી અંતે દુરવાસાનેજ ખમવું પડયું અને અંબરીષ રાજાને સુખ મળ્યું.

જે માટે કહે છે કે:—

અંબરીષ રાજા વિષ્ણુના મોટા ભક્ત હતા, તેઓ એકાદશીનું વૃત કરતા હતા, એટલામાં એક વખત દુરવાસા મુનિ બારસને દહાડે સવારમાં તેને ત્યાં આવી ચઢયા.

દુરવાસા મુનિ નદીપર સ્નાન કરવા ગયા, ત્યાં ઘણો વખત સ્નાન સંધ્યા કરતા બેઠા, એટલાં બારસને દહાડે એકાદશીના પારણુ કરવાનો વખત પુરો થયો, તે વખત પુરો થતાં પહેલાં પારણું ન કરે તો એકાદશીનું વૃત ભંગ થાય, તેટલા માટે અંબરીષ રાજાએ દુરવાસા મુનીને જમાડવા પહેલાં પારણું (ભોજન) નહિ કરતાં માત્ર તુલસીનું પાદડું ખાધું, તથા આચમની ભર પાણી પીધું, એટલામાં દુરવાસા મુનિ સ્નાન કરીને આવ્યા, અને અંબરીષે તુલસી પત્રથી પણ તેઓ (દુરવાસા)નાં પહેલાં પારણું કર્યું, તેટલા માટે ગુસ્સે થયા અને અંબરીષ રાજાને બાળી નાંખવા માટે કૃત્યાનળ અગ્નિ રાક્ષસ ઉત્પન્ન કર્યો, એમ છતાં પણ અંબરીષ તો હાથ જોડી શાન્ત ઉભા રહ્યા; એટલામાં વિષ્ણુનું સુદર્શન ચક્ર આવ્યું અને તેણે તે (કૃત્યાનળ) રાક્ષસને મારી નાખ્યો, અને તે પછી દુરવાસાને મારવા માટે દુરવાસા મુનિની પછવાડે તે ચક્ર લાગ્યું. તે ચક્રથી પોતાને બચાવવા માટે દુરવાસા બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મહાદેવ પાસે ગયા, પણ કોઇ તેને બચાવી શકયું નહિં, પણ દેવોના કહેવાથી તે (દુરવાસા) અંબરીષ રાજા જે ભગવાનનો ભક્ત હતો તેને શરણ આવ્યા, ત્યારે બચી શકયા અને સુદર્શન ચક્ર જ્યારે અંબરીષે તેની પ્રાર્થના કરી, ત્યારે પાછું વિષ્ણુ લોકમાં ગયું. એવી રીતે જ્યારે દુરવાસાને બચાવી લઇ અંબરીષે સામી તેની સેવા કીધી તેથી દુરવાસા ઘણા પસ્તાયા અને અંબરીષ રાજાની માફી માગી.

જંત્ર ૮ મું.

પિજીયે કયા?—તો કહે તામસ.

તામસ પિ શિતલ ભયા, ફિર કછુ રહી ન પ્યાસ;
ભૃગમુનિ મારી લાતસેં, પ્રભુપદ ગ્રહ્યો જયું દાસ.
ક્ષમા બડેકો ચાહિયે, ઓર છોટેકુ ઉત્પાત;
કહાં બિષ્ણુંકો ઘટ ગયો જો ભૃગમુનિ મારી લાત.

જો સર્વે પોતાનો ગુસ્સો પી જાય, યાને ગમે એવું અપમાન થવા છતાં તે ખમી જાય યાને પોતાનાં મનની શાંતી જાળવી રાખે તે માણસને, પછી બીજાં કશાંની તરસ રહેતી નથી. ભૃગમુનિ મોટા તપેશ્વરી હતા, તેમણે ગુસ્સે થઇને વિષ્ણુજીને લાત મારી તો વિષ્ણુજી, તેથી કોપાયમાન થવાને બદલે પોતાની શાંતી રાખી, ઘણાંજ વ્હાલથી બોલ્યા કે "ઓ મહારાજ, તમારાં પગમાં વાગ્યું હશે માટે મને તે દાબવા દો."

કહે છે કે, ભૃગમુનિ નામે એક તપેશ્રી હતા, જેઓએ ઘણાક લાંબા કાળ સુધી ભગવાનનું તપ કર્યું હતું અને તેઓએ ઇંદ્રાસન (યાને સ્વર્ગની રાજગાદી) પણ મેળવી હતી, પણ તેમને પોતા વિષે એવો ગર્વ ચહડી ગયો હતો કે "હું આવો મોટો માણસ ને વિષ્ણુજીએ મને માન ન આપ્યું?" ગુસ્સામાં આવી તેમણે વિષ્ણુજીને છાતીમાં લાત લગાવી, પણ વિષ્ણુજી તેથી જરાએ ગુસ્સે ન થતાં, ભૃગમુનિનો પગ ઘણાજ વ્હાલથી પકડીને તે દાબવા લાગ્યા અને બોલ્યા કે "ઓ મહારાજ! તમારા પગને વાગ્યું હશે?"

આવી જાતની સહનશિળતા જોઇ ભૃગમુનિને બહુજ પશ્ચાતાપ થયો અને વિષ્ણુજીને પગે લાગ્યા કે "મહારાજ મને માફ કરો." ત્યારે કબીર કહે છે કે ભૃગ મુનિએ ગુસ્સો કરી વિષ્ણુજીને લાત મારી તેમાં વિષ્ણુજીનું શું જતું રહ્યું? સામા ભૃગ મુનિનાજ પગમાં વાગ્યું, અને અંતે તેમનેજ મોટો પસ્તાવો થયો.

મોટાં (દિલનાં) માણસો ત્યારેજ થવાય કે જ્યારે તેનામાં ક્ષમા (સામાને માફ) કરવાની શકિત અને મન મોટું હોય, બાકી જેને સેહજે ઉત્પાત થઇ આવે અને ગુસ્સો ચહડે તે માણસ તો નાનો (સાંકડાં મનનો)જ કહેવાય.

જંત્ર ૯ મું.

છોડીયે કયા?—તો કહે અભિમાન.

છોડે જબ અભિમાનકો, સુખી ભયા તબ જીવ;
ભાવે કોઇ કછુ કહે, મેરે હૃદય નિજ પિવ.
અહન્તા ન આનિયે, જો હરિ સિંહાસન દે;
જો દિલ આવે દિનતા, તો સાંઇ અપના કર લે.

અર્થ, છોડવું શું? તો કહે તારૂં અભીમાન છોડી દે.

જ્યારે જીવ (માણસ) મગરૂરી કરવાનું અને મોટાઇ દેખાડવાનું મુકી દે, ત્યારેજ તે ખરેખરો સુખી થાય—કબીર કહે છે કે મોટાઇ દેખાડવાનું આપણે છોડી દીધું, તેથી લોકો કાંઇ બોલે યા આપણી મજાક કરે તો તેની પરવાહ કરવી નહીં, કારણ કે આપણાં હૈયામાં તો ખરો સાહેબ (પરમાત્મા) બેઠેલો છે, એટલે આપણને બીજી શાની દરકાર કરવી જોઇયે?

અગર પરમાત્મા તને તાજ અને તખ્ત આપી રાજગાદી બક્ષે, તોપણ તું તારાં દીલમાં જરાપણ મગરૂરી કે "હુંપણું" કરતો ના, પણ જો તું નમનતાઇ રાખશે, અને "હું કોઇ ચીજ નથી" એવો મનમાં ખ્યાલ કરશે તો પરમાત્મા તને પોતાનો કરી લેશે. કારણકે જ્યાં પોતાનો વિચાર ન હોય ત્યાં પરમાત્મા રહેલા હોય પણ જ્યાં પોતાજ વિષે અને "હું અને મારૂં" એવો વિચાર રહેલો હોય ત્યાં અભિમાન આવ્યા કરે છે, અને માણસ પરમાત્માથી દુરજ રહે છે.

જંત્ર ૧૦ મું.

ત્યાગિયે કયા?—તો કહે સબકછુ.

ત્યાગ તો ઐસા કિજીયે, સબ કછુ એકહિ વાર;
સબ પ્રભુકા–મેરા નહીં, એ નિશ્ચય બિચાર.
મેરા મુજમેં કછું નહિ, જો કછુ હોય સો તેરા;
તેરા તુજકો સોંપતે, કયા લગેગા મેરા?

અર્થ, મુકી શું દેવું? તો કહે કે બધુંએ છોડી દે.

ત્યાગ તો એવો કરવો, કે બધુંએ એકી વેળા છોડી દેવાય, તે માટે મનમાં એવો મજબુત વિચાર કરવો કે આ બધુંએ જે છે તે "મારૂં નથી" પરંતુ "પરમાત્માનુંજ છે"

ધન, દોલત, માલ, ખજાનો, છોકરાં બચ્ચાં સર્વ તે સાહેબનું આપેલું છે–તેનું (પરમાત્માનું) છે. મારૂં કાંઇએ નથી.

ઓ પરમાત્મા! મારી અંદર "મારૂં" અને "મારી જાતનું" પોતાનું હોય એવું કાંઇ નથી, જે કાંઇ છે તે બધું તારૂં છે, અને તે તને પાછું હવાલે કરૂં, તો "મારૂં" તેમાં શું જતું રહેવાનું? મારૂં હતું શું કે તે જતું રહ્યું? અને મારૂં કાંઇપણ જતું રહેતું નથી.

અર્થાત, જો આપણે પુખ્ત વિચાર કરીએ તો આપણને માલમ પડશે કે આ ખાકી શરીર જેને માણસ "હું છું" એવું સમજે છે તેપણ માણસનું પોતાનું નથી! કારણ કે આજની વિદ્યા પુરવાર કરતી આવે છે કે માણસનાં શરીરમાં રજકણો હર પળે બદલાય છે, અને એમ કરતાં કરતાં સાત વરસમાં તે શરીર આખું નવું થાય છે, અને એવું બનતું હોવાથી કોણ કહેશે કે આ શરીર મારૂં છે! અને જો શરીર આપણું ન હોય તો પછી બીજી આસપાસની ચીજો તે આપણી કયાંથી થઇ શકે? એ ઉપર જે કોઇ લાંબો વિચાર કરે તેનું "હુંપણું" આપોઆપ નિકળી જાય.

ત્યાગી બનવું એટલે એમ ન સમજવું કે દુનિયવી કામકાજ કરવાં છોડી દેવાનાં. હ્યાં કબીરજીનું કહેવું એમ લાગે છે કે માણસે દરેક કામ યા ફરજ બજાવવાની છે, પણ તે બજાવતી વખતે, મનનો વિચાર એવો રાખવો જોઇએ કે આ જેપણ કામ કરૂં છું (નોકરી ચાકરી, પૈસો મેળવવો વગેરે સર્વ કામો) તે બધું (પરમાત્માનું) જ કામ કરૂં છું એટલે કે કાર્યોની સાથે, પોતાનો વિચાર અને "હું અને મારૂં" "મને આ મળે" "હું મોટો થાઉં" વગેરે જે "હું પણાંનો" ભાસ સાધારણ રીતે આપણાં મનમાં રહે છે, જેથી માણસ તે ચીજો સાથે બંધાઇ જાય છે, તે "હુંપણાંનું" જોડાણ ન રાખી-સઘળાં કાર્યો કર્યાં જવું-

"હીંદુ શાસ્ત્રમાં તેમજ ઝંદ અવસ્તામાં કહ્યું છે કે "તું ખા પી, પૈસા મેળવ, બધુંએ કર," પણ એ તારી ફરજો બજાવતી વેળાએ "મારૂં (પરમાત્માનું) નામ" તું લેયા કર, અને કાર્યોમાંથી અમુક ફળ મને મળે એવો વિચાર કાઢી નાંખ, પણ તે કાર્યોનાં ફળો મને (પરમાત્માને) અર્પણ કર, તો પછી તું દુનિયામાં રહેવા છતાં, તે ચીજો તને બંધણ કરશે નહીં—એવી રીતનો મનનો રોહ રાખવો તે તે ખરો ત્યાગ છે, બાકી માત્ર બાહેરથી (કાર્ય) કરવાનું મુકી દીધું હોય અને વેરાગી થયો હોય, અને મનમાં તે ચીજોનાં ખ્યાલો અને ઇચ્છાઓ રહેલી હોય તે માણસ કાંઇ ખરો ત્યાગી કહેવાય નહિ.—એ વિષે.

"Light on the Path" નામની અમૂલ્ય ચોપડીમાં ચેલાને શિક્ષણ આપતાં ગુરૂ કહે છે કેઃ—

Kill out ambition, Kill out desire of life (of senses) Kill out desire of Comfort.

અર્થ—"હું મોટો થાઉં" એવી મનમાં થયા કરતી ઇચ્છાને મારી નાખ. "હું જીવતો રહું" અને ઇંદ્રિઓનાં ભોગ ભોગવ્યા કરૂં

અને "મને સુખ થયા કરે," એવી ઈચ્છાઓને મારી કાઢ, છતાં જેઓ, કાંઈક મેળવવાની ઉમેદથી કાર્ય કરે છે, તેઓની પેઠેજ તું પણ ઉમંગથી કાર્ય બજાવતો રહે-જેઓ જીવવા માંગ્યા કરે છે તેઓ, જેમ જીંદગીની દરકાર કરે છે, તેવીજ દરકાર તારે પણ રાખવી. જેઓ (ઇંદ્રિઓનાં) સુખને (ખાવા પીવાને) માટેજ જીવે છે, અને તે ચીજો મળ્યાથી જેમ રાજી છે, તેમ તું પણ રાજી રહે.

જંત્ર ૧૧ મું.

સુનિયે કયા?—તો કહે ગુણ.

સુનિયે ગુનકી બારતા, અવગુણ લિજીયે નાહી;
હંસ ક્ષિરકું ગ્રહત હય, નિર સો ત્યાગે જાય.
કામ કથા સુનિયે નહિ, સુનકે ઉપજે કામ;
કહે કબીર બિચારકે, બિસર જાય હરિ નામ.

અર્થ—તું જ્યાં પણ હોય ત્યાં, જે કાંઈ તારા ખરા ફાયદાને લગતી વાત હોય તેટલુંજ સાંભળ્યા કર, યાને ફાયદાકારક જે હોય તે તારાં મનમાં ઉતાર; બાકી બીજી વાતોને પડતી નાખ. હંસ પક્ષીને માટે કહે છે કે તેને દુધ ને પાણી સાથે ભેળીને આપ્યું હોય તેમાંથી માત્ર દુધજ પી જશે, ને પાણીને રહેવા દેશે તેમ, ગમે એવી સંગતમાં આપણને જવું પડે છતાં ત્યાંથી જે કાંઈ ચીજ આપણને નુકસાનકારક હોય તેને પડતી મેળવી અને જે સારૂં હોય તેજ લેવું.

કામ-કથા યાને ઇંદ્રિઓને-ખેંચાણ થાય એવી વાતો થતી હોય તે તારે સાંભળવી નહિ, કારણ તેથી તારાં દિલમાંના જુસ્સાઓ, હવસો ઉસ્કેરાશે, અને તે વિચારો તારાં મનમાં આવ્યાથી, તે ચીજો ભોગવવાનું તારૂં મન થયા કરશે, યાને તું—તારાં શરીરને તે મુજબ કામે લગાડશે, અને તેમ થયાથી તું પરમાત્માને ભુલી જશે.

જંત્ર ૧૨ મું.

સાંધીએ કયા?—તો કહે ઇંદ્રિયાં.

સાંધે ઇંદ્રિય પ્રબલકુ, જેહસે ઉઠે ઉપાધ;
મન રાજા બેહેકાવતે, પાંચો બડે અસાધ.
પાંચ ઇંદ્રિ છઠ્ઠા મન, સત સંગત સુચંત,
કહે કબીર જમ કયા કરે, જો પાંચો ગાંઠ નિચંત?

બાંધી શું રાખીયે? તો કહે તારી ઇંદ્રિઓને બાંધી રાખ?

અર્થ—માણસ જેમ જેમ ઇંદ્રિઓના ભોગ ભોગવ્યા કરે છે, તેમ તેમ તે ઇંદ્રિઓ ઘણી બળવાન થાય છે અને મન કે જે તેઓનો (ઇંદ્રિઓનો) રાજા છે તે ઇંદ્રિઓને બહેકાવ્યા કરે છે, તેથી તેઓ ઘણી બેખત થઇ જાય છે; માટે કબીર કહે છે કે તારી ઇંદ્રિઓને છુટી રહેવા ના દે, તેઓને કાબુમાં રાખ.

જે કોઇ મનને અને પોતાની પાંચ ઇંદ્રિઓને સતસંગતમાં રોકેલાં રાખે અને નેક ચીજો કરવામાંજ તેઓને વાપરે અને એવી રીતે જેના એ પાંચ દરવાજા બંધ થઇ નચીંત પડયા તે માણસને, કબીર કહે છે કે જમ શું કરી શકવાનો હતો?

હીંદુ શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે માણસનું શરીર તે એક ગાડી છે; તેને જોડેલા ઘોડાઓ તે તેની પાંચ ઇંદ્રિઓ છે; તે ગાડીને ચલાવનાર ઘોડાવાળો તે મન છે અને ગાડીમાં બેઠેલો માલેક તે જીવ અને ખરો માણસ છે. જેમ ગાડીને ચલાવનાર ઘોડાવાળો ઘોડાઓને કાબુમાં નથી રાખતો, ત્યારે ઘોડાઓ મસ્તાંન થઇ, ગાડીને ગમે ત્યાં ઘસડી લઇ જઇને ગાડીને તેમજ અંદર બેઠેલા માલેકને નુકશાનમાં નાખે છે, તેવીજ હાલત, આ શરીરમાં બેઠેલા જીવની છે.

વિષયોના ભોગ ભોગવવાના અને મોજ મજાહના, મનની અંદર થતા વિચારો અને કલ્પનાઓથી, ઇંદ્રિઓ "ઉડ ઉડ" થયા કરે છે અને તેઓ શરીરને તે વિષયો તરફ ઘસડી જાય છે અને જેમ ગાડી ને ઘોડાઓ નુકશાનમાં લાવી મુકે છે તેમ, આ ઇંદ્રિઓ છુટી રહેવાથી જીવને અને (આખાં) શરીરને આફતમાં અને દુઃખમાં લાવી નાખે છે—તેથી કબીરનું કહેવું એ છે કે જ્યાં સુધી માણસ, પોતાનાં મનપર કાબુ રાખી ઇંદ્રિઓને રોક રોક કરતો નથી, ત્યાં સુધી તે દુઃખમાંથી અને કાળના હાથમાંથી છુટી શકતો નથી.

જંત્ર ૧૩ મું.

મારીએ કયા—તો કહે આશા.

મારીએ આશા આપની, જીને ડસ્યા સંસાર;
તાકા ઔષધ (સં)તોષ હય, કહે કબીર બિચાર.
સાત ગાંઠ ગોપીનકી, મનમાં ન આને શંક;
નામ અમલ માતા રહે, ગણે ઇંદ્રકો રંક.

શાને મારીયે ? તો કહે કે તારી આશા (ઉમેદો) ને મારી કહાડ.

અર્થ—જે કોઇને આ સંસારમાં રહેલી માયાની આશા ઉમેદો લાગી રહી છે તેણે, તે આશાઓને મારવી જોઇએ અને તેનો (આશા મારવાનો) ઇલાજ એકજ છે, જે સંતોષ છે અને તેણે સંતોષી બનવું.

ખરો સંતોષી માણસ છે એમ ત્યારેજ કહેવાય કે જેને લંગોટીને સાત ઠીંગરાં હોવા છતાં અને તે તદ્દન ગરીબ સ્થિતિમાં હોવા છતાં, પોતાના મનમાં જરા પણ શક કે વિચાર લાવતો નથી કે

હું ગરીબ છું, કારણુ તે પરમાત્માના નામમાં એવો મસ્ત (ચકચુર) હોય છે અને બધી રીતે એવો સંતોષી બન્યો હોય છે કે ઇંદ્ર જેવા રાજાને તે (પોતા કરતાં) ગરીબ સમજે છે.

અર્થાત્–માણુસ આશાઓ રાખે છે જેવી કે "હું મોટો થાઉં," "મને ફૂલાણું મળે" એવી આશાઓ જો કે પ્રગટીકરણુના શરૂઆતના તબક્કાઓ ઉપર રહેલા માણુસો માટે સારી છે, કારણુ કે તે આશાઓથીજ આગળ વધી (ઉદ્યોગી બની) શકે છે, પણુ જે કોઇ તે તબક્કા પસાર કરી ગયો છે અને જેને પરમાત્માને મળવાની ઇચ્છાજ રહેલી છે અને જે કોઇ મિનોઇ માર્ગપર ચાલવાની કોશેષ કરી રહ્યા છે તેને માટે ઉપલાં શિક્ષણો છે.

સાધારણુ દુનિયવી બાબદો વિષે પણુ જો આ આપણુ લાંબો વિચાર કરીશું તો માલમ પડશે કે ઇચ્છાઓ રાખવાથી માણુસને પુરો સંતોષ અને ખરો (હંમેશ ટકનારો) ફાયદો તો થતોજ નથી. દાખલા તરીકે અમુક ચીજ મેળવવાની ઇચ્છા કીધી અને તે મળી, એટલે માણુસને વધુ અને વધુ ઇચ્છા થાય છે, કારણુ ઇચ્છા પુરી પાડયાથી કાંઇ તે નરમ પડતી નથી; અને હંમેશાં કાંઇ આપણી ઇચ્છા પૂર્ણ થતી નથી, અને જ્યારે ઇચ્છા પુરી પડતી નથી ત્યારે માણુસને દુઃખ આવે છે, એવી રીતે બન્ને તરફથી, જીત મેળવતાં તેમજ નાઉમેદ થતાં, અને ચીજ મળે ત્યારે પણુ અને ન મળે ત્યારે પણુ માણુસને દુઃખજ આવ્યા કરે છે, તેથી જ્ઞાનીઓનું શિક્ષણુ એ છે કે જે કોઇ પોતાની હાલતમાં સંતોષી હોય અને જે દુનિયવી ચીજો મેળવવાને ઇચ્છા કરતો નથી, પણુ પરમાત્માને મળવાને માટેજ આશા કરતો હોય, અને તે પોતાની બાહેરની બધી ફરજો બજાવતો જઇ પોતાની ઇચ્છા માત્ર પરમાત્માને માટે રાખતો હોય તેજ માણુસ ખરો સુખી થાય.

જંત્ર ૧૪ મું.

રાખિયે કયા ?—તો કહે ધર્મ.

અપને અપને ધર્મમેં, સબ દ્રઢ હુય સબ કાલ;
નિજ ધર્મ જો આપન ગ્રહો, સેહેજે ભયા નેહાલ.

રાખવું શું ? તો કહે તારો ધર્મ પાળ.

જેમ, હરેક માણુસ કે સંજોગ પોતાની ખરી હાલતમાંજ મજબુત રહી શકે છે અને ટકી શકે છે તેમ, જે કોઇ પોતાનો ધર્મ મજબુત રીતે પકડી રાખે તે માણુસ ખરો સુખી થાય. અર્થાત, કબીરજીનું કહેવું એમ લાગે છે કે જે કોઇ પોતાનો ધર્મ સાચવી રાખે, અને તે માણુસ પોતે પ્રગટીકરણના કયા તબક્કા ઉપર છે તે સમજીને, પોતાની હાલતને અનુસાર જીંદગી ગુજારે, અને પોતા ઉપર આવતી સંસારી તેમજ ધર્મની સર્વે ફરજો, સારી રીતે બજાવે તે માણુસ ખરો સુખી થાય.

જંત્ર ૧૫ મું.

ધરિયે કયા ?—તો કહે ધીરજ.

ધીરજ બુદ્ધ તબ જાનિયે, સમજે સબકી રીત;
ઉનકા અવગુન આપમે, કબુ ન લાવે મીત.

ધરવું શું ? તો કહે કે (હરેક કામમાં અને હર વખતે) ધીરજ ધર.

અર્થ, એક માણુસ (ખરો) ધીરજવંત બુદ્ધિનો થયો છે એમ ત્યારેજ કહેવાય કે જ્યારે તે સર્વની રીતભાત સમજતો થાય અને સર્વનો સ્વભાવ સંભાળી લીયે, અને તેઓના અવગુણો કદીપણુ પોતામાં આવવા દેતો નથી.

જંત્ર ૧૬ મું.

ઠેહેરાઇયે કયા?—તો કહે મન.

મન ઠહેરા તબ જાનિયે, અનસુજ સબે સુજાય;
જયું અંધિયારે ભવનમેં, દિપક બાર દેખાય.

ઠેરવવું શું?—તો કહે તારૂં મન ઠેરવ.

માણસનું મન, અહિં તહિં ભમતું બંધ પડીને શાંત થયું છે એમ, ત્યારેજ જાણવું કે જ્યારે નહીં સમજ પડે તેવી વાત હોય તે સમજ પડી જાય. જેમ અંધારી જગ્યામાં દીવો બાળ્યાથી ત્યાંની બધી ચીજો દેખાઇ આવે છે તેમ મન શાંત થયાથી બધી (મુશ્કેલ) વાતો સમજ પડી જાય છે, માટે કબીરનું કહેવું એ છે કે તારાં મન-પર કાબુ રાખી તેને ભમતું અટકાવી શાંત રાખ, તો પછી બધી વાતો તને સેહેલાઇથી સમજ પડી જશે.

જંત્ર ૧૭ મું.

મિટાઇએ કયા?—તો કહે ભ્રમ.

ભ્રમ મીટા તબ જાનીયે, અચરજ લગે ન કોય;
એ લીલા હય રામકી, નીરખો આપા ખોય.

મટાડવું શું?—તો કહે કે તારા (મનના) વહેમોને મટાડ.

અર્થ, માણસના વહેમો અને ખોટા ભરમો જતા રહ્યા છે, એમ ત્યારેજ જાણવું કે જ્યારે તેને કોઇપણ વાત વિષે અજાયબી લાગે નહિ કે “અમુક તે કાંઇ થતું હશે?” દાખલા તરીકે ધર્મમાં જે મિનોઇ બાબદને લગતું રહ્યું છે, માણસને તે માટે શું કરવું છે, અને આગળ થઇ ગયલા અને આ જમાનાના જ્ઞાની પુરૂષો જે કરે છે

અને કહે છે તે સર્વને માટે માણસને વહેમ જેવું લાગે છે, કારણ કે તે એમ સમજે છે કે આ ખાકી આંખોથી જે જોઇ જાણી શકાય છે એટલુંજ ખરૂં છે, તે શિવાય બીજું કાંઇ નથી, એવા ખોટા ખ્યાલો રહેલા હોય છે, તેથી કબીર કહે છે કે જ્યારે તેના એ ખોટા વિચારો નિકળી જશે, અને તે મિનોઇ માર્ગપર ચાલશે જેથી તેનું આગલું "હુંપણું" અને "જગત અને હું જુદો છું," "મારૂં તે મારૂંજ છે," "તું અને હું જુદા છીયે," એવી જે જુદાઇની લાગણી ખોટા વહેમોને લીધે થયા કરતી હતી, તે જ્યારે દુર થશે ત્યારેજ તેને સમજાશે કે આ બધી લીલા છે તે પરમાત્માનીજ છે, બલકે બધે "પરમાત્માજ" રહે છે અને તે શિવાય બીજું કાંઇ નથી એવું તે અનુભવશે.

જંત્ર ૧૮ મું.

બડા પુન કયા?—તો કહે દયા.

પુન્ય બડા ઉપકાર હયે, સબકે ઉપર ભાખ,
જીવ દયા ચીત્ત રાખીયે, બેદ પુરાન શાખ.

મોટું પૂન્ય કયું?—તો કહે કે દયા.

કોઇને કાંઇ આપવું, અને ખુશીથી ધર્મદાન કરવો એ મોટો ઉપકાર છે. માટે તું બધાંપર ઉપકાર કરતો રહે, પણ એ સર્વ પ્રકારના ઉપકારમાં જે જીવો માટે દયા રાખે, અને જીવ બચાવે તેના જેવો ઉપકાર એકે નથી, એમ બધા વેદ-પુરાણો સાક્ષી આપે છે અને ધર્મ શાસ્ત્રમાં એવું શિખવયું છે કે જીવ-દયાના જેવું પૂન્યવંત કામ બીજું એકે નથી.

જંત્ર ૧૯ મું.

બડા પાપ કયા?—તો કહે હિંસા.

બડા પાપ હય હિંસા, તેહી સમાન ન કોય.
ધર્મરાય જબ લેખા માંગે, તબ સબ નૌબત હોય.

સર્વથી મોટું પાપ કયું?—તો કહે જીવ લેવો તે.

અર્થ, જીવ લેવો અને પશુ પક્ષીને મારવાં મરાવવાં, એના જેવું મોટું પાપ બીજું કોઇ નથી—અને એ પાપનું પરીણામ કેવું છે તેની ખરી ખબર માણસને ત્યારે પડે છે કે, જ્યારે તે આ દેહ છોડી જાય છે, યાને (ખાકી) મરણ પછી જ્યારે તે મિનોઇ દુનિયામાં જાય છે, ત્યાં તેનાં કર્મો (બુરાં ભલાં કરતુકો) નો ઇનસાફ—ધર્મ રાજા (જરથોસ્તી ધર્મ પ્રમાણે "રશ્ને રાસ્ત") કરવા માંડે છે ત્યારે, તેને માલમ પડે છે કે જીવ હંત્યાના પાપનો જોખમ કેટલો બધો છે—તેથી કબીરનું કહેવું એ છે કે તું જીવ મારવાથી પહુરેજ રહે, અને જીવતદાન આપીને મોટું પૂન્ય હાંસલ કર—કારણ કે પૈસો ટકો આપવો યાને બીજું બધું ધર્મદાન કરવું એના કરતાં એક જીંદગી બચાવવી, યાને જીવતદાન આપવું તેના જેવું મોટું મન અને પૂન્યનું કામ બીજું એકે નથી—માટે કબીરજી કહે છે કે:—

દયા દીલમે રાખીયે, તું કયું નિર્દય હોય;
સબહિ જીવ હય સાંઇકા, કિડી કુંજર સોય.

તું દિલમાં દયા રાખ, ને ઘાટકી ના થા, કારણ કે સર્વે જીવો કીડીથી તે હાથી સુધી સર્વ પરમાત્માનાજ જીવો છે, તે સર્વને જીવવા ગમે છે, ને માણસ એકલોજ કાંઇ જીવવાનો હક ધરાવતો નથી. પણ બધાને પરમાત્માએ જીવ બક્ષ્યો છે, તેથી બધા જીવવા માંગે છે, ત્યારે તેના જીવવાની વચ્ચે આવવું યા કાપી કપાવીને તેઓનો નાશ કર્યે ત્યારે તે જનાવર શ્રાપ દે છે, જે માટે વધુ કબીરજી કહે છે કે:—

જો જાકો કાટે, ફિર વાકો બાટે;
કહે કબીર ના છુટે, સામા સામી સાટે.

યાને જે જેને કાપે, ને તેના ભાગલા કરી વહેંચે તેના તેવીજ જાતના ભાગલા થવાના, કારણ તે સામાસામી એક જાતનું આપ લેનું સાટું કરે છે તેથી જે લીધું હોય તે આપ્યા શિવાય સાટું રદ્દ થઇ શકતું નથી.

જંત્ર ૨૦ મું.

દિજીયે કયા ?—તો કહે દાંન.

ભુખેકો કછુ દિજીયે, યથા શકિત જો હોય;
તા ઉપર શિતલ બચન, લખો આત્મા સોય.

કોઇ પણ ભૂખ્યો પાસે આવે તેને તારી શક્તિના પ્રમાણમાં તારાથી બને તેટલું આપ, અને તે મદદ ઘણાજ મિઠા વચનો બોલીને આપ, કારણ તેનામાં પણ તારી માફક ઇશ્વર રહેલો છે, તેથી તે ભૂખ્યાને આપ્યું તે ઇશ્વરનેજ આપ્યું (અર્પણ) કીધું એમ ગણાય છે.

જંત્ર ૨૧ મું.

ખુશબોઇ કયા—તો કહે જશ.

ખુશબોઇ જશકી ભલી, ફેલ રહી ચઉ ઓર;
મિલ્યા ગિરી સુગંધ, પ્રગટ સબે જગ સોર.

(ખરી) ખુશબોઇ કઇ ?—તો કહે જશ.

ખરી ખુશબોઇ તે જશની છે, જે સઘળી દિશાએ ફેલાઇ જાય છે, અને જશ મળ્યો એટલે સુગંધનો પહાડજ મળ્યો, કારણ કે જેમ પહાડ બધી જગ્યાથી ખુલ્લો દેખાઇ આવે છે તેમ જશ (નેકી)ની સુગંધ બધે પંથરાય છે, ને સર્વ કોઇને જાહેર થાય છે.

જંત્ર ૨૨ મું.

દુર્ગંધ કયા?—તો કહે અપજશ.

અપજશમેં દુર્ગંધ હય, નિકો લગે ન કોય,
જૈસે મલકે નિકટમે, બેઠ શકે ન કોય.

દુર્ગંધ યાને સર્વથી ખરાબ ચીજ કઇ?—તો કહે અપજશ.

અપજશમાં એવો તો ખરાબ વાસ સમાયલો હોય છે, કે ત્યાં કોઇ જઇ શકતું નથી, જેમ ગંધીલી જગ્યામાં કોઇ બેસી શકતું નથી તેમ અપજશ કરનાર-લેનાર માણુસની પાસે કોઇ જતું નથી, પણ તેનાથી સર્વ કોઇ દુરજ રહે છે, માટે કબીરનું કહેવું એ છે કે કોઇનું પણ બુરૂં કરી અપજશ લેવો નહિ.

જંત્ર ૨૩ મું.

લખિયે કયા?—તો કહે (અપના) રૂપ.

લખિયે અપને રૂપકો, થિર ભયા સબ અંગ;
કહેન સુનન કછુ ના રહિ, જયુંકા ત્યું હય સંગ.

ઓળખવું શું?—તો કહે તારૂં (પોતાનું) સ્વરૂપ.

તું કોણુ છે તે પીછાન! Man, Know Thyself!

જ્યારે આખું શરીર શાંત પડી જાય, એટલે કે જ્યારે સર્વે ઇંદ્રિઓના વહેવારો બંધ પડે અને મન ભમતું અટકી પોતામાંજ રહેવા લાગે ત્યારે માણુસ પોતાનું ખરૂં સ્વરૂપ જોઇ શકે અને "હું કોણુ છું" તે તેને સમજાય છે અને જ્યારે એવી હાલત થાય ત્યારેજ તેને ખબર પડે છે કે તે (માણુસ) સદાકાળનો હતો-છે અને રહેશે.

જંત્ર ૨૪ મું.

લિજીયે કયા?—તો કહે (હરી) નામ.

નામ મિલાવે રૂપકો, જે જન ખોજી હોય;
જબ વોહ રૂપ હિરદે બસેં, સુધા રહે નવ કોય.

લેવાનું શું ? તો કહે કે પરમાત્માનું નામ નિત્ય લેવું.

જો કોઇ શોધી જાણુનાર હોય તો પરમાત્માના નામમાં એવી તો ખુબી છે કે તે નામ લેવાથી માણુસ પોતાનાં ખરાં સ્વરૂપને મેળવી શકે છે અને જેના હૈયાંમાં તે સ્વરૂપ વસ્યું, તે માણુસ પછી કશાંનો મોહુતાજ રહેતો નથી કારણુ કે

કબીર નામ જો રતી એક હય, ઓર પાપ જો રતી હજાર
એક રતી ઘટ સંચરે, જાર કરે સબ સાર.

કારણુ કે પરમાત્માનું નામ જો કે એક રતીભાર જેટલું નાનું જણુાય છે, અને માણુસનાં પાપો હજારો રતીભાર હોય છતાં, એ બિનવજન નામ જેના હૈયામાં નિરંતર યાદ આવ્યા હોય, તે માણુસનાં સઘળાં પાપોને બાળીને ભસ્મ કરી નાંખે છે.

જંત્ર ૨૫ મું.

દેખીયે કયા? તો કહે આત્મરામ.

દેખો સબમે રામ હય, એક હિ રસ ભરપુર;
જૈસે ઉખતે સબ બનાં, ચિની સક્કર ગુર.

જોવું શું ? તો કહે કે (બધામાં) પરમાત્માને જો.

બધામાં પરમાત્માજ રહેલો છે, અને તેનો (પરમાત્માનો) જ રસ બધાંમાં ભરેલો છે એવું તું જોતાં શિખ. જેમ શાકર, ગોળ,

વગેરે હરેક મિઠી ચીજ, શેરડીના રસથીજ બનેલી હોય છે તેમ, માણુસ, જનાવર, પશુ, પક્ષી કે પહાડ, જમીન હરેક ચીજ, પરમાત્માનાજ રસથી ભરપુર થઇને બની છે અને તેમાં પરમાત્મા છે તેથીજ તે હસ્તી ભોગવે છે કારણ કબીર કહે છે કેઃ—

બાહેર ભિત્તર રામ હય, નૈનનકા અભિરામ;
જિત દેખું તિત રામ હય, રામ બિના નહિ ઠામ.

બાહેર કે અંદર, જ્યાંએ જુવો ત્યાં પરમાત્માજ છે, એવું જોવામાં આંખોની ખરી ખુશાલી સમાયલી છે. હું (કબીર) જ્યાં પણ જોઉં છું ત્યાં મને તો પરમાત્માનાંજ દર્શણ થાય છે અને તે (પરમાત્મા) વિનાની કોઇ જગ્યા ખાલી રહેલી મને લાગતી નથી.

જંત્ર ૨૬ મું.

પાઇએ કયા? તો–કહે સુખ.

સુખ પાવે ગુરૂ દયા તેં, થિર ભયા મન મોર;
નિરખો આપા સબનમેં, કેવળ નંદ કિશોર.

મેળવવું શું?—તો કહે સુખ મેળવ.

અર્થ—ગુરૂની મહેરબાનીથી એ સુખ પ્રાપ્ત થાય છે અને ગુરૂનાં આપેલાં જ્ઞાનથી માણુસ જ્યારે સમજતો થાય છે અને તે મુજબ જ્યારે તે આચરણ કરે છે, ત્યારે તેનું મન સ્થિર થઇ જાય છે અને ભમતું અટકે છે. મન ભમતું અટકયા પછી માણુસ જ્યારે પોતાનું ભાન વિસરી જાય છે અને "હું અને મારૂં" એવો ખ્યાલ તેનાં મનનો જતો રહે છે, ત્યારે તે જુવે છે કે બધામાં તે એકજ રહેલો છે, અને તે શિવાય બીજું કાઇ નથી, અને ત્યારે તેને જેમ કબીર કહે છે તેમ અનુભવ શાક્ષાત દર્શણ થાય છે કેઃ—

ખાલેક બિન ખાલી નહિ, સુઇ ધરનકો ઠોર;
આગે પિછે રામ હય, રામ બિનાં નહીં ઓર.

કે પરમાત્મા વિનાની એકપણ જગ્યા કે જ્યાં સોય જેવી નાની વસ્તુ રહી શકે એટલી પણ ખાલી રહેલી નથી, પણ આગળ પાછળ (ઉપર નીચે) બધે ઠેકાણે તે પરમાત્માજ છે અને તે શિવાય બીજું કાંઇ નથી.

જંત્ર ૨૭ મું.

હોઇએ કયા ?—તો કહે દાસ.

હોય રહે જબ દાસ યેહ, તબ સુખ પાવે અંત;
દેખ રીત પ્રલ્હાદકી, દેખીયો સબમે કંથ.
દાસ કહાવન કઠણ હય, મેં દાસન કો દાસ;
અબ તો ઐસા હો રહું, કે પાંવ તલેકી ઘાસ.

થવું શું જોઇયે ? અને મારે શું કરવું કે જેથી સર્વોતમ સુખ મળે, તો કહે કે, તું દાસ (નોકર) બન.

જ્યારે માણસ, નોકર સમાન થઇ રહે, ત્યારે તે (મહાન) સુખ કે જેનો છેડોજ નથી તે સુખ તેને મળે, જેવી રીતે પ્રલ્હાદ નોકર બની જગ્તનું કલ્યાણ કરી સર્વની અંદર પોતાના કંથને અને પરમાત્માને જોઇ શકયો તેવી રીતે જે નોકર બને તે પરમાત્માને જોઇ શકે—પણ કબીર કહે છે કે–

પોતાને દાસ કહેવાડવું, એ કામ બહુ મુશકેલ છે; કારણ કે દાસ બનવું અને લોકહીતકારી થવું, એ માટે માણસે પોતાનું "હુંપણું" તદનજ છોડી દેવાનું છે. તેણે તો, જેમ ઘાસ આપણા પગ હેઠળજ રહે છે તેવા નીચાનમાંના (અતી નમ્રતાવાળો) થવું જોઇયે, અને તેમ થાય ત્યારેજ તે પરમાત્માની પાસે જઇ શકે.

જંત્ર ૨૮ મું.

હોની કયા?—તો કહે હોનેહાર.

અનહોની હોય નહિ, હોની હોય સો હોય;
રામચંદ્રજી બનકું ગયે, સુખ અછત દુઃખ હોય.

થવાનું શું? તો કહે કે જે બનવાકાળ હોય તેજ થાય.

અર્થ, નહીં બનવાકાળ જે હોય તે કદીપણ બનવાનું નથી, પણ જે કાંઇ બનવાકાળ હોય તેજ થાય છે અને બનવાનુંજ. રામચંદ્રજી મોટા રાજા હોવા છતાં, અને સર્વ પ્રકારનાં સુખો પાસે હોવા છતાં તેમના કર્મમાં બનવાકાળ હતું કે તેમને વનવાસે જવું અને દુઃખ ઉઠાવવું તો તેઓ વનવાસ ભોગવવા ગયા—કારણ કે કબીર કહે છે કે

હોને પદારથ હોત હય, બિસર જાત સબ શુદ્ધ;
જૈસી લિખી નસીબમેં, તૈસી ઉપજત બુદ્ધ.

જ્યારે કાંઇ બનવાકાળ હોય છે, ત્યારે માણસ પોતાની અક્કલ ખોઈ બેસે છે, અને જેવી તરેહનું બનવાનું હોય તેજ પ્રકારનું કર્મ કરવાને તેને બુદ્ધિ સુઝે છે-યાને અમુક પરીણામ આવે તેને અનુસરતુંજ કાર્ય તે કરે છે. તેથી કબીર કહે છે કે—

લિખા મિટે નહી નસીબકા, ગુરૂ કર, ભજ હરિ નામ;
સિધે માર્ગ નિત ચલ, દયા ધરમ વિશ્રામ.

જ્યારે આપણાં (આગળાં) કર્મ પ્રમાણે પરીણામ આવતું નસીબમાં લખેલું સુખ કે દુઃખ જે આવવાનું હોય તે બન્યા વિના રહેતું નથી, ત્યારે તેની સામે થવામાં કશો ફાયદો નથી, માટે તું ગુરૂ કર, ને તેની પાસેથી પરમાત્માને કેમ ભજવો તે શિખ; અને સત્યતાને માર્ગે નિત્ય વર્તી દયાનાં અને ધર્મનાં કાર્યો કરતો રહે, યાને તારા ધર્મ પ્રમાણે તારી ફરજો બજાવતો રહે.

જંત્ર ૨૯ મું.

માનિયે કયા ?—તો કહે સત.

માનિયે સબ કછુ સત હય, જો જાકો વહેવાર;
જન્મ મરણ દોઉ બનાં, થિર હોય કર બિચાર.
સત ગુરૂ સતકા શબ્દ હય, જીને સત દિયા બતાય;
જો સતકુ પકડ રહે, સો સતહિ માંહે સમાય.

માનવું શું ?—તો કહે કે સત્ય.

અર્થ, જે કાંઇ સત્ય અને હંમેશ ટકનારૂં હોય તે ઉપર શ્રદ્ધા અને ઇતબાર રાખ—

જેનો જે વહેવાર હોય તેમાં જે સત્ય અને ખરૂં તત્વ હોય તે આપણે માનવું કારણ કે દરેક વસ્તુમાં જનમ અને મરણ અને પેદાશ અને નાશ એ બન્ને રહેલાં છે, ત્યારે તે વસ્તુમાં ખરૂં શું અને હંમેશ ટકનારૂં તત્વ શું છે તે માટે તું તારૂં મન શાંત કરી વિચાર કર.

સદગુરૂ અને તારો પેગમ્બર તે સત્યનો અને પરમાત્માનો જાહેર થયલો શબ્દ છે, કે જે (પેગમ્બર) આપણને સત્ય અને પરમાત્મા દેખડાવી શકે છે અને તેથી જે કોઇ તે સત્યને પકડી રાખે અને પોતાના પેગમ્બરે દેખડાવેલા સત્યના કાયદા પ્રમાણે જીંદગી ગુજારે તે માણસ સત્યમાં અને પરમાત્મામાં સમાઇ જાય, અને તે માણસને પરમાત્માની મુલાકાત થાય.

જંત્ર ૩૦ મું.

બિચારીએ કયા?—તો કહે તત્વ્

જો એ તત્વ બિચારકે, રાખે હૈયેમે સોય;
સો પ્રાણી સુખકો લહે, દુઃખ ન દરસે કોય.

શું વિચારવું?—તો કહે એ તત્વનો વિચાર કર

અર્થ-ઉપર (૨૯ જંત્રો) કહી ગયા તે બધાં શિક્ષણો ગોખી તેમાં જે ખરૂં તત્વ સમાયલું છે તે ઉપર જે કોઇ વિચાર કરે, અને તે ઉપર મનન કરી તેઓને પોતાનાં હૈયામાં રાખે, અને તે મુજબ જીંદગીમાં અમલ કરે તે માણુસ સુખજ પામે, અને તે કદીપણ દુઃખ જોય નહીં. કબીરનો ચેલો ધર્મદાસ કહે છે કેઃ—

ભાગ જગ્યો જબ પુરબકો, તબ શ્રી ગુરૂદેવ દયા કરી હેરી
જ્ઞાન કબાટ ઊઘાડ દિયો તબ, મોહ નિશા તે મારગ તોરી.
થોડેમે સમજાય દિયો તબ, થીર ભઇ ચંચળ મત મેરી;
સુઝ પરયો સબહિ ઘટ સાહેબ, છુટ ગઇ સબ તર્ક ઘનેરી.

જ્યારે નસીબ જાગ્યું અને મારી શુભ ઘડી આવી ત્યારે મારા ગુરૂએ મારીપર દયાની નજર કીધી, અને જ્ઞાનના ભંડારની કબાટ ઉંઘાડી મારી આગળ ખુલ્લી કીધી, તેથી મારી માયાની કેફ નિકળી ગઇ.

થોડીકુજ વાતમાં મને બધું સમજાવી દીધું ત્યારે મારૂં આ ચળીત અને ભમતું મન શાંત પડયું, અને મને બધેબધ પરમાત્મા (રહેલા) છે એવું દેખાયું અને ત્યારે મારી સર્વ પ્રકારની (આગળી) મિથ્યા તર્કો નિકળી ગઇ, અને પરમાત્મા કેવા છે, માણુસ કોણુ છે, અને તેનું ખરૂં કાર્ય શું છે વગેરે વગેરે સવાલો જે મને મુઝ-વણુ કરતા હતા, અને જે માટે હું ખોટી ખોટી તર્કો કર્યા કરતો હતો, તે કરવાનું મારૂં મટી ગયું, અને મારા બધા વહેમ અને ભરમો નષ્ટ થયા.

કાયાનાં કર્તવ્ય વિષે જીવને ચેતવણી.

રાગ—આસાવરી.

નગુની[1] કાયા તેરા કયા ગુન ગાવું,
મેહેલ રચ્યો, તિમે રહેન ન પાવું;
દહિ દુધસુ પિંડ[2] જે પાલે,
સો તન જાય જંગલ જાલે;
ઐસી રે સુંદર કાયા તેરી,
જલભલ[3] હોયગી ભસ્મકી ડેરી.—નગુની.

બાંધત પાઘ[4] સમારત વાગા,[5]
તા સીર ચંચેઇ[6] મારત કાગા;[7]
તેલ ફુલેલ લગાવત અંગા,
સો તન જલ ગયા કાષ્ટકે[8] સંગા.—નગુની.

જો મુખ ચાવત પાનકી બીડી,
તા મુખમે તેરે સંગ કીડી;
કહુત કબીરા સમજ મન મેરા,
એહિ હવાલ હોયગા તેરા.—નગુની.

૧—ઠગારી. ૨—શરીર. ૩—જળીબળીને. ૪—પાઘડી. ૫—પોશાક. ૬—ચાંચ મારે. ૭—કાગડો. ૮—લાકડાં.

જીવને ચેતવણી.

રાગ—માલકોશ.

દિન નીકે બીતે જાતે હય, રામ નામકે સુમરનકો—દિન૦

સુમરન કર લે સતનામ ભજ,
ઓર જગતકે વિષય[1] કામ તજ;
સંગ ન ચલસા એક દામ,
જો દેતે હયે સો પાતે હય—દિન૦

લખ ચોરાસી ભ્રમ ભ્રમ[2] આયો,
બડો ભાગ મનસા[3] તન પાયો,
હીયાં આય કછુ કરી કમાઇ,
તબ જમસેતી[4] પડી લડાઇ;
ફિરે પિછે પચતાતે હયે.—દિન૦

(૨)—કોન કબીત્ર[5] પુત્ર પરિવારા,
તૂં કીસકા હય, ઓર કૌન નહિ તેહારા,
ધંધામે હર નામ બિસરાય,
એ દેખનહિ કે નાતે[6] હય.—દિન૦

જ્ઞાની ધ્યાની ઓર વિવેક વિધાના
કરમ ધરમ જાકે મનમાના,
વાકે સંગ રહે ભગવાનાં,
એ સદા નામ રંગ રાતે હયે.—દિન૦

જૈસે પાની બિચ બતાસા,
મુરખ લગે મૌજકી આશા;
કહે કબીર શ્વાસોકી આશા,
એ ગયે સવાર નહિ આતે હયે.—દિન૦

---

૧ ઇંદ્રીઓની મોજમજાહો. ૨ ભમીને ભમીને. ૩ માણુસનો દેહ.
૪ જમ મોત સાથે. ૫ સ્ત્રી. ૬. સગાઇ.

બચપણ, જવાની, બુઢાપો ચાલી જાય છે ! તો ઇશ્વર-સ્મરણ ક્યારે કરશો ?

રાગ કાફી–તાલ દીપચંદી.

કબ સુમરોગે રામ, અબ તુમ કબ સુમરોગે રામ,
ગરભ કુલીમે[1] જપ તપ કીનો, નીકલ હુવા બેઇમાન–અબ.
બાલપનો હંસ ખેલ ગુમાયા, તરૂનપનામે[2] કામ,
હાથ પાવ જબ કાંપન લગે, નીકલ ગયો અવસાન–અબ.
જુઠી કાયા, જુઠી માયા, આખર મૌત નિદાન[3],
કહત કબીરા સુનો ભાઇ સાધુ–અહી ઘોડેકી લગામ–અબ.

પૈસાના ખેલ વિષે.

ખેલ સબ પૈસેકા, સબકુછ બાતાં હય પૈસા.

પૈસા જોર પૈસા લરકા પૈસા બાબા બહેનાં,
પૈસા હાથી ઘોડે પલાના, પૈસા લગે નીશાના–ખેલ.
પૈસાં દેવ પૈસા ધરમ–પૈસા સબ કુછ ભાઇ,
પૈસા રાજા રાજ કરાવે–પૈસા કરે લડાઇ–ખેલ.
પૈસા હાથપે અબુચ ચડાવે–પૈસા ઘોડે ઉરાવે,
એક દીન પૈસા બદલ ગયા તો–પાઉંમેં લગર પરાવે–ખેલ.
પૈસા ગુરૂ પૈસા ચેલા, પૈસા ભકિત કરાવે,
કહત કબીરા સુન ભાઇ સાધુ–પૈસા જીવ છોરાવે–ખેલ.

૧—માતાના પેટમાં હતો ત્યારે. ૨—જુવાની. ૩—નક્કી છે.

પૈસાવાળાનાં સગાં થવા સર્વે નિકળે છે.

રાગ તિલંગ—તિનતાલ.

સબ પૈસેકા ભાઇ, અપના સાથી નહિ કોઇ,
ખાને પીનેકુ પૈસા હોય તો, જોરૂ બંદગી કરે,
એક દીન ખાના નહી મિલે તો, ફીરકે જવાબ કરે.—સબ.

જબલગ અપને પલ્લવ પૈસા, તબલગ સલામ કરે,
અપના પૈસા નિકલ ગયા તો, કોઇ મીઠા ન બોલે.—સબ.

ભાઇબંધ ઓર બેહન સાલે, જુઠા સબહિ પસારા,
કોઇ કીસીકા નહિરે પ્યારે, કહત હયે દાસ કબીરા.—સબ.

કાળ (મોહત) વિષે ચેતવણી.

કાલકા[1] અજબ તડાકા બે
તું કયા જાને લડકા બે—ટેક.

નવબી મર ગયે દશબી મર ગયે—મર ગયે સહુસ્ત્ર અઠાસી
તેતીસ કોટી દેવતા મર ગયે, પડે કાલકી ફાંસી—કાલકા.
પીર મરે પયગમબર મરે, મર ગયે જંદા જોગી,
જપી તપી સન્યાસી મર ગયે, મર ગયે બઇદન રોગી—કાલકા.
તીન લોકપર છતર બીરાજે, હુવા કુંજ બીહારી[2]
કહત કબીરા સોહ બી મર ગયે, રૈયત કૌન બિચારી—કાલકા.

---

૧ જમરાજા. ૨ દુનિયાની દોલત.

દેહના નાશ માટે ચેતવણી.

રાગ—પીલુ.

ઇસ તન ધનકી કોન બરાઇ, દેખત નયનમે મટી મીલાઇ—
હાડ જલે જયસી લકડેકી મોલી, બાળ જળે જૈસી ઘાસકી પોલી—ઇસ.
અપને ખાતર મેહલ બનાયા, આપહી જાકર જંગલ સોયા—ઇસ.
કહત કબીરા સુન ભાઇ સાધુ, આપ મુવે પીછે ડુબ ગઇ દુનિયા—ઇસ.

સંસારમાં છેવટ દુઃખજ છે
રામ સંભારવામાંજ સુખ છે.

રાગ હમીર—તીનતાલ.

અબ તું ગાફેલ મત રહેના બે, જનમકા સાર્થક કરના બે-
બહુ જન્મકા સુકૃત કર પ્યારે, ઇસ તનકુ તું પાયા,
ઇસમે નેકી નહીં કીયા તો, સારા જનમ ગુમાયા—અબ.
જોરૂ લડકે માલ મતા, સબ કોઇ કહેતે મેરા,
એક દીન આપ મર ગયે તો, રહેગા જુઠ પસારા—અબ.
ચૌદ ચોકડી રાજા રાવન, લંકેકા ભુપતી,
સબ સોનેકા ગાંવ જીસકા, મુખમે પડ ગઇ મટી—અબ.
ઐસી હાલત જીસકી યારો, સાથ કછુ નહીં ગયા,
રામ નામસે ગાફેલ હોકર, આખેર એકેલા ગયા—અબ.
રામ નામ બિન હયે સબ જુઠા, ઐસા સમજો ભાઇ,
રામ નામ બિન દુઃખ કટે નહીં, કહેત કબીરા જુલાઇ.—અબ.

બાહેરના દેખાવો કર્યાથી ઇશ્વર મળતો નથી.

રાગ—કાફી ગઝલ.

રામ નામ તું ભજ લે પીયારે, કાહેકુ મગરૂરી કરતા હય,
કચ્ચી મટીકા બંગલા તેરા, પાવ પલકમે ઢળતા હય-રામ.

બ્રહ્મન હોકર પુરાન બાંચે, સ્નાન તરપત કરતા હય,
સબકાલ સુચીલ રહત હય, યું કયા સાહેબ મિલતા હય?-રામ.

જોગી હોકર જટા બઢાવે, હાલ મસ્તમે રહેતા હય,
દોનો હાથ શિરપર ધરકે, યું કયા સાહેબ મિલતા હય?-રામ.

માનભાવ હોકર કાલે કપડે, દાઢી મુછ મુંડતા હય,
ઉલટી લકડી હાથમે પકડી, યું કયા સાહેબ મિલતા હય?-રામ.

મુલ્લાં હોકર બાંગ પુકારે, વો કયા સાહેબ બહેરા હય?
મુંગીકે પાવમે ઘુંઘર બાજે, વોહબી અલ્લાહ સુનતા હય?-રામ.

જંગમ હોકર લીંગ બાંધે, ઘર ઘર ફેરા ફીરતા હય,
શંખ બજાકર ભિક્ષા માગે, યું કયા સાહેબ મિલતા હય?-રામ.

કહત કબીરા સુન ભાઇ સાધુ, મનકી માલા જપતા હય,
જો ભાવ ભજનસે ધ્યાન ધરત હય, ઉનકુ સાહેબ મિલતા હય.-રામ.

ધર્મ-શાસ્ત્રો માત્ર ભણ્યાથીજ કાંઇ ઇશ્વર મળી શકતો નથી.

રાગ-ભેરવી.

પંડીત વાદવદે[1] સો જુઠા.
રામકે કહે જગત ગતી[2] પાવે, ખાંડ કહે મુખ મિઠા-પંડીત.
પાવક[3] કહે પાવ[4] જો દાહે,[5] જળ[6] કહે તૃષા[7] બુઝાઇ,
ભોજન કહે ભુખ જો ભાજે, તો દુનિયા તરી જાઇ-પંડીત.
નર કે સંગ સુવા[8] હરિ બોલે, હરિ પ્રતાપ[9] નહિ જાને,
જો કબહુ ઉડ જાય જંગલકો, તો હરિ સુરત[10] ન આને-પંડીત.
બિન દેખે બિન અરસપરસ બિન, નામ લિયે કયા હોય,
ધનકે કહે ધનીક[11] જો હોય, તો નિર્ધન [12] રહત ન કોય-પંડીત.
સાચી પ્રિત વિષય માયા સો, હરિ ભક્તનકી હાંસી,
કહે કબીર થક રામ ભજે બિન, બાંધે યમપૂર જાસી-પંડીત.

---

(૧) વાદવદે=ફોકટનો વાદવિવાદ યા તકરાર. (૨) ગતી=મોક્ષ મુક્તિ. (૩) પાવક.=અગ્નિ. (૪) પાવ=પગ. (૫) દાહે=દાઝે, બળે. (૬) જળ=પાણી (૭) તૃષા=તરસ, સોસ. (૮) સુવા=પોપટ. (૯) પ્રતાપ=મહિમા, મોટાઇ. (૧૦) સુરત=યાદ. (૧૧) ધનિક=ધનવંત, પૈસાદાર. (૧૨) નિર્ધન=ગરીબ, ભિખારી.

(૧)

હે પંડીતો, તમો પુસ્તકો વાંચી ફોકટની વાદવિવાદ તકરાર કરો છો તે બધી ખોટી છે. જેમ ખાંડ-શાકર શાકર કરી બોલ્યાથી મ્હોડું મીઠું થતું નથી તેમ "રામ" કરી માત્ર મોઢેથી બોલ્યાથી મુક્તિ મળી શકતી નથી.

(૨)

અગ્ની (આતશ) કહ્યાથી જો પગ દાઝતો હોય, પાણી કરી માત્ર બોલવાથી તરસ મટતી હોય, અને "ભોજણ" કરી બોલ્યાથી ભુખ ભાંગતી હોય તો આ દુનિયા (માણુસ) સહેજે તરી જાય.

(૩)

એમ તો પોપટ પણ માણુસોને જોઇ "હરિ હરિ" કરી બોલે છે, પણ હરિનો મહિમા શું તે કાંઇ પોપટ જાણતો નથી, અને જો કદી છુટો થઇ પાછો જંગલમાં જઇ વસે છે તો તે સઘળું વિસરી જાય છે.

(૪)

જ્યાં સુધી તમો સાધુ સંતોની સંગતમાં રહી, રામભક્તિ શું છે તે જાણો નહીં ત્યાંસુધી માત્ર નામ લીધાથી કંઇ થવાનું નથી—જો ધન પૈસો આમ બોલવાથીજ ધનવાન થવાતું હતે, તો દુનિયામાં કોઇ ભિખારી કે ગરીબ રહેવા પામતેજ નહીં.

તારી વિષયવાસ્નાઓને મારી નાંખ.

રાગ કાફી–ગજલ. (દાદરો)

બિષયોસે[1] મનકો તૃપ્ત[2] કરના નહીં અચ્છા
જલતી અગનીકો ઘીસેં બુજાનાં નહીં અછા–બિષયોંસે.

સુખ ભોગ યહે જગતકે, સબી હોગે નાશ માન,
તૃષ્નાકો બઢા જીકો ફસાનાં નહીં અચ્છા–બિષયોંસે.

એ સ્વપનકા તમાસા, હય જુઠ મુઠકા
રંગ રંગકે ખેલ દેખ, લુભાના નહીં અચ્છા–બિષયોંસે.

ધન ધામ પુત્ર અરૂ કામની[3] રૂપ જો પાયા
હરગીઝ ગરૂર ઇનકા હય લાના નહીં અચ્છા–બિષયોંસે.

પળ અમોળ [4] જાતી હય, કહેતે હય કબીર
માનુષ શરીર મુફત[5] ગવાના[6] નહીં અચ્છા–બિષયોંસે.

૧—ઇંદ્રીઓના ભોગો ભોગવવાની ઇચ્છા. ૨—પુરી કરવા.
૩—સ્ત્રી. ૪—અમૂલ્ય. ૫—ફોકટનું. ૬—ગુમાવવું.

તારા મનને કાબુમાં લે, તો તે પરમાત્મા મેળવી આપશે.

રાગ યોગી—તાલ દીપચંદી.

મનકી ખોજ[1] કરો મેરે ભાઇ, અંત ન છુટે મન કહાં સમાઇ
ઋષી વિરંચી નારદ મુનિ જ્ઞાની, મનકી ગત તો ઉનહુ ન જાની–મ.

સુત સનકાદિક જહુદેવ નામા, ભક્તિ કીની આપ અનમાના
ધ્રુવ પ્રહલાદ બિભીષણ સેખા, ઘટ ભિત્તર મન ઉનહુ ન દેખા–મ.

જો કોઇ જાને મનકા ભેવા, રતી એક લીન ભયા શુક દેવા
દત્ત ભરત ગોરખ ગોપીચંદા, મનકુ મળકર ભયા હય આનંદા–મ.

ભુલેલે મનકુ કોઇ સમજાવે, આદે ને અન્તે હંસ કહાવે
અકળ અરૂપી સકળ શરીર, તાપર રમ રહે સત્ કબીરા–મ.

૧—શોધ.

દુનિયા બધીજ દુઃખી,
જેણે મન જીત્યું તેજ સુખી છે.

રાગ–પુર્વી તીનતાલ.

જહા દેખે સો દુઃખીયા બાબા, સુખીયા કોઇ નહીં રે !

જોગીબી દુઃખીયા જંગમ દુઃખીયા, તપસીકુ દુઃખ દુના
આશા મનસા સબઘટ બ્યાપી, કોઇ મેહેલ નહીં સુન્યા–જહાં.

રાજાબી દુઃખીયા પ્રજાબી દુખીયા, દુઃખીયા સબ વૈરાગી
દુઃખ કારનસે શુકદેવને, ઉંહરી માયા ત્યાગી–જહાં.

સાચ કહુ઼ં તો સબ જગ દુઃખીયા, જુઠા કહી ન જાય
બ્રહ્મ વિષ્ણુ શંકર દુઃખીયા, જીને સૃષ્ટી જમાઇ–જહાં.

ધુત દુઃખીયા અવધુત દુઃખીયા, દુઃખીયા ધના રંકા
કહત કબીરા ઓ નહીં દુઃખીયા, જીને મનકુ જીતા–જહાં.

જેનાં મનમાં પરમાત્માજ રહેલા હોય તેણે બાહેરની ક્રિયાઓ કરી ન કરી એ સરખીજ છે.

રાગ—માલકોષ.

જીનકે મનમેં શ્રી રામ બસેં,
ઉન સાંધન[1] ઔર[2] કિયે ન કિયે—જીનકે.

જીને સંત ચરણ[3] રજકો[4] સ્પર્શા;[5]
ઉન તિરથ ઔર કિયે ન કિયે—જીનકે.

જીનકે દિલમે હય ભૂત[6] દયા;
ઉને કોટીક[7] દાંન[8] દિયે ન દિયે—જીનકે.

જીનકે મનમે સદભાવ નહિ;
ઓ દેવ[9] હુવે જીયે ન જીયે—જીનકે.

ચોપાઇ.

મેરા મન સમરે રામકુ, મનમે રામ સમાય,
મનહી જબ રામ હો રહા, તબ શિશ નમાવું કાય.

૧—ક્રિયા (ધર્મક્રિયા.) ૨—બીજી. ૩—પગે. ૪—ધુળ. ૫—હાથ લગાડયો. ૬—જીવવાળા પ્રાણીઓ. ૭—ક્રરોડો. ૮—ભીક્ષા. ૯—દેવતા જેવો.

કાલે શું થશે તેની તને ખબર નથી,
તો પરમાત્માને ભજી તારૂં ખરૂં કામ કરી લે.

રાગ—ભેરવી.

જગતમેં ખબર નહિ પલકી.
સુકૃત[1] કર લે, પ્રભુનામ સમર લે, કોન જાને કલકી.—જગ૦

જબલગ હંસા[2] બસે કાયામે,[3] તબલગ દેહ મંગલકી;[4]
હંસા દેહિ છાંડ ચલા જબ, તબ માટી જંગલકી.—જગ૦

તારા મંડળ રવિ[5] ચંદ્રમા, સબહિ ચલા ચલકી;
દિન ચારકે ચમત્કારમેં, બિજલી જાય ચમકી.—જગ૦

માત પીતા સુત[6] કુટુંબ કબિલે, દુનિયાં મતલબકી;
કાયા માયા નાર સ્નેહિ, અંતે રહી અલગી—જગ૦

કુંડ કપટ કર માયા જોડી, કરે બાતાં છલકી,[7]
પાપકી પોટ[8] ધરે શિર ઉપર, કૈસે હોય હલકી?—જગ૦

જગતકી આશા છોડ કર, અબ યાદ રખ રબકી;
ચોરાસીકો[9] ફેરો મિટે, રહે ન ભય જમકી.—જગ૦

૧—સારાં કામો, ૨—જીવ. ૩—શરીરમાં. ૪—સુખાકારીની. ૫—સૂર્ય. ૬—છોકરો. ૭—ઠગબાજી. ૮—ભાર-ગાંસડી. ૯—ચોરીયાશી લાખ અવતારો.

જગતનાં જુઠાંપણા વિષે.

રાગ—ભેરવી.

જગત કુલ રયનકા[1] સપનાં, સમજ મન કોઇ નહિ અપનાં;
કહન મદ[2] લોભકી ધારા, વોહુમે જાત સબ સંસારા.—જગત.

ઘડા[3] જબ નિરકા ફુટા, પતા[4] જ્યું ડાલસે[5] તુટા;
ઐસી નર હય જીંદગાની, સવેરો[6] છોડ અભિમાની.—જગત.

ન ભુલો દેખ તન ગોરા, જગતમેં જીવના થોરા;
તજો મદ લોભ ચતુરાઇ, રહો નિરશંક જગમાંઇ.—જગત.

સજન પરિવાર સુત[7] દારા,[8] સબસે વોહુ રોજ હુય ન્યારા;[9]
નિકસ જબ પ્રાણ જાવેગા, નહિ કોઇ કામ આવેગા.—જગત.

સદા મત જાન એ દેહુકો, લગાવો સત્ નામસેં નેહુકો;
કટે ભ્રમ[10] જાળકી ફાંસી, કહે કબીર અવિનાશી.—જગત.

સારા સાર ભજ રામ એક, રામ કરત સબ કામ;
અસંગ રહેત હુય જગતસેં, કબીર કરે સલામ.—જગત.

૧—રાત્રીનાં ૨—મગરૂરી. તકાબરી ૩—કાદવનો ઘડો ૪—ઝાડનું પાંદડું. ૫—ડાંખલી પરથી. ૬—બધી જાતની. ૭—છોકરો. ૮—બાયડી. ૯—જુદોજ ૧૦—માયાની જાળ.

જમ (મોત) ના હાથથી છુટવાની ચાવી.

હરિકા ભજન કરૂંગા બે
જમસે ખુબ લડુંગા બે—ટેક.

અહમતા[1] મારૂં મમતા[2] મારૂં—ખાનઝાદ કહેલાવું;
મન મેરા ચોકસ કર રાખું—ચીત ચૈતનમે[3] મિલાવું—હરિકા.

રામ નામકા ઘોડા મેરા—શીલ[4] લગામ ચઢાવું
ભજન પ્રતાપે હાથમે બરછી—સનમુખ લેકર ધાવું—હરિકા.

ઓર લોક કસબકે ચાકર—મયે હજુરકા કાજી
કામ ક્રોધકી ગરદન મારૂં—સાહેબ રાખું રાજી—હરિકા.

મયે સાહેબકા સાચા ચાકર—મેરા નામ કબીરા
સબ સંતનકુ શિશ નમાવું—જોહરિ પરખે હિરા—હરિકા.

૧—હુંપણું ૨—દુનિયામાં લાગી રહેલું મન ૩—પરમાત્મામાં
૪—નમનતાઇ.

સંત પુરૂષની દોસ્તી કરી તારૂં કામ કરી લે.

સંગત સંતનકી કર લે

જનમકા સાર્થક કછુ કર લે-ટેક.

ઉત્તમ દેહી નર પાયા પ્રાણી—ઇસકા હીત કછુ કર લે

સદ્ગુરૂ શરણ જાકે બાબા—જનમ મરણ દુર કર લે-સંગત.

કહાંસે આવે કહાંકુ જાવે—યે કુછ માલુમ કર લે

દો દિનકી જીંદગાની યારો—હુશીયાર હોકર ચલ લે-સંગત.

કોન કિસીકે જોરૂ લડકે—કોન કીસીકે સાલે

જબલગ પલ્લોમે પૈસા ભાઇ—તબલગ મીઠા બોલે-સંગત.

કહત કબીરા સુન ભાઇ સાધુ—બાર બાર નહીં આના

અપના હીત કછુ કર લે ભઇયા—આખર અકેલા જાના-સંગત.

હે પરમાત્મા! બસ મને તારાં ચરણુનીજ દરકાર છે!

રાગ ભેરવી—તાલ રૂપક.

કયા માગું મેરે રામ, થોડે જીવનમે કયા માગું?
ઘર નહીં રહેના અમર નહીં કાયા—કાયા.

એક લક્ષ પુત્ર સવા લક્ષ નાતી
સો ઘર નહીં કોઇ દીવા કે બાતી
મેઘનાદ પુત્ર સમુદ્ર જૈસી ખાઇ
કુંભકરણુ વિભીષણુ જૈસે ભાઇ—કયા.

શંકર સરીખા પુજવા આવે,
બ્રહ્માજી નિત્ય વેદ પાઠ ગાવે;
કયા કરૂં છપરી ઓર કયા કરૂં ટાટી,
ન જાનું મેરી કહાં પડેગી માટી—કયા.

કયા કરૂં મહેલ ઓર કયા કરૂં ટાટા,
છોડ ગયે રાવન લંકાકે ઠાઠા;
કહેત કબીર સબ છોડકે જાતા,
મેં તો એક તેરે ચરણુકુ ચહાતા—કયા.

ખરૂં ધન તે ઇશ્વર છે જે કદી જતું રેહવાનું નથી.

રાગ કૌરિયા—તીનતાલ.

નિર્ધન[1] કે ધન રામ, હમારે નિર્ધન કે ધન રામ
ચોર ન લેવે ઘટી ન જાવે, ધાડ પડે આવે કામ—નિધન.

સોવત બેઠત જાગત ઉઠત, જપું હર હર નામ
દીન દીન હોતે હોત સવાયા,[2] ખુંટત નહીં એકે દામ—નિર્ધન.

ઠાકોર ચલે નગર દ્વારા, પાસ નહિ ખોટી બદામ
કહત કબીર સુનો ભાઇ સાધુ, પારસકો નહિ કામ—નિર્ધન.

૧—ગરીબ. ૨—સવાયું થતું જાય.

પરમાત્મા તારી અંદરજ છે.

ભજન રાગ—ભેરવી

તેરે ઘટમેં[1] સરજનહાર,[2] તું ખોજ[3] મન કાયા નગરી.—તેરે.
જયું પથ્થરમેં હય દેવતા, યું ઘટમેં હય કિરતાર;
જો ચાહો દિદારકો, તો ચકમક હોકે જાર.—તેરે.
મૃગકે[4] નાભમે[5] કસ્તૂરી, ઓર ઢુંડત ઘાસ ફિરે;
કાળ પારધી સિરપે ખડા, પળમે પ્રાન હરે.—તેરે.
ગગન મંડળમે બાજા બાજેં, ગુરૂ ગમ સમજ પરે;
હસ્ત કમલ દ્વાદસકે ઉપર, ભવર ગુજાર કરે.—તેરે.
હદ હદ ઉપર સબહિ ગયા, બેહદ ગયા ન કોય;
પર બેહદકે મેદાનમેં, રમે કબીરા સોય.—તેરે.

તારાં હૈયામાંજ પરમાત્મા રહેલો છે માટે તારા શરીરમાંજ તું તેને શોધ—

(૧) જેમ પથ્થરમાં અગ્નિ છુપાઇ રહેલો છે તેમ પરમાત્મા પણ તારાં હૈયામાં રહેલો છે, તેને જોવો હોય તો તારાં શરીરમાંથી બધો મેલ કાઢી તેને પવિત્ર કરે તો પરમાત્મા દેખાઇ આવશે—(હરણની) દુંટીમાંજ કસ્તુરી હોવા છતાં તે કસ્તુરીને બાહેર શોધે છે અને તેમ કરતાં તેની પાછળ શિકારી આવી તેનો પ્રાણ લે છે.—તેવીજ રીતે માણસ પણ કરે છે. અને પરમાત્મા પોતામાંજ સમાયલો હોવા છતાં માણસ તેને બાહેરજ શોધવાની કોશેશ કરી અટવાઇ મરે છે—(૩) આકાશમાં જે ઇશ્વરી નાદ વાગ્યા કરે છે તે જ્યારે તું ગુરૂ પાસે રહી તેનો ભેદ સમજશે ત્યારેજ તને સંભળાશે અને ત્યારેજ તને તારૂં પોતાનું સ્વરૂપ કે જે ઇશ્વર છે તે તારામાંજ રહેલો છે તેને તું જોશે—(૪) બધાઓ માત્ર હદ ઉપર આવી અટકી રહે છે. તેની બીજે પાળ કોઇ જતા નથી, પણ જે કોઇ કબીર જેવો થાય તેજ સામી પાળે જઇ પુગે છે અને પરમાત્મા સાથે એકત્ર થઇ જાય છે.

૧—હૈયું. ૨—પરમાત્મા. ૩—શોધ. ૪—હરણ. ૫—દુંટી.

આરસીમાં મ્હોડું જોઇ હરખા ના.
તારા અંતરમાં તું જો "તું કેવો છે?"

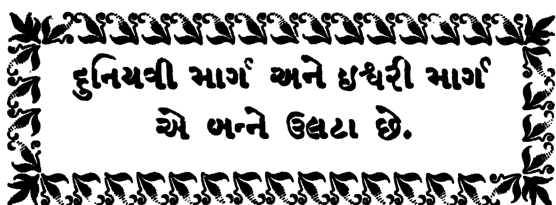
મુખડા ક્યા દેખે દરપનમે
તેરે દયા ધરમ નહીં મનમે—

જૈસી ફુલ રહે ફુલબારી—બાસ રહે નીજ ફુલમે
એક દીન ઐસી હો જાવેગી—ખાક ઉડેગી તનમે—મુખડા.

ચુવા ચંદન અબીર અગરની, શોભે ગોરે તનમે
ધન જોબન ડુંગરકા પાની, ઢલ જાવેગા ખીનમે—મુખડા.

કવડી કવડી માયા જોડી—સુરત રહે નીજ ધનમે
દસ દરવાજે બંધ રહે તો, રહે ગઇ મનકી મનમે—મુખડા.

પગીયા બાંધે પગ અસવારે, લેત જુલા જુલ તનમે
કહત કબીરા સુન ભાઇ સાધુ, એ ક્યા લગ રહી મનમે?—મુખડા.

દુનિયવી માર્ગ અને ઇશ્વરી માર્ગ એ બન્ને ઉલટા છે.

રાગ—માલકોશ—તાલ દીપચંદી.

દુનિયા દિવાની કે હમ દિવાના,
જાકો હય ભાઇ અનહદ ગાના—દુનિયા.

દુનિયા કુમારગ અપનો ઠહરાવે,
હરિજન ઉલટા રાહ ચલાવે—દુનિયા.

દુનિયાકુ સાહેબી હસ્તી ને ઘોડા,
હમ હય પાવ પદમસે દોડા—દુનિયા.

દુનિયાકુ પાટ પિતાંબર સબકા ભોગી,
હમ હયે સહેજ સરૂપ રમતા જોગી—દુનિયા.

દુનિયા પાવે સબરસ પ્યાલા,
હમ હય પ્રેમ મગન મતવાલા—દુનિયા.

કહત કબીર હમ નહીં નાંહી,
જીવતા કે સંગ મુવાકે માંહી—દુનિયા.

પરમાત્માનો દિવાનો થયો તો પછી સુવાનું કેવું ?

રાગ—પીલુ.

સમજ ભોજ મન ખોજ દીવાને
આશક હોકર સોના કયારે—

આયા હો સો કર લે સોદા-પાયા હય સો ખોના કયારે-

જબ તું આયો પ્રેમ ગલીનમો, સીસ દેનાં ડીર ડરના કયારે-

લુકા સુકા જમકા ટુકા-સોના હોય સો સોલાના કયારે-

જબ અંખીયનમેં નીંદ ભુલ આવે, તકીયા ઓર બીછોનાં કયારે-

સતગુરૂ પાન ગલીચા લાગા, ઘાયલ હો કર રોના કયારે-

કહુત કબીરા સુન ભાઇ સાધુ-જાદુ ઉપર તોના કયારે-

કમલ જેવું મ્હોં આપ્યું છે
તે પરમાત્માનું ભજન ગાવા માટેજ છે

રામ ભજનકુ દિયા, કમળ મુખ
રામ ભજનકુ દિયા—રામ.

લખ ચોરાંસી ફેરે ફીરકર,
સુંદર નર તન પાયા;
ખાયા પિયા સુખસેં સોયા,
નાહક જન્મ ગમાયા—કમલ.

જો મુખ નિશદીન રામ નામ નહીં,
વહાં તુમ કછુ નહિ કિયા;
કહત કબીરા સુન ભાઇ સાધુ,
આયા વયસાહી ગયા—કમલ.

કબીરની જીંદગીનું ટુંક વૃતાંત.

બોદ્ધિસત્વો, તિર્થંકરો, ચોહાનો, બ્રહ્મજ્ઞાની રૂષિ—મુનિઓ, સાર્વજનિક પંથોનાં મહાન સ્થાપકો, ટુંકમાં જેઓને હિન્દુ શાસ્ત્રમાં ઇશ્વરી અવતારો કહેવામાં આવે છે, એવા મહાન પુરૂષોની જન્મ-ભુમિ તરીકે આ વખણાયલી હિન્દ સરજમીન, આ પુજનિયલોકી ભારતખંડ, પુરાતન જમાનાઓથી તરેહવાર રૂપે ધર્મ જ્ઞાન ફેલાવનાર, દુનિયાની સુભાગ્યવંત માતા તરીકે ગણાતી, તેમજ તેનાં બાળગોપા-ળથી સદાકાળ પૂજાતી આવી છે. એવા મહાન થઇ ગયલા નરોમાંના એક નર, તે આપણો આ કબીર છે—કે જેનો જન્મ હિન્દુઓની સૌથી પવિત્ર ગણાતી જગ્યા શ્રી કાશી શેહેરમાં થયો હતો, એમ કહેવાય છે.

કબીર પંથીઓ પોતાના, એ મહાન સ્થાપક અને ગુરૂ કબીર માટે કહે છે કે—તે ઇસ્વી સન ૧૩૯૮ માં જન્મયો હતો અને ૧૫૧૮ માં આ ખાકી દેહ છોડી ગયો હતો અને એ મુજબ કબીરે ૧૨૦ વરસની લાંબી જીંદગી કાઢી હતી.

કબીરનું સંપૂર્ણ જન્મ ચરિત્ર બરાબર મળી શકતું નથી—પણ અત્રે લખેલી હકીકત, અલાહબાદ યુનિવર્સીટીના ફેલો રેવરંડ જી. એચ. વેસ્ટકોટ, એમ. એ. ની કબીર અને કબીર પંથ નામની ચોપડીને મોટે ભાગે આભારી છે. આ ભલા ઇંગ્રેજી ગ્રહસ્થે વરસો સુધી મેહેનત કરી, જુદી જુદી જગ્યાથી તેમજ કેટલાંક કબીર પંથના મહન્તો પાસંથી તે હકીકતો મેળવીને, આ અદભુત શક્તિ ધરાવનાર રામના પ્રેમી ભક્ત કબીરની જીંદગી, તેમજ તેનાં પંથના આચાર-વિચારોનાં હેવાલનું એક સુંદર પુસ્તક સને ૧૮૯૭ માં બાહેર પાડયું છે જેનું નામ "કબીર એંડ કબીર પંથ" છે. જેઓને કબીર પંથ વિષે જાણવાની ઇચ્છા હોય તેઓને એ ચોપડી વાંચવાને ભલામણ કરીશું.

કબીરના જન્મ વિષેની દંતકથાઓ.

કબીરના જન્મ વિષે તરેહવાર હેવાલો અપાયા છે. જેમાંનાં બે અત્રે આપીશું—કહે છે કે એક વાર એક ઉંચ વર્ણની વિધવા બ્રાહ્મણ બાઇ પોતાના પિતા સાથે, રામાનંદ મહારાજનાં મંદિરમાં દર્શન કરવાને ગઇ, જેણીના ભક્તિભાવથી રાજી થઇ ગુરૂ રામનંદે તેણીને 'પુત્રભવતી' એવા આશિષ દીધા—કે જે સાંભળી તેણીના પિતાએ આજેજી કીધી કે "મહારાજ, એ મારી પુત્રી તો વિધવા થઇ છે ત્યારે એને પુત્રની વૃદ્ધિ કેમ થઇ શકે?" રામાનંદે જવાબ વાળ્યો "હું દલગીર છું કે તે મેં જાણ્યું ન હતું. સાધુના શબ્દોનો આશીષ કદી ફળિભુત થયા વિના રહેતા નથી, તેમજ મારેથી તે શબ્દો પાછા ખેંચાઇ શકે એમ નથી, પરંતુ હું એવું ઇચ્છીશ, કે તેણીને પુત્ર આવતાં અપવિત્રતાઇમાં ઉતરવું ન પડે અને તે બાળકનો જન્મ તેણીના હાથદ્વારે થાય."—જે મુજબ કબીરનો જન્મ થયો કહેવામાં આવે છે, અને તેથીજ કબીર નામ પાડયું હોય—જેનો અર્થ નીચે મુજબ કરવામાં આવે છે.

કર અને હાથ, અને બીર એટલે વિર, અને હાથમાંથી આવેલો વિરો (છોકરો)

કબીરના જન્મ થયા પછી, પેલી બ્રાહ્મણ સ્ત્રીને ઠીક લાગ્યું નહિ, અને લોકલાજને લીધે, તેણી પેલાં બાળકને એક એકાંત જગ્યામાં લઇ ગઇ જ્યાં એક પાણીનો ફુવારો હતો તેમાં એક કમળ ફુલની હેઠળ કપડામાં લપેટીને તે બાળકને મૂક્યું.

વળી બીજી દંતકથા એવી છે કે, એક વાર ભગવાન અને લક્ષ્મી વાદવિવાદ કરતાં હતાં—અને ભગવાન પોતાના ભગતો માટે ઘણી તારીફ કરતા, કે મારા ખરા ભગતો (આ ધરતિપર) છે, તેઓ કદિપણ મને વિસરતા નથી અને હુંમેશાં મારામાંજ ધ્યાન રાખતા રહે છે, જે સાંભળી લક્ષમીદેવી બોલ્યાં કે "મહારાજ! તમે અમસ્થા

તમારા ભગતોની તારીફ કર્યા કરો છો; કારણકે તેઓ તો ઘણાખરા દુનિયાની માયામાં લપટાયલા રહે છે. અને જો તમે આજ્ઞા આપો તો હું તમારી સન્મુખ પ્રત્યક્ષ દાખલા લાવી હાજર કરૂં." ભગવાને તે માનવાને ના પાડી, પણ જ્યારે લક્ષ્મીજી ઘણીજ હઠ લઇ બેઠાં કે "હું પૂરવાર કરી આપવા તૈયાર છું," ત્યારે ભગવાને આજ્ઞા આપી કે, "જાવો તમારેથી બને તો દાખલો લઇ આવો." લક્ષ્મીએજી નીચે ઉતરી, કાશીમાં આવી જ્યાં સાધુ રામાનંદ ભકિત કરતા હુતા તે જગ્યા પર આવી, રાતોરાત ત્યાં એક સુંદર બગીચો ઉભો કીધો, જેમાં તરેહુવાર જાતનાં શોભાયમાન વૃક્ષો અને સુગંધી ફુલો, પાણીના ઝરા, ફુવારા ઉભા કર્યા અને ત્યાં તરેહુવાર જાતનાં બોલતાં પક્ષીઓ મુકયાં. સવારે રામાનંદ પોતાની ઝુંપડીમાંથી બાહેર આવ્યા, ત્યારે પોતાની સામે આવો અતિ સુંદર બાગ જોઇ બહુ અચરત થયા, અને તે બાગમાં જવાનું મન થયું તેથી તે માંહે ગયા, ત્યાંના સુંદર ઝાડો અને પક્ષીઓ જોઇ આનંદ પામ્યા. પાછા ફરતી વેળાએ ઝાડ પરથી કેટલાંક પુષ્પો તોડી પોતાની ધોતીમાં નાંખી ચાલવા લાગ્યા, એવા વિચારથી કે તે પુષ્પોને હરિનાં નામમાં અર્પણ કરીશ. જેવાં ફુલો તોડી લીધાં કે, લક્ષ્મી જેણીએ એક માલણનો વેશ લીધો હતો તે બાહેર નિકળી આવી, અને બોલી "મહારાજ, આવી ચોરી કરો છો કે? તમે હરિના ભગત થઇને રજા વિના પારકાનો માલ (ફુલો) ચોરી જાઓ, તે શું ભગતને શોભે? લાવો મારાં ફુલ."

રામાનંદને જરાક ખોટું લાગ્યું, પણ તેમની નિષ્ટા તે ફુલ ચોરવાની હતી નહિ, તેથી જેવા ઉપલા સખુનો લક્ષ્મી બોલી રહી કે, તુરત પેલાં ફુલો પેલી માલણને આપી દીધાં, જે તેણીએ પોતાની સાડીમાં છુપાવ્યા. આવો એક પ્રત્યક્ષ પુરાવો મળ્યાથી, લક્ષ્મીજી હરખાઇને ભગવાન પાસે આવ્યાં અને બોલ્યાં કે "જુવો મહારાજ, તમારા ભગતની ચોરી મેં પકડી છે, અને પૂરાવા તરીકે આ મારી

પાસે છે." એમ બોલતાં તેણીએ પોતાની સાડીનો પલ્લો નીચે કીધો તો જોય શું કે, પેલાં ફુલને બદલે તેમાં એક નાનું સુંદર બાળક રહેલું હતું, જે જોઇને લક્ષ્મીદેવી ઘણુંજ લજવાઇ ગયાં, અને મનમાં બોલ્યાં કે "અરે! આ શું મારી વલે?" ભગવાન પુછવા લાગ્યા કે "કેમ દેવી તમો તો ઘણા જોશભેર આવ્યાં હતાં અને એકાએક એવાં મુઢ જેવાં કેમ થઇ ગયાં, બોલો શું છે?"

લક્ષ્મીજીએ કરગરીને જવાબ દીધો, "મહારાજ, મને ક્ષમા કરો હવે મારી ખાત્રી થઇ છે કે આપના ભગતોનું મન આપની તરફજ છે અને તેમના તરફ આપની કૃપા હુંમેશાં રહેલીજ છે." "ચાલો ત્યારે," ભગવાને કહ્યું, "હવે તમો એ બાળકને પાછું પેલા બાગમાં મુકી આવો." જે મુજબ લક્ષ્મીજી જઇને મુકી આવી. તે બાળક આ તે કબીર હતો. એવી અનેક કથાઓ માંહેલી અનેક કબીરનાં જન્મ માટે મનાય છે.

આ હોઝમાંથી પેલું બાળક, એક વણકર સ્ત્રીના હાથમાં આવ્યું નિમા અને નિરૂ નામના ઝુલૈયા (મુસલમાન) જાતના એક પુરૂષ અને તેની સ્ત્રી, જેણી તુરતનીજ પરણી પોતાના ભરથાર સાથે ઘરે જતી તેઓ બન્ને રસ્તે જતાં, લહાર નામનાં એક તળાવ આગળ આવી લાગ્યાં, જ્યાં પેલું સુંદર બાળક તેઓની નજરે પડયું, જે કેટલીક રકઝીક થયા પછી નિરૂએ પોતાની સાથે લીધું અને ઘરે લઇ ગયો.

તે બાળકનું નામ શું રાખવું તે માટે કાજીને બોલાવવામાં આવ્યા જેણે પોતાના ધારા મુજબ કોરાન ઉંઘાડી જોયું, તો તેની અજાયબી વચ્ચે અકબર, કિબ્રિયા અથવા કબ્ર એવાં (ત્રણ) પરમાત્માનાંજ નામો નિકળ્યાં. આવાં પવિત્ર નામો એક ઝુલૈયાના છોકરાને કેમ આપી શકે તે માટે કાજીજી ઘણા વિચારમાં પડયા, અને તેમની જોવાની કાંઇક ભુલ તો નથી તેની ખાત્રી કરવા, કહે છે કે, ત્યાં બીજા ત્રણ ચાર નવા કાજીઓને બોલાવવામાં આવ્યા; દરેક કાજીએ

પોતાની કુરાન ઉઘાડી, તો તેનાં તેજ નામો આવ્યાં, ત્યારે કાજીજીઓ ઘણાં ચિરડાઇ ગયા, કે આ બાળક કોઇ સેતાન છે. તેથી તેમણે પેલી બાઇને ફરમાવ્યું કે આ બાળકને જીવતું રાખવું સજાવાર નથી પણ મારી નાખવું જોઇએ. કાજીનાં આ ફરમાન સાંભળી તે બાળકને ઘરનાં અંદરના ભાગમાં લઇ ગયા, અને જેવો તેને મારી નાંખવાનો વિચાર કીધો તેવોજ, કહે છે કે, તે બાળક નિચલા શબ્દો બોલ્યું:—

"નહિ જણાયલાં ગુપ્ત સ્થળેથી હું આવ્યો છું. માયાએ દુનિયાને ભુલાવામાં નાખી છે. હું કોણ છું તે કોઇપણ જાણતું નથી. હું કોઇપણ ઓરતને પેટે જન્મયો નથી, પણ એક છોકરા તરીકે ચમત્કારથી પ્રગટ થયો છું. મારૂં રહેઠાણ કાશીની એક એકાંત જગ્યામાં હતું, તે જગ્યામાંથી હું આ વણકરને હાથ આવ્યો છું. મારા વજુદ (શરીર) માં કામ, લોભ કે સ્થુળ ભુવનનાં બાકી તત્વો નથી, પણ મારૂં વજુદ 'બુદ્ધિ' તત્વનું બનેલું છે. આ પૃથ્વિમાં આવ્યો છું તે ઉપદેશ કરવાને માટે, અને મારૂં નામ (કબીર) તે મારી બ્રહ્મજ્ઞાની જીંદગીની એક આગાહી બતાવનારૂં છે."

આ ચમત્કારથી પેલા અજ્ઞાની કાજીઓની નેમ ઉંધી વળી, અને આખરે તે બાળક જીવતો રહ્યો, અને તેનું નામ કબીર પાડવામાં આવ્યું.

આ રીતની દંતકથાઓ કબીરને માટે ચાલે છે, પણ આટલું તો ચોક્કસ છે કે, કબીર કાંઇ આ નિરૂ નામના જુલૈયાનો ખરો છોકરો ન હતો, પરંતુ કબીરનું લાલન પાળણ નિરૂએ કર્યું હતું એ વાત સિદ્ધ છે, અને સર્વ કબીર પંથીઓ તે વાત કબુલ રાખે છે, જે વાત કબીરજીનાં એક ભજનમાં તેણે ગાઇ હોય એમ લાગે છે, કે જ્યાં કબીર જણાવે છે કે હું તુરતજ વણતનું કામ છોડી દઇ, હરિનાં કિર્તનો ગાવામાં મચ્યો રહીશ. બીજાં એક પદમાં તે જણાવે

છે કે પુર્વ જન્મમાં તે એક બ્રાહ્મણ હતો. પણ તે ભવમાં રામભજન કરવામાં તેણે આળસ કરી હતી, માટે હાલમાં તે એક ઝુલૈયા તરીકે અવતર્યો હતો. સર્વ દંતકથામાં જે પહેલી કહી ગયા કે, કબીરની માતા એક બ્રાહ્મણ વિધવા હતી, તે વાત ઘણુકો માન્ય રાખે છે.

કબીરનાં બચપણની વાતો.

કબીર બાળપણથીજ શબ્દોચ્ચાર કરતો હતો; નહાનપણમાં એક છોકરા તરીકે પણ કબીર પોતાના રમતયાલ હિન્દુ–મુસલમીન સાથીઓને ફરિયાદ કરવાનું કારણ આપતો હતો. રમતાં રમતાં તે "રામ રામ" અને "હરિ હરિ" કરી બુમો પાડતો હતો, જેથી મુસલમીનો તેને કાફર કહેતા. આના જવાબમાં તે જણાવતો કે "જે કોઇ બીજાને નાહક મારે, જુઠો વેશ બતાવી જગતને ઠગે, દારૂ પીએ, અને ન ખાવાની વસ્તુ ખાય, પારકો માલ મારી જાય, વગેરે, વગેરે, નાલાયક કામો કરે તેજ ખરો કાફર કહેવાય," જે માટે તે બોલતો કે

ગલા કાટ બિસમિલ કરે, વોહ કાફર બેબુઝ
ઔરનકો કાફર કહે, અપનાં કુફર ન સુઝ.

અર્થ, જે કોઇ બીજાનું ગળું કાપે અને વળી તે કાપતાં પરમાત્માનું નામ લે, તે ખરો કાફર (અપવિત્ર) છે. તે બીજાને કાફર કહે છે, પણ તેને પોતાનું નાલાયકપણું દેખાતું નથી.

એક દહાડો તે કપાળે તિલક ખેંચી ગળામાં જનોઇ પહેરી "નારાયણ નારાયણ" કરી પોકારવા લાગ્યો. મુસલમીન વણકરનાં છોકરાનાં આ કાર્યથી, બ્રાહ્મનો ઉસ્કેરાઇ ગયા; તેઓએ પોતાના ધર્મની હાંસી થતી જોઇ તે માટે વાંધો ઉઠાવ્યો અને બોલ્યા કે "તેં તો આમ કરી વિષ્ણુરૂપ અખત્યાર કર્યો છે. 'નારાયણ નારાયણ' તથા 'ગોવિંદ' વગેરે તું બોલે છે, તે તો અમારો ધર્મ છે." આના જવાબમાં કબીરે નીચે પ્રમાણે કહ્યું:—

(૧)

મેરી જીબ્યા બિષ્ણું, નેની નારાયણ, હિરદે બસે ગોવિંદા;
જમદ્વારે જબ પુછે સબબરે, તબ કયા કરોગે મુકંદા!

(૨)

હુમ ઘર સુત, તુમે નિત તાંના કંઠ, જને તુમારે;
તુમ નિત બાંચન ગીતા ગાયત્રી, ગોવિંદ હરૂદય હુમારે.

(૪)

હુમ ગોરૂ, તુમ ગવાલ ગુસાઇ, જનમ જનમ રખવારે;
કબ નહિ વારસો પાર ચરાય, તુમ કૈસે ખસમ હુમારે!

(૪)

તુમ બ્રાહ્મણ, મેં કાશીકો જુલૈયા, બુજો મેરા જ્ઞાન;
તુમ નિત બોજત ભુપતિ રાજે, હરિ સંગ મેરા ધ્યાંન.

અર્થાત, મારી જીભજ વિષ્ણુ છે, મારી આંખો નારાયણ છે અને મારાં હૈયામાં "ગોવીંદ" વસેલો છે, પણ તમો તમારા મરણ પછી ઇશ્વરને શું જવાબ દેશો?

હું વણકર હોવાથી મારે ઘર સુતરના તાણાથી કપડાં સદા વણાય છે, અને તમો પવિત્ર જનોઇ પહેરો છો; તમો પણ ગીતા અને ગાયત્રી (અમસ્થા) મોઢથી વાંચો છો જ્યારે "ગોવીંદ" તો મારાં અંતઃકરણમાં વસેલો છે.

હું તો ઘેટો છું, અને તમે બ્રાહ્મણ એટલે જન્મોજન્મનાં ઘેટાંનાં (માણુસ જાતના) ભરવાડ અને રખેવાળ કહેવાવો છો, તો તમારી ફરજ છે કે તેઓને પાપમાંથી બચાવો, અને નહીં તો તમો અમારા સ્વામી (ગોર) કેમ થઇ શકે!

તમે તો બ્રાહ્મણ છો અને હું તો કાશીનો માત્ર એક જુલૈયો (વણકર) છું, તોપણ તમો મારી વાત સાંભળો કે તમો નિત્ય વેદ વાંચવા છતાં દુનિયવી રાજપાટ (માલમતા) શોધતા ફરો છો, જ્યારે મારૂં મન હરિ (પરમાત્મા)માંજ છે.

આવા આવા તાણાવાણીથી કબીર બ્રાહ્મણોને માહુત કરતો હતો.

કબીરે ગુરૂ કેમ મેળવ્યો ?

હિન્દુ અને મુસલમીન બન્ને વારંવાર, કબીરને નિગુરા અને ગુરૂ વગરનો છે એમ કહી પજવતા હતા, એટલે આ આહુતાન દુર કરવાનો કબીરે નિશ્ચય કર્યો. આ વખતે જોકે તે પોતાના શ્રીરામના રટણમાં એકતાર બની, હંમેશાં રહેતો હતો છતાં પોતાને માથે કોઇ સમર્થ સદગુરૂ નહિ હોવાથી, કોઇ સમર્થ સદ્ગુરૂ શોધી, પોતાને શીરે સ્થાપવાની તિવ્ર ઇચ્છા તેને ઉત્પન્ન થઇ હતી. કારણ કે તે જાણતો હતો કે સુરપતિ ઇંદ્રે પણ બ્રહ્માજીને ગુરૂ કર્યા હતા. જનક રાજાએ અષ્ટાવક્રને અને રામચંદ્રજીએ પણ વશિષ્ટને ગુરૂ કર્યા હતા. શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માને પણ ગુરૂ કરવા પડયા હતા. એમ દરેકને ગુરૂ કર્યા વિના ચાલ્યું ન હતું. કારણકે તે જાણતો હતો કે ગુરૂ વિના જ્ઞાન નથી, જ્ઞાન વિના મોક્ષ નથી અને મોક્ષ વિના જન્મ મરણ જીતી શકાય તેમ નથી.

ઘણા લોકો મનને ગુરૂ માની જીવન મુક્ત બનવાની, મેરૂ પર્વતને પેલે પાર પોંહોંચી જવા જેવી મોટી આશા રાખે છે, પણ જે જગ્ત પ્રસિદ્ધ વાત છે તે તેઓ જાણતા નથી કે પારકી માતાજ કાન વીંધે છે. પોતે વૈદનો ધંધો કરતો હોય છતાં, પોતાનો રોગ પોતે જાણીને મટાડી શકતો નથી, પણ બીજો વૈદજ મટાડી શકે છે. માણસથી પોતાના બરડાની કરોડ જોઇ શકાતી નથી પણ પારકોજ જોઇ શકે છે.

આપણું મનથી આપણે ગમે તેવું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી જીવનમુક્ત બનવાની આશ રાખીએ, પણ આપણું મન કેવા પ્રકારના ઉપદેશથી કેળવાશે અને કયું જ્ઞાન આપણું અજ્ઞાન આવ્રણ દુર કરવાને સમર્થ થઇ શકશે, તથા કયો રસ્તો પોતા માટે અનુકુળ થઇ પડે તેમ છે, તે પારકો પુરૂષજ જાણી શકે છે માટે દરેકને માથે પોતપોતાનો સદ્ગુરૂ હોવોજ જોઇએ, એમ શ્રુતિ, સ્મૃતિ અને ચારે વેદો પણ સ્પષ્ટ દર્શાવે છે.

પતિ વિનાની વિધવાનો સંસાર જેમ સુનો છે, જેમ પતિવૃતા સ્ત્રીને વ્યહુવાર અને પરમાર્થમાં પોતાનો પતિ સંસાર સાગરથી તારનાર નૌકારૂપ છે, તેવીજ રીતે પુરૂષને તેનો સદ્ગુરૂ છે. પતિ વિનાની સ્ત્રી જેમ ન ધણીઆતી કહેવાય છે, તેવીજ રીતે ગુરૂ વિનાનો પુરૂષ તે નગરો કહેવાય છે. બારાક્ષર અને બારાક્ષરી જાણ્યા વગર આપણાથી કોઇ પણ પુસ્તક વાંચી શકાતું નથી. તેવીજ રીતે સમર્થ સદ્ગુરૂને શોધ્યા વગર યથાર્થ આત્મસ્વરૂપનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થઇ શકતુંજ નથી. સદ્ગુરૂ વગર પોતાના સ્વધર્મનું યથાર્થ સ્વરૂપ સમજી શકાતું નથી.

આ સંસાર એક ભુલવણી રૂપ છે, અને તેમાં આપણે સર્વે ભુલા પડેલા છીએ. આ ભુલવણીના બનાવનાર નૃપતિ, શ્રી ઇષ્ટ પરમાત્મા છે, અને તેમણે તે ભુલવણીના સ્થળોમાં પ્રત્યેક સ્થળે સદ્ગુરૂરૂપ પોતાના ભોમિયાઓને ગોઠવી દીધેલા છે, કે જે ભોમિયા વગર આપણે આડે રસ્તે ચડી લુંટાઇએ છીએ. જેમ કોઇ ભૂલા પડેલા ધનીક મનુષ્યને, તેનું ધન વીગેરે લુંટી લેઇ, તેની આંખોએ પાટા બાંધી કોઇ વિકટ જંગલમાંના ઝાડ સાથે તેના હાથ પગ બાંધી દઇ, લુટારાઓ ચાલ્યા જાય, અને તેથી તે ભુલો પડેલો માણુસ રડારોળ કરી રહ્યો હોય, એટલામાં કોઇ દયાળુ મહાત્મા આવી તેને ઝાડ સાથેના બાંધેલા બંધથી છુટો કરી, તેની દુઃખદાયક

હકીકત સર્વ સાંભળી, તેને તેના સ્વદેશે જઇ પહોંચાડી આવે, તેવીજ રીતે, આ સંસાર રૂપ ભુલવણીમાં આપણે જે ભુલા પડેલા છીએ, કે જ્યાં માયાના આવરણ રૂપી ચોરીએ આપણું જ્ઞાન રૂપી ધન લુંટી લઇ, આપણી આંખે અભિમાન રૂપી પાટાઓ બાંધી, મમત્વ રૂપી ઝાડની સાથે, આપણને તૃષ્ણા રૂપી દોરાથી જકડીને બાંધી દીધેલા છે; જેમાંથી સમર્થ સદ્ગુરૂ રૂપ કોઇ દયાળુ ધર્માત્મા આવી, આપણા બંધનો તોડીને, આપણા સ્વઃસ્વરૂપ રૂપી સ્વદેશે લઇ જઇ ઠેઠ પહોંચાડે છે. માટે જો આપણે માથે સદ્ગુરૂ ન હોય તો પેલા ભુલા પડેલા, લુંટાયલા, અને ઝાડ સાથે જકડીને બંધાયલા પુરૂષની પેઠે, રડારોલ કરી ટળવળીનેજ આપણો અંત આવવાનો. આ પ્રમાણે વિચાર કરતાં કબીરદાસને સદ્ગુરૂ કરવાની આવશ્યકતા સમજાઇ, અને તેથી પોતાને માથે એવો કોણ સમર્થ સદ્ગુરૂ સ્થાપવો, તેનો નિશ્ચય કરવાની ચિંતામાં પડયા. આ પ્રમાણે ચિંતાગ્રસ્ત બની, કબીરદાસ પોતાના આંગણામાં તુલસી ક્યારા પાસે એકલા ઉઘાડે શરીરે બેસી રહ્યા હતા, તેવામાં વૃષારૂતુનું વદપક્ષ હોવાથી રાત્રિ પડી, ચારે તરફ વરસાદનું જોર વધી જવાથી ઘનઘોર અંધારૂં છવાઇ રહ્યું હતું. મોર તથા ચકવી સાક્ષીવત સ્થિર થઇ ગયાં. તમરાં અને દેડકાં બીવરાવવા લાગ્યાં. વિજળીના બકારા થવા લાગ્યા; શિતળ વાયુની લ્હેરો વાવા માંડી, ચાતક પક્ષિએ પિયુ પિયુનો ઉચ્ચાર કરવો શરૂ કર્યો; મેઘ રાજાની પધરામણીની નોબત ગડગડવા લાગી કે તુરતજ થોડીવારે મહા ગંભીર શબ્દથી અવાજ કરતા મેઘરાજા પધાર્યા; અને એવા જોરથી તેમણે વૃષ્ટિ કરવા માંડી કે મોટા મોટા પાણીના ધોધ પૃથ્વીપર ધસી આવ્યા. વનલતાઓ ઝાડની સાથે વીંટળાઇ વળી. સુરપતિ ઇંદ્ર રાજાએ રંગ બે રંગી ચાપ ચડાવી દીધું. વાદળીઓ આકાશમાં સુર્યને ઢાંકી એક વસ્ત્રરૂપ બની રહી હતી. દેડકાં અને તમરાંના

શબ્દ રૂપી ઘુંઘરીઓ ધમ ધમ ગાજી રહી હતી. મેઘના ગડગડાટ રૂપી મૃદંગનો ધ્વનિ કાને પડી રહ્યો હતો, વિજળીના ઝબકારા રૂપી પુષ્પના મોટા ગોટાઓ જાણે ઉપરાઉપરી ફેંકાઇ રહ્યા હોય તેવું જણાતું હતું. અને જાણે વાદળરૂપી ફાનસમાં વિજળી રૂપી દીવો થયો હોય તેવું આ અંધારી ઘોર રાત્રીએ જણાતું હતું આ પ્રમાણે નવીન જળ આપનાર વરસાદ ઝડી બંધ પડી રહ્યો હતો અને પૂર્વનો પવન વેગથી વાયા કરતો હતો. આટલું બધું છતાં જેમ મેરૂ પર્વત ડગે નહીં તેવી રીતે આપણા પ્રેમી ભકત કબીરદાસ, આંગણાંમાં બાહેર જ્યાં ઉઘાડા દિલે બેઠેલા હતા ત્યાંથી એક તસુ પણ ડગ્યા ન હોતા. પણ પરમાત્માજ જ્યારે સદગુરૂ પ્રાપ્ત કરવાનો સત્ય માર્ગ સુઝાડે ત્યારેજ ધીમેથી ઉઠી ઘરમાં જવું, એવી દ્રઢ ભાવના કર્યા કરતા હતા. એટલામાં નીચે પ્રમાણે આકાશ વાણી થઇ.

દોહો.

બેટા ચિંતા કર નહી, કર ગુરૂ રામાનંદ.
ચેલો તો કરશે તને, ટળશે સહુ જગ ફંદ.

આ શબ્દો શ્રવણુ પડતાંની સાથે કબીરદાસ ઉઠી ઘરમાં ગયા કે તરતજ મધ્યરાત્રી વિતવા આવી પ્રાતઃકાળ કયારે થાય અને કયારે રામાનંદ સ્વામિનું દર્શણ પ્રાપ્ત થાય તેને માટે અધીરા બની પાછા વિચાર વમળમાં પડી ગયા, અને પોતાના મન સાથે શંકા કરવા લાગ્યા કે રામાનંદ સ્વામિ મલેચ્છને ઉપદેશ આપી શિષ્ય બનાવતા નથી તો મને શી રીતે સ્વિકારશે. પણ સાચી વાત મારા રામજી તેમને જણાવશે. હરકત નહીં મારા પ્રાણાધાર સિતાપતિનું આજે વચન થયું છે, તો તે કદી કાળે પણ અફળ થનાર નથી. માટે પ્રથમ ત્રીજા પોહોરે ગંગાએ સ્નાન કરી સ્વામિના આશ્રમ નજીક આવેલા ઘાટના પગથીયાં ઉપર બેસી, પ્રાતઃ-કાળમાં સ્વામિ કથા કરે તે શ્રવણુ કરૂં અને કથાની સમાપ્તિ થવે શ્રવણુ કરવા આવનાર પુરુ-

વાસીઓ વેરાઇ જશે. પછી ઉપદેશ લેવા સંબંધી સ્વામિને અરજ કરીશું; પછી તો સિતાપતિ કરે તે ખરૂં. આ પ્રમાણે પોતાના મન સાથે નિશ્ચય કરી, રાત્રી વીતી એટલે, કબીરદાસ સત્વર ઉઠીને ગંગાએ સ્નાન કરવા ચાલ્યા ગયા. ગંગા નદીપર આવી જુએ છે તો એક કીડી સરખીનો પણ સંચાર થતો જણાતો ન હતો. પતિતને પાવન કરનારી, સાક્ષાત શ્રી શંકર ભગવાનની જટામાં રેહેનારી, ઉજવળ કાંતિવાળી નિર્મળ ગંગામાતા આ વખતે મંદ પ્રવાહથી વહ્યે જતી હતી, તેમાં કબીરદાસે સ્નાન કર્યું અને ધોએલું વસ્ત્ર પહેરી, ઘાટનાં પગથીયાં ઉપર સુતે સુતે હાથમાં તુલસીનું સ્મરણી લઇ, પોતાના રામજીનું એકાગ્રહચીતે અંતઃકરણમાં રટણ કરવા માંડયું. એમ કરતે કરતે નિત્ય નિયમ પ્રમાણે રામનંદ સ્વામિ પોતાની શૈયામાંથી ઉઠી શૌચ સ્નાનાદિક અર્થે ઘાટનાં પગથીયાં ઉતરી, ગંગામાં જળ ભરવા માટે જતા હતા, તેવામાં લાંબા થઇને ઇષ્ટ સ્મરણ કરતા પડેલા આપણા કબીરદાસને અંધારૂં હોવાથી અજાણપણે સ્વામીના જમણા પગની પાવડીની ઠોકર જમણે કાને વાગી. એકદમ 'અરે રામરે! પાવડી એવી સખત વાગી કે મારા જમણાં કાનમાંનો પડદો ફુટી ગયો.' એમ કહી કાને હાથ દઇ કબીરદાસ ઉભા થઇ ગયા; અને જાણે ઘણુંજ વાગ્યું હોય તેવો ડોળ કરવા લાગ્યા આવો ડોળ કરવાનો કબીરદાસનો શુભ હેતુ શો છે તે વાંચક વર્ગને સાધારણ બુદ્ધિથી જણાઇ આવશે. છતાં જણાવવું જોઇએ, કે તે ફકત હેતુ સ્વામિનો ઉપદેશ લેવાની ખાતરજ હતો. સ્વામિનો, તેને દરદથી બુમ પાડતો જોઇ ઘણી ઘણી દયા આવી, જેથી તેના જમણા કાન આગળ મુખ રાખી, હાથ ફેરવી, ફુંક મારતા મારતા કહેવા લાગ્યા 'બેટા રામ રામ કરો, સબ મીટ જાયગા.' ઘોર અંધારી રાત્રી હોવાથી રામાનંદ સ્વામી, કબીરદાસને ઓળખી શકયા ન હતા. કોઇ પણ જીવને અજાણપણે વાગી જવાથી, દયાજનક થઇ જવાના જેવો તત્વવિદ પુરૂષોનો કુદરતી સ્વભાવ હોય છે, તેવાજ સ્વભાવથી ઉભા રહી,

કબીરદાસને વાગેલું મટાડી દેવામાં ગુંથાયા હતા. આ પ્રમાણે કબીરદાસના જમણા કાને સ્વામિએ છ ફુંક મારી તેને કહ્યું કે "કયોં બેટા, અબ કાનમેં, કોઇ ભી જગે દરદ હોતા હુયે?"

કબીરદાસ—ગુરૂ કૃપાળુ કાનકા દરદ તો કબસે મિટ ગયા હય; પરંતુ મેરા અબ ભવોભવકા દુઃખ દુર હુવા હય રામજી.

રામાનંદ—કૌન મ્લેચ્છ કબીરા! યહાંપર ઇતના જલ્દી કયું સોયા હુવા થા?

કબીરદાસ—ગુરૂદેવ, મેરે રામજીકી એૈસીહી ઇચ્છા હુઇ કે આપકા શરણ લેના જો આજ આપકી કૃપાસે પ્રાપ્ત હુવા, દુઃખ સબ દુર હુવા, યે કબીરા! અબ આપકા તન મન ઓર ધનસે ગુલામ હુવા. અબ આપકા દીયા હુવા રામમંત્ર, રાત દીન આપકી સેવામેં ઇસ શરીર કો રખકે, મનમેં જપુંગા, ન તિન કાળમે કોઇસે ડરૂંગા. મેરે જીવનજાન હૃદય કમળ બીરાજીત શ્રી રષિકેશ મેરે રામકો કભી ન બિસરૂંગા, અબ આપ ચ્હાય સો કરો; ચ્હાય ગુરૂ તારો યા મારો. ચ્હાય જો મુજકો કર ડારો રામજી. (સ્વગત) રામજી શ્રી રામ રામ રામ.

રામાનંદ—બેટા કબીરા! હમને તો તુજકો આજસે બેટા બનાયા; પરંતુ સારી કાશીપુરીમે જો અજ્ઞાન લોક હય, વો જહાંતક ન સમજે, વહાંતક હમારે તુમારે નિંદાપાત્ર ઉનકો બનવાયા. કયોં કે સ્વતઃ કાશીરાજા એૈાર ઇસકી રૈયત, જાનતી હય કે કબીરા મ્લેચ્છ હય, ઓર ઉસકો બ્રાહ્મણ વર્ગ કભી ઉપદેશ ન દે શકતે હય, બલ્કે મ્લેચ્છકા સ્પર્શભી કિંચિત ન કર શકતે હય!! મ્લેચ્છ કબીરેકો સ્વામીજીસેં રામનામ કયોં દિયા જાય, એૈસા કહા કરેંગે એૈાર સબકો માલુમ હય કે તેરા તનું મ્લેચ્છ

હય; પરંતુ રામજીકી કૃપાસે તેરા લિલા વિગ્રહ તનુ હમ જાનતે હય, જીસ્સે ઉન અજ્ઞાનીઓસેં કેવલ નિડર રહેતે હય ઉનકો સમજાયંગે, હર દ્રષ્ટાંત દે મનાયગેં. હમને જો તુજકો આજસે બાલકા બનાયા હય, વો ચારહી જુગમે રામજીને ફરમાયા હુવા ઝાહીર ફરમાન હય. જીસ વાસ્તે હમ સબકો રામજીકી ઇચ્છાસે ઉત્તર દે દેંગે; પરંતુ બેટા કબીરદાસ! તુમ્હારી રામનામકી સચ્ચી કમાઇકી કસોટી અબ કાશી રાજા કરનેકે લિયે કુછ તંત્ર રચેગા. જો વ્યક્તિ તુમ્હારી પરિક્ષા લેનેકે વાસ્તે અગર ચાહ કર લે તો, આપ બેધડક હોકે બરાબર પરિક્ષા દેના; કસોટીમેંસે કભી ડરકે ભાગના નહીં. સચ્ચે પ્યારે રામકે અંદર પૂર્ણ શ્રદ્ધા રખકે ઇષ્ટમંત્ર કે જાપ નિશ-દીન કરતેહી રહેના. તો તિન કાલમેં બેટા તેરા કોઇ નામ ન લે શકેગા, તેરા એક બાલભી કિસીસેં બાંકા ન હો શકેગા, જા બેટા હમારી આશિશ હય. હમે બેપરવા મસ્ત રામકો કયા વિશ્વકી દરકાર હય. હમારે રામજી વિશ્વનાથ હમારે પર સદા કૃપાળુ રહેતે હય. હમારી કમાઇકો જાનતે હય."

આ પ્રમાણે કબીરદાસને રામાનંદ સ્વામિ ઉભા ઉભા સદ્બોધ આપ્યા કરતા હતા. વળી તેને અંતઃકરણ સહીત અજ્ઞાન અને જ્ઞાનનાં લક્ષણો અને, અને તેનો ધર્મ સારી રીતે સમજાવ્યા કરતા હતા. જ્ઞાનની પ્રવૃતિ વા નિવૃતિને અર્થે જ્ઞાની આગ્રહ રાખતો નથી, કારણ કે તેને ખબર છે કે પ્રવૃતિ અને નિવૃતિ એ સઘળા મનનાજ ધર્મો છે. નિષ્કેવળ ચિન્મય સ્વરૂપ સર્વધાથી રહીત છે અને જ્ઞાનીના જ્ઞાનની પરાઅવધીએ "सर्व धर्मान परितज्य मामेकं शरण व्रजेत." એ વાકયથી શ્રી કૃષ્ણ ભગવાને અર્જુનજીને શ્રીમદ્ ભગવદ ગીતામાં

કહેલાં વાક્યાનુસાર સર્વ ધર્મનો ત્યાગ અને માત્ર એક શ્રી ઇષ્ટનું શરણુજ તે જ્ઞાનીને રહે છે, વિગેરે ઉપદેશ કબીરને દેતાં દેતાં, પ્રાતઃકાળનો પ્રથમ પ્રહર વીતી ગયો પણ સ્વામિ ઉભા રહ્યા હતા.

આ પ્રમાણે સ્વામી તથા તેમના શિષ્ય કબીરદાસ, બન્ને જણા ઘાટના પગથીયાં ઉપર સામા ઉભા છે, સ્વામી ઉપદેશના વચનો કહ્યા કરે છે, આપણા પ્રેમી કબીરદાસ એક ચિતે શ્રવણ કર્યા કરે છે; એટલામાં સ્વામીએ પ્રાતઃકાળ થવાથી સ્નાનધ્યાન દર્શનાદી કાર્યો નિમીતે, લોકોની આવજા શરૂ થઇ ગયલી જોઇ કે સમય ઘણો વીતી જવાથી અને હજી સ્નાન ધ્યાન ધુપ દીપ પુજન અર્ચન વિગેરે કરવાનું બાકી રહ્યું હતું તેથી, ઉચું જોઇ એકદમ ચોંકયા, અને કબીરને કહેવા લાગ્યા કે "બેટા; હમ સ્નાનાદિક કાર્યો કરનેકે લીયે, ગંગાકો જાતે હૈ, તુમકો કથા શ્રવન કરનેકી ઇચ્છા હોવે તો બયઠો. અભી કથાકા પ્રારંભ કરેંગે."

કબીરદાસ—ભવોભવ સ્વામી, મેરેકો મેરે રામજીને બડી નિવૃતિ દી હય, બડી કૃપા કી હય, યે ગુલામ તો રાતદીન અબ આપ સદ્ગુરૂ સમીપ નિવાસ કરેગા. પ્રસાદ લેનેકી રામજી જબ ઇચ્છા હોગી, તબ ઇશ્વર ઉધર થોડી દેર જાકે પાયગા; પશ્ચાત સત્વર આ જાયગા—

રામાનંદ—બેટા જૈસી તેરી ઇચ્છા! મંદીરમેં કિવાં આશ્રમમેં કુત્તા ન ચલા જાય દેખતે રહના. હમ શોચ સ્નાન કરકે અભી આવત હૈ.

આટલું કહી રામાનંદ સ્વામિ વિદાય થયા અને તેમના શિષ્ય આપણા પ્રેમી કબીરદાસ ગુરૂ મહારાજની આજ્ઞા મુજબ, આશ્રમમાં સરત રહે તેવી રીતે આશ્રમની છેક નજીક બાહેર દ્વારપાળની પેઠે પગથીયાં ઉપર બેસી રહ્યા. સ્વામિ સ્નાન કરીને આવ્યા તે વખતે કથા શ્રવણ કરવા આવનાર પુરવાસીઓ એકઠા થઇ ગયા હતા, અને

દરરોજના વખત કરતાં આજે કથાને ઘણીવાર થએલી જોઇ માંહો-માંહે તેનું કારણ શું હશે, તે શોધવા લાગ્યા. સ્વામિ રામાનંદ તો આવીને આડો પડદો નાંખી પોતાના ઠાકોર મંદિરની સેવા કરવા મંડી પડયા. ઠાકોરજીને ચડાવવાને ફુલનો હાર સાંકડો હોવાથી, ભગવાનના ગળાંમાં આવી શકતો ન હતો, અને જો પરાણે ઠાકોર-જીનાં ગળામાં હાર પહેરાવે તો ઠાકોરજીના માથાપરનો મુગટ પડી જાય તેવી તેમની ધાસ્તી લાગતી હતી. રામાનંદ સ્વામિ ભગ-વાનનાં ગળામાં હાર કેવી રીતે આરોપવો તેનો વિચાર કરતાં ઠાકો-રજી સમીપ ઉભા રહ્યા હતા. દરરોજ કરતાં કથાને વાર ઘણી લાગી હતી, અને ઠાકોર સેવામાં પણ, ઉપલાં કારણને લીધે વખત જવા લાગ્યો; તે જોઇ લોકો ઘણું અકુળાયા. અને કહેવા લાગ્યા કે "સ્વામિજી આજ તો હદ કરતાં વધારે સેવાને વાર લાગી, અને દર્શન ન થયાં. માટે કૃપા કરી જલ્દી પાર લાવો."

આ પ્રમાણે લોકોને અકુળાયલા જોઇ પગથીયાં ઉપરથી આપણા કબીરદાસે ઘાંટો પાડી કહ્યું કે "સ્વામીજી હાર છોટા હૈ, જીસ્સે આપ સંકોચ કરતે હો, ઔર કભી પુષ્પમાલા રામજીકે ગલેમેં આરોપનેસેં તો રામજીકા મુકટ ગીર જાનેકા આપકો ભય લગતા હૈ; જીસ્સે ઠાડે રહે હો, તો યે આપકા બાલકા કબીરકી અરજ હૈં, કે પુષ્પમાલા ચ્હાય જીતની છોટી હો, પરંતુ ઉસકો બીચમેસે તોડકે, કભી રામ-જીકે ગલે, આરોપોગે તો નિસંશય પ્હેના શકોગે." આ પ્રમાણે કબી-રદાસે પડદા માંહેની વાત જાણી લેઇ, તેનો સ્વામિને ખુલાસો કરી આપ્યો, જેથી સ્વામિએ તે પ્રમાણે ઠાકોરજીને હાર પ્હેરાવી દીધો; અને આરતી વીગેરે કરી પડદામાંથી બાહેર આવી બધા પુરવાસી-ઓની વચ્ચે કબીરદાસને કહેવા લાગ્યા કે.

"બેટા કબીરા, નહીં નહીં તું સર્વજ્ઞ સિદ્ધ પુરૂષ હૈ, ઐસા આજ હમકો નિશ્ચય હુવા. લોક ચ્હાય વો કહે પરંતુ હમને તુજકો

હમારા પરમ પ્રિય બાલકા મનાયા.” આ રીતનાં સ્વામિનાં વચન સાંભળી પુરવાસીઓ એકદમ ચોંકી ઉઠી, સ્વામિને કહેવા લાગ્યા કે,” અરે સ્વામિ, કબીર તો મલેચ્છ છે અને તેને આપે ઉપદેશ આપી શિષ્ય બનાવ્યો, એ કંઇ ઠીક ન કરયું. એ તો આપે ધર્મ વિરૂદ્ધ પગલું ભર્યું. લોકોમાં ખોટું કહેવાશે અને મલેચ્છને ઉપદેશ આપ્યો તેથી અને કબીરે મલેચ્છ થઇ હિન્દુ ધર્મ સ્વીકાર્યો તેથી, તમો બન્નેની હાંશી થશે, પછી આપ જ્ઞાની યોગિંદ્ર પુરૂષ છો એટલે આપને અમારે વિશેષ કહેવું ઘટતું નથી. કારણકે આપ મોટા છો.”

આ પ્રકારના વચનો પુરજનો જે કથા શ્રવણ કરવા આવેલા તે સ્વામિને કહી રહ્યા છે; એટલામાં કાશી રાજા શીલનિધીની સ્વારી નિત્ય નિયમ પ્રમાણે ગુરૂ આશ્રમે કથા શ્રવણ કરવા અર્થે પધારી, અને સૌ પોતપોતાના સ્થાને વિવેક સહિત બેસી ગયા; અને રામાનંદ સ્વામિ પણ કથા કહેવાને પોતાને આસને બીરાજ્યા. રાજા શીલનિધીને પણ રામાનંદ સ્વામિએ કબીરને શિષ્ય બનાવ્યા, તે વાતની ખબર પડી હતી; જેથી રાજાએ પણ લોકની પેઠે સ્વામિજીને વિવેક સહીત ઠપકો દેવા માંડયો; પણ રાજા પોતે સ્વામિજીનો શિષ્ય હતો, જેથી વધારે બોલી ન શકયો. આ સઘળાનું કહેવું બધું સાંભળી લઇ. પછી રામાનંદ સ્વામિ, સર્વનાં મનનું સમાધાન કરવા અર્થે પ્રત્યુત્તરમાં નીચે પ્રમાણે કહેવા લાગ્યાઃ

“મહાશયો, કબીર મલેચ્છ નહીં હૈ, પરંતુ એક સાંકેતિક લીલા વિગ્રહ રામજીકી ઇચ્છાસે પ્રગટ હુવા તનુ હૈ, વો પુરૂષ હૈ સો, હિન્દુ મુસલમાન દોનોકો સમાન હૈ. તુમ અંતઃકરણસહ અજ્ઞાન આવ્રણસે મનકે ધર્મોકો સ્વયં આત્મામે નિરોપણ કરતે હો ઓર હમ અંતઃકરણસે રહીત હોકે જ્ઞાનકી પ્રાપ્તિ કરકે મનકે ધર્માકા ત્યાગ કરકે, સર્વત્ર અપને આત્મસ્વરૂપમેહી નિમગ્ન રહેતે હ.”

જ્યારે કોઇ સાધુ કબીરને ઘરે આવતો, ત્યારે હિન્દુ રાહરસમ મુજબ પોતાના ઓટલાની જગ્યા પોતે લીપી કરીને તે સાધુઓને બેસવા અને આરામ માટે સગવડ કરી આપતો, અને તેઓ માટે રસોઇ વગેરે કરી ખાવાનું પૂરૂં પાડતો અને એ રીતે સાધુ સંતોની આગતાસ્વાગતા કરવાને તે કદી પછાત પડતો હતો નહિ.

જ્યારથી કબીરને ચેલા તરીકે સ્વામિ રામાનંદે કબુલ રાખ્યો ત્યારથી કબીર નિત્ય પોતાના ગુરૂ પાસે જતો, અને તેમનાં તરફથી જ્ઞાન મેળવતો, તેમજ ત્યાં જે પંડિતો રામાનંદ સાથે વાદવિવાદ કરવા આવતા તેઓને પોતે જવાબ આપતો. પોતાનું વણકરનું કામ પણ ચાલુ રાખી તેમાંથી જે કમાઇ કરતો તેમાંથી થોડુંક પોતાની મા (થયલી) નિમાને આપતો, ને બાકી બધું એ સાધુસંતને જમાડવાને અને દાન ધર્મ કરવામાં ખરચતો. કહે છે કે કબીર પોતાનાં ઘરમાંથી કોઇની પણ જાણ વિના વારંવાર અલોપ થઇ જતો.

કબીરની [કહેવાતી] સ્ત્રી "લોઇ" ની હકીકત.

કબીરની સાથે એક લોઇ નામની સ્ત્રી હતી, તે માટે ઉપલી વેસ્તકોતની ચોપડીમાં એવું જણાવ્યું છે કેઃ—

કબીર જ્યારે ત્રીશ વરસની વયનો થયો ત્યારે એકવાર ગંગા નદીને કિનારે ફરતી એક વનખડી વૈરાગી ઝુપડી આગળ આવી પુગ્યો. તે ઝુપડીમાંથી એક તરૂણ વયની જુવાન કુમારિકા બાહેર આવી, તેણીએ કબીરને પૂછ્યું કે "તમે કોણ છો? અને તમારી જાત શું છે?' વગેરે, જેના જવાબમાં કબીરે માત્ર એકજ શબ્દથી જવાબ વાળ્યો કે "કબીર."

જે સાંભળી પેલી કુમારિકાએ કહ્યું કે "અત્યાર સુધીમાં અહિંયાં ઘણા સાધુસંતો આવી ગયા છે, પણ કોઇએ તમારી માફક પોતાનું નામ અને પોતાના પંથનું નામ એકજ આપ્યું નથી." કબીરે

જવાબ દીધો કે "બાઇ, તું કહે છે તે ખરી વાત છે." એટલામાં ત્યાં બીજા પાંચ સાધુઓ આવી લાગ્યા, જે સઘળા માટે પેલી છોકરીએ ઝુપડાંમાંથી દુધ આણ્યું ને પાંચે સાધુઓ પાસે અકેકો હડિયો મૂકી છઠો કબીર પાસે ધર્યો. બીજાઓ પોતપોતાનો હડિયો પી ગયા, પણ કબીરે તે ન પીતાં એમજ જમીન પર રાખ્યો, તેથી પેલી છોકરીએ કહ્યું કે "તમો દુધ કેમ નથી પીતા?" કબીરે જવાબ વાળ્યો કે "નદીને પેલે કાંઠે એક સાધુ છે તે આવવાનો છે, તે માટે રહેવા દીધો છે." પેલી છોકરીએ કહ્યું. "તમો તમારૂં પી જાઓ, તેને માટે બીજું લાવી આપીશ." આ સાંભળી કબીરે નિચે પ્રમાણે કહ્યું:—

"હમ શબ્દ અહારી હુયે" અર્થાત શબ્દબ્રહ્મ એટલે પરમાત્માનું નામ લઇનેજ હું જીવું છું.'

એટલામાં પેલો બીજો સાધુ ત્યાં આવી લાગ્યો અને કબીરે જે દડિયો ફાજલ રાખ્યો હતો તે માંહેલું દુધ તે પી ગયો. પેલી છોકરીને સાધુઓએ પૂછ્યું કે "બેહેન, તારાં માબાપ કોણ છે અને આ એકાંત જંગલમાં તું શા માટે રહેલી છે?"

તેણીએ જવાબ આપ્યો કે 'મારાં માબાપ કોઇ નથી; પણ મને એક સાધુએ ઉછેરી હતી, જે આ ઝુપડીમાં રહેતા હતા, પણ તે દેવલોક થયા છે. તે એક વનખડી વૈરાગી બાવા હતા, જે માત્ર દુધ પીને જીવતા હતા. જ્યારે પણ કોઇ બીજા સાધુઓ અત્રે આવી પુગતા ત્યારે તેઓની આગતાસ્વાગતા કરતા અને તે માંહેલા કોઇ મારે માટે પુછતા ત્યારે નિચે પ્રમાણે હકીકત કહેતાઃ—

"હું એક દિને ગંગામાં નાહાવા ગયો, ત્યારે એક ટોપલી મને નદીમાંથી હાથ આવી, જે ઉઘાડતાં માંહેથી એક સુંદર બાળક જણાયું. તે જીવતું હતું, જે ઉપર મને દયા ઉપજી તેથી હું તે બાળકને અત્રે

લાવ્યો અને મેં ઢાંનું દુધ પાઇને તેણીને ઉધારી. તે છોકરી જ્યારે મને હાથ આવી ત્યારે એક કામળીમાં વિટલાઇને રહી હતી, તેથી મેં તેણીનું નામ લોઇ (એટલે ધાબળી) રાખ્યું" એટલું બોલી તે કુમારીકા બોલી કે "તે લોઇ તે હું."

તે પછી કબીરની ગંભીરતા જોઇ તેણી બોલી કે "સ્વામિજી, મને એવો બોધ આપો કે જેથી મારાં મનની સમાધાની અને શાંતિ થાય." ત્યારે કબીરે તેણીની પવિત્રાઇ જોઇને ખુશ થઇ કહ્યું કે "હમેશાં સતનામ જપતી રહે અને સાધુસંતની સેવા કર." તેણીએ કબીર સાથે જવા માગ્યું, જે કબીરે હા પાડવાથી પેલી ઝુંપડી સાધુઓને સોંપી તેણી કબીર જોડે ચાલી.

એક સ્ત્રીને કબીરની સાથે આવતી જોઇને તેની મા નિમાએ ધાર્યું કે કબીર આ છોકરીને પરણીને લાવ્યો હશે, પણ ઘણાક દિવસો ગયા પછી, તેણીને જણાયું કે, આ રીતે તેઓ વર્તતાં નથી, ત્યારે કબીરને ઠપકો દઇ પૂછવા લાગી કે, "તું શા માટે આ છોડીને અત્રે લાવ્યો ?"

કબીરના (કહેવાતા) છોકરા "કમાલ" તથા છોકરી "કમાલી" વિષે ચાલતી દંતકથા.

કબીરના છોકરા "કમાલ" માટે પણ એવીજ વિચિત્ર વાતો મનાય છે. એક વેળા કબીર ગંગાના કાંઠે, શેખતાહિ કરી મુસલમાન આબેદ સાથે ફરતો હતો, એ વેળા શેખતાહિએ, એક નાનાં છોકરાંની લાશ તણાઇ આવતી દીઠી તે જોઇને, શેખતાહિએ કબીરને કહ્યું કે આ છોકરાને તારાં ચમત્કારીક બળથી સજીવન કર. કબીરે તે લાસને ઉપાડી અને તેના કાનમાં કાંઇક ગુપ્ત મંત્રો ભણી ગયો, જેથી પેલું છોકરૂં સજીવન થઇ રડવા લાગ્યું જે જોઇ શેખતાહિ અજબ થયો અને કબુલ કીધું કે કબીરનો ચમત્કાર ખરો છે.

તે બાળક છોકરો અતિ ખુબસુરત જણાયો. તેને પોતાને ઘરે લઇ જઇને પોતાને ત્યાં જે લોઇ કરી સ્ત્રી હતી તે બાઇને હવાલે કર્યો અને તેનું નામ "કમાલ" કરી રાખ્યું.

બચપણથી લોઇના હાથમાં રહેવાથી, "કમાલ તેણીને પોતાની માતાજ સમજતો હતો અને લોઇના ખોળામાં તે બાળકને રમતું જોઇને લોકો એમજ ધારતાં કે તે કબીરનોજ પુત્ર છે અને લોઇ તેની માતા છે. એવું સમજી કબીર પરણેલો છે એવું અનુમાન કરતાં.

એક વેળા, કબીરની નજદીકના એક પાડોશીની દુધમળ બાળકી મરણ પામી ત્યારે કબીર તેને ઘરે ગયો અને માગી લીધું કે આ મુવેલી બાળકીની લાશને મારે ઘરે લઇ જવા દેવી. તેની માંગણી કબુલ થતાં તે લાશને પોતાને ઘર લઇ જઇ, કમાલની પેઠે તેણીને પણ સજીવન કરી, અને તે બાળકીનું નામ "કમાલી" રાખી તેણીને લોઇને હસ્તક સોંપી. બન્ને બાળકો કબીરને ત્યાં ઉધરી મોટાં થયાં ને કબીરનીજ પેઠે શાલ વણવાનાં હુન્નરમાં પ્રવિણ થયાં. તેમજ કબીર પાસથી આત્મજ્ઞાનનું શિક્ષણ લેવા લાગ્યાં, જેથી કબીરની પેઠે તેઓને જ્ઞાન આવવા લાગ્યું.

કબીરજી તથા તેમના બેટા કમાલ વિષેની હકીકત.

કબીરજીને ત્યાં ઘરમાં એક મૂર્તિ હતી તેની હરહંમેશ તેઓ નિયમીત પુંજાપાત્રી કરી તથા પ્રસાદી અર્પણ કરી પછીથીજ ભોજન લેતા હતા. હવે કબીરજીને એક વખત બાહેરગામ જવું થવાથી પોતાના બેટા કમાલને તાકીદ ફરમાવી ગયા કે મારે આવતી કાલે બાહેરગામ જવું હોવાથી અને મારી અત્રેની ગેરહાજરીમાં જે મુજબ હું દેવીજીના પૂજાપાત્રી કરૂં છું તે મુજબ તારે પણ દેવીજીની નિયમીત પૂજાપાત્રી કરી તથા પ્રસાદી અર્પણ કર્યા પછીથીજ ભોજન

લેવું વિગેરે. એ મુજબ કમાલને તાકીદ ફરમાવીને કબીરજી બાહેર-ગામ ગયા. ત્યાર પછી જ્યારે કબીરજી બાહેરગામથી પોતાને વતન પાછા ફર્યા ત્યારે પોતાનો બેટો કમાલ દેવીજીની પુંજાપાત્રી કેવી રીતે કરે છે તેની તપાસમાં રહ્યા અને જ્યારે દેવીજીને પોતાના બન્ને હાથો બાહેર કાઢીને બેટા કમાલના હાથમાંની પ્રસાદી લઇને ખરેખર ખાઇ જતાં જોઇને ભારે આશ્ચર્ય પામ્યા. (સબબ કે કબી-રજીના હાથમાંથી કદી પણ એમ દેવીજી પ્રસાદી લઇને ખાતાં ન હતાં.) તેમજ બેટા કમાલની દેવીજી તરફનો ભારે ભક્તિભાવ અને પ્રીદાગીરી જોઇને કબીરજી તુરત નીચલો દુહો બોલી ઉઠયાઃ—

"પથ્થરમેંસે હીરો ભયો, હીરામેંસે લાલ
આધા ભગત કબીર ભયો, પુરો ભગત કમાલ."

અને ત્યાર બાદ બેટા કમાલને પુછયું કે તમે દેવીજીને પ્રસાદી ખવડાવાને કેવી રીતે શક્તિવાન થયા તથા તે કેમ બન્યું. ત્યારે કમાલે કહ્યું કે પેહેલે દિવસે હું આપના હુકમ મુજબ દેવીજીની પૂજાપાત્રી કરી, ભોજન લેવા આગમજ પ્રસાદી અર્પણ કરવા ગયો ત્યારે દેવીજી પ્રસાદી લેય નહીં—મેં ઘણી આજીજી કરીને દેવીજીને સમજાવ્યું કે મારા બાપને હાથની પ્રસાદી લેતા હતા, તો મારો શું કસુર છે કે મારે હાથની પ્રસાદી લેતાં નથી. એમ બે ત્રણ કલાક ભારે આજીજી કરીને દેવીજીને સમજાવ્યાં, પણ ફોકટ. હવે મને ભુખ પણ ઘણી લાગતી હોવાથી મારો સ્વભાવ કાબુમાં રાખી શકયો નહિ અને ભારે ક્રોધમાં આવી દેવીજીને ખાસડું લઇને મારવા ધસ્યો અને જણાવ્યું કે શા માટે મારે હાથની પ્રસાદી લેતાં નથી—કે તુરતજ દેવીજી પોતાના બન્ને હાથ બાહેર કાઢીને પ્રસાદી લઇને ખાઇ ગયાં, અને ત્યાર પછીથી દરરોજ દેવીજીએ પ્રસાદી લઇ ખાઇ જવાનું ચાલુ રાખ્યું છે.

કબીરના જમાઇ હરદેવની હકિકત.

જ્યારે પેલી છોકરી કમાલી વીશ વરસની થઇ ત્યારે એક રોજ તે કુવા ઉપર જળ ભરતી હતી, ત્યાં એક હરદેવ નામે પંડિત આવ્યો તેણે કમાલીને કહ્યું "સુંદરી! થોડું પાણી પાઇશ!" તેણીએ પાણી ભરી આપ્યું જે પીને પેલા હરદેવે પોતાની તરસ મટાડી. તે પછી તેણે પુછ્યું કે "તું કોણની છોકરી છે." કમાલીએ જવાબ દીધો, "વણકરની." આ સાંભળી પેલો પંડિત ગુસ્સે થયો અને બોલ્યો: "તેં મને નીતિથી હિણુ કર્યો, યાને મારી જાત વટલાવી." કમાલીએ કહ્યું કે: "એ હું કાંઇ નથી જાણુતી, ગમે તો મારા સ્વામીજી આગળ ચાલો?" બન્ને કબીર આગળ આવ્યાં. પડીતજી હજી પોતાની હકીકત કહેવી શરૂ કરે છે એટલામાં, કબીરે બધું પામી જઇ નીચે પ્રમાણે (દોહરામાં) કહેવું શરૂ કર્યું:—

રાગ–ભૈરવી અથવા આસાવરીમાં ગાવું.

પંડિત બુઝ પિયો તુમ પાની,
તુમેહ છુટ કહાં લપટાની—ટેક.

(૧)

મચ્છ કચ્છ યા જલમે વ્યાને, રક્ત ઝેર જલ ભરીયા;
ખાર પલાસ સભી બહિં આયે, પશુ પાણીમે સરીયા.

(૨)

છપન કોટી યાદવ સંહારે, પરે કાલકી ઘાટી;
પીર પૈઠ પેગમબર ગાડે, તનકી બની જો માટી.

(૩)

તા માટીકા ભાંડા ઘડયા, તામે ભરિયા પાની;
સો પાંડે તુમ પાની પીયા, તુમે સુગ કહાંસે આની?

(૪)

હાડ ઝરે ઝર માંસ ગરે, ગર દુધ તહાં તે આયો;
સો પાંડે તુમ પીવન બેઠે, કાંહે દોષ લગાયો?

(૫)

જુનો જુલાહે તનો જુલાહે, ઘાન જોલાહે લાઇ;
પાંચો કપડે ઉતાર ધરે, તુમ ધોબીમે સીંધ પાઇ?

(૬)

જો માખી વિષ્ટાકો ભખતી, ભખતી હસ્તી ઘોરા;
સો માખ ઉડ પાતાલ બેઠી, તાકો કરો ન બેરાં?
કહે કબીર સુનો હેં પાંડે, છાંડો મનકે ભરમા;
બેદ કિતાબ દોઉ ગહિ ડારો, રહો રામકી શરના?

(૧)

અર્થ—પાણી પીવા પહેલાં પંડિતજી આ તો કહો કે તમને છુટ કયાં કયાં રહી છે ને કયાં કયાં નથી?

આ પાણીમાં તો માછલાં દેડકાં, લોહી, ખાર, સડેલી વનસ્પતિ અને મુવેલાં પશુઓ વગેરે બધાંએ પડેલાં હોય છે.

(૨-૩)

કાળે (મોતે) કાંઇ કરોડો મનુષ્યોનો સંહાર કર્યો છે અને દરેક પગલે તમો કોઇકનાં મુએલાં શરીરની માટી ઉપરજ ચાલો છો, છતાં એજ માટીમાંથી બનાવેલાં વાસણોમાં પાણી પીઓ છો, તેથી કેમ તમે અભડાતા નથી?

(૪)

હાડકાં અને માંસ ગળી તેમાંથી દુધ (ગાય ભેંસના શરીરમાં) તૈયાર થાય છે અને તે દુધ તો તમો પંડિતજી વગર દોષે (શા માટે) પીઓ છો?

(૫)

જમતી વેળાએ તમે તમારાં કપડાં ઉતારી દૂર કરો છે કે રખે તે અભડાઇ જાય; પરંતુ જે ધોતિમાં તમો પોતે લપટાઓ છો તે ઝુલૈયા-વણુકરના (હાથની)જ વણેલી છે તેનું કેમ ?

(૬)

વળી જે માખી ગંધીલી ચીજો ઉપર બેસી તેનો ભક્ષ કરીને અહિં તહિં બેસીને દરેક જગ્યાને ભ્રષ્ટ કરે છે, તેજ તમારાં જમવાનાં ઠામ ઉપર પણ બેસી જમવાનું અભડાવે છે, તેને શા માટે નથી અટકાવતા ?

છેવટે કબીર કહે છે કે, ઓ પંડિતજી! આવા મનના ભ્રમો (વહેમો) મૂકી દયો અને રામની શરણે રહેતા જાઓ, અને ફલાણી ચિજથી (બાહેરથી) હું અભડાઇ જઇશ એવું કરવાનું છોડી દઇ પરમાત્માને મળવાની તજવીજ કરો.

આ વચનો સાંભળી પેલો પંડિતજી શાંત થઇ ગયો અને કબીર આગળ પોતાનું માથું નમાવી, વિનંતિ કરી કે મને વધુ બોધ આપો. કબીરે તેને સત–નામનો ઉપદેશ આપ્યો, અને કમાલી સાથે તેના વિવાહ કરી આપ્યા. આમાંથી જે સંતાનની ઉત્પતિ થઇ તેને “કબીર વંશ” કહે છે.

કબીરના ધર્મ લગતા વિચારો.

કબીર જન્મે મુસલમીન હતો, તેમજ તે સુફી પંથનાઓ સાથે મળેલો હતો એમ અનેક તર્કો ઉપરથી માની શકાય છે. એની મોટી ઉમેદ હિન્દુ અને મુસલમીન વચ્ચેનો અંતર—ભેદ કાઢી નાખવાની હતી. આથીજ એ એક મુસલમીન છતાં, કાશી બનારસમાં નિવાસ કરી રામાનંદના પંથીઓ સાથે ભેળાયો. એના ઉપદેશથી જુના વિચારના હિન્દુ અને મુસલમીનો બહુ કચવાતા હતા. આથી આ બન્ને તરફનાઓએ બાદશાહ સિકંદર લોદી સમક્ષ એના માટે ફર્યાદ કરી હતી.

ફારસી તવારીખની એક સત્તાધારી 'દબિસ્તાન' નામે કિતાબમાં તેના લેખક "મોહુસિન ફાની" જે અકબરના સમયમાં થઇ ગયો છે તેણે કબીર સંબંધી લખતાં જણાવ્યું છે કે તે એક વણકર અને "મુવાહિદ" કહેતાં. એક ઇશ્વરને માનનાર હતો. વધુ જણાવેલું છે કે આત્માજ્ઞાનની ખોળમાં તે મુસલમીન તેમજ હિન્દુ મહા પુરૂષો આગળ જતો હતો, અને છેવટે તે રામાનંદનો શિષ્ય બન્યો હતો. નિચેની બાબદ પણ કિતાબમાં આપેલી છે.

પાદશાહ સિકંદર લોદી સાથે થયલો વાદવિવાદ.

કબીરની છુટી વાણી અને ધર્મમાં ક્રિયા કાંડ તરફની બેદરકારી જોઇ દહાડે દહાડે તેના દુશ્મનો વધવા લાગ્યા. આમાંના એકે તે વેળાના બાદશાહ સિકંદર લોદીને ફર્યાદ કરી, અને કબીર ઉપર પોતાને ઇશ્વર કેહેવાડવાનો આરોપ મૂકયો, અને તેવો અપરાધ કરનારને દેહાંત દંડની શિક્ષા કરવાની અરજ કરી. બાદશાહે તુરતજ કબીરને પકડી લાવવા માણસો મોકલ્યાં; પકડવા ગયલાં માણસો સાંજ સુધી કબીરને પોતાની સાથે લઇ જવા માટે માંડ—માંડ સમજાવી શકયાં. કબીર બાદશાહ સન્મુખ શાંત ઉભો રહ્યો. કાજીએ બુમ પાડી કહ્યું; "બાદશાહને સલામી કેમ આપતો નથી, કાફર કયાંના?" નીચે પ્રમાણે જવાબ દીધોઃ—

કબીર તેઇ પીર હૈ, જે જાને પરપીડ;
જે પરપીડ ન જાનહિ, વોહ કાફર બેપીર-

બીજાઓની પીડા સમજી શકે તેજ 'પીર' કહેવાય. જેઓ તેમ સમજી નથી શકતા તેઓ કાફર ગણાવા જોઇયે.

બાદશાહે પુછયું કે, "એને સવારના બોલાવવામાં આવ્યો હતો, તે છતાં એણે આટલી વાર કાં લગાડી, એને હમણાં સાંજ સુધી એ આવ્યો કેમ નહિ?" કબીરે જવાબ દીધો કે, "હું એક તમાશો જોવામાં મશગુલ હતો" બાદશાહે પુછયું "એવો તે શો તમાશો

હતો કે જે જોવામાં તે બાદશાહના હુકમને પાળતાં અટકયો હતો." કબીરે જવાબ દીધો કે "એક એવો સાંકડો માર્ગ મેં જોયો કે જાણે સોયનું નાકું. તેમાં હજારો ઉંટની કટારો જતી મેં જોઇ." બાદશાહે કહ્યું "કેટલું જુઠું બોલે છે." કબીરે જવાબમાં નિચે પ્રમાણે કહ્યું:—

કબીર જુઠ નહિ બોલીયે, જબ લગ પાર બસાય;
ના જાનો કયાં હોયગો, તિલક ચૌથે ભાય.
કબીર બૂંદ સમાની સમુદ્રમે, જાનત હય સબ કોય;
સમુદ્ર સમાના બુંદમેં, બૂઝે બીરલા કોય.
ઉપરકી દોઉ ગઇ, હીયકી ગઇ હીરાય;
કહે કબીર ચારો ગઇ, તાસોં કહા બસાય.

બાદશાહે કહ્યું, "અમારી કેમ ખાત્રી થાય?" કબીરે કહ્યું "શાહ! પૃથ્વી અને આકાશનો અંતર તો તું જો. ચંદ્ર, સુર્ય, જેટલા આ છેટામાં અસંખ્ય ઉંટ અને હાથી વગેરે અનેક જંતુઓ આવ-જાવ કરે છે. આ બધા તમારી આંખની પુતળીથી દેખાય છે. હવે આ આંખની પુતળી સોયની અણીથી પણ બારીક છે." બાદશાહે આ સાંભળી કબીરના કહેવાને ખરૂં માન્યું, અને તેને સલામ કરી, તેને જોઇયે ત્યાં જવા કહ્યું. લોકો આથી નારાજ થયાં, અને બાદશાહે તેઓની ફર્યાદની દાદ નહિ લીધી કરી કહેવા લાગ્યાં.

કબીર પર પડેલી જફાનો હેવાલ.

આ ચુકાદાથી કબીરના દુશ્મનો નારાજ થયા, અને તેઓએ કોઇક રીતે કબીરને હેરાન કરવાની યા બને તો જીવથી માર્યો જાય એવી યુક્તિઓ રચવા માંડી. કહે છે કે કબીરના ચમત્કારોથી લોકો તેની ઉપર ફિદા થતાં હતાં અને કબીરને ઇશ્વરી અવતાર કહેતાં, અને કોઇ વાર તો તે પરમાત્માજ છે એમ પણ કોઇક બોલતું, આવી વાતો સમજીને શેહેનશાહ ઇબ્રાહિમ લોદીના દરબારના કાજીઓ તેની ઉપર બહુ રીશે ભરાયા, અને કબીર ઇશ્વરી દાવો કરે છે, અને

એવો જે કોઇ (ઇશ્વરી) દાવો કરે તેને દેહાંત દંડની શિક્ષા થવી જોઇયે, એમ રાજાને ભંભેરાવ્યું, જેથી રાજાએ કબીરને મારી નાખવાનો હુકમ કર્યો. એ હુકમથી રાજી થઇને કાજીએ લોકોની ઠઠ મેળવવા કહ્યું અને તેઓની સામે કબીરને મારી નાખવાની ગોઠવણ કરી.

પહેલાં કબીરને સાંકળે બાંધીને એક મછવો કે જે પથરાઓથી ભરપૂર કીધો હતો, તેમાં બેસાડી તે મછવાને એક બાજુ પર છેડ પાડી ભર દરિયામાં ડુબાવી દીધો. કહે છે કે મછવો તો ડુબી ગયો પણ કોઇક ચમત્કારે કબીર પોતે એક છોકરાને રૂપે એક ચિત્તાના ચામડાં પર બેસી કિનારે તરતો નિકળી આવ્યો. આથી પાછો કબીરને બીજીવાર પકડાવી તેના દુશ્મનોએ તેને એક ઝુપડાંમાં પુરી તેની આસપાસ લાકડાં સિંચી તેને આગે સળગાવી મૂકયું. સઘળું બળી ગયા પછી કબીર માંહેથી જેવો અને તેવો નિકળ્યો.

વળી ત્રીજી વારે, કબીરને પકડાવી તેને એક મસ્ત થયલા હાથીની સામે મૂકયો, પણ કહે છે કે કબીરે કાંઇક ચમત્કારથી હાથીની સામે, એક સિંહનો દેખાવ ઉભો કર્યો જે જોઇને કબીરને કાંઇપણ હરકત કરવાને બદલે તે હાથી ઉભી પૂછડીએ ત્યાંથી નાઠો.

આવી રીતે અનેક વાર તેના જીવ લેવાનો યત્ન કરવા છતાં, કબીર દરેકમાંથી પોતાને સહિસલામત રાખી શકયો એ જોઇને, શેહેનશાહ લોદીની ખાત્રી થઇ કે કબીર કોઇક મહાન પુરૂષ છે, અને નાહકનો તેને મેં રંજીદા કર્યો, અને તેથી પોતે કબીર પાસે માફી માગી, પોતે દીધેલાં દુઃખ માટે કબીર તરફથી કાંઇ પણ ખમવાને રાજી છે એવું જણાવ્યું, જે ઉપરથી કબીરે નિચલો જવાબ વાળ્યોઃ—

જો તોકુ કાંટા બુવે, તોકો તું બો ફુલ;
તોકુ ફુલપે ફુલ હય, વાંકો કાંટા સુલ.

યાને મારી શિખામણ એ છે કે, જે કોઇ તને કાંટો ભોંકી

દુઃખ આપે, તેને તું ફુલ સુંઘાડી સુખ આપ, જેથી તારી પાસે ફુલજ રહેશે, જ્યારે તેનો કાંટો તેનેજ ભોંકાશે અને તેનું કીધેલું તે ભોગવશે.

સંસારમાં રહીને પરમાત્માને પુગાય કે?

એક વેળાએ એક ચેલાએ કબીરને પુછયું: "આ સંસારમાં ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહીને પરમાર્થ થતો નથી. એ ખરૂં છે કે ખોટું?" કબીરે જણાવ્યું કે "આ બાબદનો જવાબ હું તમને કાલે આપીશ ત્યાંસુધી તમારે મારે ઘેર રહેવું જોઇએ." બીજે દહાડે ભર બપોરની વખતે સુતરના તાણા માંહેનાં તાંતણા જુદા કરવાનું કામ તેણે ઘરની બાહેર ખુલ્લાં મેદાનમાં કરવાનું શરૂ કર્યું, થોડી વાર રહી તેણે પોતાની સ્ત્રીને દીવો કરી લાવવાની આજ્ઞા કરી. તેની સ્ત્રી પતિની આજ્ઞા પાળી તુરત દીવો લાવી હાથમાં પકડી તેની નજદીક તેના કહેવા પ્રમાણે ઉભી રહી. આ દીવાના અજવાળે તેણે તાંતણા જુદ કરવાનું કામ કર્યું. ખરે બપોરે સૂર્યનું અજવાળું છતાં દિવાની જોતથી કબીરને કામ કરતાં જોઇ પેલાં માણસને ઘણું આશ્ચર્ય લાગ્યું, પણ તે ચુપ રહ્યો. આ પછી થોડી વાર રહી તેણે કબીરને પોતાના પ્રશ્નનો ઉત્તર આપવાને વિનતી કરી. કબીરે તેને જણાવ્યું કે તેના સવાલનો જવાબ થોડા વખત ઉપરજ મેં તેને આપ્યો હતો, પણ તે ઉપર ધ્યાન આપેલું જણાતું નથી. આમ કહી તેણે તે જણાવ્યું:—

"જુઓ ભર બપોરના તડકાંના અજવાળાંથી દિવાનું અજવાળું કંઇ વધુ હોતું નથી. તે છતાં તાંતણા જુદા કરવા મેં મારી સ્ત્રીને દિવો કરી અહીં લાવવા કહ્યું, તે મુજબ તે વગર તકરારે ચુપાચુપ દિવો કરી લાવી, આથી જો આ જાતની સ્ત્રીની અનુકુળતા હોય તોજ સંસારમાં રહી પરમાર્થ થઇ શકે છે, એ સિવાય ગ્રહસ્થાશ્રમમાં તેમ બનવું મહાલ છે."

એક વખત કેટલાક બ્રાહ્મણો ગંગા નદીનાં પાણીનાં પવિત્રપણાનાં મહાતમ્ય ગાઇ રહ્યા હતા, તેવામાં કબીરે નદીનાં પાણીથી પોતાનો

કાઠનો પ્યાલો ભર્યો, અને બ્રાહ્મણોને તે પાણી પીવા માટે આપ્યું, તેઓ એક હલકી જ્ઞાતનાં મનુષ્યનાં વાસણમાં પાણી પીવા માટે કંપી ઉઠયા. આ ઉપરથી કબીરે કહ્યું:

"જો ગંગાનાં પાણીથી મારૂં કમંડળ પવિત્ર ન થાય તો પછી મારાં પાપ એ પાણીથી ધોવાશે એમ હું કેમ માનું?"

કબીર ઝુલૈયો અને 'મુવાહિદ' હતો આ વાત અબુલફજલ પણ કબુલે છે. મુસલમીનો 'મુવાહિદ' શબ્દ કદી મૂર્તિપૂજકને લગાડતા નથી. આથી તે એક ઇશ્વરને માનનાર હતો એમ સાબેત થાય છે.

કબીરને એક વાર કાજીએ પુછયું કે તું મુસલમાન શું કામ નથી થતો. કબીરે તેને જવાબમાં નિચે પ્રમાણે જણાવ્યું:—

કબીર સબ ઘટ મેરા સાઇયાં, ખાલી ઘટ નહીં કોય,
બલીહારી ઉસ ઘટકે, જા ઘટ પરગટ હોય.

અર્થાત્, સર્વ ઠેકાણે મારો સાંઇ કહેતાં પરમેશ્વર છે, એ વિના કાંઇ ખાલી નથી. વિશેષમાં તે બલિહારી છે કે જ્યાં તે પોતે પ્રગટ છે.

એક દહાડો કેટલાક સંતો કબીરને ત્યાં આવ્યા, તે માંહેલા કોઇકે પૂછયું: "હે કબીરજી, તમારૂં ઘર કસાઇવાડામાં છે, એમ કાં તમો રહેતા હશો?" આ ઉપરથી કબીરે નીચે પ્રમાણે જવાબ વાળ્યો:—

કબીરકા ઘર બાજારમે, ગલ કટયોં કે પાસ;
કરેંગે સો પાએંગે, તુમ કયોં ભય ઉદાસ?

મારૂં (કબીરનું) ઘર કસાઇવાડામાં છે તો ખરૂં, પણ હું કાંઇ કસાઇનું કામ કરતો નથી, માટે તમો શા માટે હે સાધુ ભાઇઓ! બળાપો કરો છો? કારણ કે જે કરશે તે ભરશે.

કબીરનાં શિક્ષણનો ભેદ શું હતો?

કબીરે જ્ઞાતિ ભેદની દરકાર ન કરતાં સર્વત્ર ભાઇચારો વધારવાનોજ બોધ હંમેશાં આપ્યો છે. હિન્દુ ધર્મ પ્રમાણેના ચાર આશ્રમોને પણ અંગીકાર્યાં નથી. એનું માનવું હતું કે ભક્તિ વનાનો ધર્મ ધર્મજ ન કહેવાય, તેમજ ધર્મ દાન, અપવાસ અને તિર્થ તથા સન્યાસ, ભજન વિનાના વ્યર્થજ છે. પોતાની રામાયણી, શબ્દો અને શાખીઓથી તેણે હિન્દુ અને મુસલમીનોને ધર્મ બોધ આપ્યો હતો. બન્નેના ધર્મને તે સમાન ગણતો હતો, આથીજ હિન્દુ અને મુસલમીન બન્ને એના પંથને ચડુતા હતા. તે નિદરપણે ખુલ્લી રીતે કોઇની રાખ-રખાવટ રાખ્યા વિના પોતાને જે ઠીક ભાસ્તું તે કહેતો—જે માટે તે નિચલા દોહરા કહેતો:—

હમ કછુ પક્ષપાત નહિ રાખી,
સબ જીવનકે હિતકી ભાખી.

યાને, હું કોઇની પણ તરફદારી કે પક્ષપાત રાખતો કે કરતો નથી, પણ બધાંનું ભલું ચાહીને, જે સત્ય છે તેજ કહું છું.

કબીરનાં મરણ વિષેનો હેવાલ.

કબીર વૃદ્ધાવસ્થામાં સ્વર્ગવાસ પામ્યો હતો. એ વેળાએ એનું શરીર નબળું પડી ગયું હતું. એના હાથોમાં રામ નામનાં કિર્તન ગાવા માટે ઢોલક પકડવાની પણ શક્તિ રહી ન હતી, તેથી કબીરે હવે કાશી છોડી દઇ મગહર ગામ જવાની ઇચ્છા જાહેર કરી. આ સાંભળી લોકો કહેવા લાગ્યાં કે "આખું આયુષ્ય કાશીમાં તમે કાઢયું છે, અને હવે મગહર ગામ જવા ઇચ્છો છો. આ વાત શાસ્ત્ર વિરૂદ્ધ છે." કબીરે તેમને આ જાતના શંકાશિલ વિચારો માટે ઠપકો આપ્યો અને જણાવ્યું કે "રામની સત્તા શું એટલીજ હદવાળી છે કે જેથી તે તેના દાસને શિવનાં ધામ કાશી શિવાય બીજે કયાં મરતાં મુક્તિ આપી ન શકે?"

મગહર ગામ જવાને જ્યારે બે રોજ બાકી રહ્યા ત્યારે 'કમાલ' "કમાલી' અને 'હરિદેવ પંડિત' કબીરને કહેવા લાગ્યાંઃ "હે સ્વામીજી! આપે તો મગહર ગામની તૈયારી કરી પણ અમારૂં શું થશે? અમે તો તમારા આશરે અમારો ગુજારો કરીએ છિયે." કબીરે જવાબ વાળ્યોઃ 'હે કમાલ! લાલ તારાં જે સંત થશે તે કબીર નામથી ઓળખાશે." આ પછી કમાલી તરફ ફરી કહ્યુંઃ "હે કમાલી! તારાં સંતાન પણ કબીર નામથી ઓળખાશે." કમાલીએ આ સાંભળી કહ્યું?—"સ્વામીજી! આ બન્નેની પિછાણ કેવી રીતે થઇ શકશે?" કબીરે કહ્યુંઃ "કમાલના સંત કબીર પંથ અને તારો વંશ કબીર વંશના નામથી ઓળખાશે."

મગહર ગામ કાશીથી છ મંજલ ઉપર ગોરખપુર જીલ્લામાં છે. વિરસિંહ વાઘેલો પહેલાંથીજ પોતાનાં લશકર સહિત ત્યાં પહોંચી ગયો હતો. મગહર ગામનો નવાબ બિજલીખાન પઠાણ નામે હતો. તેણે જ્યારે સાંભળ્યું કે કબીરજી અહિં પોતાની જીંદગીના બાકીના દહાડા ગુજારવા આવે છે, અને વિરસિંહ વાઘેલો પણ તેમનો શિષ્ય છે તથા તે પોતે પણ તેમનો મુરીદ છે તો કબીર સાહેબ મુસલમાન હોવાથી તેણે પોતેજ તેમને દફનાવવા અને તેમની છેલ્લી ક્રિયાઓ કરવાનો ઠરાવ કર્યો, કારણ સાંભળવા પ્રમાણે રાણાજી એમના શબને બાળવા ચાહે છે, પણ આ વાત મુદલ બનવા દેવી નહિ. સંવત ૧૫૭૫, માહ શુદ એકાદશી અને બુધવારે કબીરજી કાશી તજી મગહર ગામ તરફ ગયા. કાશીનાં લોક કબીરનાં જવાથી બહુ ઉદાસ થઇ ગયાં અને કહેવા લાગ્યાં કે કબીરજી વિના કાશી સુની જણાય છે. સર્વ લોક પશ્ચાતાપ કરવા લાગ્યાં કે 'અમારાં મંદ ભાગ્ય, આવા મહા પુરૂષનાં વચનો ઉપર અમે લક્ષ ન આપ્યું.' મગહર ગામ પહોંચતાં એક નાનું મઠ કોઇ સંતનું હતું તેમાં કબીર જઇને બેઠા. આ મઠ હાલમાં મગહર ગામમાં અમી નદી કહેવાય છે તેના કિનારે

હતું. તે નદી સુકી હતી. પોતે કમળનાં ફુલ અને બે ચાદર મંગાવી સુઇ ગયા અને સર્વને કહ્યું કે

"દરવાજા બંધ કરી દેઓ" આ સાંભળી વિરસિંહે કહ્યું: "સાહેબ! આપની અંતની ગતિ કેવી થશે? મારો વિચાર છે કે હું આપનાં શરીરને અગ્નિદાહ આપું?" બિજલીખાન પઠાણે અરજ કરી: "હું કાંઇ આવી તકલીફ તમને નહિ આપવા દઇશ."

કબીરજીએ આ સાંભળી ફરમાવ્યું કે કદિ આ બાબદમાં તકરાર કરી હાથોહાથ થતા ના. મારાં વચન જે માનશે તે સુખી થશે.

સર્વે દંડવત અને બંદગી કરી સર્વે મન ઉદાસ થઇ ગયાં. કબીરજીએ ચાદર મોંઢાં ઉપર ઓઢી લઇ કહ્યું: "દરવાજા બંધ કરી દેઓ." દરવાજા બંધ કરતાં એક અજબ ધ્વનિ થઇ, જેની અસર બધાંનાં અંતરમાં થઇ ગઇ. કબીરજી સત્ય લોકમાં સિધાવ્યા. દરવાજા ખોલતાં તો ફકત કમળનાં ફુલ અને બે ચાદર ત્યાં બાકી પડી રહેલી જણાઇ. એક ચાદર અને થોડાં ફુલો રાણાએ ઉપાડયાં, અને બીજી ચાદર અને ફુલો પઠાણે ઉપાડયાં. રાણાએ ચાદર ફુલોને અગ્નિ આપ્યો, અને તે ઉપર સમાધી ચણાવી. પઠાણે ચાદર અને ફુલો ઉપર કબર બનાવી એકજ મંદિરમાં આ બન્ને હાલમાં મોજુદ છે. માગસર મહિનામાં ત્યાં મેળો ભરાય છે. તે નદી સુકી હતી, તેમાં તે દહાડેથી પાણી ભરાયાં, અને હાલમાં પણ તેમાં પાણી છે. કબીરના છેલ્લા શબ્દો નિચે પ્રમાણે હતા:—

રાગ ગારી.

દુલહની ગાવો મંગલ ચાર,
હમ ઘર આએ રાજા રામ ભરથાર;

તન રત કરહુ મન રત કરહુ, પાંચો તત્વ બરાતી;
રામ દેવ મોરે પાહુન આએ, મેં જોબન મદમાતી.

શરીર સરોવર બેદી કરહુ, બ્રહ્માવ વેદ ઉચારા;
રામ દેવ સંગ ભાવર લેહોં, ધનિ ધનિ ભાગ હમારા.
સુર તેતીસોં, કૌતુક આએ, મુનીજન સહસ અઠાસી;
કહે કબીર હમ બ્યાહ ચલે હૈ, પુરૂષ એક અવિનાશી.

આજ હમારા કુચ હય, જમડા મેરા ગુલામ;
હુવા નગારા સંતકા, બૈકુંઠ કરૂં મુકામ.

ભજન ભરોસે આપને, મગહર તજયો શરીર;
અવિનાશીકી ગોદમેં, બિલસૈં દાસ કબીર.

હમ ન મરિ હૈ, મરિ હૈ સંસારા,
હમકો મિલા જિયાવન હારા.—૧

અબ ન મરો મરને મન માના
તેઇ મુએ જીન રામ ન જાના.—૨

સાકુંથ મરેં સંતજન જીવૈ,
ભરિ ભરિ રામ રસાયન પીવે.—૩

હરિ મરહૈ તો હમહુ મરિહૈ?
હરિ ન મરિહૈ, હમ કાહેકો મરિ હૈ—૪

કહે કબીર મન મનાહિ મિલાવા,
અમર ભયે સુખ સાગર પાવા.—૫

(૧)

હું કાંઇ મુવો નથી, પણ આ સંસાર હવે મરી ગયો છે, કારણકે મને તો હંમેશનો જીવાડવાવાળો (ઇશ્વર) મળ્યો છે.

(૨)

મારૂં મન સંસારમાંથી મરી ગયું છે, અને આ ખાકી દુનિયામાંજ જીવતર છે એવું ગુમાન મારૂં નિકળી ગયું છે, તેથી હવે મને

મરવાનું રહ્યું નથી પણ મરવાનું તે માણસને છે કે જેણે પરમાત્માને પિછાણ્યો નથી.

(૩)

અજ્ઞાની મરે છે, જ્યારે સંતજન (જેણે પરમાત્માને પિછાણ્યો) તે તો જીવતોજ રહે છે, અને ઇશ્વરી આનંદમાં રસનાં પ્યાલા ભરી પીયા કરતો હોય છે.

(૪)

જો પરમાત્મા મરતો હોય, તો હું (કબીર) પણ મુવો; પણ જો પરમાત્મા ન મરતો હોય, તો પછી હું કેમ મરૂં?

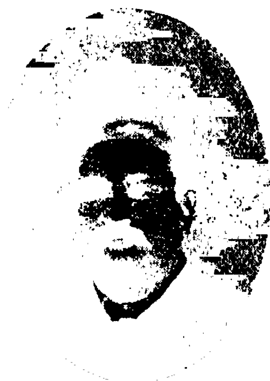
(૫)

હું કબીર કહું છું કે જે કોઇ પોતાનાં મનને ઇશ્વરનાં મન સાથે એકત્ર કરી નાંખે તો, તેને હંમેશનું સુખ પ્રાપ્ત થાય.

નરીમાન સંગીત સંગ્રહ.

જાણીતા અસલના તેમજ હાલના નાટકોનાં ગાયણો અને ઉસ્તાદી ચીજો મળી કુલ્લે ૧૦૦૧ ગાયણોનો સંગ્રહ.

મરહુમ નસરવાનજી રતનજી નરીમાન, સંગીતના શોખીન હતા તેઓએ પોતાના શોખીન ખવાસને અનુસરી અસલના જાણીતા અને લોકપ્રિય ગાયણોનો આ કિમતી સંગ્રહ તૈયાર કીધો હતો, જે પ્રજા હજુર રજુ કરવાની તક લેતાં જણાવીશું કે આગળી મશહુર નાટક મંડળીઓ આજ જમાનાની ગીરદેશથી બંધ થઇ ગઇ છે. આગળા ખેલાનાં મધુર ગાયણો તે વેળાના ચુનંદા એકટરો અને ગાનારાઓને મહોડે જેઓએ સાંભળ્યાં હશે તેઓ મોજથી તે જમાનો યાદ કરતા હશે.

મરહુમ
નસરવાનજી રતનજી નરીમાન

તે આગળા જમાનાનાં મધુરાં ગાયણો વિસરાઇ નહીં જાય અને તેનો એક સામટો સંગ્રહ સચવાય એવી ઘણા શોખીનોની ઇચ્છા હોવાથી આ કેતાબ શોખીનોમાં ફેલાવો પામે એવી નેમથી પ્રગટ કરી તે

રૂ. ૧।। ની નજીવી કીંમતમાં પ્રજા હજુર રજુ કીધી છે.

આ સંગ્રહમાં નીચલા શાયરોની અનેક ગઝલો આપી છે, જેવા કે સોરાબ, ફીરોઝશાહ, ઝફર, મોમીન, રમઝાનઅલી, ખુરશીદ, તેહસીન, નઝીર, હુસેની, અમાનત, અલફી, દીલબર, અઝમત, કીશન, વાહેદ તે ઉપરાંત અનેક ઉસ્તાદી રાગણીઓ પણ આપી છે.

અસલના જમાનાનાં ગુજરાતી નાટકો જેવા કે, સુડી વચ્ચે સોપારી. નળ–દમન, સદેવંત સાવલીંગા, કાળાં મેઢાં, કરણી તેવી પાર ઉતરણી, હોમલો હાઉ, જુનીબાઇ વિરૂધ્ધ નવીબાઇ, નાજાં–શીરીન, દુ:ખી ગુલ, ભોલી ગુલ, ગામરેની ગોરી, અસલાજી, અને **હિંદુસ્તાની અસલી નાટકોમાં**–આબે ઇબલીસ, તાસીરે ખાબ, તારા ખુરશીદ, તીલસ્મે સુલયમાં, ગુલખુશરૂ, અખ્તરે હીંન્દ, ઇન્દરસભા, અલાઉદીન, ગુલસનોબર, ગુલરૂખસાર, વિગેરે. **વિકટોરીયા નાટક મંડળીના** ખેલામાં હીર-રાંઝા, લયલી મજનુ, હુમાયુન નાસીર, ખાબે મોહબત, પુરન ભગત, જલસએ દીલપસંદ, ફરેબે પ્રીતના, સએદુસ-સુલેમાન, સીતમે હામાન, પ્રીસાને અજાયબ, હાતમ, મહામુદશાહ, આશકકા ખુન, જુલ્મે અજલમ, જફાએ સીતમગર, વિગેરે રોનકના ખેલો, અને ત્યારપછીના **મુનશી તાલીબના** ખેલોમાં, સંગીન બકાવલી, નિગાહે ગફલત, હરીશ્ચંદ્ર, ગોપીચંદ, રામલીલા, દીલેર દીલશેર, નાજાં, અને જાણીતા **ગુજરાતી** ખેલોમાં ભોલીજાન.

પારસી નાટક મંડળીના ખેલોમાં, ગુલે બકાવલી, હામાન, ચત્રા બકાવલી, ખુદાદાદ, આજમશાહ, કમરઅલજમાન, બાહારે પરસ્તાન, તબદીલે કીસ્મત, જુલ્મે વેહેશી, ખુશરૂ હસીના, મેલાની મજાહ, દોરંગી દુન્યા અને બાગે બેહેસ્ત.

મી૦ સોરાબજી ઓગરાની કુંપનીના–દીલફરોશ, ખુરશીદે જરનીગાર, તાજે નેકી, લયલા, ભુલ-ભુલૈયાં, વિગેરે ખેલો–**મી૦ કાવસજી ખટાઉની** કુંપનીના ખુને નાહક, બઝમે ફાની, મુરીદે શક, અસીરે હીર્સ, વિગેરે ખેલોના તેમજ **હીન્દુ નાટક કંપનીઓના** રસીકમણી, કુન્દબાળા, માનસીંહ અભયસીંહ, કુલીન કાન્તા, રસીકમણી, બારીસ્ટર, વિક્રમચરિત્ર, સૌભાગ્યસુંદરી, ત્રીયારાજ, ત્રીવીક્રમ, વિણાવેલી, સરદારબા, અશ્રુમતી, ગુણસુંદરી, મદન વસંત, રાજા શ્રીયાળ, વિગેરે ખેલોના ચુંટી કહાડેલાં ગાયણોનો સંગ્રહ.

ઉપલા ઉપરાંત અનેક ચુનંદા નાટકોનાં રસીલાં ગાયણોનો આ સંગ્રહ સંગીતના સર્વે શોખીનો જરૂર સાચવી રાખશે. **કીંમત રૂ. ૧–૮–૦.**

જેહાંગીર કરાંણીનાં પારસી પેહેલવાનોનાં નામાંઓ.

"આપણી પાસે આપણા વડીલોના મહાન કામો દર્શાવનારા ગ્રંથો આપણી અમુલ્ય મીરાસ છે, જે કિંમતી જવાહીરોના અખુટ ખજાના સાથે સરખાવી શકાય. આપણે કોણ છીએ, કઇ મહાન, કીર્તિવંત, તેજસ્વી, અને પવિત્ર પ્રજાના વારસો છીએ તેનું સાચું ભાન કરાવી તેઓ આપણા રોમેરોમમાં અને અણુએ અણુમાં ખરૂં પારસી–જરતોસ્તીપણું જાગૃત કરે છે; માટે આપણા જરતોસ્તીઓએ આપણા પોતાના પુર્વજોના ઇતિહાસથી વાકેફગાર થવુંજ જોઇએ, અને જો આપણે તેમ નહિ કરીએ તો આપણું પારસી જરતોસ્તી હોવું વ્યર્થ છે."

૧. ફરામર્ઝ નામું—કીં. રૂ. બે.

મી૦ રૂસ્તમ દસ્તુર દીનશાહની કલમથી લખાયલા "ઇરાનના ઇતિહાસ" ઉપરના ૧૬ પેજના નિબંધ, તવારીખ અને નામાઓના સંબંધમાં વાસ્તવીક દલીલો સહીત લખાયલા અભ્યાસ કરવાજોગ દિબાચા સાથે.

૨. કેરશાસ્પ નામું—કીં. રૂ. હુડી.

૩. દારાબ નામું—કીં. રૂ. સવા.—આ બંને નામાઓમાં વિદ્વાન એકમાર્ગી સ્કૉલર મી૦ બમનજી ન. ધાભર એમ. એ. ની કલમથી ફુટનોટ અને દિબાચા આપ્યા છે, જે પણ ઇરાનની તવારીખપર અજવાળું નાખવા જેવા છે.

૪. રૂસ્તમ નામું—કીં. રૂ. બે.—વિદ્વાન સ્કાલર શમ્શ-ઉલ-ઑલમા ડૉ૦ જીવનજી જ. મોદીની કાબેલ કલમથી શાહનામા અને બીજાં હૈયાત ઇતિહાસીક કાબેલ સત્તાદાર પુસ્તકોના આધારે લખાયલી આ જેહાં પહેલવાનની રસીલી તવારીખ.

૫. "અર્દા વિરાફ નામું"—તે સાથે "ગોશ્તે ફરયાનો" "હાદોખ્ત નૂસ્ક" અને "એકવીસ નૂસ્ક" એ ત્રણ કેતાબો સાથે આપવામાં આવી છે. કીંમત રૂ. એક.

મર્હુમ શાયર રૂસ્તમ ઇરાનીની
ઇતીહાસીક નૉવેલ

ગુલ શીરીના

(ઇરાનની છેલ્લી શાહજાદી.

ઇરાનના ઇતીહાસને આધારે લખાયલી આ એકલી નોવેલના લેખક મર્હુમ શાયર રૂસ્તમ ઇરાની પોતાના વખતના એક ચુનંદા શાહેર, મહાન કલમકશ વિદ્વાન હતા, અને તેમની રસીલી કલમે અનેક મનરંજક પુસ્તકો બાહેર પડયાં હતાં, જેમાં ઇરાની ઇતીહાસીક પ્લૉટ ધરાવતું આ નોવેલ એકજ હતું.

મી૦ જેહાંગીર માણેકજી દેશાઇ એમ. એ. ની અભ્યાસી કલમે પ્રસ્તાવના અને "પારસી-ઇસ્લામી સંબંધ" વિષે હાલના ઇરાની મામલા સંબંધી ઘણો ઉપયોગી વિષય આપ્યો છે, જે ઇરાનના હાલના સવાલ ઉપર કંઇક અજવાળું નાખી શકશે.

આરબ હુમલાથી યજદેજર્દ શેહરીયારને જે કમનસીબ ફટકો પડયો ત્યાર બાદ પણ ઇરાનને સદંતર પાયમાલ થતું બચાવા અને ઇરાની શહેનશાહત ફરી બરપા કરવા જે કોશેશો થઇ હતી તેનું ઇતીહાસીક દાસ્તાન-ઇરાની વડા દસ્તુર દાદની બાહોશી, તેની પવિત્રાઇ, તેનું રમલ-ઇલમ-જોતીશ ઇતીહાસ વિગેરેનું અપૂર્વ જ્ઞાન, તેની બહાદુરી અને લડાયક હીંમત વિગેરેનું રસીલું બ્યાન વાંચતાં કદીમ ઇરાની દસ્તુરજાદાઓ કેવા હતા તેનો કાંઇક ખ્યાલ આવશે.—કીંમત રૂપ્યો દોઢ.

જેહાંગીર કરાણીવાળી

નવી અરેબ્યન નાઇટ્સ.

પુસ્તક ૧ લું અને ૨ જું.

જેમાં ૧૫૫ ચિત્રો સાથે ૫૮ વાર્તાઓ આપી છે. દુનિયાની અનેક ભાષાઓમાં તરજુમો થયલી આ કેતાબ સર્વે ઠેકાણે ઘણીજ માનીતિ થઈ પડી છે. એમાં વાર્તાઓનો ભંડાર ભરેલો છે, અને તે અતિશય રસીલી અને વાંચવાજોગ છે, એ એટલી તો જાણીતી બીના છે કે તે માટે વધુ ભલામણની જરૂર રહેતી નથી. ગુજરાતી ભાષામાં એની અનેક આવૃતિઓ નિકળી છે જેમાં સરળ અને રસીલી ભાષામાં જેહાંગીર કરાણીવાળી અરેબ્યન નાઇટ્સ ઘણી વખણાઇ હતી અને તેની છેલ્લી આવૃતિ ખપી જવા પછી તેની માંગણી ચાલુ રહેવાથી મોટા ખરચે ચિત્રો સાથની આ ચોથી આવૃતિ બાહેર પાડી છે. રૉયલ ઑકટેવો, ચોપાનિયાનાં કદનાં લગભગ ૯૦૦ પાનાનાં ૧૫૫ ચિત્રો સાથનાં ફુલ કલૉથ બંને વાલ્યુમોની કીમત ખાસો અમને સવળ પડે કરી

બન્ને વાલમનાં ભેગા હળદાર પોઠાના રૂ. ૬॥

રાખી છે, તેથી સાહિત્યના શોખીન સજ્જનોને આ સાહસને દરેક ઉત્તેજન આપવાની ખાસ અરજ છે.

મક્ષુક લુટારો યાને જંગલનો શાહ.

મહુમ ફરદુનજી બે. મર્ઝબાનની રસીલી કલમથી "અરેબ્યન નાઇટસ"ની ઢબ ઉપર લખાયલી સાત રસીલી વાર્તાઓનો સંગ્રહ, જેમાં નીચલી સાત વાર્તાઓ આપી છેઃ—૧. મક્ષુક લુટારો યાને જંગલનો શાહ; ૨. બગલા રૂપી ખલીફ; ૩. દરજી શાહજાદો; ૪. ફતીમાનો છુટકારો; ૫. મુક વેહેંત્યો; ૬. ભૂતાળવું વહાણ; ૭. દિલાવર સૈયદ.

૪૬ ચિત્રો સાથે.—ઘરનાં બાળકો તેમજ મોટાંઓ સર્વેને બરની રસીક અને હાથમાંથી મુકવા નહીં ગમે એવી વાર્તાનું આ પુસ્તક વાંચવાની શોખીનોને ભલામણ કર્યે છીયે. કીં. રૂ. ૧॥.

ગોહરે જામાસપિ

અથવા

જામાસ્પિપમાંથી ચુંટી કાઢેલાં રત્નો.

બનાવનાર—

રતનજી ફરામજી શેઠના.

જેમાં શાહ ગુસ્તાસ્પના વખતમાં થઇ ગયલા જેહાંન આશકારા જામાસ્પ વજીરે જે અદભુત આગાહીએ કીધી હતી તેનું ઘણું જાણુવા જોગ વર્ણન આપ્યું છે. તે ઉપરાંત ફાલનામુ તે જોવાનાં ફાલચક્ર સહિત આપ્યું છે. તેમજ ઇરાનવેજનો પ્રાચીન તેમજ અર્વાચીન ઇતિહાસ આપ્યો છે અને તે સાથે ઇરાનના શાહોની આંઠ તસ્વીર આપી છે. આગળા જમાનામાં તાવીજો ઉપર યકીન હતું તેનો ખ્યાલ આપવા તરેહવાર આફતો તેમજ દુ:ખ દરદોના બચાવ માટે એજમતી બાવીસ તાવીજો તેની દરેક વિગતો સાથે આપ્યાં છે.

ઘટાડેલી કીંમત રૂ. ૧॥.

ઇંગ્રેજીમાં પોતાની મેળે વાતચીત કરતાં શીખવતું પુસ્તક.

સેલ્ફ ઈંગ્લીશ ટીચર ભાગ ૧ લો અને ૨ જો.

રચનાર—મહુંમ નવરોજી ડોસાભાઇ કાશીનાથ.

શિક્ષકની મદદ વગર પોતાની મેળે ઇંગ્રેજી શિખવા માટે ઉપયોગી અને લોકપ્રિય ગાઇડ, જેની સત્તર આવૃતીઓ બાહેર પડી ગઇ છે.

એમાં જુદી જુદી બાબદોનાં ઇંગ્રેજી વાકયો, તેનો ગુજરાતી તરજુમો તથા ઉચ્ચાર તેમજ દરેક વાકયોમાં આવેલા ઇંગ્રેજી શબ્દોના ગુજરાતી અર્થ અને ઉચ્ચાર, વાકયો ગોઠવવાની સેહેલી સમજણ, ચાલુ વપરાસમાં આવતી ચીજોનાં નામો, તાર તથા ઇંગ્રેજીમાં ટુંકી ચીઠીઓ લખવાના નમુના તેના ગુજરાતી તરજુમા સાથે.

ઘટાડેલી કીંમત—દરેક ભાગનો રૂ. એક.

એ કમ્પલીટ ઇંગ્રેજી લેટર રાઈટર.

ઈંગ્રેજી અને ગુજરાતીમાં કાગળો લખવાની સમજણ આપનારૂં પુસ્તક, જેમાં મિત્રો, સગાંવ્હાલાં, વેપારી પેહેડીઓ, જુદી જુદી કંપનીઓ ઉપર લખવાનાં, રજા લેવાનાં, અરજી કરવાનાં, તેડાં કરવાના વિગેરે અગત્યની બાબદોને લગતો પત્ર—વહેવાર તેમજ તારો લખતાં શીખવનારૂં ઇંગ્રેજી અને ગુજરાતી પત્રોના સેંકડો નમુના સાથનું અગત્યનું પુસ્તક.

ઘટાડેલી કીંમત રૂ. એક.

બાળકો માટે એક ઉત્તમ પુસ્તક.

ચિત્ર-યુક્ત મૂળાક્ષરો.

બાળકોને વાંચતાં શીખવવાનો પાયો મૂળાક્ષરો છે; કેળવણીની
શરૂઆત ઘણી નાની ઉમ્મરે થાય છે, માટે રમત સાથે
જ્ઞાન મેળવવાની શરૂઆત કરવા આ પુસ્તક રજુ
કરતાં ભાર મુકી જણાવીશુ કે હિંદુસ્તાનની
છાપાકળાને જેબ આપે એવાં આ
મૂળાક્ષરોનું પુસ્તક એક નાદર
પરીણામ રજુ કરે છે.

એમાં દરેક મુળાક્ષરો તેને લાયકનાં ઘણાં ઉત્સાહથી શિખાય તેવાં ચિત્ર
સાથે, તેમજ ૧ થી ૧૦ ના આંકડાઓ ચિત્ર સાથે આપવા
ઉપરાંત ક-કા-કી નાં પદો પણ આપ્યાં છે.

કીંમત ફક્ત આના બાર.

ચિત્ર-યુક્ત મૂળાક્ષરોનો નકશો.

દિવાલ ઉપર ટાંગી મુળાક્ષરો શિખવવા માટે અને બાળકો ઉપર
મુળાક્ષરો અને આંકડાઓનો છાપ બેસાડવા માટે ઘણુંજ ઉપયોગી. ૨૦
ઇંચ × ૩૦ ઇંચનો, કપડાં ઉપર માઉન્ટ કીધેલો, અને રૂલ પટ્ટી જડેલો
નકશા-રૂપી ચાર્ટ દરેક ઘરમાં બાળકોનાં જ્ઞાન-અને ગમ્મત માટે રહેવો
જોઇએ.

કીંમત રૂપ્યો એક.

**ઉપલો ચાર્ટ જાડા કાર્ડ ઉપર-ટાંગવાની પટી સાથે-
કીંમત આના આઠ.**

**☞ બાહેરગામવાળા સાહેબોએ નકશા-રૂપીજ મંગાવવો,
કાર્ડ પેકીંગમાં ભાંગી જશે.**

નામાંકીત લેખકોની રસીલી વાર્તાઓ.

હૅન્ડસમ બ્લેકગાર્ડ—મી૦ પીજામની ૨૯ ચીત્રો સાથની વાર્તા. ૪—૦
મોટે ઘરનાં બાઇ સાહેબ—ગુલફામની પારસી સંસારી વાર્તા. ૩—૦
જરની જંજાળ—ગુલફામની રમુજી પારસી સંસારી વાર્તા... ૨—૮
દીલસોજ દોસ્ત—ગુલફામની રસીલી પારસી સંસારી વાર્તા. ૩—૦
નવલ નાણાંવટી—ગુલફામની રમુજી વાર્તા .... ૩—૦
કાળો નાગ—ગુલફામની ડીટેકટીવ વાર્તા ... ... ૨—૮
જફાકાર—ગુલફામની રસીલી વાર્તા .... ૩—૦
ચશમચોર—ગુલફામની ૧૦ ચિત્રો સાથની રસીલી વાર્તા ... ૩—૦
ગુલા ગરીબ—મહુર્મ કેખશરૂ કાબ્રાજીની જાણીતી વાર્તા ... ૪—૮
સરકેશ્યાની સુંદરી—રેનોલ્ડસની 'લયલા'—આંઠ ચીત્રો ... ૧—૮
શાહુચોર—મી૦ ભાગલ્યાની ડીટેકટીવ નોવેલ ... ... ૨—૮
દીલખુશ વાર્તાઓ—આઠ વાર્તાઓનો સંગ્રહ ... ... ૧—૮
ફત્તેહમંદ ફીરોઝ—હીંદુસ્તાનથી ઇરાન—કયાની પ્લૉટ ... ૪—૮
સદગુણી શીરીન—પારસી સંસારી નવું નૉવેલ ... ... ૫—૦
ડીટેકટીવ કલાઇડ—રફીકની ડીટેકટીવ વાર્તા ... ... ૨—૮
બાડો સાંપ—રફીકની રસીલી વાર્તા ... ... ૨—૦

મી૦ બમનજી કાબ્રાજીનાં રસીલાં નૉવેલો:

દેલજંગ દલેર—ઇરાની તૌરની વાર્તા ... ... ૨—૮
પડતી પર પચાસ—પારસી સંસારી વાર્તા ... ... ૨—૦
સંસાર—ઘણી રસીલી વાર્તા ... ... ૨—૮
જી—રોજી—રખણાયલી વાર્તા ... ... ૨—૮
ફુમી કલાંટ—રમુજી રસીલી વાર્તા ... ... ૨—૮
પ્યારનો એક પૂલ—ઘણી રસીલી ... ... ૧—૪
લીલી-સુકકી—એક રસીલી વાર્તા ... ... ૨—૮

જેહાંગીર બી. કરાણીના છોકરાઓ,
૨૨૦—૨૨, વોરા બજાર, કોટ,—મુંબઇ.

મુંબઈ :—
જહાંગીર બી. કરાણીના છોકરાઓ,
૧૨૦-૨૬, પારસી બજાર, કોટ.